

SERVET-İ FÜNÛN ŞİİRİNDE HAYVANLAR

Sumru ÖNAL

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Prof. Dr. Murat KACIROĞLU

Erzurum - 2024

Her hakkı saklıdır.

T.C.
ERZURUM TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

SERVET-İ FÜNÛN ŞİİRİNDE HAYVANLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sumru ÖNAL

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Murat KACIROĞLU

ERZURUM-2024

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY SAYFASI

Sumru ÖNAL tarafından hazırlanan **Servet-i Fünûn Şiirinde Hayvanlar** adlı bu çalışma 02.02.2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda ☐ oybirliği / ☐ oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Türk Dili ve Edebiyatı** Ana Bilim Dalı, **Yeni Türk Edebiyatı** Bilim Dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı	Dr. Öğr. Üyesi Veli KILIÇARSLAN Atatürk Üniversitesi	İmza
Danışman	Prof. Dr. Murat KACIROĞLU Erzurum Teknik Üniversitesi	İmza
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Caner SOLAK Erzurum Teknik Üniversitesi	İmza

Sumru ÖNAL tarafından hazırlanan **Servet-i Fünûn Şiirinde Hayvanlar** başlıklı yüksek lisans tezi kabul edilmiştir. 02.02.2024

Prof. Dr. Serap BEDİR KARA
Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullandığım her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sorumluluğu ve tezin erişim sürecine ilişkin aşağıdaki beyanımı kabul ediyorum. 20.02.2024

Sumru ÖNAL

- ☐ Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.
- ☐ Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.
- ☐ Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim süresi ile ilgili bir kısıtlama bulunmamaktadır.

İÇİNDEKİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY SAYFASI.....	I
TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI	II
ÖZET	XII
ABSTRACT.....	XIII
KISALTMALAR	XIV
ÖN SÖZ	XV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK EDEBİYATINDA HAYVAN İMGESİNE GENEL BİR BAKIŞ	5
---	---

İKİNCİ BÖLÜM

SERVET-İ FÜNÛN ŞİİRİNDE HAYVANLAR

2.1.KUŞLAR.....	14
2.1.1. Genel Olarak Kuşlar (Murg, Murgân, Tayr, Tuyûr).....	14
2.1.1.1. Cenap Şahabettin’in Şiirlerinde Kuşlar	14
2.1.1.2. Tevfik Fikret’in Şiirlerinde Kuşlar	37
2.1.1.3. Ali Ekrem Bolayır’ın Şiirlerinde Kuşlar	48
2.1.1.4. İsmail Safa’nın Şiirlerinde Kuşlar	57
2.1.1.5. Süleyman Nazif’in Şiirlerinde Kuşlar	66
2.1.1.6. Hüseyin Siret Özsever’ in Şiirlerinde Kuşlar	67
2.1.1.7. Celal Sahir Erozan’ın Şiirlerinde Kuşlar	76
2.1.1.8. Fâik Ali Ozansoy’ un Şiirlerinde Kuşlar	80
2.1.1.9. Ahmet Reşit Rey (H. Nazım)’in Şiirlerinde Kuşlar	85
2.1.1.10. Süleyman Nesib’in Şiirlerinde Kuşlar	89
2.1.1.11. Hüseyin Suat Yalçın’ın Şiirlerinde Kuşlar	91
2.1.1.12. Hüseyin Dâniş’in Şiirlerinde Kuşlar	96

2.1.1.13. Değerlendirme	98
2.1.2. Bülbül/ Hezâr/ Andelip.....	100
2.1.2.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Bülbül.....	100
2.1.2.2. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Bülbül.....	111
2.1.2.3. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Bülbül	113
2.1.2.4. İsmail Safa'nın Şiirlerinde Bülbül.....	116
2.1.2.5. Süleyman Nazif'in Şiirlerinde Bülbül	120
2.1.2.6. Hüseyin Siret Özsever'in Şiirlerinde Bülbül	121
2.1.2.7. Celal Sahir Erozan'ın Şiirlerinde Bülbül.....	123
2.1.2.8. Fâik Ali Ozansoy'un Şiirlerinde Bülbül.....	123
2.1.2.9. Ahmet Reşit Rey (H. Nazım)'in Şiirlerinde Bülbül	125
2.1.2.10. Süleyman Nesib'in Şiirlerinde Bülbül.....	126
2.1.2.11. Hüseyin Suat Yalçın'ın Şiirlerinde Bülbül.....	126
2.1.2.12. Hüseyin Dâniş'in Şiirlerinde Bülbül	127
2.1.2.13. Değerlendirme	129
2.1.3. Güvercin/ Kebûter	130
2.1.3.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Güvercin.....	130
2.1.3.2. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Güvercin.....	133
2.1.3.3. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Güvercin	133
2.1.3.4. Hüseyin Siret Özsever'in Şiirlerinde Güvercin	135
2.1.3.5. Hüseyin Suat Yalçın'ın Şiirlerinde Güvercin.....	136
2.1.3.6. Hüseyin Dâniş'in Şiirlerinde Güvercin	137
2.1.3.7. Değerlendirme	137
2.1.4. Baykuş/ Bûm/ Pûhu.....	138
2.1.4.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Baykuş.....	138
2.1.4.2. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Baykuş.....	140

2.1.4.3. İsmail Safa'nın Şiirlerinde Baykuş.....	141
2.1.4.4. Hüseyin Sîret Özsever'in Şiirlerinde Baykuş.....	142
2.1.4.5. Fâik Ali Ozansoy'un Şiirlerinde Baykuş.....	143
2.1.4.6. Hüseyin Suat Yalçın'ın Şiirlerinde Baykuş.....	145
2.1.4.7. Değerlendirme	145
2.1.5. Kartal/ Ukâb/ Karakuş/ İkâb.....	146
2.1.5.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Kartal.....	146
2.1.5.2. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Kartal.....	147
2.1.5.3. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Kartal	147
2.1.5.4. Fâik Ali Ozansoy'un Şiirlerinde Kartal.....	149
2.1.5.5. Hüseyin Suat Yalçın'ın Şiirlerinde Kartal.....	150
2.1.5.6. Hüseyin Dâniş'in Şiirlerinde Kartal	150
2.1.5.7. Değerlendirme	150
2.1.6. Kumru.....	151
2.1.6.1. Cenap Şehabettin'in Şiirlerinde Kumru	151
2.1.6.2. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Kumru	151
2.1.6.3. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Kumru.....	152
2.1.6.4. Hüseyin Sîret Özsever'in Şiirlerinde Kumru.....	153
2.1.6.5. Hüseyin Suat Yalçın'ın Şiirlerinde Kumru	154
2.1.6.6. Değerlendirme	155
2.1.7. Serçe	156
2.1.7.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Serçe.....	156
2.1.7.2. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Serçe.....	156
2.1.7.3. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Serçe	157
2.1.7.4. İsmail Safa'nın Şiirlerinde Serçe.....	158
2.1.7.5. Hüseyin Sîret Özsever'in Şiirlerinde Serçe	158

2.1.7.6. Değerlendirme	158
2.1.8. Kırlangıç, Kanarya	159
2.1.8.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Kırlangıç.....	159
2.1.8.2. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Kanarya	159
2.1.8.3. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Kırlangıç ve Kanarya.....	160
2.1.8.4. Hüseyin Dâniş'in Şiirlerinde Kırlangıç	161
2.1.8.5. Değerlendirme	162
2.1.9. Karga/ Zağ/ Gurâb.....	162
2.1.9.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Karga	163
2.1.9.2. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Karga.....	164
2.1.9.3. Hüseyin Dâniş'in Şiirlerinde Karga	164
2.1.9.4. Değerlendirme	165
2.1.10. Çaylak.....	165
2.1.10.1. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Çaylak	165
2.1.11. Martı, Leylek	166
2.1.11.1. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Martı ve Leylek.....	166
2.1.11.2. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Martı ve Leylek	167
2.1.11.3. Değerlendirme	168
2.1.12. Şahin.....	168
2.1.12.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Şahin.....	169
2.1.13. Ankâ	169
2.1.13.1. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Ankâ.....	169
2.1.14. İshâk Kuşu/ Şebâviz, Mûsikâr.....	170
2.1.14.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde İshâk Kuşu ve Mûsikâr.....	170
2.1.14.2. Fâik Ali Ozansoy'un Şiirlerinde İshak Kuşu.....	171
2.1.14.3. Hüseyin Sîret Özsever'in Şiirlerinde İshâk Kuşu.....	171

2.1.14.4. Değerlendirme	171
2.2. BÖCEKLER.....	172
2.2.1. Genel Olarak Böcek	172
2.2.1.1. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Böcek	172
2.2.1.2. Ahmet Reşit Rey'in Şiirlerinde Böcek	173
2.2.1.3. Hüseyin Dâniş'in Şiirlerinde Böcek	173
2.2.1.4. Değerlendirme	174
2.2.1. Kelebek/ Pervâne	174
2.2.1.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Kelebek	175
2.2.1.2. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Kelebek	179
2.2.1.3. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Kelebek	180
2.2.1.4. İsmail Safa'nın Şiirlerinde Kelebek	181
2.2.1.5. Hüseyin Sîret Özsever'in Şiirlerinde Kelebek	183
2.2.1.6. Ahmet Reşit Rey'in Şiirlerinde Kelebek	183
2.2.1.7. Süleyman Nesib'in Şiirlerinde Kelebek	183
2.2.1.8. Hüseyin Suat Yalçın'ın Şiirlerinde Kelebek	184
2.2.1.9. Hüseyin Dâniş'in Şiirlerinde Kelebek	185
2.2.1.10. Değerlendirme	186
2.2.2. Örümcek/ Ankebût	187
2.2.2.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Örümcek	187
2.2.2.2. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Örümcek	188
2.2.2.3. Değerlendirme	188
2.2.3. Karınca	189
2.2.3.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Karınca	189
2.2.3.2. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Karınca	189
2.2.3.3. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Karınca	189

2.2.3.4. Değerlendirme	190
2.2.4. Arı.....	191
2.2.4.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Arı	191
2.2.4.2. Tefik Fikret'in Şiirlerinde Arı	191
2.2.4.3. Değerlendirme	192
2.2.5. Ateş Böceği/ Şebtâb	192
2.2.5.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Ateş Böceği	192
2.2.5.2. Tefik Fikret'in Şiirlerinde Ateş Böceği	193
2.2.5.3. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Ateş Böceği	193
2.2.5.4. Hüseyin Sîret Özsever'in Şiirlerinde Ateş Böceği	193
2.2.5.5. Hüseyin Dâniş'in Şiirlerinde Ateş Böceği	194
2.2.5.6. Değerlendirme	194
2.2.6. Çıyan, Akrep, Sinek	194
2.2.6.1. Tefik Fikret'in Şiirlerinde Çıyan, Akrep	194
2.2.6.2. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Çıyan	195
2.2.6.3. Hüseyin Dâniş'in Şiirlerinde Sinek	195
2.2.6.4. Değerlendirme	195
2.3. SÜRÜNGENLER.....	196
2.3.1. Timsah/ Niheng	196
2.3.1.1. Tefik Fikret'in Şiirlerinde Timsah.....	196
2.3.1.2. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Timsah	196
2.3.1.3. Değerlendirme	196
2.3.2. Solucan, Sülük, Yılan/ Mâr	197
2.3.2.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Yılan.....	197
2.3.2.2. Tefik Fikret'in Şiirlerinde Solucan, Sülük, Yılan.....	197
2.3.2.3. İsmail Safa'nın Şiirlerinde Yılan.....	198

2.3.2.4. Değerlendirme	198
2.4. DİĞER HAYVANLAR	199
2.4.1. Arslan/ Şîr/ Gazanfer, Kaplan	199
2.4.1.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Aslan	199
2.4.1.2. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Aslan	200
2.4.1.3. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Aslan ve Kaplan	200
2.4.1.4. İsmail Safa'nın Şiirlerinde Aslan/ Şîr, Kaplan	202
2.4.1.5. Değerlendirme	202
2.4.2. Kedi, Köpek/ Kilâb/ Zağar	202
2.4.2.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Köpek	203
2.4.2.2. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Kedi ve Köpek	203
2.4.2.3. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Kedi, Köpek/Zağar	204
2.4.2.4. Fâik Ali Ozansoy'un Şiirlerinde Köpek	205
2.4.2.5. Değerlendirme	205
2.4.3. Kurt, Tilki	206
2.4.3.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Kurt	206
2.4.3.2. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Kurt ve Tilki	206
2.4.3.3. Değerlendirme	207
2.4.4. Eşek/ Merkeb, Deve	207
2.4.4.1. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Eşek ve Deve	207
2.4.4.2. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Deve	208
2.4.4.3. İsmail Safa'nın Şiirlerinde Eşek ve Deve	208
2.4.4.4. Süleyman Nesib'in Şiirlerinde Eşek	209
2.4.4.5. Değerlendirme	209
2.4.5. Koyun, Kuzu, Keçi	209
2.4.5.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Koyun ve Kuzu	210

2.4.5.2. Tefik Fikret'in Şiirlerinde Kuzu.....	210
2.4.5.3. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Koyun ve Kuzu.....	210
2.4.5.4. İsmail Safa'nın Şiirlerinde Koyun ve Keçi.....	211
2.4.5.5. Hüseyin Sîret Özsever'in Şiirlerinde Koyun.....	212
2.4.5.6. Fâik Ali Ozansoy'un Şiirlerinde Koyun.....	212
2.4.5.7. Hüseyin Suat Yalçın'ın Şiirlerinde Kuzu.....	213
2.4.5.8. Değerlendirme	213
2.4.6. At, Kısarak	213
2.4.6.1. Tefik Fikret'in Şiirlerinde At.....	214
2.4.6.2. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde At.....	214
2.4.6.3. Fâik Ali Ozansoy'un Şiirlerinde Kısarak	214
2.4.6.4. Değerlendirme	214
2.4.7. Manda, Buzağı.....	215
2.4.7.1. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Manda.....	215
2.4.7.2. İsmail Safa'nın Şiirlerinde Buzağı	215
2.4.7.3. Fâik Ali Ozansoy'un Şiirlerinde Manda.....	215
2.4.7.4. Değerlendirme	216
2.4.8. Ceylan/ Âhu.....	216
2.4.8.1. Cenap Şehabettin'in Şiirlerinde Âhu.....	216
2.4.8.2. Tefik Fikret'in Şiirlerinde Ceylan	217
2.4.8.3. Fâik Ali Ozansoy'un Şiirlerinde Ahu.....	217
2.4.8.4. Hüseyin Suat Yalçın'ın Şiirlerinde Ceylan	218
2.4.8.5. Değerlendirme	218
2.4.9. Horoz.....	218
2.4.9.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Horoz.....	219
2.4.9.2. İsmail Safa'nın Şiirlerinde Horoz.....	219

2.4.9.3. Değerlendirme	220
2.4.10. Sırtlan, Gergedan, Öküz, Boğa, Domuz	220
2.4.10.1. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Sırtlan, Gergedan, Öküz, Boğa, Domuz	220
2.4.11. Ayı, Fil.....	222
2.4.11.2. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Ayı ve Fil	222
2.4.12. Balık/Semek	223
2.4.12.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Balık	223
2.4.13. Kurbağa	223
2.4.13.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Kurbağa	224
2.4.14. Yarasa/Şebpere.....	224
2.4.14.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Yarasa.....	225
2.4.14.2. Ahmet Reşit Rey'in Şiirlerinde Yarasa	225
2.4.14.3. Değerlendirme	226
SONUÇ	227
KAYNAKÇA.....	232
EKLER	238

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
SERVET-İ FÜNÛN ŞİİRİNDE HAYVANLAR
Sumru ÖNAL
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Murat KACIROĞLU
2024, (241) Sayfa

Jüri: Prof. Dr. Murat KACIROĞLU (Danışman)
Dr. Öğr. Üye. Caner SOLAK (Üye)
Dr. Öğr. Üye. Veli KILIÇARSLAN (Üye)

Servet-i Fünûn Dönemi, edebiyatımızdaki birçok yeniliğe imza atmış olması bakımından önem arz etmektedir. Aynı zamanda şairlerin dilde sadeleşme akımını terk ederek ağır ve sanatlı bir dili tercih etmeleri, şiirde “saat-i semen-fam” gibi alışılmadık terkipler kullanmaları eleştiri oklarını üzerlerine çekmelerine neden olmuştur. En belirgin özelliklerinden biri de Tevfik Fikret ve Cenap Şahabettin’in öncülüğünü üstlendiği melâl dolu ruh halini tabiat üzerinden anlatmaya çalışmalarıdır.

Servet-i Fünûn duyarlılığı ile yazan tüm şairler hislerini tabiat üzerinden anlatmaya çalışırken hayvan imgesinden sıkça faydalanmışlardır. Bu durum sadece bu döneme özgü olmayıp ilkel dönemlerden bu yana edebiyatımızın her döneminde kendine yer bulmuştur. Servet-i Fünûn Dönemi’nde kaleme alınan şiirlerde de hayvanlara sıkça rastlanması, anlaşılması güç kabul edilen bu dönemin, daha anlaşılır olması amacıyla bu çalışmanın yapılmasını gerekli kılmıştır.

Çalışmada, Servet-i Fünûn Dönemi’nde yazan tüm şairlerin şiirleri incelenerek, hayvanların yer aldığı şiirler tasnif yöntemi ile ayrıştırılmış, hayvanların şiirlerdeki nitelikleri ayrıntılı bir biçimde açıklanmış ve değerlendirilmiştir. Çalışma neticesinde, Servet-i Fünûn Dönemi yazarlarının şiirlerinde hayvanlara nasıl ve ne amaçla yer verdikleri ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Servet-i Fünûn, Hayvanlar, Şiir, Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin.

ABSTRACT
MASTER’S THESES
ANIMALS IN THE POEM OF SERVET-İ FÜNÛN
Sumru ÖNAL
Theses Advisor: Prof. Dr. Murat KACIROĞLU
2024, (241) Page

Jury: Prof. Dr. Murat KACIROĞLU (Advisor)
Assist. Prof. Dr. Caner SOLAK (Member)
Assist. Prof. Dr. Veli KILIÇARSLAN (Member)

Servet-i Fünûn Period is important in that it has signed many innovations in our literature. At the same time, the fact that the poets abandoned the process of simplicity in the language and preferred a heavy and waxed language, and the use of unusual ingredients such as "hour-i semen-fam" in poetry caused them to draw criticism arrows. One of its most prominent features is that Tevfik Fikret and Cenap Şahabettin try to explain the melal-filled mood that he takes the lead of.

All poets who wrote with the sensitivity of Servet-i Fünun often benefited from the image of the animal while trying to explain their feelings through nature. This situation is not only unique to this period, but has been a place in every period of our literature since primitive times. The frequent encounter of animals in the poems written in the period of Servet-i Fünun made it necessary to carry out this work in order to be more understandable.

In the study, the poems of all poets who wrote during the period of Servet-i Fünun were examined, the poems containing the animals were separated by the method of classification, the qualities of the animal in poems were explained and evaluated in detail. As a result of the study, it was revealed how and for what purpose the authors of the Wealth-i Fünun period included animals in their poems.

Key Words: Servet-i Fünûn, Animals, Poetry, Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin.

KISALTMALAR

Ed. : Editör

Haz. : Hazırlayan

Vd. : Ve diğçerleri

Çev. : Çeviren

ÖN SÖZ

Cenap Şahabettin'in deyimiyle “ince sanat yaratmak” isteyen Servet-i Fünûncular, çığır açan sanatlı bir dil, duyulmamış tamlamalar, şiir biçiminde yeni tarzlar ve anlaşılması güç sözcüklerle edebiyatta yeni bir dönem başlatmışlar, adeta Türk edebiyatında Batılılaşma sürecini zirveye taşımışlardır. Sembolizm ve parnasizm akımlarının da etkisiyle müzikal bir âhenk yakalamaya çalışan Servet-i Fünûn Dönemi sanatçıları, siyasal ortamın da etkisi ile içe dönük, karamsar bir ruh hâli takınmışlar ve eserlerinde de bu ruh hâlini yansıtmışlardır. Ölüm, aşk ve üzüntü gibi temalar yanında tabiat da oldukça sık işlenen temalar arasında yer almıştır. Tabiatı ve aşk gibi konuları sıkça işleyen Servet-i Fünûn şairleri, tabiat varlıklarından faydalanmaktan da geri durmamışlardır. Aslında onların amaçları, tüm bu karamsar ruh halinden tabiata yönelerek kaçma isteğidir.

İlk toplumlardan bu yana, hayvan ve insan ilişkisi değişerek ve gelişerek devam etmiş, bu ilişki edebî sanatlar içine de dâhil olmayı başarmıştır. İnsanlar, aynı zamanda şair ve yazarlar, her zaman hayvanların fiziksel özelliklerinde ve davranışlarında insancıl bazı özellikler bulmuşlardır. Yeri geldiğinde dile dökülemeyen soyut kavramlar, hayvanlar aracılığı ile somutlaştırılmıştır. Soyut olarak kabul edilen Divan Edebiyatı'nda, bu anlayış zirveye ulaşmış ve en az Divan Edebiyatı kadar dili ağır olan Servet-i Fünûn Dönemi'ne kadar taşımıştır.

Bu zamana kadar Servet-i Fünûn Dönemi üzerine yapılmış tüm çalışmalar gibi anlaşılması güç kabul edilen bu dönem, “Servet-i Fünûn Şiirinde Hayvanlar” adlı orijinal bir nitelik taşıyan bu çalışma ile aydınlatılmaya çalışılmıştır.

İlk olarak giriş bölümünde, konuyu sağlam bir zemine oturtmak amacıyla hayvan ve edebiyat ilişkisine değinilmiştir. İlk Türk topluluklarından bu yana süregelen hayvan ve insan ilişkisi; destan, efsane ve fabllardan örnekler verilerek hayvanların edebiyata nasıl yansıdığı gösterilmeye çalışılmıştır.

“Türk Edebiyatında Hayvan İmgisine Genel Bir Bakış” başlıklı birinci bölümde, İslamiyet öncesi ve sonrası dönemler, Halk Edebiyatı, Divan Edebiyatı, Tanzimat Dönemi, Ara Nesil, Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âti Dönemleri'nde hayvanların, şairlerin şiirlerinde hangi niteliklerle ve hangi tasavvurlarla yer almış oldukları, bazı şairlerin şiirlerinden örnekler verilerek kısaca açıklanmıştır.

“Servet-i Fünûn Şiirinde Hayvanlar” başlıklı ikinci bölümde, Servet-i Fünûn Dönemi şairlerinin (Tevfik Fikret, Cenap Şehabettin, Ali Ekrem Bolayır, İsmail Safa, Süleyman Nesib, Süleyman Nazif, Celal Sahir Erozan, Fâik Ali Ozansoy, Hüseyin Sîret Özsever, Hüseyin Suat Yalçın, Ahmet Reşit Rey (H. Nazım), Hüseyin Dâniş) şiirleri incelenmiş ve hayvanların geçtiği şiirler tespit edilmiştir. Daha sonra hayvanlar, türlerine göre sınıflandırılmıştır. Birden fazla isimle anılan hayvanların diğer isimlerine de yer verilerek, en çok hangi isimle biliniyorsa o isim esas alınmıştır.

İlk olarak, her bölümün başında hayvanlar hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Hayvanların şairlerin şiirlerindeki yerleri, klasik tahlil metodu kullanılarak ve hayvanların yer aldığı bütün şiirlerden örnek verilerek ayrıntılı bir şekilde tahlil edilmiştir. Şiirin tamamında hayvanlardan bahsediliyorsa o şiirin tamamı alınmış, bunlar dışında kalan şiirlerden sadece hayvanların geçtiği dörtlük/beyit/mısra alınmıştır. Verilen şiir örneklerinin altında yazar ve eserin ismi ile birlikte, şiirin hangi sayfada yer aldığı da belirtilmiştir. Türlerine göre sınıflandırılan hayvanların tahlilleri yapıldıktan sonra değerlendirme başlığı açılmış, hayvanlardan bahseden şairler ve şiirleri genel bir şekilde değerlendirilmiştir. Tek şairde yer alan hayvanlar için ayrıca bir değerlendirme başlığı açılmamıştır.

Ayrıca, ismi geçen şairlerden bazılarının şiir kitaplarının Latin harflerine çevrilmiş haline ulaşamadığı için şairler tarafından Osmanlıca yazılmış olan eserlerin baskıları, doğru çevirmeye özen gösterilerek Latin harflerine aktarılmış ve bu çeviriler çalışmaya kaynaklık etmiştir.

Sonuç kısmında ise, çalışma boyunca elde edilen verilerle hayvanların Servet-i Fünûn şairleri tarafından hangi nitelikleri ile şiirlerde tasvir edildikleri ve ulaşılan diğer bilgiler kaleme alınmıştır.

Kaynakça kısmında, tez yazımım boyunca ele aldıkları değerli çalışmaları ile çalışmamda yol almamı sağlayan ve tezime kaynaklık eden eserlerin künyelerine yer verilmiştir.

Ekler başlığında ise, çalışma boyunca elde edilen veriler tablolar üzerinde gösterilmiştir. İsmi geçen hayvanların şairlerin kaç şiirinde yer aldıkları tablo üzerinde belirtilmiştir.

Belirtilmesi gereken bir husus da İsmail Safa ve Ali Ekrem Bolayır'ın dergide kalan bazı şiirlerine ulaşılammış olması nedeniyle, çalışmada bu iki şairin kitap dışında kalan bazı şiirleri değerlendirmeye alınmamıştır. Aynı zamanda Cenap Şahabettin'in, kitap dışında kalan ve yayımlanmamış şiirleri de çalışmada ele alınmıştır.

Son olarak, tezin konusunu belirlememden bitirme sürecine kadar olan yolculuğumda, bana rehber olan saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Murat KACIROĞLU'na ve kütüphanesini benimle paylaşan, manevi desteğini esirgemeyen saygıdeğer hocam Caner SOLAK'a teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım.

Aynı zamanda doğduğumdan beri üzerimde sayısız emekleri olan, maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, her zaman yanımda olduklarını bildiğim kıymetli annem Arzu ÖNAL'a ve kıymetli babam Öztürk ÖNAL'a sonsuz sevgilerimi ve teşekkürlerimi iletiyorum.

Sumru ÖNAL
ERZURUM-2024

GİRİŞ

Yaşamın her alanında hayvanlarla iç içe olan insanoğlunun, hayvanlardan etkilenmemesi kaçınılmaz olmuştur. İlkel toplumlardan bu yana hayvanlar, sanatın ve edebiyatın malzemesi olmayı başarmıştır. Hayvan sembolleri ile ilgili örneklerle insanlık tarihinin en eski devirlerinde, kayalar üzerine yapılmış olan resimlerde rastlanılmaktadır. Bu resimlerde, av sahneleri, hayvanların hayvanlarla ve insanlarla giriştikleri mücadele sahneleri aktarılmıştır (Ezer Yeşilova, 2019: 11). Tarihin ilk dönemlerinde yoğun bir ilişki içinde olan insan ve hayvan, değişen ve gelişen çağla birlikte ilişkilerini sağlamlaştırmış fakat bu ilişkinin içeriği değişim ve gelişim göstermiştir. İlk Türk toplulukları ile birlikte hayvanlar sanatın konusu olmaya başlamıştır. İlk Türk toplulukları, hayvanlara ayrı bir önem vermişlerdir. Özellikle kaynaklardan elde edilen bilgilere göre mimari, heykel, resim, seramik gibi birçok alanda üretilen eserlerde hayvan sembolizmi ile sık sık karşılaşmaktadır (Ezer Yeşilova, 2019: 95). Zamanla insan ve hayvan etkileşimi daha da artmış, hayvansal figürlerle döşeli bir sanat ortaya çıkmıştır. Yönünü tabiata çeviren sanatçı, hayvanları tasvir etmekten geri durmamıştır. Bu durumun asli sebeplerinden biri, Türklerin inanmış olduğu dinler ve dinlerde yer alan kutsal hayvanlardır. İnanç sistemlerinin temeli “totemizm” ve “animizm” yani insanla hayvan ya da bitkiler arasında bir ilişki olduğu inancına dayanan ve dünyanın dört bir yanında çeşitli uygarlıklar kuran Türk milleti, birçok hayvana değer vererek onları kutsamıştır. Binlerce yıllık mazisinde birçok hayvan tanıyan Türkler, bazı hayvanlara olumlu anlamlar yüklerken bazılarını ise olumsuz anlamlar üzerinden değerlendirmişlerdir (Duydu, Karabey Tekin, 2022: 1209). İlk Türk toplulukları, yaptıkları sanatsal faaliyetlerde şamanlık inancı gereği kutsal kabul edilen hayvanlara sıkça yer vermiştir. Örneğin at, Şamanlarda ve Türklerde oldukça önemli bir yere sahiptir.

İlk Türk topluluklarının hayvanlar ile olan etkileşimi yanı sıra mitoloji de hayvanlarla olan bağı açısından önem taşımaktadır. Mitler, insanın dünyayı anlamlandırma çabasının bir ürünüdür. Aynı zamanda mitler, edebiyatın ilk ürünleri sayılmaktadırlar. Türlerine göre sınıflara ayrılan mit kavramı, Türklerde önemli bir yere sahiptir. Türkler mitolojik olarak tanrılar, dağlar, doğaüstü varlıklar gibi alanlarda semboller oluşturmuşlardır. Özellikle Türklerin bir millet olarak ortaya çıkışını anlatan Ergenekon destanı, hayvan figürlerinin mitolojideki rolünü kanıtlar mahiyettedir (Yeşil, 2019: 836). Bu

bakımdan mitoloji ve toplumların benimsediği inançlar arasında ilişki bulunmaktadır. Türk mitolojisinde savaş tanrısı olarak anılan at, savaşın ve asilliğin sembolü iken şamanların da Tanrı ile bağlantı kurmasını sağlayan bir aracı görevi görmüştür. Yine kuş tüyleri, koçbaşı vs. çeşitli hayvanlar şamanlık inancında kutsal kabul edilen ve çeşitli durumlarda Tanrı ile aracılık eden hayvanlar olmuşlardır. Yine karga, Yunan mitolojisinden gelen bir inançla, uğursuz kabul edilmektedir. Tanrı Apollon'a kötü bir haber getiren karga Apollon tarafından lanetlenmiş ve beyaz olan rengi sonsuza kadar siyaha bürünmüştür (Armutak, 2004: 149). Kargalar, süregelen çeşitli özellikleri ile dilden dile, milletten millete farklı kavramlarla anılmış fakat aynı anlamda birleşmişlerdir. Öyle ki, Türk topluluklarında da karga uğursuz olarak bilinmektedir. Tanrı ile insan arasında bağlantı sağladığına inanılan geyikler, İslamiyet öncesi Türk topluluklarında kutsal kabul edilmiş ve evlerinde geyik kafası veya koçbaşı bulundurmışlardır. Kısacası Türk mitolojisinde ki hayvan sembollerinin kimlik kazandığı zaman dilimi, İslamiyet öncesi ilk Türk devirlerine dayanmaktadır. Özellikle bu devirlerde, Türklerin benimsedikleri din ve kültür gibi unsurların hayvan sembolizminin üzerinde önemli bir tesiri olmuştur. İslamiyet sonrasında ise Türk mitolojisi içerisindeki hayvan sembolizmi, İslamî öğreti, inanç, kültür, gelenek ve görenekler ile birlikte tekrar şekillenmiştir (Ezer Yeşilova, 2019: 12). İlk Türk topluluklarından bu yana şekillenen bu hayvan- insan- sanat ilişkisi, destanlarda da yerini almıştır. Destanlarda, anlatının önemli motiflerinden birini oluşturmuştur. Neredeyse bütün destanlarda başkahramanın kutsal kabul edilen bir atı vardır. At kahramanın yoldaşı ve yardımcısı konumundadır. Sahibi ölen atın kendisi de ölür. Örneğin, Manas Destanı'nda Manas'ın atı Akkula'dır. Köroğlu'nun Kırat'ı vardır. Yine destanlarda sıkça yer alan kutsal kabul edilen ve kahramana yol gösterici olan kurtlar yer almaktadır. Birçok destanda da kurttan türeyiş söz konusudur. Kurt, Türklerin en kutsal hayvanlarından biri olma özelliğine sahiptir. Bozkurt Destanı, Oğuz Kağan Destanı ve Türeyiş Destanı'nda kurt ön planda olan bir hayvandır.

Destan ile birlikte efsanelerde de hayvanlar önemli bir yere sahiptir. Dilden dile dolaşarak efsaneleşen olayların birçoğu hayvanlar üzerinden meydana gelmiştir. Daha önce dile getirildiği gibi Türklerde önemli olan geyik motifi, efsanelerin önemli motiflerindendir. Geyik etrafında şekillenen birçok efsane meydana gelmiştir: Geyikli Baba Efsanesi, Alageyik Efsanesi, Geyik Ana Efsanesi...

Hayvanların anlatının baş figürü olduğu türlerden biri de fabllardır. Dünya edebiyatında fabl türünün en önemli örnekleri olan Kelile ve Dimne’ den La Fontaine’ e ve günümüze kadar yazılan bütün hikâyelerde, hayvanlar çeşitli insan tiplerini ve karakterleri temsil etmektedir (Ayvazoğlu, 2022: 437). İnsanlara evrensel değerleri aşlamak isteyen, çeşitli dersler vermeyi amaçlayan ve bilinç uyandırmayı hedef edinen yazarlar, hayvanların insanmış gibi konuştuğu, düşündüğü ve insancıl davranışlar sergilediği anlatılar oluşturmuşlardır. Yazılan birçok fabl, dilden dile nesillerce aktarılmış ve yerini korumayı başarmıştır. İnsanın insanı anlatması, belki de insanın, bir hayvan üzerinden insanlığı anlatması kadar etkili olmamıştır. Yazarlar, intak ve teşhis sanatlarının ağırlıkta olduğu fablları ile tüm insanlara akıllarda kalacak dersler vermeyi başarmıştır. Bunu da hayvanlar aracılığı ile yapması, insanların dikkatini çekmesine ve insanların bu tarz anlatılara yoğunlaşmasına kapı aralamıştır. Özellikle hayvanlar aracılığı ile çocuk okuyucular üzerinde eğlenceli ve etkili bir öğrenme oluşturmuştur.

Anlaşıyor ki sanatçı, eserini oluştururken yaşadığı çevreden bağımsız hareket edememiştir. Sanatçı her zaman çevresinde gördüğünü, bildiğini farklı şekillerde tasvir etmeye çalışmıştır. Edebiyatın neredeyse bütün türlerine yayılım gösteren hayvan motifi, anlatılmak istenilen ama açıklanması zor olan durumları, somut bir gösterge görevi görerek anlatmaya çalışmıştır. Bütün görsel sanat dalları, hayvan motifleri ile bezenmiş durumdadır. Mitolojiden ve dini inançlardan gelen ve derin anlamlar içeren hayvan imgesi, görüldüğü üzere sadece geçim, ekonomi yani maddi yönden insanların ihtiyaçlarını karşılamamış, aynı zamanda sanatçıların manevi duygularının malzemesi olmuştur. Hayvan türlerinin sadece maddi hayatın bir parçası olmadığı kesindir. Kültür tarihinin belli başlı bütün edebiyat türleri, kültür dillerindeki benzetmeler, kişi ve yer adları, insanların hayatındaki önemine göre, hayvanların varlığından büyük ölçüde yararlanılarak oluşmuştur. Hayvanlar, insan buluşu olan tüm güzel sanat dalları için tükenmez bir ilham kaynağıdır (Ertap, 1996: 1). Tabiatı anlatmak isteyen, tabiatta kendinden bir şey bulan şair/yazar ise yönünü doğaya çevirdiğinde, insan dışındaki tüm canlı cansız varlıklarda kendinden bir şey bulmuştur. Şairin şiirlerine konu olan tüm hayvanlar ayrıntılı incelendiğinde, kültürel bir değerın köklerine rastlanması mümkündür. Şair için kıymetli olan hissettiklerini, mısralara döktüklerini en iyi ve en güçlü şekilde anlatabilmektir. Birçok şair bu gücü sanatlardan yararlanarak sağlama yoluna gitmiştir. Özellikle teşhis ve intak sanatı şairin hayvanlarla olan bağının güçlenmesini sağlayan bir köprü görevi görmüştür. Bir insanın iri, kaba ve güçlü olduğunu daha etkili şekilde anlatmak için “ayı

gibi” ifadesi kullanılır. Güçlü ve tuttuğunu koparan bir insan “aslan gibi” dir. Çok çalışan ancak yine de itibar görmeyen birisi “eşek gibi” veya “it gibi” çalışmaktadır. Özgürlüğünden vazgeçmeyen, minnet etmeden yaşayan ve tecrübe sahibi biri “kurt gibi” dir. İşini sinsice halleden biri “tilki gibi” kurnazdır. Unutkan insan, “balık hafızalı” dır. Soğuk karakterli ve zararlı birinden “yılandan çıyandan kaçır gibi” kaçmak gerekir. Masum, güzel ve nahif biri “ceylan gibi” dir. Fert ve cemiyet yararını gözeterek sürekli çalışan biri “balarısı gibi” veya “karınca gibi” üretken kabul edilir. Bunlara benzer pek çok örnek vermek mümkündür. Görülüyor ki hayvanların yaratılış özellikleri, teşbih unsuru olarak sıkça karşımıza çıkmaktadır (Babür, 2020: 42).

İnsan, sesini kötü olarak nitelendirdiği karganın ötmesinde, baykuşun gece olunca ortaya çıkmasında, bülbülün güzel sesiyle ötmesinde, maymunun insana ait bazı davranışlara ve fiziksel özelliklere sahip olmasında, serçenin nahifliğinde, filin kocaman ve güçlü cüssesinde, aslanın heybetinde, keçinin inatçılığında ve tilkinin kurnazlığında kendinden bir parça bulmuştur. Bununla birlikte, engin gökyüzünde özgürce zamansız ve mekânız uçan kuşlara, kartalın gücüne ve Ankânın erişilmezliğine de her zaman imrenmiştir. Tüm bunlar, şair kendini ifade etmeye çalışırken birer vasıta görevi görmüştür. Duygusal ve sanatsal bir ruha sahip olan şair ve yazarlar, tabiata ait olan bu varlıkların özelliklerini insan ile ilişkilendirerek farklı kurgular meydana getirmişlerdir. Bu durum, edebiyatımızda kaçınılmaz ve vazgeçilmez bir hayvan imgesinin doğmasına sebep olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK EDEBİYATINDA HAYVAN İMGESİNE GENEL BİR BAKIŞ

İnsanoğlu ile aynı havayı ve aynı yaşamı paylaşan hayvanların, gün geçtikçe birbirleri ile olan etkileşimleri de artmaktadır. Bu etkileşim sadece günlük hayatta yaşamın bir gereği olarak birbirlerine duydukları ihtiyaçtan ortaya çıkmamıştır. Aynı zamanda insanların yapmış oldukları sanatsal faaliyetlerde de birbirlerine gerek duymuşlardır ve eksik yönleri birbirlerinin karşıtı olan özellikleri ile tamamlamaya çalışmışlardır. Bu durum ise yeni değil oldukça eski bir tarihe dayanmaktadır. Edebiyatta doğa ve hayvan imgelerinden faydalanmak uzun süreli bir gelenektir (Opperman, 2012: 294). Yaşamın her alanında karşı karşıya kalınan hayvan-insan ilişkisi, sanatın da her dalında, karşı karşıya kalma fırsatı bulmuştur.

İslamiyet öncesi ve sonrası devirlerde sanatsal faaliyetlerle kendini gösteren bu hayvan ve edebiyat ilişkisi, şiirlerde büyük bir yer kaplamış adeta şairlerin hislerinin tercümanı olma görevini üstlenmiştir. Kaşgarlı Mahmut tarafından kaleme alınan *Divan-ı Lügati't-Türk* adlı eserde rastlanılan birçok şiir örneğinde, hayvan imgesiyle daha ahenkli ve etkili anlamlar kazanmış dizelere yer verilmiştir.

Etil suwı aka turur (İdil suyu akar durur)

Kaya tübi kaka turur (Kayaların dibini döğer durur)

Balık telim baka turur (Bol balıklar dahi bakar durur)

Kölünğ takı küşerür (Gölcük dahi taşar)

...

Körüp neçük kaçmadınğ (Gördün, neden kaçmadın?)

Yamar suwın keçmedinğ (Yamar suyunu geçmedin?)

Tavarınğnı saçmadınğ (Malını saçmadın?)

Ye'sün seni ar böri (Seni sırtlan yesin)

...

Iwrık başı kazlayu (İbrik başı kaz gibi)

Sağrak tolu közleyü (Sürahi dolu göz gibi)

Sakınç kudhı kızleyü (Sıkıntıya çukura gizleyerek)

Tün kün bile sewnelim (Gece gündüz sevinelim)

(Atalay, 1985: 73-79-100)

Kaşgarlı Mahmut'un eserinden alınan bu dörtlüklerin ilkinde, taşan göl karşısında sudaki balıklar şaşkınlıkla bakmaktadır. İkinci dörtlükte, şair seslendiği kişiyi, etçil bir hayvan olan sırtlanın yemesini ister. Son dörtlükte ise şair, ibriğin başını kazın başına benzetmiştir. Kazın fiziksel bir özelliği ile eşya olan ibrik arasında benzerlik kurulmuştur. Sürahi ise dolu bir göz gibidir. Görüldüğü üzere, edebiyatın daha ilk dönemlerinde hayvan imgesi, şairlerin önemli malzemelerinden biri olmuştur.

Edebiyatın dönem dönem gelişme göstermesi ile birlikte, şiire giren imgeler ve semboller de çeşitlenmiş ve farklı boyutlar kazanmıştır. Hayvanlar, sadece fiziksel özellikleri ile değil birçok yönden benzetmenin bir unsuru haline gelmişler, şairlerin, duygularını açıklamalarına yardımcı olmuşlardır.

Hayvan imgesi, Halk Edebiyatında da etkisini göstererek şairlerin ve ozanların hislerini tercüme ederken başvurdukları sembolik anlatımlar meydana getirmiştir. Kahramanlık, tabiat, güzelleme ve ölüm gibi birçok farklı temayı işleyen şairler/ozanlar, anlatım bakımından ortak semboller kullanmışlardır. Hayvan sembolleri bunlardan sadece biridir.

Hüma kuşu gibi yüksek uçacak,

Bölük bölük kanatların açacak,

Fırsat bulup yârim ile kaçacak,

Duman ver hey güzel Allah duman ver.

(Karacaoğlu, 2009: 34)

Karacaoğlu'dan alınan bu dörtlük, hayvanların Halk Edebiyatına yansımada bir örnek teşkil etmektedir. Karacaoğlu, dörtlükte duygularını daha derinden hissettirebilmek için kendini yükseklerden uçan bir Anka gibi düşünmüştür.

Hayvanlarla yüklü bu sembolik anlatım, Divan Edebiyatıyla doruk noktasına ulaşmıştır. Divan şairleri, ağdalı dilleri yanı sıra yoğun sanatlarla imgeli edebî bir dil

oluşturmuşlardır. Hayvanların bazı fiziksel ve davranışsal özelliklerini insana atfederek, döneminden yüzyıllara taşan mazmunlar meydana getirmişlerdir. Bu mazmunlar, şairlerin şiirlerinin daha etkileyici olmasına ve hislerin daha güçlü tasvir edilmesine yardımcı olmuştur. Hayvanlar, gerçek manalarının ötesine çıkarak sembolik anlamlar yüklenmişlerdir. Metinlerdeki hayvan benzetmeleri, benzetilen kişinin huyu, mizacı ya da fizikî görüntüsü için yapılmıştır. Bu bağlamda kadının, erkeğin ve çocuğun benzetildiği hayvanlar genellikle farklıdır. Erkekler daha çok güçlü ve yabanî hayvanlara benzetilirken kadınlar daha çok evcil hayvanlara, çocuklar ise fizikî olarak küçük ve sevimli olan hayvan yavrularına benzetilmiştir. Kazandıkları diğer sembolik anlamlar da olmakla beraber daha çok, geleneksel yapı içinde gerçeklikleriyle açıkça dile getirilemeyen aşkın hallerinin sembol dili ile anlatımında seven-sevileni göstermede kullanılmışlardır (Yılmaz, 2011: 238). Anlaşıyor ki sanatçılar, duygu ve düşüncelerini anlatırken en sağlıklı bağı hayvan ve insan arasında kurarak yahut hayvan ve edebiyat ilişkisini güçlü kurarak yapmaktadırlar. Şair, soyut olan sözcükleri mazmunlar ve sembolik anlatımlar yoluyla somutlaştırma yoluna gitmiştir. Aslında Divan Edebiyatı'ndaki bu sembolik dilin en önemli amaçlarından biri, soyut olan düşüncelerin daha güçlü anlatılması için somutlaştırılmasıdır. Bu da, yaşamda var olan somut gerçeklikle sağlanabilmiştir. Tabiat unsurları, bu somutlaştırmada en büyük paya sahiptir. Hayvanlar kendilerini edebî bir dille anlatamayacaklarına göre, edebiyatta da ancak insanın onları kavrayışı ölçüsünde yer alırlar. Başka türünün mümkün olmadığı açıktır (Ayvazoğlu, 2022: 437).

Cân yanağın çevresinden bir nefes olmaz cüdâ

Kanda kim görse gül-i ter bülbül-i zâr andadır. (Nesimî)

(Nesîmi Divanı, 1990: 103)

Nesimî'den alınan bu beyitte, gül-bülbül mazmununa değinilmiştir. Gül-bülbül Divan Edebiyatı'nın en önemli mazmunlarından biridir. Bu beyitte görüldüğü gibi bülbül, çoğu zaman gülle birlikte yer alır. Şair, nerede taze bir gül varsa orada inleyen bir bülbül vardır, der. Âşık rolündeki bülbül, gülün aşkından çoğu zaman feryat etmektedir. Divan Edebiyatı'nda güzel örneklerine rastlanılan gül-bülbül mazmununa, sonraki edebî dönemlerde de sıkça rastlanmaktadır.

Geh hamâm-ı mâh-ı tâbâna dakar sîmîn cenâh

Geh düzer sîmürg-ı çarha âteşin şehper güneş (Ahmed Paşa)

(Karabey, 2012: 67)

Bu beyit, Ahmed Paşa'nın meşhur Güneş Kasidesi'nden alınmıştır. Beyitte ay güvercine, gök ise Ankaya benzetilmiştir. Simurg kuşunun efsanesine göre, öleceğini anlayan Simurg kendini yakar ve küllerinden yeniden doğar. Görüldüğü gibi kuşlar kendi etraflarında oluşturulan sembollere göre şiirlerde anlam kazanmışlardır.

16. yüzyıl Divan Edebiyatı şairlerinin en büyüğü ve en maharetlilerinden olan Fuzûlî, yazdığı birçok eserle çağlar aşan bir üne kavuşmuş ve ustalığını göstermiştir. Ele aldığı birçok kasîdesinde Divan Edebiyatı'nın mazmun geleneğinden ustalıkla yararlanmış ve anlatmak istediği hislerini, düşüncelerini yeri geldiğinde hayvan mazmunları ile başarılı bir şekilde desteklemiştir.

İçmek ister bülbülün kanın meğer bu reng ile

Gül budagının mizacına gire kurtare su

...

Hümây-veş varak-ı yâsemin ü berg-i semen

Uçup hevâya gülistana düşdi zıll-ı hü mâ (Fuzûlî)

(Fuzûlî Dîvânı, 2021: 194)

Fuzûlî'nin meşhur *Su Kasidesi*'nden alınan ilk beyitte, klasik gül-bülbül mazmununa telmih vardır. Şair gülün, bülbülün kanını arzuladığını söyler. Nitekim gül-bülbül hikâyesinde, bülbül sevdiğine kavuşmak isterken gülün dikenleri batar ve bülbülün kanı güle kırmızı rengini verir. Şair ise bülbülü kurtarmak için suyun, gülün damarlarına girmesini ister.

İkinci beyit ise başka bir kasideden alınmıştır. Burada da, Hüma kuşunun yükseklerden uçmasına ve gölgesinin düştüğü yerin uğurlu olacağı inancına telmih vardır. Şair, yasemin yaprağını Hüma kuşuna benzetmiştir.

Divan Edebiyatı içerisinde yer alan tasavvufi çevrede de hayvanlar, şairlerin hislerini tercüme etmesine yardımcı olmuşlardır.

Varam ol dosta kul olam hem açıluban gül

Hem ötügen bülbül olam durağım gülistan ola

...

Benim canım bir kuştur kim gövdem onun kafesidir

Dosttan haber geliceğiz birgün uçar kuşum benim (Yunus Emre)

(Yunus Emre Dîvânı, 2013: 40-250)

Tasavvufî çevrenin önemli temsilcilerinden olan Yunus Emre, ilk beyitte gül ile bülbül mazmununa telmih yaparak, kendini gül-bülbül-gül bahçesi yerine koymuştur. İkinci beyitte ise, bu dönemin klasik mazmunlarından olan can kuşuna rastlanır. Yunus Emre, canını bir kuşa benzetmiş ve bedeninin de o kuşun kafesi olduğunu söylemiştir. Görülüyor ki hayvanlar, insanlarla olan ilişkileri bağlamında şairlerin ön planda tuttuğu yardımcı unsurlardır.

Divan şairleri, sadece beyitler içerisinde hayvanlara yer vermekle kalmamış, bazen şiirin tamamını hayvanlar için yazmıştır. Şeyhi'nin *Harnâme* adlı alegorik tarzda yazdığı eseri ve Nef'i'nin atlarla ilgili yazdığı *Rahşiiye* adlı eseri ve bunlar gibi daha birçok örnek verilebilir. Hatta hayvan redifli gazeller de mevcuttur.

Divan Edebiyatı'ndan sonra yaşanan sosyal ve siyasi olaylar ve şairlerin artık Batıya yönelmesi ile birlikte ortaya çıkan yenilik arayışı, yeni bir edebî dönemin ortaya çıkmasına zemin hazırlamış ve şairler Divan Edebiyatı'nın bu kalıplaşmış ilkelerini yıkmak için yeni bir dönem, yani Tanzimat Dönemi'ni oluşturmuştur. Bu dönem Şinasi ve Namık Kemal'in ön planda olduğu I. Tanzimat Dönemi (sosyal ve siyasi duyarlılık dönemi) ve R. Mahmud Ekrem ve Abdülhak Hamid Tahran'ın ön planda olduğu II. Tanzimat Dönemi (ferdiyetçi dönem) olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Bu dönemlerde, şiire yeni konular girmişse de biçim olarak klasik edebiyattan çok fazla ayrıldığı söylenemez. İster siyasi söylem olsun ister ferdi ve bireysel konularda yazmak amaçlansın, her hâlükârda nesir ve manzum eserlerde, hayvanlar anlatımının bir parçası olmuştur. Fakat şairler, bazen hayvanların Divan Edebiyatı'nda klasikleşmiş olan özelliklerinin dışına çıkarak onlara yeni özellikler yüklemişlerdir.

Mu'ini zâlimin dünyâda erbâb-ı denâ'etdir

Köpektir zevk alan, sayyâd-ı bi-insâfa hizmetten

...

Kilâb-ı zulme kaldı gezdiğin nâzende sahrâlar

Uyan ey yâreli şîr-i jeyân bu hâb-ı gafletden. (Namık Kemal)

(Ertem, 1957: 154)

Sosyal konulara sıkça yer veren ve şiire hak, adalet, hürriyet, vatan gibi konuların girmesine öncülük eden Namık Kemal'in *Vatan Kasidesi*'nden alınan yukarıdaki beyitlerde şair, zâlimi, zulmeden ve kötü olanı köpekle eş değer tutmuş ve onları köpeğe benzetmiştir. Yine Namık Kemal başka bir dizisinde, Divan şiirindeki gül-bülbül mazmununu yıkarak, bülbülün güle değil aslında hürriyete âşık olduğunu söylemiştir.

Şinasi ise, Muntehâbât-ı Eş'ar başlıklı eserinde yer verdiği "*Karga ile Karakuş Yavrusu, Arı ile Sivrisinek, Eşek ile Tilki*" gibi hikâyeler üzerinden alegorik, sembolik bir anlatım oluşturmuştur.

Ben bülbül-i şûh her dem âvâz

Sen gülşen-i bî-hazânım oldu

Ben bir kuş idim garîb ü mehcûr

Sen bâni-i âşiyânım oldun. (R.Mahmud Ekrem)

(*Parlatır vd.*, 1997: 175-176)

R. Mahmud Ekrem'in bireysel duygularla yazdığı şiirlerinden biri olan "*Aşk*" başlıklı şiirde görüldüğü üzere şair, kendini bülbül ile birlikte bir kuşa benzetmiştir. Şair, kendisini bülbül yerine koyarken sevdiğini yani aşkı, gülşene benzetmiştir. Aşk, şairin yuvası olmuştur.

Abdülhak Hamid Tarhan ise "*Sahra*" başlıklı şiiri ile eski şiir anlayışının yıkılmasına sağlam bir darbe vurmuş, edebiyata yeni bir soluk getirmiş ve tabiatı şiire konu etmiştir.

Nagâmat-ı tuyûru bâd-ı hevâ.

Bunu bir mâkire edip iğva,

Sanki çirk-âb-ı zevki cûş eyler. (A. Hamid Tarhan)

(Tarhan, 1292: 4)

Abdülhak Hamid Tarhan'ın *Sahra* başlıklı eserinden alınan bu mısralarda şair, hazan rüzgârında kuşların nağmelerine değinir. Kuşlar, çoğu zaman güzel sesleri ile şiirlere konu olmuştur.

Tanzimat II. Dönemi'nin önde gelen önemli şairlerinden Recâizâde Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hamid Tarhan, Servet-i Fünûn şiir estetiğinin oluşmasında bir temel oluşturmuştur. Bu iki büyük şairin şiire getirdiği yeni bakış açısı, daha sonraki şairleri de etkilemiş ve şiirde yenilik arayışını ön plana çıkarmıştır.

1880 yıllarında Tanzimat II. Dönem yazarları ve Servet-i Fünûncular arasında köprü görevi görececek bir ara dönem oluşmuştur. Mehmet Kaplan tarafından “Ara Nesil” olarak adlandırılan bu dönem, Servet-i Fünûn Dönemi'nin temelini oluşturmuştur. Edebiyatımızda sıkça konu edilen, dikkate değer görülen bir dönem olmasa da önem arz etmektedir. Bu dönem şairleri de keder ve üzüntü dolulardır. Şairler, aşk teması yanında tabiatı da şiirlerinde sıkça işlemişlerdir. Bu dönemde, santimentalist bir ruh halinin önemli izleklerine rastlanmaktadır. Tanzimat ile başlayan yenilik sorunu, bu dönemin çabasıyla biraz daha yol kat etmiş, ilerlemiştir. Öyle ki Servet-i Fünûn Dönemi'nde karşılaşılabilecek olan tablo altı şiir yazma geleneğinin ilk örneklerine, bu dönemde rastlamak mümkündür. Ara Nesil döneminde eser vermiş birçok isimden bahsetmek mümkündür fakat önde gelen şairlerinden bahsetmek gerekirse bunlardan biri Mehmet Celal'dir.

Komşusu oldum âşiyânınızın

Aşığı ben miyim terânenizin?

Hoşlanır dil güzel sadânızdan

Pür meserret olur nev-ânızdan

Ötünüz dil-i sürûr kesbetsin

Şu elem, şu keder, biraz gitsin! (Mehmet Celal)

(Adada Söylediklerim, 1303: 28)

Mehmet Celal'in “*Kuşlarım*” başlıklı şiirinden alınan beyitlerde, şair kuşlara hitap ederek güzel sesleriyle ötmelerini ve artık elemli ruh halinin son bulmasını istemektedir. Bu dönemde yazan şairlerden Recep Vahyi'nin “*Kazlar*” başlıklı şiiri de örnek gösterilebilir. Bir sonraki dönemi, derinden etkisi altına alacak bu melâl dolu hisler, Ara Nesil şairlerinin şiirlerinde vazgeçilmez duygu olmuştur. Tabiatı sıkça işleyen şairler,

tabiata ait olan unsurlardan, varlıklardan da sıkça yararlanmış, hislerini somut bir şekilde tercüme etmeye çalışmışlardır.

Hazırlanan bu zemin üzerinde, Tevfik Fikret'in tablo çizer gibi şiirler kaleme alması ve Cenap Şahabettin'in şiirde mûsikiye olan ilgisi, lirik söyleyişi ve edebiyatımıza sembolizmi getirmesi ile birlikte bu iki şair öncülüğünde, döneme ses getirecek ve şiire oldukça farklı bir biçim ve anlayış aşılayacak yeni bir edebî dönem ortaya çıkmıştır. Bu dönem, Servet-i Fünûn adını almış ve birçok şair tarafından eleştiriye maruz kalmıştır. Tevfik Fikret ve Cenap Şahabettin'in şiirdeki yenilikleri, diğer dönem şairlerini de etkilemiş ve dönemi kapsayan genel bir tema meydana gelmiştir. Elem, karamsarlık, ölüm ve hüzn gibi karanlık duyguların hâkim olduğu bu dönem şiirinde şairler, genellikle kaçıış tabiatta bulacak ve tabiatın onlara sunduğu malzemelerden sembolik bir anlatım meydana getireceklerdir. Yazılan birçok şiir, şairlerin hislerinin tabiata ait varlıklara yansıyan görüntüsünden başka bir şey değildir. Kısacası bu dönem sanatçıları, bir figürden ve mazmundan hareketle sembol düşüncesine ulaşmaktadırlar (Özcan, 2022: 345).

Hayvanların Servet-i Fünûn Dönemi şiirlerine yansımaları, tüm şairlerin şiirlerinden yola çıkılarak bir sonraki kısımda ayrıntılı ele alınacaktır. Lakin asıl konuya geçmeden evvel, çalışmanın amacının daha iyi anlaşılması için Servet-i Fünûn Dönemi'nden sonra ortaya çıkan, lakin tema bakımından Servet-i Fünûn Dönemi'nden çok da farklı olmayan Fecr-i Âti Dönemi'ne değinip, şairlerden birkaç örnek verilerek asıl konuya geçilecektir.

Kendilerini Edebiyat-ı Cedîdecilerin (Servet-i Fünûn) vârisi olarak gören Fecr-i Âti sanatçıları, “sanat sanat içindir” anlayışını benimsemişlerdir. Aynı zamanda sanatın şahsî ve muhterem olduğuna inanmışlar, tamlamalara ve sıfatlara bolca yer vermişlerdir (Kabakçı, 2002: 71). Şairler, tabiatı ve aşkı sembolik bir duyarlılıkla anlatmaktan vazgeçmemiş Servet-i Fünûn estetiğini devam ettirmişlerdir. Konu ne olursa olsun, şairler hislerini tercüme ederken hayvanlardan yararlanmaktan geri durmamışlardır. Fecr-i Âti topluluğuna sıkı sıkıya bağlı kalan ve bu topluluğun en önemli iki ismi Ahmet Haşim ve Tahsin Nahit'tir.

Gurûb u hûn ile perverde rûh olan kuşlar

Kızıl kamışlara, yâkut âba konmuşlar;

Ufukta bir ser-i maktû'u andıran güneşi

Sükût u gamla yemişler ve şimdi doymuşlar. (Ahmet Hâşim)

(Ahmet Hâşim, Bütün Şiirleri, 2019: 65)

Ahmet Hâşim'in "Siyah Kuşlar" başlıklı şiirinden alınan bu dörtlükte, kuşlar sembolik bir dille anlatılmıştır. Şair, gam ve siyah kuş arasında ilişki kurmuş, hislerini siyah kuşlar üzerinden sembolik bir dille anlatma yolunu seçmiştir. Ahmet Hâşim, santimentalizmin tipik şahsiyetlerinden biridir.

Çamların nefti sükûnetleri umkundan bir

Bülbülün nağmesi â'sâba sükûnet getirir. (Tahsin Nahit)

(Kabakçı, 2002: 166)

Tahsin Nahit'in "Yaz" başlıklı şiirinden alınan bu beyitte ise bülbülün güzel sesine değinilmiştir.

Bu dönemde de şairler tabiatı ön plana çıkarmış, hislerine tercüman olarak, tabiata ait unsurları/varlıkları seçmişlerdir.

Hayvan ve edebiyat ilişkisi, anlaşılacağı üzere edebiyatın tüm dönemlerinde bağını sağlamlaştırarak ilerlemeyi başarmıştır. Şairler, anlatmak istediklerini kendilerine benzer gördükleri yahut tam zıddı olarak düşündükleri unsurlarla, sanatlı söyleyişlerle, söz sanatları ve sembolik anlatımlarla sağlamışlardır.

Bir sonraki kısımda, Servet-i Fünûn Dönemi şairlerinin eserlerine hayvanların hangi nitelikleri ile yansıdığı ve şairlerin hayvanları nasıl tasavvur ettikleri, şiirler üzerinden ayrıntılı olarak açıklanacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

SERVET-İ FÜNÛN ŞİİRİNDE HAYVANLAR

2.1.KUŞLAR

2.1.1. Genel Olarak Kuşlar (Murg, Murgân, Tayr, Tuyûr)

Kuş, insanoğlunun tasavvurunda hürriyetin, özgürlüğün ve baharın yegâne sembolü ve temsilcisi konumundadır. Bu sebeple, yaşamın her alanında zamansız ve mekânsız, uçsuz bucaksız yerlere olan özlem hep “bir kuş misali” teşbihi ile başlamaktadır. Ötüşleri, sesleri, onlara özgür olma gücünü veren kanatları ve fiziksel olan birçok özelliği kuşların günlük hayatta, sanatta ve edebiyatta kendilerine oldukça büyük bir yer edinmelerine kaynaklık etmiştir. Kuşlar, tabiatın en güzel süsüdür. Edebiyat sahasında ise tabiat anaya ait olan kuşlar, başta uçuş özellikleri ile şairlerin şiirlerinin vazgeçilmez süsleri olmuşlardır. Melâl ve elem dolu Servet-i Fünûn Dönemi sanatçıları da içlerindeki karamsarlığı, hüznü ve elemi dışa dökmek için tabiata yönelmiş, tabiatın canlı cansız tüm varlıklarına bu hüznü atmosferi yansıtmışlardır. Şairler, uzak beldelere olan özlemlerini kuşların uçuş özellikleri üzerinden derinden hissettirmeye çalışmışlardır.

2.1.1.1. Cenap Şahabettin’in Şiirlerinde Kuşlar

Servet-i Fünûn Dönemi’nin önde gelen sembolist ve parnas şairlerinden olan Cenap Şahabettin, tabiatın tüm unsurlarını şiirine konu etmiştir. Cenap Şahabettin’in bazen uçmak isteyen bir kuş, bazen de kuşların özgürce gökyüzünde salınmalarına imrenen bir şair olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Cenap Şahabettin’de bahar, kuşlarla gelir. Cenap Şahabettin’in şiirleri bir kuş, şiirlerin her mısraı da uçuşunu sağlayan kanatlarıdır.

Cenap Şahabettin “Bir Kabristanı Temâşa” şiirinde, kuşları hürriyet rûhunun bir benzeri olarak görür. Mezarlıkta küçük bir kızın gözünden, aslında görünenin ardındaki görünmeyeni anlatmaya çalışır. Bu arada bir kuşun semada özgürce yıldızları seyrettiğini söyler. Gökyüzünün sonsuzluğuna değinerek kuşların, sınırı olmayan gökyüzüne şahit olduklarını sezdirmeye çalışır.

Misal-i rûh-ı hürriyet uçar bir kuş havalarda
Gelir dinler füyûzatı zarih-i i'tilâlarda
Neler manzûru olduysa bekâlarda, fenâlarda
Gider seyreyler encâmı semâlarda, fezâlarda
Ne hâlettir? Şu peyvâri semâ-peyma eder bir kız!..

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.6

Abdülhak Hamid Tarhan'ın "Hyde Park'tan Geçerken" şiirine nazire olarak yazılan "Bir Dağdan İnerken" şiirinde Cenap Şahabettin, anlatmak istediği düşüncelerini kuşlar üzerinden aktarmayı seçmiştir. Tabiatın içinde olan Cenap Şahabettin, tabiatın rûhuna sirayet eden yönlerini ve ona çağrıştırdığı manevi hisleri kuşlar üzerinden anlatma yolunu seçmiştir.

Kuşlara insani özellikler verilmiştir. Şair, ağlayan, inleyen kuşların lisânını bilmek istediğini dile getirir. Bu kadar âh u figânın sebebini anlamaya çalışır. Sonunda kuşların inleme sebebini baharın geçmiş olmasından dolayı olduğunu anlar. Kuşlar baharı sembolize etmektedir. Cenap Şahabettin'in mısralarından da anlaşılacağı üzere kuşların yeri, baharda açan ve yeşillenen ağaçların dallarıdır. Şiirde kuşlar, baharı yâd etmek adına âh u figân ederler. Ayrıca Cenap Şahabettin, tabiatı olan biten her şeye ve Allah'ın tecellisi olan tüm evrene kuşların sessizce şahitlik ettiğini dile getirir. Şiirini, kuşların tabiatın tüm maneviyatına şahitlik etmeleri karşısında duyduğu hayret ile sonlandırır.

Nevâ-yı dil-keşiyle arz-ı isti'dâd eder bir kuş
Sanırsın bin nevâ-yı cenneti îcad eder bir kuş
Bu nekbet-hâneyi hîçiyi zevk-âbad eder bir kuş
Siyeh-bahtan-ı dehr-i dünü san îs'ad eder bir kuş
...
Sehâbı parçalar bir el yağar envâr göklerden
Türâbı çak edip bir şey karanlıklar çıkar yerden
Zâlam u nur-ı mevc-efşan geçer ebhardan, berden

Heman feryâd u ahengiyle istimdâd eder bir kuş

Makâmullahta her bir şey mübâhidir celâliyle

Fena-gâh-ı muvâkkatten geçer her şey zevâliyle

Ebed-zâr-ı hüviyyette kalır her şey kemâliyle

Bu ahvâle cihâm, gökleri işhâd eder bir kuş

...

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.33-34

“Kariha-Zâd” şiirinde Cenap Şahabettin, başlıktan anlaşılacağı üzere zihninde doğan düşünceleri ve fikirleri pitoreks bir hava içerisinde anlatmaya çalışır. Çoğu şiirinde olduğu gibi burada da tabiat ile iç içe olan kuşları, şiirine dâhil etmekten çekinmez. Gökyüzündeki yıldızların gece renginde olduğuna değinerek muzdarip olduğunu söyler ve yavrusu olan kuşlara bu garip hallerin neden geldiğini sorgular. Kuşların neden bu kadar figan ettiklerini anlamaya çalışır. Aslında Cenap Şahabettin, hissettiklerini tabiata ait olan cisimlere aksettirir. Bu da Servet-i Fünûn şairlerinin doğal bir özelliğidir.

Şu tengnâ-yı belâda döner meal-i garib;

Semâya aks mi etmiş? Nedir zılâl-i garib?

Şu bûheye bile hakim esef!.. Celâl-i garib!

Şu yavrulu kuşa niçin gelir bu hâl-i garib!

Neden figân ediyor inkisar fevkinde?

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.66

Cenap Şahabettin “Tercî’-i Hayal” şiirinde insana ferahlık veren ağaçların, yemyeşil bahçelerin rahatlatıcı havasında, kuşların ve böceklerin, dünya hevesinin bir küçük sayfası olduğunu söyler. Baharın geldiği ve tabiatın canlandığı bir ortamda, hayvanların da tekrardan can bulması bilhassa kuşların coşkuyla kendini göstermesi

doğaldır. Baharın gelmesiyle ağaçlar filizlenir ve bahar yeryüzüne tüm güzelliklerini saçmaya başlar. Şair, semanın güzelliği karşısındaki acziyetini dile getirir.

Hevada bast-ı riyâz eyleyen hevâm u tuyûr

Cihân-ı şevkinizin bir küçük sâhifesidir.

Zemine ferş-i bahâran eden gusûn u zühûr

Semâ-yı hüsnünüzün bir kemîne levhâsıdır.

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.72

“Muhabbet” isimli şiirde Cenap Şahabettin, rüzgâr, nur ve ebr yanında muhabbet sözcüğünün anlamını kuşlara yükleyerek kendi ile özdeşleştirir. Gerçekte de kuşların bir türü olan muhabbet kuşunu kendine benzeterek, gönlü gibi akşamdan sabaha kadar uyumadan şarkı söylediğini anlatır. Tabiatın ahengi de şaire arkadaş ve hem-avaz olmuş hiç uyumadan gönlü gibi şarkı söylemektedir.

Tâze lebini bûs edeli murg-ı muhabbet

Gönlüm gibi şeb-tâ-be-seher nağme-serâdır

Dem-sâzı hem-âvazıdır aheng-i tabiat

Gönlüm gibi şeb-tâ-be-seher nağme-serâdır

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.77

“Ma-Fi’l-Bal” yahut diğer ismi ile “Kıyâs u Karar” şiirinde Cenap Şahabettin, yine kuşlar üzerinden hislerini açıklama yolunu seçer. Kuş, benzetilen unsur olarak yerini alır. Cenap Şahabettin, tüm rûhunu ve hissiyatını kuşlara yüklemiştir. Sevdğine olan sitemini ve aşkını dile getirirken kuşların öterken çıkardıkları o güzel sese değinmeden edemez. Emellerini ve arzularını kanatlandırarak “arzu kuşları” yapar şair. Aşk o kadar büyüktür ki sevdiği kuşların nağmelerini dahi verse aşkı karşısında hiçbir kıymetinin olmayacağını söyler.

Murg-ı âmal uyanır nağme-i nâzınla senin

Beslenir cân-ı dehen zembere- sâzınla senin

*Mest olup zembere-i ruh-nevâzınla senin
Kuşların nağmelerin hepsini verdim sana ben
Severim ben seni ol rütbe ki ey şefkatsiz
Tuhfe-i aşkına nisbetle kalır kıymetsiz
Kuşların nağmelerin hepsini versen bana sen*

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.83

Şair, “Müjde-i Bahar” şiiri ile bahara olan özlemini ve baharın gelişinin müjdesini vermektedir. Kavuşma ve muhabbet mevsimi olarak nitelendirilen bahar, doğa ve insana uyanmak, hareket etmek için gerekli olan bütün koşulları hazırlar (Topdaş, Çelik, 2020: 94). Baharın gelişiyi sadece toprak değil hayvanlar da canlanmaya başlar. Şair, baharın gelişini mutluluk olarak nitelendirir. Kuşlar şiirde kendisine benzetilen unsur olarak kendini gösterir. Şair, baharın gelişiyi mutluluk kuşlarının da geldiğini söyler.

*Kalmadı ey dil-i hâbide zaman-ı âram
Bal-i bessâmı ile murg-ı saadet geliyor*

*Gönder ol sevdiğin âşub-ı cefâkâra selam
Sa’i-yi tiz-rev-i bâd-ı tabiat geliyor*

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.85

Şair, “Gül-Buse-i Aşk” şiirinde kuşları kişileştirerek, şiirde hitap ettiği kişiyi kuşların tebrik ettiğini söyler.

*En nağmeger, en mübtesim, en taze ve en saf
Şeyler dil-i ma’sûmunu eyler idi tahrik;
En nağmeger, en mübtesim, en taze ve en saf
Kuşlar kelebekler seni eyler idi tebrik;*

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.105

“Murg-ı Siyah” şiiri Cenap Şahabettin’in kaleme almış olduğu ilk alegorik manzûme özelliği göstermektedir. Şiirin başlığından anlaşılacağı üzere şiirin öznesi siyah bir kuştur. Kuş, ağaçtan düşerek sert bir kayaya çarpmış, canı acımış ve uçmak istediği halde meçhul bir el tarafından olduğu yerden kalkmasının önlenildiği zavallı bir kuş tasvir edilir (Karabulut, 2015: 357). Şair kuşla karşılıklı bir konuşma havası verir. Şiirin sonunda kuşa ismini sorar, kuş isminin “kederli kalp” olduğunu söyler ve kaderinin de can yakan elemelerle mahvolmak olduğunu söyler. Anlaşılacağı üzere kuş kişileştirilerek insani bir özellik olan konuşma eylemini gerçekleştirmiş ve şairin hissettiklerini dile getirmiştir. Şair, zamanın ve mekânın içinde hapsolmuş ve çektiği sıkıntılardan uzaklaşamayan insanı, yaralı olduğu için uçamayan bir kuşa benzetir (Özdemir, 2021: 112). Cenap Şahabettin, antropomorfizmin etkisiyle duygularını sık sık kuşlara izafe eder ve böylece kuşlar, çoğu şiirde beşeri özellikler taşır (Baş, 1997: 152).

*Misâl-i mâder-i matem-zede bir murg-ı sevdâ-reng,
Tevali-i fusûle rağmen eylerdi figân her dem;
Onun olmuştu minkâr-ı siyeh-rengi ile tev'em
Yürekler parçalar sûrette pür-te'sir bir aheng!*

*Onun âfakını tahdîd ederdi bir şeb-i mâtem;
Ona olmuştu mâtem-hâne en serd ü haşin bir seng;
Onu beslerdi ol sengi ihâta eyleyen bir jeng;
Onu medhûş ederdi her gece bir katrecik şebnem!
Dilerdi gâh u bi gâh uçmak amma bir yed-i meçhûl
Onu iskât ederdi hâke bir cism-i giran-âsa;
Düşer, ağlardı ol murg-ı şikeste-şehper ü ma'lul!*

*Dedim ol bî-nasibe bir gece: < Nâmin nedir aya?>
Dedi: < Nâmım benim ey bî-haber, kalb-i mükedderdir;*

Bana âlam-ı can-sûzumla mahvolmak mukadderdir!>

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.11

Cenap Şahabettin, aşk ve tabiatı şiirlerinin başköşesine oturtmuş bir şairdir. Sembolist olması hasebiyle de şiirlerinde aşk ve tabiatı anlatırken aslında ruh halinin bir yansımasını verir. “Ta’yin-i Metâlib” şiiri buna örnek gösterilebilir. Şair, şiir boyunca rûhunu tabiata ait unsurlarla bütünleştirir. Cenap Şahabettin’de tabiat denilince muhakkak kuşlardan bahsetmek gerekir. Cenap Şahabettin’in şiirlerinin yahut çizdiği tabiat resimlerinin vazgeçilmez unsurudur kuşlar. Şiirde kuşların terâneleri ile rûhuna yansıyan hissiyatı anlatmaya çalışır.

İsterim kuşların terâneleri

Gûş-ı canımda ihtizâz etsin,

Onların şevk-ı âşıkâneleri

Beni ta’ve n neşide-sâz etsin!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.121

Şair “Ferzend u Mader” şiirinde ise bir anne ve oğlunu anlatır ve daha çok annenin fedakârlığı üzerinde durur. Şair, şiirde anneyi kuşa benzetmiştir. Bir kuş nasıl yavrularını kanatları altına alıp koruyorsa, bir annenin de aynı şekilde evladını kuş gibi kanatlarının altına alacağını söyler.

Her gamzesi merhametle mali,

Her bir sözü sanki bir duadır;

Ferzendinin üstüne hayâli

Bir kuş gibi ecniha-güşâdır!

Cenap Şahabettin Bütün Şiirleri, s.122

“Benim Kalbim” şiiri Cenap Şahabettin’in en dikkat çeken alegorik şiirlerinden biridir. Şair, şiir boyunca bitmeyen bir acıdan ve üzüntüden bahseder ve tüm bu duyguları yine tabiat unsurları üzerinden anlatma yoluna gider. Üçüncü bir şahsa hitap eder gibi

görünen şiirde kuşların, solgun yüzü ve titreyen dudakları karşısında dilsiz ve hayran kaldıklarını söyler. Kuşlara insani özellikler atfeder. Rûhuna sirayet eden acı ve üzüntünün soyutluğunu; kuşlar, yarasalar, ağaçlar gibi tabiata ait olan unsurlara yükler ve somutlaştırır.

Rûy-ı zerdindeki uçukluktan

Mütehâşi olurdu berk-i hazan;

Leb-i zârındaki donukluktan

Lal ü hayrân kalırdı hep mürgân!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.124

Şair bir başka manzûmesinde Mürğ-ı Siyah şiirine benzer bir tema işler. Şiirin öznesi yine kanadı kırık bir kuştur. Kanadı kırık bir kuşun inlemelerine şahit olur. Kuş ne kadar göklere uçmak için çaba gösterse de bir türlü başaramaz. Canı yanan ve ağlayan bir kuş tasviri çizer. Cenap Şahabettin’de alışılmış bir tarz olan tablo gibi şiir yazma mefhumu bu manzûmede de karşımıza çıkmaktadır. Kuşa beşeri özellikler atfederek, kendi rûhuna sirayet eden duyguları aktarır. Şiirin son mısraları, Cenap Şahabettin’in asıl anlatmak istediği düşüncüyü gözler önüne serer. Mehmet Kaplan bu şiir için “Şair, son beyitte alegorisinin tefsirini yapar: Bu kuş yeryüzünde feryat eyleyen her şairin bir ‘tercümân-ı ruh’ udur.” Der. Kuş yeryüzündeki şairlerin yerine konulmuş, inlemeleri ve hüznü şairlere benzetilmiştir.

Bir mezar üstünde bir murg-ı şikeste şah-bâl

Asumâna göz dikip eylerdi mihnetle en’in;

Çeşminin etrafına çökmüştü bir zıllı-ı hazin!

Hey’et-i mecmuâsında vardı bir müdhiş melâl!

Nağme-sâz oldukça lakaydâne murgân-ı cibâl

Onları dinlerdi ol biçâre kuş me’yûs ü lal;

Yükselip bulmak dilerdi bir cihân-ı berterin

Mani’-i pervâz olurdu cismine dest-i zemin!

Her sehâb-ı terden istimdâd ederdi her sabah!

Cehd ü istimdâdına rağmen kalırdı dâima

Hak-i serd ü can-güdâz üstünde mecbûr-ı büka

Ağlarım tasvir ederken hâlini ol tairin;

Çünkü arz üstünde feryât eyleyen her şairin

Tercümân-ı rûhudur ol murg-ı mecrûhü’l-cenâh

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.129

Cenap Şahabettin, beşeri unsurları birçok yönüyle kuşlara aksettirir. Bazen inleyen, ağlayan bir insan, bazen yavrusuna kol kanat geren bir anne, bazen de bir sevgili olur kuşlar. Bazen de zamanın hızla gelip geçmesi noktasında kuşlarla benzerlik kurar. “On Sene Sonra” şiirinde sevdiğinden ayrılmasını ve bu durum karşısında hissettiklerini anlatan Cenap Şahabettin, ayrılığın üstünden on sene geçtiğini dile getirir ve “ On sene kuş gibi gelip geçti” der. Zamanın çabuk akması ile kuşları bağdaştırmıştır. Kuşların gökyüzünde bir engele takılmadan uçtuğunu ve bir anda hızlıca yükselip gökyüzünde kaybolduğu düşünülürse, Cenap Şahabettin’in bu benzetmesi yanlış olmayacaktır.

Ah, ben ondan iftirâk edeli

On sene... On sene güzâr etti!

Bana son bûseyi verip gideli,

On sene kuş gibi gelip gitti!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.145

Şair, “Ümid ü İntizar” manzûmesinde daha on altısında olan bir kızın ümitlerle camın arkasında durduğunu ve sevgilisini beklediğini anlatır. Hüzünlü ve ümitsiz bir hava sezilir şiirde. Kuşlar bahar gelince ağaca konar, güzel havalarda salınırlar gökyüzünde.

Kışın ise köşelerine, yuvalarına çekilirler. Şiirde şair kuşların kışın karlar üstüne konup konmayacağını sorar. Aslında kızın ümitsizce bekleyişi kış mevsimine benzetilmiş ve kuşların da kışın gelmeyeceğini yahut karlar üstüne konmayacağını belirtmiştir. Görülüyor ki Cenap Şahabettin, bir tabiat benzetmesi yapacaksa tabiata güzellik veren kuşlardan muhakkak bahsedecektir.

Bu karlar üstüne artık konar mı mürg-ı baha?

Açıldı şâm-ı hayatın sehâbe-i zerdi

Likâ-yı pür-hüznünde misal-i zıll-i fena!

Bir intizâr u ümid: İşte mücmelen derdi!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.165-166

“Teadül” şiirinde, şairin sevgilisini düşünerek şiir yazma eylemi anlatılmaktadır. Kendince bir hayal kurarken sevdiğinin kuşlar gibi cevval olmasına değinir. Kuşların hızlı ve hareketli hayvanlar olması hasebiyle Cenap Şahabettin, şiirde böyle bir benzetmeye başvurmuştur.

Mesela şöyle bir leziz hayal:

Ezhâr-ı rebîyeden ezher,

Murgân-ı tabiat gibi cevval,

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.184

“Elhân-ı Vatan” şiiri şairin rûhündeki karamsarlığı dışa vuran bir manzûmedir. Şair şiirde, tabiatı içine alan kasvetli bir manzara tablosu çizmiştir. Kuşların, inleyen rüzgârın inleyen kanadında uçtuğunu ve onlar uçarken de kâinatın rûhunun solduğunu dile getirir. Şiirlerinde sıkça tabiatı işleyen Cenap Şahabettin’in kuşları tabiattan soyutlaması düşünülemez.

Ey tuyûrun sehâb-ı seyyâhi,

Bâd-ı zarın cenâh-ı zârında

Sen uçarken bütün civârında

Soluyor kâinatın ervâhı.

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.193

“El Ele” şiirinde şair, sevdiğine olan aşkını dile getiren bir hava sezdirmektedir. Kuşların şarkı söylediğini düşünen Cenap Şahabettin, şiirde de kuşların şarkılarından daha güzel sözler söylediğini ve kuşların dahi bu kadar güzel söyleyemediğini dile getirir. Kuşlara beşeri özellikler yükler ve kuşların eşlerine bu kadar güzel nağmeler söyleyemediğini dile getirir. Kendisi ile kuşları eş görerek bir karşılaştırma yoluna gider.

Ver ellerini ellerime ey leb-i handan,

Sözler bulayım ben sana mâh-ı leyâlim,

Sözler ki derûnunda benim kalb-i hayâlim

Çırpınsın ufuklardaki kuşlar gibi her an!

...

Ver ellerini ellerime ey leb-i rümmân,

Sözler bulayım ben sana sözler ki müessir,

Bir lânede bir kuş eşine söylememiştir...

Sözler ki nazarlar gibi dilden dile Perrân!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.197

“Ba’de’l-Gurûb” şiirinde Cenap Şahabettin, gün batımından sonra tabiatın sessizliğini anlatır. Gece olmuş ve kuşlar hep yuvalarına çekilmiştir. İnsanlar gibi kuşlar da uykuya dalar ve kuşların nağmeleri susar. Tabiata büyük bir sessizlik hâkim olur. Kuşlara beşerî özellikler verir. Kuşlarla birlikte her şeyin sessizce ufka baktığını söyler. Cenap Şahabettin, gün batımı ile birlikte tabiattaki sessizliği bir ressam edasıyla resmetmeye çalışmıştır.

Şehrin bütün sadâ-yı hayat-âşinâsını

Bir nefhâ-yı sükût u sükun

Vasi’ bir aştı-yi derûn

Mass etdi, mass eder gibi bir kuş nevâsını.

...

Hürmetle bir günün şu değersiz ricâsına

Mürgân, - o nay u rûh-ı riyaz-

Emvac,- o kalb-zârı hıyaz-

Her şey sükût ile bakar ufkun likâsına...

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.202

Cenap Şahabettin’de aşk kuşların ağzından anlatılır, şarkı söylenecekse en güzel kuşlar söyler. Baharın gelişiyle coşan kuşlar hazanın gelişiyle karamsar bir ruh haline bürünürler. Cenap’ın tabiat tasvirlerindeki en güzel resim kuşlardır.

“İlk Muhabbet” şiirinde ise kuşlar benzetilen unsur olarak yerini alır. Cenap Şahabettin’in aşkı bir kuş olmuştur. Aşkını kuşa benzetmiş ve aşkı da tıpkı kuşlar gibi baharda ortaya çıkıp hazan çökünce kaybolmuştur. “Aşk kuşu” bir mevsim eğlenip gitmiştir.

Murg-ı aşkın bütün terâneleri

Ufk-ı rûhumda ihtizâz etti...

Her biri ayrı bir bahar eseri

Gibi, bir mevsim eğlenip gitti.

Bilemem ben nedir bunun sebebi:

Murg-ı aşka sükût lazımdır;

Şimdi kalbimde bir latife gibi

Kalan ancak birinci aşkımdır.

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.209

“Elhan-ı Şita” şiiri Cenap Şahabettin’in önemli şiirlerinden biridir. Kış nağmeleri/mûsikisi anlamına gelen bu şiirde Cenap Şahabettin, bir kış manzarası resmetmektedir. Rûhuna işlemiş karamsar ve üzüntü dolu duyguları kar ile bütünleştirmiş ve karın yağışıyla tüm hissiyatı ortaya çıkmıştır. Şiirin öznesi kardır. Kar eşini kaybetmiş bir kuş gibi ilkbaharın geçen günlerini aramaktadır. Gibi edatının benzetme kudreti şiire damgasını vurur. Şair bu tür benzetmeleri şiir boyunca sürdürmektedir (Kolcu, 2005: 159). Karı, tabiattaki çeşitli unsurlara benzeterek şiiri daha güçlü hale getirmiştir. Şiirde kuşlar, kış mevsiminin gelmesiyle yuvalarından uçup gitmiştir; burada kuş gerçek manada, kendi benliğiyle kullanılmışken “eşini gâib eyleyen bir kuş gibi” mısraında kuşu kendisine benzetilen olarak kullanmıştır şair.

Bir beyaz lerze, bir dumanlı uçuş;

Eşini gâib eyleyen bir kuş

Gibi kar

Geçen eyyâm-ı nevbahârı arar...

...

Uçtunuz, gittiniz siz ey kuşlar;

Küçücük, ser sefid baykuşlar

Gibi kar

Sizi dallarda, lânelerde arar.

Gittiniz, gittiniz siz ey mürgân,

Şimdi boş kaldı ser-te-ser yuvalar;

Yuvalarda –yetim-i bi-efgan!-

Son kalan mai tüyleri kovalar

karlar

Ki havada uçar uçar ağlar!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.223-224

Şair, “Pür-Hüzn ü Heves” şiirinde yârine hitaben mısralar kaleme almıştır. Şiirinde kuşların uçma özelliğine değinmiş ve kuşlar gibi perrende olduğunu söylemiştir. Cenap Şahabettin, sözlerini uçan kuşlara benzetmiştir. Söylediği her mısra kuşlar gibi uçmakta, çiçekler gibi sabittir. Mısralarını kuş, gece, çiçek ve gündüze benzeterek anlamı derinleştirmeye çalışmıştır.

Manası hep âsude, hep elfâzı remîde,

Kuşlar gibi perrende, çiçekler gibi sâbit...

Bilmem ne için oldu bu âvare neşîde

Gündüz gibi pür-velvele, akşam gibi sâkit?

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.232

“Mersiye” şiirinde Cenap Şahabettin, kuşları herhangi bir benzetme yönü ile ele almaz. Kuşların yuvalarında uçuştığına değinir. Kuşlar yuvalarında uçuşurken karın sessizce yağışı hatırına gelir.

Uçuşurken terânelerle tuyûr

Yağıyor hatırımda berf-i sükût;

Ufk-ı mevsimde hep sürûd u sürûr

Dûş-ı rûhumda bir soğuk tabut!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.269

“Buseler” şiirinde şair kalbini susuz kalmış bir kuşa benzetmektedir. Kuş nasıl suya susamışsa şair de sevdiğinin dudağına susamıştır.

Leblerim hâr u serseri, bî-huş

Dolaşır gerdeninde, ensende;

Sanki kalbim susuz kalan bir kuş,

Çıldırır çeşme-sâr-ı busende!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.271

“Fırak” isimli ayrılık şiirinde, şair sevdiğini kâinatın güzel olma sebebi olarak görür. Kuşların nağmelerinin güzelliği ve güllerin güzel kokusu hep sevdiğine benzer. Şair, sevdiğine baktıkça kâinattaki güzellikleri görür.

Anlıyordum kebûdi-i ufku

Sana baktıkça râz-ı çeşminden;

Güllerin ıtrı, kuşların nutku,

Kâinatın melâhatıydin sen...

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.289

“Terâne-i Sabah” şiirinde şair, günün aydınlanması ile birlikte tabiatın da uyandığını anlatmaktadır. Ağaçlar, dereler, kuşlar uyanmayla birlikte dile gelirler. İnsanlar da yeni günle canlanır ve uyanır. Şair de doğaya ait unsurlara beşerî özellikler vererek kuşların da uyandığını ve söylendiğini dile getirir. Kuşların kondukları dallara rüya anlattığını ve dalların sükût içinde dinledikleri için durgun olduklarını söyler. Kuşların sır dolu nağmeleri çiçekleri ve şebnemi ağlatmaktadır. Kuşların pencere kenarlarına konmasına değinir. Sabah nağmesi/şarkısı anlamına gelen şiir, yeni doğan günle evreninde canlandığını söyler ve bu canlılığı ortaya çıkaran her unsuru da nağmeye benzetir.

Söylenir diller, ağaçlar, dereler,

Hep olur kuş yuvası pencereler!

...

Anlatır dallara rü'ya kuşlar;

Dallar ondan dolayı susmuşlar!

...

Kuşların zembere-i esrârı

Ağlatır şebnem ile ezhârı...

...

Arzın eş'âr-ı tabiiyyesidir

Kuşlar âfaka ne hisler götürür!

Yerde bülbül sarışın bir şâir,

Güneş üstünde bir altın güldür.

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.291-292

Cenap Şahabettin, kuşlara ve kuşların söylediği nağmelere hayrandır. “Belde-i Mâzi” şiirinde mazideki bir yerden, beldeden bahsederken, kızların orada kuşlar gibi şarkı söylediğini dile getirir. Kızlar seslerinin güzelliği ile kuşlara benzetilmiştir.

Kuşlar gibi kızlar burada şarkı okurdu;

Ah eski hayat, eski sürûr, eski tarablar!

Her ev, bugün etrafı susan gece yurdu;

Her pencerede bahtımızın bir yüzü ağlar.

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.298

“Yaz Şarkısı” şiirinde baharın gelişi ile şenlenen şairin, heyecan ve sevinç dolu hisleri gözler önüne serilir. Bahar gelmişse kuşlarda gelmiştir. Şair de bahar mevsimi kuşlarla birlikte anılır. Yaz mevsiminin süsü, baharın gelişiyle dalları ve gökyüzünü süslemeye başlar.

Geldi kuşlarla yeşil dallara yaz:

Varsa rûhunda çiçek şi'ri biraz,

Yere güller dizerek penbe beyaz,

Sevdiğin gonca-femin ismini yaz.

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.300

Şair bazı şiirlerinde hayvanlara beşerî unsurlar yüklediği gibi, doğanın diğer unsurlarına; ağaçlara, derelere ve dağlara da insani özellikler atfeder. Bu tarz şiirlerinden

biri “İhtiyar Çınar” dır. “İhtiyar Çınar” şiirinde yaşam süresinin dönemleri anlatılırken insan ile insan dışındaki varlığın zaman karşısında geçirdiği fiziksel/algısal değişim görüntülenir. Doğadan insana ya da insandan doğaya yansıtılan özelliklerin gözlemlenebildiği şiirde şair, “ihtiyar çınar” ibaresiyle insan yaşamını ve insanın yaşam karşısındaki iradesini açıklar (Topdaş Çelik, 2020: 90). Eskiden dallarına konan, öten kuşların artık konmadığını söyler. Kuşlara beşerî özellikler vererek ihtiyar çınarı artık sıkıcı ve kasvetli buldukları için dallarına konmadıklarını dile getirir.

Eskiden dalları üstünde öten şen kuşlar

Onu çıplak ve mukassi bularak uçmuşlar.

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.302

“Senin İçin” şiiri şairin en güzel şiirlerinden biridir. Şiirin öznesi olan erkeğin yani Cenap Şahabettin’in, bir kadına olan aşkını samimi duygularla anlatmasını konu alır. Sevgilinin sesi, şairin üzüntülerini bir şuh kanat darbesiyle dağıtmaktadır. Kalbi onu dinlerken uçan kuşlara eş olacak kadar kendisini özgür ve heyecanlı hissetmektedir (Kolcu, 2005: 168). Sevdiğinin saçlarını okşamasını, kuşların okşamasına benzetmektedir. Kuşlar hem gökyüzünde özgürce uçmaları hem de farklı özellikleri ile Cenap Şahabettin’in duygularına tercüman olmuştur.

Sesin işler gibi bir şuh kanat gamlarıma

Seni dinlerken olur kalbim uçan kuşlara eş,

Gün batarken sanırım gölgeni bir başka güneş;

Sarışınlık getirir gözlerin akşamlarıma.

Doğuyor ömrüme bir yirmi sekiz yaş güneşi

Bir kuş okşar gibi sen saçlarımı okşarken.

Koklarım ellerini gülleri koklar gibi ben;

Avucundan alırım kış günü bir yaz ateşi.

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.306

“Siper Türküsü” şiirinde şair, kuşların birer şarkıcı olduğunu ve siperdeki askerleri eğlendirdiğini söyler. Cenap Şahabettin genellikle kuşları güzel sesleri yönünden kişileştirmektedir. Cenap Şahabettin’in şiirlerinde kuşlar hep şarkı söylemektedir.

Eğlendirir bizi herşey:

Kuşlar bizim hânendemiz.

Dalgalar org ağaçlar ney,

Fırtınalar sâzendemiz!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.313

“İftirak” isimli ayrılık şiirinde şair sevdiğinden ayrıldığından beri kuşların da sesinin kesildiğini söyler. Ayrılık acısını kuşlar da çekmektedir. Şarkılar mırıldanan kuşlar, şairin hüznüne ortak olmuştur ve sükûta gömülmüştür. Kuşlar Cenap Şahabettin’in en yakın dostu olmuştur. Cenap Şahabettin, sevindiğinde ve hüzne büründüğünde kuşlar da şairin duygularını paylaşmaktadır.

Bence artık seninle birlikte

Suların, kuşların kesildi sesi;

Beni sen terk edince gönlümde

Şi’r-i arzın kırıldı kâfiyesi

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.315

Cenap, bir gazelinde tabiatı tasvir etme yoluna gider. Tabiatın uyku mevsiminde olduğunu söyler. Yeryüzü ve gökyüzünün istirahat çekildiğini ve kuşların da artık yuvalarına döndüğüne değinir. Tabiatın doğal seyrini resim çizer gibi ve tabiata insani özellikler vererek anlatır Cenap.

Çekilmiş kûşe-i samt u sükûna hâmeler, kuşlar;

Kovanlar, âşîyanlar, lâneler leb-rîz-i gaflettir.

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.335

“İhtisâsat” isimli manzûme de şair duygu ve düşüncelerini mısralara döker. Mahzun gönlünün ancak derdiyle teselli bulacağını söyler. Kuşlar bile şaire şikâyetlerini ilan etmektedir.

Her jâle eder bir gam-ı mübkiyi hikâyet

Derdiyle bulur tesliyet ancak dil-i mahzun

Kuşlar bile eyler bana i'ân-ı şikâyet

Derdiyle bulur tesliyet ancak dil-i mahzun

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.350

Yine bir manzûmesinde şair, sevdiğini yavru bir kuşa benzetmiştir. Her şeyden habersiz olan korumasız, masum yavru kuş gibi kendisinden çiçekler ister.

Muhabbetten kadın her zevki bekler...

Evet, sen bi-haber bir yavru kuştun

Benim aşkımdan isterdin çiçekler..

Benim aşkımla dâm-ı derde düştün...

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.360

“Mescid-i Harab” şiirinde şair eski bir mescidi betimlemektedir. Mescidin bahçesi tarh u tanzimsiz harap olmuş ağaçlarla doludur. Kuşlar ise ağaçların kuru dallarında muzdarip ve bıkkınlardır. Bu sebepten kuşlar sanki ötmüyor da ağlıyor gibilerdir. Şair, kuşların ötüşünü ağladıklarına yormuştur.

Bahçesi bir harâbe-i eşcâr:

Tarh u tanzîmini unutmuşlar;

Kuru dallarda muzdarip, bizâr,

Ötmüyor sanki ağlıyor kuşlar!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.369

“Şair” şiirinde özne Cenap Şahabettin’in kendisidir. Şair; denizlerin, rüzgârların ve kuşların artık susmasını ister. Şarkısını kendi söyleyecektir. Kalbinin sırrını söylemek ister şair. Şiirlerinin çoğuna hâkim olan kuşlar, Cenap Şahabettin’in şarkıcılarıdır. Cenap Şahabettin anda rûhuna sirayet eden tüm hisleri kuşların nağmeleri ile bütünleştirir ve kuşlar Cenap Şahabettin’in hislerinin tercümanı olur. Fakat burada şair, kendi şarkısını kendi söyleyecektir.

Ey nesîm, ey denizler, ey kuşlar

Siz susun, ben terennüm eyleyeyim

Ey nesîm, ey denizler, ey kuşlar

Size esrâr-ı kalbi söyleyeyim!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.382

“Şiir Lisânından” adlı şiirde, şair kuşların sürekli uçan ve hareket eden özelliklerine atıf yaparak derdinde ve sevincindeki kararlılığını, kuşların bir dalın üzerinde durma süresine benzetmektedir.

Bir kuş ne kadar bir dalın üstünde durursa

Ancak o kadardır gam ü şâdide sebâtım

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.391

“Sükût u Mesâ” şiirinde Cenap Şahabettin, akşam olması ile birlikte tabiata çöken sessizliği ve durgunluğu bir ressam edasıyla betimlemektedir. Gün boyunca yorulmuş olan kuşlar, huzur bulmak için sessizce yuvalara dönmektedir. O kadar sükût çökmüştür ki üzerlerine, sanki kuşlar nağmelerini yumuşak kucaklarına yatırmıştır. O güzel sesleri havanın kararması ile birlikte uykuya dalmıştır. Dilsiz olan akşamın ihtişamında sanki yuvalar kuşlara sükût fidyası vermektedir. Görülüyor ki Cenap Şahabettin, kuşlara da beşerî özellikler vererek akşam olmasıyla birlikte kuşların hissiyatlarını dile getirmiştir.

Dönüyor kuşlar işte yerlerine

Lal ü ta'ban, pür ihtiyâç-ı huzûr;

Öyle yorgun ki hepsi zannolunur

Yükletilmiş güneş ciğerlerine...

...

Sanki eilhânını yatırmıştır

Her kuş âgûş-ı nerm-i hem-demine

Akşamın ihtişam-ı ebkemine

Yuvalar fıdye-i sükût uzatır.

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.396-397

Cenap Şahabettin'in şiirlerinin çoğunda görülen tabiat temi "Hazan" şiirinde de karşımıza çıkmaktadır. Sonbaharın gelişi tabiatı hüznü bir havaya bürümüşdür. Şair, rûhuna hâkim olan bu kasvetli düşünceleri sonbaharı karşılayan tabiata yükler. Baharda sevinç ve heyecan ile öten kuşlar, hazan mevsiminde ağlamaya başlar. Aslında ağlayan kuşlar değildir, Cenap Şahabettin'in kendisidir. Tabiat ve tabiata dair olan her şey Cenap Şahabettin'in rûhuna, hislerine eşir. Tabiat ve kuşlar Cenap Şahabettin'in birer tercümanıdır.

Ötmüyor kuşlar ağlıyor şimdi

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.416

Şairin "Tamamlanacak Neşîdeler" adlı manzûmesi de yine bir önceki şiirle konu bakımından benzerlik göstermektedir. Kuşların üzüntü içinde uçup gittiğini ve yuvaların boş kaldığını söyler şair.

Hep kuşlar uçup ye's ile kalmış yuvalar boş

Her gülşeni virâne ve her kasrı harâbe!

Beyhûde arar gözlerimiz sisler içinde

Bir yol ki götürsün bizi evvel ki sürûra!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.417

Şair, “Bahar” isimli şiirinde sevdiğinin güzelliğinin sırrını hoş esen rüzgâra öğretmesini isterken, şair de aşkının sırrını kuşlara öğretmek ister.

Sen bâd-ı nesîme râz-ı hüsnü

Esrâr-ı garâmı ben tuyûra

öğretelim

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.459

Cenap Şahabettin, bir diğer şiirinde baharın gelişini sevinçle karşılar. Bahar hayallerin de tekrar kurulmaya başlandığı dönemdir. Evrenin canlanması ve yenilenmesiyle insan rûhu da arınıp yeniden can bulmuştur. Tabiattan ayrı görmediği kuşlar, baharın gelişi ile yeniden kendilerini gösterirler. Şairin, “Rebiiyyat” adını verdiği ve yarım bıraktığı bahariyye örneği olan şiir, tüm bu hislerin tercümanıdır.

Eteklerinde çiçek, kuş, ziya, sürûr u şebâb!

Elinle aç güzelim revzen-i hayâlâtı!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.486

Kuşlar aynı zamanda şairin dertlerini dinleyen bir dert ortağı olmuştur. Cenap Şahabettin, kuşlara beşerî özellik atfetmekle yetinmez, aynı zamanda kuşlara beşerî bir ruh verir. “İtiraf” isimli yarım kalan şiirinde, şair sevdiğine olan aşkını itiraf eder. Bu aşk derdini kuşlara, şarkılara ve şiirlere de anlatmak ister.

Her kuşa, her sürûda, her şi’re

Derdimi etmek isterim teskim;

Bâd-ı pür-gûy-ı leyle bin kere

<< Aşkımı bir kere de sen fısılda!>> derim.

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.490

Cenap Şahabettin, yarım kalmış bir şiirinde tabiata herhangi bir beşeriyet yüklemenden baharın gelişi ile etrafın yeşillendiğini ve kuşların ötmeye başladığını söyler.

Yeşillendi yerler

Geldi artık bahar

Sular, kuşlar öter

Çınlar ulu dağlar

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.497

Cenap Şahabettin'in yarım bıraktığı yahut bazı mısraların üstünü çizdiği şiirlerinden biri de "Bahar" adlı manzûmedir. Şiirde, kalbini nağmelerle dolu kuşlara benzetmiştir. Baharın gelişiyle her dalda kuşların olduğuna ve kuşlar gibi habersizce ve hayran bir şekilde gökyüzüne baktıklarını söyler.

Bir kuş gibi nağmelerle memlû

Bir şeydi içimde şimdi kalbim

Pür-ıtr idi bahçelerde mürgân;

Pür-lahn idi lânelerde envâr;

Senden doğuyordu sanki elhân,

Güya doğuyordu senden ezhâr!

Her dal ötüyordu kuşlarıyla

Kirpiklerine asıldı bir yaş

Sinenle karıştı yâsemenler

Güllerle dudakların karıştı!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.54

Şiirlerinde tabiat temine sıkça yer veren Cenap Şahabettin, rûhunun tercümesini tabiatta bulmuştur. Örnek verilen tüm şiirlerde görüldüğü üzere, tabiatı süsleyen kuşlar

Cenap Şahabettin'in de şiirlerini süslemişlerdir. Şiirler bazen kanadı kırık bir kuş bazen de engin gökyüzünde uçan pür sevinçli birer kuş olmuşlardır.

2.1.1.2. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Kuşlar

Servet-i Fünûn Dönemi'nin önde gelen şairlerinden biri de Tevfik Fikret'tir. Tevfik Fikret de Cenap Şahabettin gibi şiirlerinde çoğunlukla ruh halini yansıtmaya çalışmıştır. Tevfik Fikret, ruh halini tabiata ait unsurlar üzerinden anlatma yolunu seçmiştir. Ruh halini genellikle tabiat manzaraları ve dış âlemden alınan imajlarla anlatır (Törenek, 2001: 24). Tevfik Fikret, şiirlerini yazarken bir ressam kılığına bürünerek tabiatı resmeder.

Tevfik Fikret, tabiat unsurlarının geniş yer kapladığı şiirlerinde, hayvanları da rûhunun bir temsilcisi olarak görür. Tevfik Fikret de tıpkı Cenap Şahabettin gibi hayvanlar içerisinde en çok kuşları şiirlerinde konu eder. Tevfik Fikret'in şiirleri uçan kuşlara eştir. Şairin evine aşıyan ismini vermiş olması da kuşlara olan hayranlığını ve ilgisini gözler önüne sermektedir. Şiirlerinde hüzünlenen kuşlar figan eder, sonbaharın hazin şarkısını söyleyen kuşlar nev-bahârı arar. Tevfik Fikret, şiirinin ilâhesini kanadı olması yönüyle kuşa benzetir. Şairin hayalleri kanatlıdır. Şiir semasında şairin uçmaya kabiliyeti yoktur (Baş, 1997: 289). Kuşların hür bir şekilde gökyüzünde süzülmesi şairde hayranlık uyandırır ve ilgisini artırır. “Süha ve Pervin” şiirinde şair, “Süha” adlı bir erkek ve “Pervin” adlı bir kızın kırlarda gezerken sohbet etmelerini anlatmaktadır. Şiir hayalperest olan Süha'nın üzerinden şekillenmektedir. Şiirde şair, Süha'nın olmasını istediği hayal ülkesinde kuşlara da yer verir. Şöyle der:

Ne isterim mesela: Bî-hudûd bir meşcer,

Fakat ağaçları hep ser-şikeste, hep hep uryân;

İçinde bir derecik, bir şelâle-i giryân;

Yosunlarında, uçan kuşlarında, her şeyde

Takattûr etmeli, âvâre, mest ü lerzende

Bir ibtikâ-yı hazânisi aşk-ı sehhârın...

“Beyaz Yelken” adlı şiir Tevfik Fikret’in tablo altı şiirlerinden biridir. Şair, yelkene beşerî özellikler yükleyerek hislerini samimi bir dille ifade etmeye çalışır. Teşbih sanatını ustalıkla kullanan Tevfik Fikret, yelkeni kuşa benzetir. Kuş, feryat etmektedir. Görülüyor ki Tevfik Fikret, yelkene olduğu gibi kuşlara da beşerî özellikler yüklemiştir. Şair doğaya ait tüm unsurları şiirde beyaz olarak nitelendirir. Kuşlar, seher, sandal ve mehtaplı gece hep beyazdır. Şiirin genel olarak teşbih sanatı üzerine kurulduğu söylenebilir.

Şimdi yad ettirir o hülyâmı

Ne zaman geçse piş-i çeşmimden

Böyle sâf u sefid bir yelken.

Bana tasvir eder o sevdâmı

Bir beyaz kuş ki nevhâ-perverdir.

Bir beyaz leyl-i mâh-perverde.

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.119

Şairin “Hâb-ı Girizân” şiirinde özne uykudur. Şair uykusunun kaçmasını betimleyerek anlatmıştır. Öyle ki gözde canlandırılacak kadar gerçekçi olan benzetme ve tasvirlerle şiiri güçlendirmiştir. Şair, bütün âlem sessizce uyurken, huzur kuşunun sıkıntılı ve ürkmüş bir şekilde pencerenin aralığından firar ettiğini söyler. Kuş, kendisine benzetilen olarak yer alır. Şairin sıkıntıdan uykusu kaçınca huzur kuşu da uçup gitmiştir. Huzur bir kuştur, şair sıkıntılı ve huzursuz olduğunu kuşun uçup gitmesi ile anlatmaya çalışmıştır.

Uyurken böyle mahfûf-ı zılâlin,

Bütün âlem uyurken böyle hâmûş,

Benim tayr-ı huzûrum bir melâlin

Gezer dest-i sitem-kârında medhûş;

Ve şekvâlarla hâl-i şivenimden

Firâr eyler şikâf-ı revzenimden.

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.121

“Ufk u Hilal” şiirinde şair akşamüzeri tabiata çökmüş olan kederi resmeder. Şiirde, yıldızlar kederli kederli bakarlar; uzaklarda kederli ve harap gönlüyle bir kuş ağlar, ufuk öksüzdür (Akpınar, 2013: 82). Beşerî özellikler verilen, gönlü harap olan ve figan eyleyen bir kuş aracılığı ile şairin hissiyatı aksettirilmeye çalışılmıştır.

Leylin emer emer leb-i sâfında toplanan

Nuşâbe-i sükûnu leb-i teşne-i türâb;

Bir kuş, uzakta muhteriz, âvâre, dil-harâb

Bir kuş eder figân.

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.139

“Ömr-i Muhayyel” şiiri Tevfik Fikret’in önemli şiirlerinden biridir. Şiirin başlığından anlaşılacağı üzere şair hayal ettiği ömrü mısralara dökmüştür. Şiirin ilk kıtasına damgasını vuran düşünce tabiat duygusudur. Şair içinde güllerin açtığı, kuşların öttüğü, yeşil, boş (tenha) göllerde bir kuşçağızın baharda sürdüğü ömür kadar bir ömür sürmek hayalini seslendir (Kolcu, 2005: 107). Kuşların en büyük sevdası ve hayranlığı bahar mevsiminedir. Baharın süsü de kuşlardır. Bahar mevsimi hiç bitmeyecek gibi şen olan ve güzel nağmelerini seslendiren kuşlar gibi Tevfik Fikret de huzurlu ve daima şen olacağı bir yer hayal eder. Kuşlar Tevfik Fikret’in hayaline ilham olmuştur. Tevfik Fikret, hayalindeki yerleri anlatırken tabiat unsurlarına “kendisine benzetilen” olarak yer vermiştir. Şair, kuşların sınırsız bir gökyüzünde hür bir şekilde yaşam sürmelerine, uçmalarına imrenmektedir.

Bir ömr-i muhayyel... Hani gülbünler içinde

Bir kuşçağızın ömr-i bahârisi kadar hoş;

Bir ömr-i muhayyel... Hani göllerde, yeşil, boş

Göllerde, o sâfiyet-i vecd-âver içinde

Bir dalgacığın ömrü kadar zâil ü muğfel

Bir ömr-i muhayyel!

...

Bir ömr-i hayali... Hani gülbünler içinde

Bir kuşcağızın ömr-i bahârisi kadar hoş;

Bir ömr-i hayâli... Hani göllerde, yeşil, boş

Göllerde, o sâfiyet-i vecd-âver içinde

Bir dalgacığın ömrü kadar zâil ü hâli

Bir ömr-i hayali!

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.177

Tevfik Fikret'in uçsuz bucaksız yerlere olan özlemi çoğu şiirinde kendini göstermektedir. Hatta Tevfik Fikret, uçsuz bucaksız yerlerle kuşları özdeşleştirir ve her fırsatta bir kuş gibi hür olmak istediğini dile getirir.

Tevfik Fikret, "Leyl-i Veda" şiirinde bir veda gecesini tasvir etmeye çalışır. Şair bu gecede kalmak ister. Belki de sevdasının son gecesidir. Şiirinde bir veda gecesini anlatılır ki şair, bu sınırlı sürenin her saniyesinden faydalanmak ister. Saniyeye ebedilik özelliğinin atfedilmesi ilginç bir hayaldir. Aynı şekilde, gece de sürekli kaçmaya fırsat arayan bir kuş gibi hayal edilir (Eroğlu, 2021: 54). Şair geceyi kuşa benzetmiştir aynı zamanda şairin, siyah bir kuş olduğunu belirtmesi gece ve karanlıkla ilişki kurmaya çalışmış olmasındandır.

Bir siyah kuş gibi âmâde-i pervâz ü firâr

Bu vefâsız gecenin koynunda

Edelim gel, ebedi kalmak için bir ısrâr...

Kim bilir, belki de son lahz-i sevdâmızdır;

Hoş geçen her dem-i sevdâ ebediyyet sayılır!

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.181

“Süs” şiirinde Tevfik Fikret, sevgilinin (II. teklik şahsa hitap ederek) tabiat ile iç içe olduğunu ve kuşlarla, çiçeklerle birlikte yaşadığını söyler. Kuşların sükût içinde uçuşmasını ve kanat darbelerini bir sebebe bağlar. Arzulu kuşların gecenin derinliğinde zamansız bakışmaları şaire sevgiliyi ima etmektedir. Binlerce bakış hep sevdiğini takip için yolunu şaşırmıştır. Kuşların kanat darbeleri sessizliğin bir sebebi olmuştur.

Kuşlarla, çiçeklerle, ipeklerle yaşarsın;

Elvân u revâyah

Kut-ı hevesindir.

Mûnis, açılan her leb ü âgûşa koşarsın;

Baksan, o dudaklardaki âvâz-ı medâyah

Hep kendi sesindir.

...

Eyler seni imâ bana, ey murg-ı hevâ-hah,

Bir lemhâ-i bigah

Umkunda leyâlin...

Binlerce nazar hep seni tâ'kib ile gümrah;

Binlerce sükûtun oluyor bâisi, eyvah,

Bir darbe-i bâlin!

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.207

Portre şiir örneği olarak edebiyatımızda yerini alan “Âveng-i Şühûr” adlı uzun manzûmede Tevfik Fikret, on iki ayı arka arkaya sıralayarak tabiata ait unsurlar üzerinden rûhunun yansımasını mısralara döker. Tevfik Fikret manzûmenin ilk dörtlüğünde bir kış tasviri yapar. Kuşlar kış günü havanın değişmesi ile saçaklara sığınmıştır. Kuşlara zavallı yavrucaklar diyerek hem kış mevsiminin kasvetini hem de bahar mevsimine yakışan kuşların kışa uyum sağlayamadığını dile getirmeye çalışmıştır. Tevfik Fikret, tabiatı rûhunun aynasından süzerek mısralara dökmüştür.

Kuşlar, zavallı yavrucağızlar bu cilverden

Sersemленir, tahassûn ederler saçaklara;

Her lahza bir tahavvül-i bâridle manzara

Bir lahza önce aldanarak inkişâf eden

...

Çiçekli bir dala konmuş kanatlı bir hülya...

Kalem, bahârı bu tasvîr-i sâde-nakşiyle

Hulâsa eylemek ister; ve nâgehan peydâ

Vüreykâlardaki şermende bir tehâşiyle

Eder bu cür'et-i âvâresinden istihyâ.

Hakikaten o ne hengâme-i teceddüddür

Ki dallarıyla, semâsiyla, kuşlarıyla bütün

Şu köhne toprağı tervih eder; kışın daha dün

Elinde hırpalanırken, bakarsınız ki bugün

Bir inbisât-ı müzehherle hep tabiat pür.

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.389-391

Şair “çiçekli bir dala konmuş kanatlı bir hülya” derken aslında kuşları kastetmektedir. Kaleminin sade bir bahar resmi tasvir ettiğini dile getirir. Yenilenme gürültüsünün tüm dallara, gökyüzüne ve kuşlara rahatlık verdiğini dile getirir. Daha önceki dörtlüklerinde kuşların kış mevsiminden ürktüğünü dile getiren şair, bir diğer dörtlükte baharın gelmesi ile kuşlarında rahatladığını söyler. Kuşlara beşerî özellikler atfeden şair, tabiatı canlı canlı tasvir etme yolunu seçer.

Şair, mayıs ayını bir köylü kız olarak nitelendirirken, çiçeklerin rengârenk olduğunu ve kuşların şevkli sesleri ile ahenkli ruhlar olduğunu dile getirir. Tevfik Fikret, kuşları ahenkli ruhlara benzeterek tabiatın tasvirini daha canlı ve renkli kılmaya çalışır. Tevfik Fikret’in “Aveng-i Şühûr” da olduğu gibi tabiat temalı şiirlerinde kuşları teşbih unsuru olarak kullanması, alışıldık bir durumdur.

*Mayıs bir köylü kızdır; sâf u dilber, şûh u sevdâ-kâr;
Çiçekler, kuşlar etrafında fevç-a-fevc ü reng-a-reng:
Çiçekler handesinden serpilen elvân-ı revnak-dâr,
Tuyûr, âvâz-ı şevkinden uçan ervâh-ı zi-âheng.*

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.393

Tevfik Fikret, yine kuşların kış mevsimindeki rahatsızlığını dile getirmektedir. Kuşlar çaresiz bir şekilde ilkbahara ait bir sığınak ararlar. Toprağın taş döşegine uzanmış hasta ve üryan olan kuşlar, tabiat bedeninde bir şifa ve feyiz ararlar. Şair kuşlara beşerî özellikler vererek hasta olduklarını şifa ve feyiz aradıklarını dile getirir. Birçok şiirinde olduğu gibi bu manzûmede de Tevfik Fikret, kuşları teşbih unsuru olarak kullanmıştır.

*Kışın câmid nihâg-ı lerze-bahşâsıyla rencide,
Arar bi-çâre kuşlar bir melâz-ı nev-bahâriyi;
Uzanmış, hasta, üryan, bister-i sengin-i hâkide,
Arar cism-i tabiat bir şifa, bir feyz, bir muhyi!*

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.405

Şairin bir bahar sabahını betimlediği “Subh-ı Bahâran” şiirinde, bahar mevsiminde doğanın büründüğü güzelliği çeşitli tasvirlerle anlatır. Uçan kuşlara, çiçeklere ve sehâba baksan hepsi güzeldir. Bahar tüm güzelliğiyle kendini göstermiştir. Taze sabah, yavru kuş, karanlık ve sessizlik şaire o mehlîkâyı arz etmektedir. Şair, şiir boyunca bir sohbet havası takınmıştır. Tevfik Fikret’in tabiat şiirlerinde vazgeçilmez unsur kuşlardır. Burada da bahar sabahının güzelliği kuşlardır.

*Uçan tuyûra, açan dil-rûba şükûfelere,
-Şükûfelerki birer hande-i müzehherdir,-
Sehâba, şebneme, hatta o katre-i gühere...
Latiftir neye baksan, latif-i muğberdir.*

...

*Bu subh-ı tâze, şu nev-bâve zehre-i dilber,
Şu yavru kuş, bu nihâl-i zarîf-i nev-peydâ,
Bütün bu manzara o meh-likâyı arz eyler
Zalâm içinde, zalâm u sükût içinde bana.*

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.427-429

“Tulû’a Karşı” şiirinde Tevfik Fikret, güneşin doğmasıyla birlikte hayatın canlanmasını ve aydınlanmasını konu alır. Buna mukabil güneşin batmasıyla tabiatın matemlere gömüldüğünü anlatmaktadır. Daha sonra şair hayatı saadet kılan şeyleri sıralar: kuşların uçması, meleklerin uçması, çağılayan dereler, açan çiçekler (Kavaz, 1996: 377)... Şiirde şair ve tabiat, tabiat ve hissiyat gibi ikilemler iç içe verilir. Tevfik Fikret’te artık benimsediğimiz anlayış şu ki: Tevfik Fikret ve kuşlar ayrı düşünülemez. Kuşlar Fikret’in hissiyatının tercümanıdır.

*Bir cilve-i şevkidir hayatın:
Kuşlar ötüşür, uçar melekler,
Çağlar dereler, açar çiçekler;*

...

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.433

“Dokundun Hissime” şiirinde Tevfik Fikret kuşları âşık ve feryat eden bir insan gibi ele alır. Kuşlara beşeri özellikler atfeden Fikret, tabiatı betimlerken söz sanatlarına sıkça başvurmuş, rûhunun yansımasını tabiata ait unsurlarda bulmuştur. Şiirde gökyüzünü mekân tutmuş, figanla beslendiği düşünülen bir kuşa seslenildiği görülür. Şair, hazin feryadıyla gönlünde melali uyandıran bu kuştan şikâyetçidir (Erdoğan Çeltik, 2022: 111). Şair, kuşun feryadı ile kendi hüznünü özdeşleştirmiştir.

*Şikâyet senden, ey murg-ı hevâdar ü figan-perver,
Ki feryâd-ı hazinin dilde ikâz-ı melâl eyler.*

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.43

“Hücre-i Şair” şiirinde Tevfik Fikret, yâr-ı cânını önünde gördüğünde kalb ü fikrine gelen her şeyin şiir olduğunu söyler. Kuşlar gibi terâneye başlar, diyerek kendini kuşlara benzetir ve onlar gibi şarkı söylediğini dile getirir. Bu nağmelerde güz şarkısı ve bahar esintisi karışmıştır.

Kuşlar gibi terâneye başlar; bu nağmede

Memzucdur sürûd-ı hazan, nefhâ-i bahar.

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.449

Tevfik Fikret, yaz gününü tasvire çalıştığı “Bir Yaz Levhası” şiirinde güneşin tepede olduğu, hayvanların güneşin altındaki mayhoş duruşlarını ve tabiatı betimlemeye çalışır. Güneşin sıcaklığı tabiatı sarhoş etmiştir. Nağmelerin kuşu bu yakıcı sıcak karşısında sessiz ve sarhoş olmuştur. Şair beşeri özellikler atfettiği kuşları nağmeleri ile özdeşleştirerek “nağmelerin kuşu” olduğunu dile getirir. Kuşların ötüşleri şair için ahenkli ve huzur verici bir teranedir. Aynı zamanda yılanlarda sıcakta tıs sesleri çıkararak ilerlemektedir. Yılanların tıslama sesi ise şair tarafından ıslığa benzetilmiştir. Teşbih sanatını ustaca kullanan şair, bu sayede anlamı da güçlü kılmıştır.

Geçirir kâinat baygınlık,

Sanki mest-i hamim-i nirandır.

Öteden bir yılan çalar ıslık;

Mürg-i elhan hâmûş-ı sekrândır.

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.461

“Bahar-ı Terâne-dâr” şiirinde yine bir bahar mevsiminde tabiata ait unsurların şairin rûhunda bıraktığı izlere yer verilmiştir. Rüzgâr eserken taze dallar fısıldaşır ve sükût eder. Bu dallar aşk kuşlarının yuvasıdır. Teşbih sanatına başvurarak kuşlar aşk kuşu olarak nitelendirilmiştir. Hafif esen rüzgâr ile çıkan o ahenkli sesler birer teranedir.

Saba eser, gîsun-ı ter

Ki murg-ı aşka lânedir,

Fısıldaşır, sükût eder...

Bu bir güzel terânedir.

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.485

Şairin sevgilisine hitap ettiği “ Ey Yâr-ı Nâgam-kâr” şiirinde, sevgili ud çalmaktadır ve o kadar yanık ve güzel çalmaktadır ki, sanki yaralı bir kuş udun tellerinde çırpınmaktadır. Şair, uddan çıkan hayran edici seslerin tesirini artırmak ve hissiyatını kuvvetlendirmek için yaralı bir kuşun avâzına benzetmektedir. Daha sonra şair, bu can alıcı sesin sebebi bir mucize midir, yoksa sevgilinin hüneri midir? diye sorar. Sonunda sevgilinin yetenekli ellerinden çıktığına karar kılar.

Bir yâreli kuş çırpınıyor sanki telinde,

Çıkmakta bu âvaz o garibin ciğerinden;

Udun mu hüner, yoksa o cânânın elinde

Bir feyz mi var kim daha mu’ciz hünerinden?..

Billah, o eldir koparan rûhu yerinden!

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.487

Tevfik Fikret çocuklar için “Şermin” adlı şiir kitabını kaleme almıştır. Tevfik Fikret’in hece ölçüsü ile kaleme aldığı şiirler çocukların anlayacağı şekilde açık ve anlaşılır bir dille yazılmıştır. Kitap, genel itibari ile eğitici bir özellik taşımaktadır. Tevfik Fikret’in amacı şiir yolu ile çocuklara kültürel ve evrensel değerleri aşılamaktır. Yurt sevgisi, insan sevgisi, doğa sevgisi ve sanat sevgisi Tevfik Fikret’in yaşam anlayışını biçimlendirmiştir. Amaç, insanca yaşamayı olanaklı kılan mutlu bir toplum yaratmaksa, önce bu sevgilerle temel atmak gerekir. Fikret’in çocuk şiirleri de bu anlayışın bir ürünüdür (Sever, 1996: 41). Eğlendirerek öğretmeyi amaçlayan Tevfik Fikret, şiirlerinde hayvanlara da yer vererek bazı değerleri onlar üzerinden aşılamaya çalışmıştır.

“Rü’ya” isimli şiirin konusu, küçük bir çocuğun gördüğü rüyayı ninesine anlatmasıdır. Anlatırken, rüyasında babasının tatlı bir yüz, bir güler yüz ararken kendisine

“gördün mü?” diye sorması üzerine babasına alaylı ve öfkeli bir dille bir kuş geçtiğini söylemiştir. Burada kuş, babasının aradığı sorunun cevabının tersi olarak verilmiştir.

Sordu: - Buradan bir kadın,

Tatlı bir yüz,

Geçti mi?.. Ben, yarı şaka,

Yarı öfke dedim: -Demin

Bir kuş geçti...

Tevfik Fikret, Şermin, s.23

“Kuşlar” şiirinde şair kuşları takip etmektedir. Kuşlar uçtukça kendi de koşmaktadır. Kuşların kanatları varsa, şairinde kanadı kollarıdır. Kuşlar kanat çırtıkça o da kollarını sallamaktadır. Şair, kuşlarla yarış halindedir. Şair kollarını kuşların kanadına benzetmiş ve kendine eğlenceli bir oyun kurmuştur. Kuşlar ona oyun arkadaşı olmuştur adeta. Şair kuşlarla yarışa girmiştir.

Kuşlar uçar,

Ben koşarım;

Onların kanatları var,

Benim kanadım, kollarım.

Kuşlar kanadını çırpır,

Ben de kolumu sallarım...

Uçun kuşlar, uçun kuşlar;

Hepinizle yarışım var!

...

Tevfik Fikret, Şermin, s.31-32

“Kış Baba” şiirinde şair küçük bir çocuğun ağzından kışı tasvir etmektedir. Dağdaki bir çoban üzerinden, kışın getirdiği olumsuzlukları anlatma yoluna gitmiştir.

Kuşlar kışın yiyecek ararlar fakat ne bir darı ne de bir böcek bulabilirler. Çocuk kuşların bu haline pek üzölmüştür.

*Kuşcağızlar ararlarmış,
Bulamazlarmış yiyecek;
Ne bir darı, ne bir böcek.
Ben pek acırım onlara;*

Tevfik Fikret, Şermin, s.46

2.1.1.3. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Kuşlar

Namık Kemal'in oğlu olan Ali Ekrem Bolayır, toplumsal şiirleri yanında ferdi ve tabiat şiirleri de kaleme almış ve bu şiirlerle Servet-i Fünûn tarzını yansıtmaya çalışmıştır. Servet-i Fünûn Dönemi sanatçılarının tabiata ve tabiat unsurlarına olan ilgisi, Ali Ekrem Bolayır'ın şiirlerine de sirayet etmiştir.

Şair, çocuklar için yalın bir dille yazdığı “Şiir Demeti” adlı şiir kitabında, Tevfik Fikret'in izlediği yoldan giderek eğitici bir yön izler. Genel olarak çocuklara dini ve ahlaki öğütler vermeyi amaçlayan Ali Ekrem Bolayır, bu değerleri kazandırmaya çalışırken tabiata ait unsurları kullanarak şiirlerini ve vermek istediği mesajları daha güçlü hale getirir. Hayvan hikâyelerini yahut fablları büyük heyecanla dinleyen çocuklara, Ali Ekrem Bolayır'da manzum şekilde fabllar anlatır.

Şair, “Nedîmeciğin Tevhîdi” adlı şiirinde evrendeki her şeyi Allah'ın yarattığı bilincini aşılamaaya çalışır. Dağı, taşı, kurdu, kuşu, köyü, şehri vs. her şeyi Allah'ın var ettiğini söyler. Şiirde hayvanlar sadece Allah'ın yarattığı canlılara örnek olması açısından yer almıştır. Bunun dışında herhangi bir benzetmeye konu olmamıştır.

*Dağı, taşı, kuşu, kurdu,
Köyü, şehri, evi, yurdu;*

...

Ali Ekrem Bolayır, Şiir Demeti, s.7

Şair, “Temizlik” başlıklı şiirinde, çocuklara temiz olmanın bir vazife olduğuna dair öğütler verir (Fedai, 2011: 774). Temizliği ve önemini anlatırken hayvanlardan yararlanan Ali Ekrem Bolayır, kuşların tüylerini güneşe benzeterek ne kadar temiz, ısıltılı ve parlak olduklarına vurgu yapar. Daha sonra “geri kalma ondan, kuştan, hayvandan” diyerek çocuklara öğüt verir ve kuşlar gibi, diğer hayvanlar gibi onlarında temiz olmasını yoksa sevilmeyeceklerini söyleyerek temizliğe vurgu yapar. Şair kuşlar üzerinden anlatımını ve vermek istenilen mesajı daha etkili kılmaya çalışmıştır.

Güneş tüylü kuşlar nasıl parıldar

Temizlikle; çocuk gibi yıldızlar

...

Geri kalma ondan, kuştan, hayvandan

Sonra kimse sevmez seni afacan.

...

Temiz olun kuşlar, güller gibi siz:

Melek olan temizliği çok sever;

Ali Ekrem Bolayır, Şiir Demeti, s.23-24-25

“Kuş Kafesi” adlı şiirde şair kuş kafesini tasvir eder. Kafesin kapısına, yemlere, suluğuna, kubbesine ve daha birçok özelliğine hayranlığını dile getirir. Bu kafesten daha güzel ne olacağını sorar ve yanıtını kendisi verir. Kafesten daha güzel olan kafesin içindeki kuştur, der. Kuşu nazik, küçük bir meleğe benzetir ve kafeste öterek uçarken insanın gönlüne de nazik bir ruh saçıldığını dile getirir. Şiir boyunca söz sanatlarına başvuran şair, benzetmelerle şiirini donatmıştır. Hüsn ü ta’lil sanatına başvurarak insanın içinde nazik bir ruh açılmasını, kuşların kafeste güzelce ötmelerine ve uçuşmalarına bağlamıştır. Şair, kuş kafesini şiirin öznesi konumuna getirmiştir.

Aman nasıl güzeldir

Kuş kafesi! Kim bilir

Ne sanat ne mahâret

*İster buna? Ben hayret
Ederim bir kafese!
O yuvayı kim görse,
Sever mutlak, ne narin
Ne incedir! Kafesin
Kubbeciği, kapısı,
Tünekleri, yapısı
Tel tel saçtan örülmüş.
Ona layık görülmüş
Göz bebeği yemlikler,
Sulukları ne benzer
Hilal kaşlı yıldıza,
Kafes küçük bir kıza
Benzetilse yakışır,
Öyle güzel yuvadır.
Bu yuvadan güzel bir
Şey var mıdır? Kim bilir?
İşte bildi hepiniz:
Kuş değil mi dediniz,
Gözleriniz gülerek.
Evet kuştur, o melek
Yavrudur ki kafesten
Sıçrar, konar, öterken
Nazik bir ruh açılır
Gönlünüze saçılır.*

Ali Ekrem Bolayır, Şiir Demeti, s.105-1

“Salıncak” isimli şiirde çocukların salıncağa binmesi ve salıncağın ne kadar eğlenceli olduğu anlatılmaktadır. Şair, bir annenin kuşlar cıvıl cıvıl öterken pencereden salıncağa baktığını söyler. Çocuk salıncakta sallanırken bir şarkı söylemek ister ve kuşların onu duyacağına inanır. Doğanın ve baharın süsü kuşlardır. Ağaca kurulmuş salıncak gibi kuşlarda ağacın dallarına kurulmuştur.

Bir kuş konar bir filize,

Cıvıl cıvıl öter durur.

Anne bakar pencereden,

Salıncağa gönül urur.

...

Hop hop, hop hop... Salıncağın

İçindeki melek şimdi

“Ben bir türkü söyleyeyim,

Kuşlar duysun beni ” dedi

Ali Ekrem Bolayır, Şiir Demeti, s.109-110

Ali Ekrem Bolayır’ın şiir anlayışını en iyi yansıtan eseri “Zılâl-i İlham” isimli kitabıdır. Servet-i Fünûn Dönemi’nde yazmaya başladığı bu eserde döneminin ve şahsının bakış açısına uygun manzûmelere yer verilmiştir. Diğer şairler gibi tabiatı şiirlerine konu edinen Ali Ekrem Bolayır, hayvanları bilhassa kuşları mısralarında gezindirmiştir. “Marco (Marko)” başlıklı şiirde şair, küçük bir kız çocuğunun Marko isimli kuşuna olan sevgisini anlatmaktadır. Marko, çocuğun tüylü ve yavru bebeğidir. Kuş, şiirde adeta bir insan gibi tasvir edilmiştir. Zira çocuğun sevgisi de bir insana karşı duyulan ilgi ve merhamet gibidir. Marko, çocuğu her gördüğünde yahut çocuk her seslendiğinde sanki ayrı kaldığı annesini bulmuş gibi sevinmektedir. Şiir boyunca Marko bir insan gibi düşünülmüştür. Şiirin öznesi de kuş Marko’dur. Çocuk büyüyünce, babası Marko’yu bir cambaza satmış, yıllar sonra kız Marko’yu görünce tanımış ve haline çok üzölmüştür. Marko ise bir insan gibi kızın gözyaşlarından vicdanını, üzüntüsünü anlamıştır. Şair, kuşa beşerî özellikler atfederek

kişileştirme yoluna gitmiş, insani bir kılığa büründürerek, insana ait olan duyguları yansıtmıştır.

-Marko, gel Markocuğum, gel cici Markom bana sen!

Âh benim yavru kuşum, tüyleri parlak meleğim...

Bebeğimden bile ben çok severim... Hem bebeğim

Böyle erkenden uyanmaz... Ne kadar erkenden

Marko açmış gözünü! Yem de yiyor yavru melek!-

Böyle bir kuş gibi nâzende tahayyül ederek

Küçücük kızcağızın gözlerinin nûru gibi

Sevdiği, okşadığı Marko... O yavru, o bebek

...

-Marko gel, tüylü bebek, yavru melek.. Sen.. Eyvâh!-

Marko'nun bildiği ses... Titredi, düşkün başını

Bir betâetle çevirdi... Müteellim, bîzar,

Kıza bir kahr-ı necibâne ile etti nigâh...

Fakat insân gibi, birden görerek gözyaşını,

Çocuğun anladı vicdânını... Bir hüzn-i mezâr

Münkariz çeşmine çöktü, yüreğinden bir âh

Bir derin harhara koptu... Ne samîmi mihnet:

Geldi güyâ gözüne katre-i eşk-i hasret!

Ali Ekrem Bolayır, Zılâl-i İlham, s.56-57

“Rûz-u Temmuz” şiirinde şair bir temmuz gününü tasvir eder. Şair, adeta bir yaz günü tabiat manzarası çizmektedir. Fakat güneşin kavurucu sıcaklığı tabiatı yormuştur. Şair, şiirin ileriki kısımlarında sanki bir bahar gününü değil de bir sonbahar gününü tasvir eder gibidir. Otlar sararmış, kuşlar bayılmıştır. Teneffüs son bulmuştur. Güneş nûrunu, ısıltısını

saçarken kuşlar bu güneşin nârı karşısında bayılmıştır, diyerek kuşlara beşerî özellikler yüklemiştir.

Yığılmış ûş-ı arza bin müsselsel kuh-ı nârefşan...

Ağaçlar küskün, otlar sapsarı, yerler yarık, kuşlar

Bayılmış, dallar inmiş, gölgeler uçmuş bevâdiden,

Teneffüs münkâdi... Güya feyâfiye kefen bağlar.

Ali Ekrem Bolayır, Zılâl-i İlham, s.81

Ali Ekrem Bolayır, “Bâd-ı Seher” şiirinde sabah rüzgârına seslenir. Rüzgarın, kuşları ikaz eden güzel ve hoş kokusuyla çabucak yayılmasını ister. Bu hoş esinti gülleri de titretmektedir. Şair, şiir boyunca hep farklı unsurlara seslenir. Şiirin başında kuşları ikaz etmesi (kuşlara beşerî özellikler vererek uyarı yapar) ve gülleri titretmesi için sabah rüzgârına seslenen şair, şiirin sonunda hüznün rüzgârına seslenir ve hepsinden farklı isteklerde bulunur.

Ey bâd-ı seher-hîz,

Nûşin-i nefhâtınla yayıl! Kuşları ikaz,

Gülleri tehzîz,

Şebnemleri pürân ederek –ey nigeş-i nâz!-

Ali Ekrem Bolayır, Zılâl-i İlham, s.86

“İnsanlar” şiirinde şair, insanlığa dair çok etkili tespitler yapar. İnsanoğlunun bencilliğine, herkesi ve her şeyi kırıp dökerek güçte olduğuna vurgu yapar. “İnsanlarız ama insanlığı katlederiz “ diyerek sitemini dile getirir. Hatta şair biraz daha ileri giderek, insan cennete giderse oradaki hurileri, melekleri de günahkâr edeceğini söyler. Bunun gibi daha birçok sitem ve hayal kırıklığı dolu mısralara yer vermiştir. Tüm bunları anlatırken diğer canlılardan da yardım alır. Gözlerinden emellerinin ateşi dökülen insan, bir bakışta gönül kuşunu oracıkta incitir, kırar. Gönül bir kuşa benzetilmiştir. İnsanların hiç düşünmeden gönül kırdığını, şair bir kuş benzetmesi ile anlatmaya çalışmıştır.

Çeşmimizden dökülür âteş-i seyyâl-i âmâl,

Yeknazârda bir uçan murgu dîl-i âzâr ederiz;

Ali Ekrem Bolayır, Zılâl-i İlham, s.127

Şair, “Mektep” adlı uzun manzûmede, kalıplaşmış bir benzetme yapar. Divan Edebiyatı’nda büyük yer kaplayan gönül kuşu Ali Ekrem Bolayır’ın mısralarında da kendine yer bulur. Gençlere yakışan gülüşler, coşup taşmaya başlar. Neşeli bir gönül kuşu, yemyeşil bir bahçeye hücum eder. Bu sihirli nağmeler gençleri bile mest etmektedir. Gönül kuşu bazen kırılmış bazen de oldukça mesuttur. Kuş çoğu zaman gönül yerine kullanılmıştır, tek değişen gönlün o anki duygu değişimidir. Ali Ekrem’in gönül kuşu da, kuşların bahara olan aşkı gibi kırlara, bahçelere sevinçle hücum etmektedir.

Başlar hurûş u cûşa civânâna hândeler...

Eyler riyâza neş’eli bir murg-ı dîl hücûm,

Sermest eder şebâbı bile nağme-i sihr;

Ali Ekrem Bolayır, Zılâl-i İlham, s.139

“Misafir” şiirinde şair sobanın bacasına konan ve oraya yuva yapan bir kuştan bahseder. Kuşu, hızlıca kanat çırpması ile bir canavara benzetir şair. Yüksek bir ağacın güzel bir dalına yuva yapmak varken neden gelip sobanın bacasına yuva yaptığını sorgular. Bahar geldiğinde gideceğini söyler, çünkü tabiat onundur, der. Baharı ve tabiatı kuşlarsız düşünmek imkânsızdır. Şair de bunu bilerek kuşunun yuvadan uçup gideceğini düşünür. Daha sonra kuşu yine gönlüne benzetir şair. Sanki kuşcağız benim gönlümdü de ayrıldı hemen benden, diyerek kuşun öldüğünü söyler. Şair burada gönlünün kırık ve hasret dolu olduğunu anlatmaya çalışır. Kuşun küçük ayaklarını çöpe benzetir. Kuşun ölümü üzerine, ısıltılı tüyleri soluk bir çiçek gibi kalmıştır. Aslında şair, şiir boyunca gönlündeki hüznü, fırakı, yalnızlığı küçük bir kuşla özdeşleştirerek anlatma yoluna gider. Şiirin öznesi olan küçük kuş, aslında şairin rûhunun bir yansımasıdır.

Duvardaki soba güneğinde bir tuhaf ses var:

Tıkır tıkır... Bu nedir? Bir kuş olmalı mutlak;

*Vurup vurup küçücük cismini harâb olacak;
Bakın nasıl da kanat çırpıyor küçük canavar!
Acep nasıl bu mûzik vücûda alçalmış?
Bir aşîyân tutamaz mıydı? Pür sürûd-ı hayât,
Bülend bir ağacın reîs-i şu 'le-bârında?
Güzel bir ormanın âgûş-ı sâyedârında
Bir âşîyan tutamaz mıydı yavrucak? Heyhât:
Yokuşta bir arbede-i beldeden nasip almış!*

...
*Fakat –o kuşçağızı sanki bir gönül sandı!-
Felek alâkamızı az zamanda kiskandı:
O âşîyân-ı nağm kaldı bir seher sessiz...
Zavallı kuş ölüyormuş... Üzre gözlerini
Buruşturup kapamış, cismi intifâh etmiş;
O çöp kadar ayacıklar birer yana gitmiş;
O nûr tüylerinin reng-i revnâkı bitmiş,
Soluk çiçek gibi kalmış... Letâfet-i terini
Hevâ-ı sürûd-ı hazân nevbahârdan çalmış,
Bu kuşçağızdaki rûhu mükevvenat almış!..*

...

Ali Ekrem Bolayır, Zılâl-i İlham, s.141-144

“Tûlu’-u Zühre” şiirinde şair güneşin batmasıyla birlikte tabiatın uykuya dalışını tasvir etmiştir. Bir gece manzarası çizmiştir. Bütün tabiat sessizliğe gömülmüştür. Cıvıl cıvıl öten kuşlar gece olmasıyla birlikte susmuşlar ve sükûta boyun eğmişlerdir.

Sükût... Şimdi sükûnet bütün bütün gâlip:

Ne kuş öter, ne perî-i hevâ teneffüs eder.

Ali Ekrem Bolayır, Zılâl-i İlham, s.153

“Tıfl u Hilâl” şiirinde şair, şiirin “hilale nekran bir çocuk resmi için” söylendiğini dile getirir. Kuşların uçuşunu, gecenin zulmünden kaçmalarına bağlar şair. Benek benek derken siyah kuşlara atıf yapar ve şeb ve siyah arasında bir tenasüp kurarak hilalin görünmesini ve gece olmasını daha yoğun hissettirir.

Bakın nasıl duruyor: hâle-i izârından

Kebûd-ı sâfa döker nîm-hânde-i tannâz!

Benek benek kaçıyor sanki şeb-i cevvarından

Siyâh kuşlar ederken dönüp dönüp pervâz.

Ali Ekrem Bolayır, Zılâl-i İlham, s.206

“Yüksük” şiirinde ise şair yüksüğün kullanım amacına değinerek, onu küçük bir kuşa benzetir. Üzerine konan her iğne darbesi ile çırpındığını ve sanki bir ağaca konan küçücük bir kuşun küçük yüreği olduğunu söyler. İnsan dışı bir varlık başka bir nesneye benzetilmiştir. Şairin genellikle insana benzettiği kuşlar, bu şiirde yüksükle özdeşim kurmuştur.

Bin letâfetle çırpınır her an..

Sanki bir nahl-i nev-hayâta konan

Küçücük bir kuşun küçük yüreği!

Ali Ekrem Bolayır, Zılâl-i İlham, s.228

“Yağmur” şiirinde şair, yağmurun yağışını betimlemeye çalışır. Tabiata ait diğer unsurlarla özdeşim kurarak yağmurun yağışını etkili ve güçlü bir şekilde anlatmıştır. Yağmurun binlerce damlası yıldızlar gibi her yere dağılmıştır. Bir mûceciği bir demet kucaklamaktadır. Yağmur, bir kuş gibi dağa konar ve nuruyla her yeri örter. Kuş yine

kendisine benzetilen olarak yer almıştır. Tabiata ait olan kuş yine doğaya ait olan bir eyleme benzetilmiştir.

Yağmur yağıyor: sath-ı seher çehre-i deryâ

Encüm gibi pür katre-i pür nûr ile menkûş,

Bir mevceciği etmede bir huzme-i derâgûş,

Bir ned'et alır koynuna bir ravzâyı güyâ,

Bir kûha konar kuş gibi bir nûr-ı dürer pûş,

Ali Ekrem Bolayır, Zılâl-i İlham, s.256

Şair “Veda” şiirinde onu bırakıp giden sevgilisine seslenir. Hicranın verdiği hüznü yansıtmaya çalışır. Yaşadığı yerin güzel olduğuna ve sevgiliyle birlikte güzel bir yaşam süreceğine inanır. Şair, sevgilisi ile birlikte kuşlarla sohbet etmek ister. Kuşlara beşerî özellikler vererek onlarla sohbet arkadaşı olacaktır.

Gitme pek neş'eli yerdir yerimiz:

Eyleriz kuşlarımızla sohbet

Ali Ekrem Bolayır, Zılâl-i İlham, s.302

2.1.1.4. İsmail Safa'nın Şiirlerinde Kuşlar

İsmail Safa, Tanzimat ve Servet-i Fünûn Dönemi arasında kalan bir şairdir. Fakat sosyal ve toplumsal konulardan çok ferdî konularda şiirler yazması onu Tanzimat II. Kuşak dönemine yaklaştırmış ve daha çok Servet-i Fünûn Dönemi'ne dâhil edilmesini gerekli kılmıştır. İsmail Safa'nın eserlerinde, az da olsa sosyal konularda yazmış olduğu şiirler ve aşk şiirleri yanında genel olarak cıvıl cıvıl tabiat manzaralarıyla, bir ressam edasıyla çizdiği doğa resimleriyle karşılaşılmaktadır. Şiirlerinde adeta tabiat canlanır, ayaklanır. Kuşlar mısralarından uçar, diğer şiirlerindeki ağaçların dallarına konar.

İsmail Safa'nın şiirlerinde, tabiatın çeşitli unsurlarının kişileştirilmesi (teşhis) de dikkati çeker (Karaca, 1987: 130). Tabiat temalı şiirlerinde çoğunlukla teşbih (benzetme) ve teşhis (kişileştirme) sanatları ön plana çıkmaktadır. Şair, Servet-i Fünûncularda olduğu gibi tabiatı empresyonist (izlenimci) bir bakış açısı ile ele almaktadır (Yüce, 2011: 1100).

İsmail Safa'nın hacim olarak önemli olan eserlerinden biri "Huz Mâ Safa" adlı şiir kitabıdır. Birçok türde şiire yer verdiği kitabında önem arz eden şiirleri, anlatımı güçlendirmek amacıyla hayvanlardan yararlandığı manzûmeleridir.

"Sabah" redifli gazelinde şair, sabaha vurgu yaparak şiirini sabah vaktinde gidip gülistanda söylemek ister. Çağlayanlara ve hoş nağmeli kuşlara okur şiirini. Kuşların nağmelerinin güzelliği ve şairler tarafından hayran olunduğu artık alışlageldik bir anlatımdır. İsmail Safa da sevdiğini yad etmek için gittiği gül bahçesinde, kuşların cıvı cıvı ötüşleri arasında şiirini seslendirmek istemektedir.

Orada söyleyeyim şiirimi piru olarak

Çağlayanlar ile mürgân hoş elhâna sabah

İsmail Safa, Huz Mâ Safâ, s.120

"Bulutlara" redifli gazelin son beytinde şair, kuşların yerinde olmak istemektedir. Sizin yerinizde olsaydım durmaz, hızlıca bulutlara doğru uçardım, der. Kuşların engin gökyüzünde uçmalarına imrenen İsmail Safa, onların yerinde olmak istemiştir. Kuşların uçuş özelliği ile kendi ruh halini özdeşleştirmiş, o anki hissiyatını dile getirmiştir.

Kuşlar! Safâ sizin yerinizde olsaydı ah

Durmaz, uçar, olurdu şitâban bulutlara

İsmail Safa, Huz Mâ Safâ, s.144.

Başka bir manzûmesinde şair, kendini kuşların yerine de koysa uçarak kurtulamayacağını belirtir. Avcının elindeki tetiktir, cesur da olsan, güçlü bir doğan kuşu da olsan uçarak kurtulamazsın senin işin bitiktir, der.

Bir murgun tiz-i perde olsak,

Şehbâz setiz-gerde olsak;

Seyâdın elindeki tetiktir

Kaçsakta senin işin bitiktir.

“Bahar” şiirinde şair, tabiatıta rûhunun yansımasını değil, hislerinin zıddını görmüştür. Şair ne kadar hüznü ve mutsuzsa kuşlar da o kadar şendir. Durmadan uçan ve hiç susmadan öten kuşlar karşısında şair, hayretini gizleyemez. Kuşların ötüşünden neşeli olduklarını anlar lakin kuş dili bilmediğini dile getirir.

Âramsızdı mürgân gülşen

Susmaz öterdi durmaz uçardı

Kuşlarda zevkin â'lası vardı

Gördüm ki onlar benden daha şen

Hayrette kalırdım bunlar öterken

Hiç anlamazdım ben kuş dilinden

İsmail Safa, Huz Mâ Safâ, s.187-188

“Sünûhat” adlı şiir kitabında ise, şair kuşların terennümünü duyarak sabah erkenden uyandığını söyler.

İşidip kuşların terennümünü;

Uyanırdım ‘ale’s-sabâh ekser.

Şâir-i Mâderzâd İsmail Safa’nın Bütün Şiirleri, s.32

İsmail Safâ’nın önemli eserlerinden biri de “Mensiyyât” tır. Şair, bu eserini Tervîk Fikret’e ithaf eder. Bu tavrıyla Servet-i Fünûn’a olan sevgi ve saygısını ifade etmek ister. Eser, Servet-i Fünûncular tarafından beğenilir, hakkında övgü dolu yazılar yayımlanır. Şair, bu eserinde yeni şiirin örneklerini verir (Yüce, 2011: 1099). Tabiatı konu aldığı şiirlerinde, kuşlara değinmekten geri durmaz şair.

“Kızıl Toprak” şiirinde, geçerken fidanlığa baktığını ve binlerce kuştan binlerce nağme işittiğini söyler şair. Gördüğü bütün o kuşlar, çiçekler, sesler ve manzaralar sanki ağlayan kalbine bir kavuşma sevinci vermiştir. Gönlüne dolan vuslat sevincinin sebebi

tabiatta gördüğü güzelliklerdir. Böylece şair hüsn ü ta'lil sanatına başvurmuş ve kuşları bir sevince sebep eylemiştir.

Geçerken kuş dilinden nihâlistanda baktım

Hezârân murg pîru sîrûd pek hezâra

...

Bütün kuşlar, çiçekler, o esvât ve menâzır

Emel bahşâ-yı vuslat olurdu kalb-e zâra

İsmail Safa, Mensiyyat, s.14

“Şükûfe-i Perran” şiirinde şair, kuşları canlı bir çiçeğe benzetir. Çiçekler rengârenk ve ıslıl ıslıl olmaları yönüyle insanoğlunun her zaman hayran olduğu bitkiler olmuştur. Şair de güzelliği ve ışıltısı yönüyle kuşları çiçeklere benzetmiştir. Sevimli olduğunu ve enis-i can, samimi ve sıcak bir dost olduğunu söyler. Aslında şair tabiata ait olan bir unsuru yine tabiata ait olan bir canlıya benzetmiştir. Şair, bir kuş timsali üzerinden yaratılış gerçekliklerine değinir (Eroğlu, 2021: 128). Kuşun açık havadan bir şey hissetmeyeceğini, insanın da kuşların nağmelerinden, seslerinden bir şey anlamayacağını söyler. Her şey kendi türüne vakıftır. Kedinden olanı anlamaya müsaittir tüm canlılar. Şair kuşla sohbet eder gibi bir hava takınır. Neden ürktüğünü sorar. Oysa yemi ve suyu her zaman hazırdır. Kuşun incineceğinden korktuğu için mi ondan kaçtığını sorgular. Daha sonra kuşu pek güzel bularak acaba bu gönül kuşu onun rûhu muydu? Diye sorar. Şair kuşu gönlüne benzetir. Teşbih sanatını ustalıkla kullanarak murg-u dil benzetmesine başvurur.

Bakın şu kuş canlı bir çiçektir,

Sevimlidir, pek enis-i candır;

...

Ne hisseder kuş açık havadan?

Ne anlar insan bu hoş nevâdan?

Niçin olursun remîde ey kuş?

Yemin, suyun her zaman mahyâ

Bu tenge hoşçadır çemenden

Ne ürküyorsun gelince benden?

Seni tutar incitir miyim ya?

Yuvanda ol âremiydi ey kuş!

Latiftir pek bu murg-dilcû

Sakın anın rûhu olmasın bu?

İsmail Safa, Mensiyyat, s.18-19

“Vadi” şiirinde şair tek başına bir vadide gezmenin ne kadar güzel olduğunu söyleyerek gezintide karşılaştığı manzarayı tasvir eder. Sessiz ve dilsiz gibi görünen yerlerde kuşlar her seher vakti bu sükûtu ihlal ederler. Kuşların ötüşerek ses yapması şair için huzur vericidir. Teşhis sanatını kullanarak kuşların dallar üstünde uçarak ötmeye hevesli olduklarını söyler. Kuşların sürülerle uçması başka bir manzaradır, der ve tabiata olan hayranlığını dile getirir.

Ekseriyet görünür bu yerler sakın ve la’l

Gece hüzn-âverdir;

Her seher etmede kuşlar o sükûtu ihlal

Ne safâ perverdir!

Dallar üstünde uçup ötmeye hevâheşkerdir,

Çekilirler yuvaya;

Kuşların uçması bir manzarâ-ı diğerdur

Sürülerle ovaya.

İsmail Safa, Mensiyyat, s.22

Şairin, “Bir Temâşa-gah” şiirinde ise kuşlar benzeyen unsur olarak yer alır. Kuşlar coşkunluk içinde uçmaktadır. Fakat uçanlar kuş değil sanki renk ve nurlar uçmaktadır. Renkli ve ışıltılı olan kuşlar, nura ve renklere benzetilmiştir. Böylece kuşlar daha etkili bir şekilde tasvir edilmiştir.

Cû içinde tuyûr eder pervâz

Kuş değil, renk ve nur eder pervâz.

İsmail Safa, Mensiyyat, s.30

“Güzel Sesli Güzel” şiirinde şair sevgilisine seslenir. Sevdiğinin sesine hayran kalmıştır. Susmamasını, devam etmesini söyler. Güzel nağmeleri ile bilinen kuşlar, sevdiğinin sesi karşısında sönük kalmıştır. O kadar ki, bu ses karşısında kuşlar yerlere düşecektir.

Kuşlar düşecek yerlere, ey mâh devam et

İsmail Safa, Mensiyyat, s.32

“Levhâ-i Seher” şiirinde şair, kuşlar yuvalarında doğan güneşi mi alkışlar? Diye sorar. Kuşlara beşerî özellikler atfederek gülistanlar içinde kuşların nağme saz olduklarını söyler.

Tulû’ mihri mi alkışlar âşîyanlar içinde?

Tuyûr zezeme sâz oldu gülistanlar içinde.

İsmail Safa, Mensiyyat, s.64

“Bir Nazire” başlıklı manzûmede şair, rüzgârın yaşama umudunu, değerini onun nefesinden aldığını söyler. Kuşlar, onun sesinden haz duyarlar ve şarkı söylemeye heves ederler. Yine bu şiirde de şair kuşları birer insan gibi düşünmüştür. Kuşlara yer verdiği şiirlerinde, teşbih ve teşhis sanatlarına ağırlık vermekten geri durmamıştır.

Teneffüsünden alır o nesim haşyet hayatı;

Tuyûra savt pür ihtizâzın terennüm âmûz sad hevâdır.

İsmail Safa, Mensiyyat, s.67

“Hazan” şiirinde şair, sonbaharı anlatır. Hüznün ve melâlin mevsimi hazandır, sonbahardır. Tabiat bu mevsimde sessizliğe bürünür, hatta ölür. Tabiatı dirilten, can veren bahardır. Kuşlara şarkılar söyleten bahardır. Şair, hazan mevsimi ile birlikte kuşların hep yuvalarına çekilip sessizliğe daldığını söyler. Tufan gibi sarsıcı yağmur yağar hattı melekûta.

Çıktı yine bir sarsâr-ı bih-efgen-i sermâ,

Kuşlar çekilip lânelere vardı sükûta;

Tûfan gibi bâran oluyor gulgule-i fermâ

Hatta melekûta

İsmail Safa, Mensiyyat, s.75

“Bahâr-ı İstikbâl” şiirinde, gönlün bağlandığı sabah, şairi uykusuz bırakmıştır. Sabahın gelişinden şairi haberdar eden de kuşlardır. Kuşlar bazı şiirlerde haber getirip götürme özellikleri ile de bilinir. Şair, burada kuşların bu özelliğine değinmiştir. Kuşların sabah olunca ötmeye başlaması, şaire sabahın geldiğinin haberidir. Şair, halinden memnundur. Kuş nağmelerinden sefâyab olmuştur.

Ey subh rabi’i ki edersin beni bîdar,

Kuşlarla haberdâr.

Oldukça sefâyab rabi’in sihrinden,

Kuş nağmelerinden.

İsmail Safa, Mensiyyat, s.79-80

İsmail Safa yazdığı bir tazminde, güneşin doğduğunun ve yeni günün başladığının haberini kuşların ötmeye başlaması ile verir. Sevdğine seslenir. Sabah olmuştur ve sevdiğinin gözlerini açması ile şairin bahtı da uyanacaktır. Gece olunca uykuya dalan kuşlar, sabahın ilk ışıklarıyla öterek günün doğuşunu müjdelerler. Şair de güneşin doğuşunu, yeni günün başlangıcını daha etkili anlatmak için sabahın habercisi olarak kuşları vesile kılar.

Kuşlar ötüyor, gün doğuyor, âlem uyandı:

< Aç gözlerini sevdiceğim bahtım uyansın!>

İsmail Safa, Mensiyyat, s.83

“Daha Ne Arar” manzûmesinde şair, sevdiğinin saçlarında mesken kurmak, barınmak ister. Kendini garip kalan kuşlara benzetir ve yuva aradığını söyler. Şairin âşiyânı, sevdiğinin saçlarıdır. Kuşları “kendisine benzetilen” olarak kullanmış ve teşbih sanatından yararlanarak vermek istediği mesajı daha etkili bir şekilde açıklamıştır.

Bırak saçlarında barınsın zavallı gönlüm, ah!

Garib kuşlara dönmüştür âşiyâne arar.

İsmail Safa, Mensiyyat, s.85

Şairin, “Kuşlardan” isimli uzun manzûmesinde, redif kuşlardır. Kuşlar feryat etmektedir. Bu fani âlemde yaşayan hiçbir ferdin kuşlardan uzak olması mümkün değildir. Ferhad hikâyesine telmih yaparak Ferhad’ın aşkın fîganını kuşlardan öğrenip gittiğini söyler. Ruhları ve gönülleri mutlu olan kuşlara insanlar nasıl av gözüyle bakar, meyleder anlamaz şair. Şairin hislerine şahit olan kuşlardır. Şair manzûmenin sonunda, kuşlar namına şiir yazdığını, mezarına kuşlardan birinin gelip onu yad etmesini ister. Manzûmenin öznesi kuşlardır. Şair, kuşları şiirin başköşesine oturtmuş, onlara latifeler dizmiştir. Karşısındaki beşeri özelliklere hâiz biriymiş gibi hitap etme yoluna gitmiştir.

Vefa bekler seherlerden, umar imdâd kuşlardan,

Bütün gün eylerim meşcerde istimdâd kuşlardan,

Ufuktan ay doğar sakit, çemenden çay akar rakid;

İner ağnam dağlardan, çıkar feryâd kuşlardan

...

Tuyûrun nâmına manzûme yazdım hıyn favtımda,

Biri câiz beni kabrimde etse yâd kuşlardan!

İsmail Safa, Mensiyyat, s.117-118

“Bir Nazar” isimli şiirde şair tabiattaki güzellikleri sıralar ve hepsinde bir nazar olduğunu söyler. Tüm bu güzelliklerde bir nazar vardır ki yaradan nazarlardan korusun, der. Güzel kuşların nağmelerinde, güzel sazlarda, çağlayanların sesinde hep güzellikler vardır.

Şafakta, fecrde, ezharda, fidanlarda,

Terânesinde güzel kuşların, güzel sazın,

Sesinde çağlayanın, meşcer pür âvaz.

İsmail Safa, Mensiyyat, s.123

İsmail Safa, “Mevlid-i Peder-i Ziyâret” adlı manzûm eserinde babasının doğum yeri olan Trabzon’a gidişini anlatır. Trabzon seyahatinden izlenimlerini şiir şeklinde anlattığı eserde şair, Trabzon’un her sokağında babasına olan özlemini ve hüznünü anımsar. Babasının hatırası olan her yerde onu yad eder. Uçan bir kuşa dahi vefat eden babasının rûhunu arar, hasretin yoğunluğu hayalin ortaya çıkması için bir vasıta hâline gelir (Eroğlu, 2021: 119). Uçan kuşu babasının rûhu yerine koyar ve vapurda giderken babasının da onlara bir kuş aracılığı ile refakat ettiğini düşünür. Kuşu bir insanın rûhu ile eş tutar ve babasını kuşa benzetir.

Rûhun değil midir şu uçan kuşcağzı senin?

Meyyaldır vapurda bizimle refâkate.

İsmail Safa, Mevlid-i Peder-i Ziyâret, s.9

Her sallanan fidanda bir kuşcağz öter ve şair hepsine selam verir.

Her sallanan nihâlde bir kuşcağz öter:

Bizden selam alırdı tuyûr ve gîsunter

İsmail Safa, Mevlid-i Peder-i Ziyâret, s.28

Güneşin doğup batışında, sabah ve akşam, kuşlar daima bütün gün nağmelerini söylemeye devam ederler.

Şemsin-ki her tülû' ve gurûbunda subh ve şam

Kuşlar terennümâte bütün gün eder devam-

İsmail Safa, Mevlid-i Peder-i Ziyâret, s.30

2.1.1.5. Süleyman Nazif'in Şiirlerinde Kuşlar

Şiir ve nesir alanında kaleme aldığı eserleri ile edebiyatımızda önemli bir yere sahip olan Süleyman Nazif, sosyal ve toplumsal yoğunlukta şiirler kaleme almıştır. Servet-i Fünûn sanat anlayışı çizgisinde yazdığı ilk dönem aşk ve tabiat konulu şiirlerine ferdi ıstırap, hüzn, bedbinlik ve ümitsizlik egemendir (Erol, 2018: 29). Sıfatları ve fiilleri ustaca kullanan Süleyman Nazif, şiirlerinde adeta kelimelere yeni elbiseler giydirebilir. Kelimeleri rûhunda harmanlayarak mısralara döker. Anlatmak istediklerini ve hislerinin yansımalarını daha güçlü verebilmek için çeşitli sıfatlar yanında tabiata ait unsurları, hayvanları da benzetme unsuru olarak kullanır.

Gizli Figanlar eserindeki “Gece” adlı manzûmede şair, gecenin hüzn ve hûlya dolu olduğunu söyler. Kabirlerin üstünde bir kuşun öttüğünü dile getirir. Öten kuş sanki ölenlerden birinin uyanık olan rûhudur. Teşbih yoluyla şair ölen birinin rûhunu kuşa benzetmiştir. Bu benzetme yeni değildir, Divan Edebiyatı’nda da klasikleşmiş olarak anlatılır. Ölenlerin rûhu bir kuş olur. Kuşlar ölenlerin sıkıntısını, hüznünü son kez ayan etmektedir.

Gece lebriz hüzn ve hülyâdır

Kâh bir kuş öter mükâbirde

Birinin sanki rûhudur beydâr

Eyliyor son melâlini ezhâr

Süleyman Nazif, Gizli Figanlar, s.9

Şairin “Temenniyât-ı Âşıkâne” şiirinde kuşlar figan etmektedir. Uçarak inleyen kuşlar, şairin hislerinin yansımasıdır. Nazif, rûhundaki karamsar tabloyu, sıfat ve fiillerin estetik ifadelerinden yararlanarak ortaya koyar (Uçak, 2016: 271).

Öyle yüksek ki bastığım yerler

Müntehâyı hudûdudur emelin

Sanki kuşlar figan tâ'irdir

Nakl sevdâ ederdim sehere

Süleyman Nazif, Gizli Figanlar, s.23

“İkinci Çehre” şiirinde kuşlar şairin hatıralarına dokunmaktadır.

Dokunur hatıratına kuşlar

Cây-ı şûyun gelir ana gülşen.

Süleyman Nazif, Gizli Figanlar, s.28

2.1.1.6. Hüseyin Siret Özsever’ in Şiirlerinde Kuşlar

Hüseyin Siret Özsever, Servet-i Fünûn Dönemi’nin özelliklerini eserlerine belirgin olarak yansıtmış bir şairdir. Servet-i Fünûn’ un ağır ve sanatlı dili, Hüseyin Siret Özsever’ e de etki etmiş ve şiirlerini Arapça/Farsça tamlamalarla harmanlayarak kaleme almıştır.

Santimantalist dönemin belirgin özelliklerinden biri de alışılmadık bağdaştırmalar, terkiplerdir. Hüseyin Siret Özsever bu özelliğe eserlerinde başarılı bir şekilde yer vermiştir.

Servet-i Fünûn şiirinde tabiat arka planda kalan, şiir yazılırken bir araç olarak görülen bir unsur değil, aksine şairin ruh haline göre değişen yani onunla birlikte yaşayan canlı bir varlıktır. Denebilir ki tabiat, divan şiirinde, şairlerin hüner gösterirken başvurduğu bir unsurken (özellikle kasidelerin nesib bölümlerinde) bu dönemde yardımcı karakter olmaktan çıkarak önemli bir unsur haline gelmiştir (Yılmaz, Özdemir, 2015: 149). Hüseyin Siret Özsever de tabiata ait unsurları ustaca şiirlerine konu etmiştir. Kaleme aldığı eserler içerisinde Servet-i Fünûn Dönemi'ne ışık tutan ve dönemi tam manası ile yansıtan eseri “Leyâl-i Girizân” adlı şiir kitabıdır.

Esere de ismini veren “Leyâl-i Girizân” şiirinde şair; aşk kuşlarından, göçmen kuşların korkusuna, ürkekliğine benzeyen kıştan ve sayfa satırlarının birer kanat gölgesi olduğundan bahseder. Beyaz sayfalar üzerindeki siyah satırlar uçan kuşların kanat gölgelerine benzetilmiştir. Bu durum çok da alışılmış bir benzetme değildir. Şair, oldukça başarılı bir şekilde teşbih sanatını kullanmıştır. Kış geceleri, göçmen kuşların ürkekliğine ve titrekliğine benzetilmiştir. Her şarkı şairin aşk kuşlarının birer yuvası olmuştur. Aşk kuştur, şiirler ise kuşların yuvasıdır. Kuşlar zaten terâneleri, nağmeleri ile anıldığından şiirleri yuva bellemeleri çok da anormal değildir. Şair, bu şiirde karşımıza beşerî aşk mistiği olarak çıkmaktadır. Sevgilisinden ayrılan şair, onun yokluğundaki gecelerde fani olmakta, bu gecelerde kendi varlığını eritmektedir (Yılmaz, Özdemir, 2015: 154). Şair, tabiat unsurlarını kullanarak melâlini ve hüznünü mısralarda eritmeyi başarmıştır.

Tuyûr-ı hâcir-i sermâ tevahhuşuyla bütün

Leyâl-i hasretim uçmakta ra’şenâk, ölgün.

...

Beyâz sahîfeler üstündeki sûtûr-ı siyâh,

Uçan o kuşların izlâl-i bâlidir ki tebâh.

Bu âhlar ki bütün onların terânesidir,

Ve her neşîde birer murg-ı aşk lânesidir.

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.5-6

Şair, “Karşı” başlıklı şiirde kitap okurken, üzüntülü, elemli göğsünden ürkek ve hasta bir kuş gibi çırpınarak yorgun düştüğünü söyler. Şair, hislerini tercüme ederken daha somut bir anlatım olması dolayısı ile teşbih sanatına başvurmuş, hasta ve yorgun rûhunu, ürkek bir kuşa benzetmiştir.

Elinde şöyle okurken, kitap hande nikâb

Düşerse çırpınarak sîne-i teessür ki

Remîde-i heyecân hasta kuş gibi bîtap

Isıt harâret rûhunla rûhumun yerine!

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.10

“Ruyâ-ı İzdivaç” şiirinde, birisiyle konuşur gibi bir hava takınan şair, tabiatın evinde hazin hazin eski rüyalarından bahsetmek ister. Kuşların yuvalarından uzak kaldığını söyleyerek, ürkme, bak bütün cihan muhabbet halinde, der. Şair, aslında uzakta kalmış rüyalarından bahsederken tabiatda da bu duygusunu yansıtan bir unsur bulur. Kendisi gibi kuşlarda yuvalarından uzak kalmışlardır. Aslında şairin amacı özlediği o eski günleri yâd etmektir.

Seninle bahsedelim gel o eski rüyâdan

Hazin hazin o hâne-i tabiatda,

Şu murg-ı lâne-i cüdâdan

Tevhiş etme, cihan bak bütün muhabbette.

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.20

“Civâr-ı Lânende” şiirinde bir yuvanın çevresinde her akşam gezen şair, pencerenin kenarında yuva yapmış bir kuş olmanın hayalini kurar (Eroğlu, 2021: 192). Aslında bu benzetme sevdiği ve kuş yuvası arasında kurduğu bir ilişkiden kaynaklanmaktadır. Şair, sevgilinin evinin önünde âvare kuş gibi yuva yapmak

istemektedir. Sevdiğinin penceresine konmak istemektedir. Şair, benzetme yoluyla anlatımı kuvvetlendirmeyi amaçlamıştır.

Her gece serseri gezer dururum

O güzel lânenin civarında,

Bir küçük kuş olup pencerenin

Yuva yapsam ne olur kenârında.

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.25

“Karmen” şiirine “Kardeşim Kemal Mithat’a“ diyerek başlayan şair, muhatabını ilk gördüğündeki anı hatırlar. O gün uçan kuşlar kadar bahtiyar olduklarını söyler. Bir serçe ürkekliğiyle, kararsız idik, der. Şair, hatırladığı anıyı tabiattaki unsurlarla özdeşleştirerek anlatır. Hatıralara dair hayallerin anlatıldığı kısım bitince mevsim kışa döner, kuşlar artık veda şiirleri okur (Eroğlu, 2021: 205). Kuşların terâneleri kış mevsimin gelmesiyle veda şiirine dönüşür. Aslında kuşların duygularını yöneten şairdir. Hislerine tercüman olarak kuşları seçmiştir. Hatıralarının son demlerini anlattığı gibi kuşların da artık bahara veda ettiğini söyler.

Yâdımdadır; Bugün gibi ilk gördüğüm zaman.

Bir murg nev-perîde kadar bahtiyâr idik;

Oynar, koşar, güler, dolaşırdık emel feşân,

Bir serçe haftıyla, kuşum, bi-karâr idik.

...

Açtın bütün emellere âgûş pür heves.

Her deste-i muhabbeti bir kere kokladın.

Her murg-ı izdivâca dedin: < İstemem kafes.>

Her müşteri-i vuslat öptün, kucakladın.

Akşam sular kararmada reng-i zevâl ile,

Kuşlar okur tabi'atı manzûme-i veda!

Tek tük uzakta pencereler, iştiâl ile,

Takdim eder ufuklara güldeste-i şi'aa

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.28-29

“Sükût ve Kıyam” şiirinde şair geçmişte kalmış, uzaktaki gençliğine seslenir. Şair, ilk gençlik devresi için saf ve temiz semaya bakıp ağlamaktadır. Şair, tabiat tasvirleri üzerinden yapılan bir anlatıma başvurmuştur.

Kuşlar bütün terâne-i asîmetle nağmesâz;

Yapmış bahar tâze cemâdâta bir düğün.

İlk devre-i şebâbımı takdis için bugün

Sâf-i semâyâ bakıp ağladım biraz!

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.36

“Gurûbtan Sonra” şiirinde şair, güneşin batmasıyla birlikte tabiata çöken karanlığı tasvir etmektedir. Kuşlar akşam olması ile birlikte yuvalarına çekilmiş ve sükûta gömülmüşlerdir. Güneşin batması ile teraneleri de sona ermiştir.

Bütün âlem sükût u hâbe varır,

Kesilir kuşların terâneleri,

Kalmaz ormanda hiç hayat eseri,

Zıllı dâman leyl ile kararır.

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.41

Şair, “Menekşe” başlıklı şiirde ise derenin kuytu bir kenarında başıboş bir menekşenin varlığından bahseder. O kadar münzevi bir yeredir ki civarında kuş bile ötmemektedir. Tabiata ait bir unsurun yalnızlığını kuşların yokluğu ile daha güçlü anlatmaya çalışır. Bu şiirde olduğu gibi Servet-i Fünûn şiirlerinde, durağan bir tabiat

anlayışından ziyade canlı ve şairlerin iç dünyalarında çarpıcı şeyler uyandıran tabiatı görmekteyiz (İşler, 2011: 166).

İşte bir mor menekşe, hercâi,

Derenin kuytu bir kenarında,

Münzevi, mest hüznün tenhâ-ı,

Kuş bile ötmüyor civârında

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.57

Şair, “Sevdâ-ı Medfûn” şiirinde yuvasından uzak kalmış bir kuşun, üzüntülü ve elemli olarak uçmak istediğini dile getirir. Beşerî özellikler atfederek, kendi hislerini kuşlar üzerinden yansıtmaya yolunu seçmiştir.

Bir gün o murg-ı lâne-i cüdâ, muzdarip, melûl,

Çırpındı, uçmak istedi, bir nazara

-Şam-ı garip ömrünün en son birahteri-

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.64

“Sükûnet-i Şebâne” şiirinde çeşitli hayallerin anlatımı söz konusudur. Bütün cihan düşünce halindedir. Uzakta bir kuş uçunca birden bir ızdırap hali ayan olmaktadır. Şair gizlenen ızdırapların, eşyada ve tabiatla küçük bir hareketlilik olması ile ortaya çıkacağını söyler. Küçük bir kuşun hareketi ile tabiatın sükûnunu bozup, melâli canlandırması şairin anlatmak istediği düşünceyi daha kuvvetli kılmak içindir.

Bütün cihan mütefekkir, sükûnerside iken

Uzakta bir küçücük kuş uçunca, eşyada

Bir ızdırap nihânı â'yan olur birden!

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.67

“Şiir-i Yekrenk” de şairin hayalleri bir boşluk içinde kalmıştır. Karlar o derin boşluğu imlaya yetişmez. Bir kuş bulutu ufkunda sürekli olarak hareket etse belki bir saniyecik de olsa şairin o derin boşluğu, o durgun manzara değişecektir. İçindeki boşluğu tabiatla bütünleştirerek anlatır şair. Soyut duygularını, tabiata ve kuşlara yansıtarak somutlaştırma yoluna gider.

Pişimde bu bir münzer bârid ki değişmez,

Bir boşluk içinde kalır, enzâr-ı tahayyül;

Karlar, o derin boşluğu imlâyâ yetişmez...

Bir kuş bulutu eylese ufkumda teselsil,

Bir saniyecik manzara eylerdi tahvil.

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.68-69

“Derd-i Aşk” şiirinde ise şair bir kıza seslenir. Bu gece pek hazin olduğunu söyler ve bakışlarının dağınık olduğunu dile getirir. O hazin garipliğini ay ışığı okşamaktadır. Kızın bu mâtemli haline, seher kuşu feryat etmektedir. Kızın bir bakışı şairin rûhuna keder bırakacaktır. Kuşların seher vakti ötmesinin sebebi kızın matemli olmasıdır. Kuşlar kıza eş olmuştur. Kızın derdi ile kuşlar da hüznlenmektedir. Şair hissettiği tüm duygularda tabiata yaslanmaktadır. Duygularının karşılığını tabiata ait unsurlarda bulan şair, kendini de tabiattan ayrı düşünmemektedir.

Pek hazinsin bu şeb, ey duhter pejmürde nazar,

Okşuyor hazin garibânemi envâr kamer.

Matem haline feryâd ediyor murg-ı seher;

Eylesin bir nigâhın rûhuma tevdi keder:

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.70

Abdülhak Şinasi’ye ithaf ettiği “Beni Ne Vakit Sevdin?” şiirinde şair, düşüncelerinin, tahayyülünün hasta bir kuş gibi yorgun olduğunu söyler. Kuş benzetmesi yaparak durumunu somutlaştırır ve anlatımının etkisini artırır.

Hasta bir kuş gibi bîtap tefekkür cebhem

O sıcak göğsünü bâlin penâh ettiği gün.

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.76

Şair, “Leyl-i Giryende” şiirinde kuşların ötüşünün sabahın gelişini haber verdiğini söyler. Kuşlar, beşerî varlıklar gibi düşünülmüştür.

Zılâm içre öten bir kuş haberdâr eyliyor subhu,

Tazri’ler kılıp zannım ki bidâr eyliyor subhu.

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.83

“Gece Yarılarında” adlı uzun manzûmede şair, dudakların yuvalarda kuş bestesidir, der. Şair dudakları kuş bestesine benzetmiştir. Dudaklardan çıkan her söz kuşların teranelerine eştir.

İsterim nazlı bir seherde-şebin

Sıyrılırken redâ-ı tariki,

O kadar cevap içinde âlem ki

Yuvalarda tuyûr beste lebin.

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.105

“Ufuk İlhamı” adlı manzûmede, şair akşamüstü baygın olan tabiatın, can çekişen manzarasında dalgın bakışları ile ufku bekleyen bir kuş gibi dolaşmaktadır. Kendini bir kuşa benzeten şair, hislerinin tercümesi olarak yine tabiatı seçmiştir.

Akşamüstü tabiatın baygın

manzâr-ı zerd ihtizârında

Dolaşırken nazarlarım dalgın

Kuş gibi, ufuk intizârında

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.109

Şairin “Mahmud Paşa’ya” şiirinde kırık pencerelere hülya dolu bir ortam eşlik eder. Baba feryadı, bu feryat ile beraber yetimini teselli eden bir anne portresi gerçekliği gözde canlandırılır şekilde okuyucuya sunulur (Eroğlu, 2021: 203). Bir annenin, eşinden ayrı düşen bir kuş gibi inleyen yetim çocuğuna, yumuşatıcı sesi ile ninni söylemesi anlatılır. Baba figürünün ölmüş olması ile yetim kalan çocuk, yuvasız ve eşinden ayrı kalmış bir kuşla özdeşleştirilmiştir.

Eşinden ayrı düşen kuş gibi o nâlide;

Tezlimâtı duyulmakta ninni halinde.

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.128

“Ölü Hayat” şiirinde şair, bir kuşun dağın tepesinde sürekli durduğu noktada, kalbinin yumuşaklığını duyduğunu söyler. Gecenin parlak göğsünde fikirleri intikam gibi çırpınmaktadır.

Bir kuşun şahikâ-ı bekâsında

Duyarım bir tezlim kalbi;

Gecenin sine-i hefâsında

Çırpınır fikri intikam gibi

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.132

“Fazîlet” şiirinde, tabiata sığınan şair, bir kuşun selam veren avâzını işitir. Kuş, geçmiş hayatının derinden feryat ettiğini söyler. Şair maziye olan özlemini, kuşlarla özdeşleştirerek anlatır. Etrafa dağılan çocukları yine kuşlara benzeterek, çocukların kuş sürüleri gibi etrafa dağıldıklarını söyler. Şair, kuşları birçok şiirinde teşbih sanatının bir unsuru olarak görmüştür. Özlemlerinin, hayallerinin ve tüm duygularının karşılığını hep tabiatta arar şair. Bu sebeptendir ki kuşlar genelde şairin hislerinin tercümanıdır.

Gelirdi bir kuşun âvâze-i selam-resi,

Figân ederdi derinden hayat mâziyesi:

...

Dağıldı kuş gibi etrafa hep halka-i etfâl;

Bu yün o süslü bebekler, recâl-i istikbal

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.148-151

2.1.1.7. Celal Sahir Erozan'ın Şiirlerinde Kuşlar

Celal Sahir Erozan, farklı edebî dönemlerde yer almış olmasına rağmen ilk dönem eserlerini Servet-i Fünûn çerçevesinde kaleme almıştır. Diğer Servet-i Fünûn şairleri gibi Celal Sahir Erozan da doğaya özel bir önem vermiş; doğayı şiirleştirmiş ve arkadaşlarından farklı bir yol izlememiştir. O da doğayı ölü bir varlık olmaktan çıkararak canlı, hareketli ve değişken bir varlık olarak şiirleştirmiştir (Apaydın, 1987: 67). Şair tabiatı olduğu gibi değil, zihninde oluşturduğu poetik kurguların imbiğinden geçirerek okuyucuya aktarır. Bunu yaparken kişileştirme, benzetme gibi edebî sanatlardan faydalanır. Celal Sahir Erozan, şiirlerinde daha çok gizemli bir sessizliğin içine gömülmüş tabiat manzaralarını işler; çünkü tabiat onun için günlük yaşamın gürültüsünden kaçıp sığınabileceği bir mekândır (Kandemir, 2020: 303). Kuşlar da çoğu zaman isteklerinin, arzularının tercümanı olmuştur.

Şair, “Mû’terizlerime” başlıklı şiirde ikinci bir şahsa seslenir gibi tavır takınmıştır. Kuşların neşîdeleri ve gökyüzünün bakışları sana yepyeni ve güzel şiirler yazmak için ilham olarak yetmez mi? Diye sorar, şair.

Başkası yok mu? Dağ, çiçek, ev, ecrâm,

Kuşların mübtekâ neşîdeleri,

Âsumanın nigâh-ı muğteri

Sana etmez mi şi’r-i ilhâm?...

Celal Sahir Erozan, Beyaz Gölgeleler, s.74

Şair, “Matmazel < B.. > Ye” başlıklı şiirde seslendiği kadını beyaz bir kuşa benzetmiştir. Sebebi ise kadının giydiği süt renkli elbisedir. Süt gibi beyaz renkli elbisesi ile kuşları özdeşleştirmiştir.

Dalgın nazarın halkı temâşâ ile meşgûl;

Süt rengi libâsıyla beyaz kuşlara benzer,

Celal Sahir Erozan, Beyaz Gölgeleler, s.80

“Sarı Eflatun Siyah” başlıklı şiirde şair kendini azâd olmuş kuşlar gibi şen hissetmektedir. Kafese konulmuş kuş nasıl özgürce uçuğu gökyüzünü özleyip, kavuştuğunda mes’ûd oluyorsa, şair de kendini kuşların azâd olması kadar mesud hissetmektedir. Şair, duygularının yoğunluğunu derinden hissettirmek için böyle bir benzetim yoluna başvurmuştur.

Ben bir âzâde kuş gibi mes’ûd,

Haz alırdım bu kimsesizlikten.

Ufka karşı nazarlarım memdûd,

Bazen canlı bir kâfiye, bazen

Celal Sahir Erozan, Beyaz Gölgeleler, s.85

“Neşîde-i Nevmîdi” şiirinde şair umutsuz neşidelerine seslenir. Onları güzel bir kuşa benzeten şair, ilgisiz olarak zevklerinde boğulduğunu söyler. İstekler, arzular ve ümitler şiirlerde birer kuş olur.

Fakat sen, ey zavallı rûhumun en nazlı ümmîdi !

Fakat sen, belki mevcûdiyetimden gâfil, âsûde

Güzel bir kuş gibi müstağrak-ı ezvâk-ı lâkaydî

Yaşarsın bir şebâb-ı şâtırın âgûş-ı nermînde

Celal Sahir Erozan, Beyaz Gölgeleler, s.103

“Hayâl-i Visal” şiirinde şairin gönlü/kalbi kuşa benzetilmiştir. Yavru bir kuşun gökyüzüne uçmak için çırpınması gibi şairin kalbi de sevdiğinin onun göğsüne yaslanması için çırpınmaktadır. Âşık-kuş benzetmesinde genel olarak en çok aşkın gönlü üzerinde

durulmaktadır. Göğüste bulunduğu varsayılan gönlün, aşkın mekânı olarak kabul edilmesi onun kuşa benzetilmesini doğurmuştur (Ertap, 1996: 13).

*Tatlı bir bûse-i nermîn ile birleşse ve siz
-Yavru bir kuş gibi hâhiş-ger-i pervâz-ı semâ
Çırpınan kalbime yaslansanız... Artık dünyâ
Bana pür-nûr-ı saâdet görünür, bâd-ı mesâ*

Celal Sahir Erozan, Beyaz Gölgeleler, s.107

“Bî-kesliğim” başlıklı şiirde şair, tabiattaki her şeyin ona kimsesizliğini hatırlattığını söyler. Şair melâl içinde tabiata kaçmaya çalışır lakin tabiat duygularına ayna tutar gibi kimsesizliğini gözler önüne sermektedir. Kuşların kahkaha dolu ezgileri, gecenin ateşle karışık rengi hep şairin bîkesliğini yani rûhunun yansımasını anlatan unsurlar olmuştur.

*Göklerin lâciverd-i tâbânı,
Seherin nefhâ-yı safâ-rîzi,
Kuşların kahkahât-ı elhânı,
Mağribin reng-i ateş-âmîzi,*

Celal Sahir Erozan, Beyaz Gölgeleler, s.109

“Eş’âr-ı Giry-e-dâr” şiirinde şair, bir ormanın kuytu, derin ve yüksek ağaç dallarında gizemli yuvasında şairlerin zevklerini teşhir eden güzel ince ve nazik bir kuşun daima mutluluk nağmeleri söylediğini dile getirir. Şair, kuşun doğadaki yerini tasvir ettikten sonra kendi hüznü halinin kuşta olmayışına sitem ederek onu öldürmek ister, lakin ellerinin titrediğini söyleyerek yapamaz. Kuş, aslında şairin yoğun duygu durumunun tezadı olarak verilmiştir.

*Esrâra âşinâ olan kuytu, loş, derin
Bir ormanın gusûn-ı bülend ü giriftînin
Mihmân-nüvâz sine-i sebzinde gizlenen,*

Her zevk-i şâirâneyi teshîr eden güzel,

Nâzik ve ince lâne-i şevkinde dâimâ

Bir nağme-i sâadeti tekrâr eder küçük

Bir kuş, bu işte gâye-i hiss ü hayâliniz.

Öldürmek isterim onu ben, titret ellerim.

Celal Sahir Erozan, Beyaz Gölgeler, s.166

“Ah, İsteseydiniz” adlı şiirde şair sevdiğine seslenmektedir. Bir ömür yanında olmak istediğini dile getirerek, hayallerinin gerçekleşmemesi üzerine tabiattaki her şeye dargın olduğunu söylemektedir. Gökyüzüne, kuşlara hep darılmıştır şair. Kuşlara insanî bir varlık gözüyle bakan şair, tabiattaki diğer unsurlara da, beşeri özelliklere haizlermiş gibi dargınlık göstermektedir.

Rûhumla dargınım size âmâle, âleme

Pür-hâb ufukların ebedî reng-i sâfına,

Dalgın menekşelerdeki mahzûn tebessüme,

Hep âsumâna, kuşlara, mehtâba dargınım,

Ah, isteseydiniz...

Celal Sahir Erozan, Beyaz Gölgeler, s.178

“Sensizliğimin Izdırapları” başlıklı şiirde ise, kadın şairi olarak anılan Celal Sahir Erozan’ın sevdiği kadından uzak kalması anlatılır. Tabiattaki her şeyde bu ayrılığın ıstırabını gören şair, kuşu sevdiğinin yerine koyar. Ağaç dallarında senin yerine geçmiş olan bir kuşun, hoş kokusu zihnimi meşgul eder ve bana sıkıntılı ve hüznü nükteler söyler, der. Şiiri selamlar. Âşık, kuşu bazen gönlüne bazen de sevdiğinin yerine koyar. Burada kuş kendisine benzetilen unsur olarak sevgiliye benzetilmiştir.

Fevk-ı resimde câ-nişîn-ı gusûn

Bir kuşun nevhası eder ifhâm

Bana bir nükte-i melâl-âver;

Beni ibkâ eder bu şi'r-i selâm.

Celal Sahir Erozan, Beyaz Gölgeleler, s.186

2.1.1.8. Fâik Ali Ozansoy' un Şiirlerinde Kuşlar

Fâik Ali Ozansoy, Servet-i Fünûn anlayışına bağlı olarak yazan şairlerden biridir. Onun şiirlerinde Servet-i Fünûn Dönemi özelliklerine belirgin olarak rastlamak mümkündür. Eserlerinde ferdi duygulara yer veren şair, kapalı bir anlatıma, karamsar bir ruh haline ve edebi sanatlara ustaca bir tavırla yer vermiştir. Melâl içinde olan Servet-i Fünûn Dönemi sanatçılarının belirgin özelliği tabiata kaçış temidir. Faik Ali Ozansoy da içindeki hüznü ve kötümser ruh halini tabiatla bütünleştirerek anlatma yoluna gider. Kuşlar, ağaçlar, dereler hep insan gibi canlı ve düşünen varlıklarmış gibi şairin hislerine eşlik eder, gerektiği yerde şairin duygularına tercüman olma görevini üstlenirler.

Fâik Ali Ozansoy'un "Fâni Teselliler" adlı şiir kitabındaki tabiat temalı şiirlerine, karamsar bir ruh hali hâkimdir. Fakat şair, "Belki" başlıklı şiirinde bu karamsarlıktan uzaklaşmada geç kalmaz. İçinde beliren bir ümit, bir "belki" hayatın daha güzel görünmesini sağlayacak bir bakış, bir nazar verir (Koç, 2010: 1274). Sahte ay ışığına koşan kuşlar, aslında şairin hayallerindeki yemyeşil ağaçların dallarına koşan uğurlardır. Şairin içinde beliren ümidin uğuru kuşlardır.

Çağlar gecenin hüznünü bir nehr-i mezheb,

Zerrat esiriye-i encümle güler cu;

Bir sâhe-i mehtâba koşan kuşlar olur hep

Hülyâlarımın refref pervâzına pirû.

Fâik Ali Ozansoy, Fâni Teselliler, s.38

"Benim Semâ-ı Hayâlim" başlıklı şiirde şairin seslendiği kişinin ağlayan gözlerinin şaire anımsattığı duygu, kuşlar üzerinden verilir. Kuşların sükût içindeki ormanda akseden feryadı, şair için bütün dünya içinde bir mutluluktur. Şaire göre kuşlar feryat etmektedir.

Bir kuşun mün'akisi feryâdı

Şeceristan sebz ve sâkitten;

Bana ecrâm içinde handandı

Amâk-ı yâdımda ağlayan diden

Fâik Ali Ozansoy, Fâni Teselliler, s.47

“Kış Manzaraları” başlıklı şiirde, hevesli nağmelerle binlerce kuş, heyecanlı ve neşeli bir şekilde sabah vaktine yol gösterirler. Yolculara huzur nağmeleri söylerler. Şair, kuşların bu durumunu sevdiğinin teselli veren gözlerine benzetmektedir. Kuşlar teşhis ve teşbih sanatına konu olarak anlatımı daha da güçlendirmiştir. Bir sonraki dörtlükte ise kuşlar, kış mevsiminde sessiz ve ürkek bir halde yuvalarında uyurken, rüzgârın ansızın gelerek sükûn içindeki yuvaları tarumar etmesi, dağıtması tasvir edilmiştir.

Çeşmân-ı tesliyet gibi tâbında, müsterih

Bir sahîfâ-ı munureden akseden bu ses,

Şarkın hadâikinde nağm-ı pür heves

Binlerce kuşların müteheyyiç, hazin, ferih

Ahının bamdâdına rüçhan numun olur;

Söyler zavallı yolcuya bir nağme-i huzur.

...

Samt u hıras içinde uyurken bütün tuyur,

Bad hesû-neşken geçerek nagehân dolar

Râtıb, karanlık ormana vahşi uğultular;

Hevâbide-i sükûn yuvalar târumâr olur.

Fâik Ali Ozansoy, Fâni Teselliler, s.69-74

Halit Ziya'ya ithaf ettiği “Çöllerde” başlıklı uzun manzûmede, sabahın parlaklığını güneşin doğuşuna bağlayan şair, bu bir “murg-ı arş-ı hüdâdır.” Diyerek Allah'ın bir

tecellisi olan kuşların yuvası göklerdir, der. Sabah yeli ise bu kuşların sevda ezgileridir. Işıklar ise kuşların kanatlarıdır. Şair, dörtlükte yoğun bir edebî sanat kullanarak kuşları teşbih sanatının unsuru haline getirmiştir. Manzûmenin sonlarına doğru şair, kabrini ziyaret edenlerin vahşet kuşları olduğunu söyler. O dem, mezarında açan birkaç çiçeğin bile solacağını söyler. Kuş sürüsünün birer vahşet kuşuna benzetilmesi söz konusudur.

Bunun tulû'una vabeste-i incilâsı sabahın;

Bu, murg-ı arş-ı hüdâdır ki âşiyân-ı semâdır;

Saba terâne-i sevdası, şahbâl-i ziyâdır.

O dem ki zair kabrim tuyûr-ı vahşet olur...

Solar o dem ki mezârımda eşin mâtemle

Tezhir eyleyen üç beş hazin şükûfe bile...

Fâik Ali Ozansoy, Fânî Teselliler, s.102-103

Şairin validesine ithaf ettiği “Deniz Kenarında” şiirinde, şair hüznü bir ormanın sükûtunun kucağında öten garip bir kuştan bahsetmektedir. Öten kuşun bu serseri, gelişigüzel ezgileri ise gece vakti yürüyenlerin garip bir haz duymasına sebep olur. Rûhunda meydana gelen kıpırtılar ise dalgaların aksidir. Şair bir tablo çizer gibi gece vakti deniz kenarında yürüyüş yaparkenki ruh halini ve tabiatın onda bıraktığı izlenimleri tasvir etmiştir.

Hüzünlü ormanın âgûş-ı sâkitinde öten

Garip bir kuşun elhân-ı serserisinden,

Revân-ı leylede ve hoştakrin, fakat mûnis

Bir ihtizâz garabetmâl peydadır...

Tabiatın, bu zaman bu seriz-i sevdâdır

Hânude rûhuna her mevc vârid ve a'kis.

Fâik Ali Ozansoy, Fânî Teselliler, s.106

“Dicle Hatıralarından” başlıklı manzûmede şair, ormanda uçuşanların kuşlar değil de sanki gönüller, ruhlar olduğunu söyler. Diğer şairlerde karşılaştığımız kuş ve gönül birleşimi burada da görülmektedir. Şair, kuş ve gönül arasında bağlantı kurmuş, kuşu gönle benzetmiştir.

Yadigâr-ı bahar zail olan

Goncazer hazâna benzerdi;

Sanki kuşlar değil de, ormandan

Uçuşan ruhlar, gönüllerdi.

Fâik Ali Ozansoy, Fânî Teselliler, s.114

Şair, “Birader-zâdem Sait İçin” başlıklı manzûmesinde kardeşinin çocuğu için yazdığı çocuk ve çocukluk devrine ait düşüncelerini dile getirmiştir. Çocuğu güzel bir yavru kuşa benzetir (Akdağ, 2001: 54). Çocuğu sabahın sessizliğinde uçmaya heveskâr güzel yavru bir kuşa benzetir. Çocuk da aynı yavru kuş gibi yuvasının kenarından çekingen bir halde tan yerinin ağarmasını izlemektedir.

Evin samtı sabâhisinde sen pervâza hevâheşker,

Güzel bir yavru kuş şevkiyle, hal ihtirâziyla,

Kenar âşiyânından bakıp, başlarken isâle

Muhit fecre mâsum âşinâlıklar, tebessümler,

Fâik Ali Ozansoy, Fânî Teselliler, s.151

Şairin “Kardeşime” diyerek başladığı “Balgâcel” adlı şiirde kuşlar korku içinde ormanda gizlenmişlerdir. Güya bir kuş, sevgiliye layık olan toprakların sükût u havasında kararsız kalmıştır, der şair. Teşhis sanatı ile kuşları kişileştiren şair, hislerini tabiata sirayet ettirmiştir.

Ormanda müftehişte-i bim iken tuyûr,

Güyâ bir kuş, zekâlara cây-ı eful olan

Toprakların havayı sükûnunda bi-karar.

“Efûl Etmiş Mehâsin Karşısında” adlı manzûme de ise şair, çiçekleri kuşa benzetmiştir. Tabiat unsurları yine kendileri gibi tabiata ait olan diğer unsurlara teşbih edilmiştir.

*Terâbındır bu elhânı peyâpı,
Çiçekler kuş, bulutlar dalgalarıdır;
Seher, sordum, diyor handemde vardır
Mekâbirden, mezâhirden birer şey.*

Fâik Ali Ozansoy, Fâni Teselliler, s.185

Fâik Ali Ozansoy’un *Temâsil* adlı diğer şiir kitabı, Fâni Teselliler’in devamı niteliğindedir. Bu eserde kaleme aldığı “ Madmazel M. Ğ.‘ye ” başlıklı manzûmesinde şair, gizli ve âvare olan neferlerle dost olduğunu, kuşların lisân-ı rûhuna mahrem bulunduğu bir yeri tasvire çalışmıştır.

*Bugün seherlerinin müstetir ve âvâre,
Ketâibiyle enis olduğum ve kuşlarının
Lisan-ı rûhuna mahrem bulunduğum bu yere.
Sürüklenir gibidir dâmeniyle en baygın*

Fâik Ali Ozansoy, Temâsil, s.29

“Hüsn-i Mahzûn” başlıklı şiirde şair, artık hiçbir dağda kuş ötmediğini söyler. Her taraf artık gölgedir, her taraf sessiz. Şair de artık bir gölge gibi şehre dönmek ister. Şair, rûhunu kaplayan mahzunluğu tabiata yansıtarak anlatır. Tabiat, şairin en yakın dostudur; sevinciyle neşelenen, hüznüyle melale gömülen...

*Artık ötmez cebelde hiçbir kuş;
Şimdi hep gölge, her taraf hâmûş;*

Dönerim bende şehre gölge gibi.

Fâik Ali Ozansoy, Temâsil, s.42

“Bir Menekşenin Mâtemi” şiirinde ise şair, tabiatta neşe ile menekşe toplamak isteğindedir. Saf ve kararsız olan şairin gözlerinin rûhu gülmektedir. Şair o gün sanki şarkı mırıldanan bir çocuk yahut bir kuştur. Kendini kuşlara benzetmiştir. Kuşların nağmeleri şairin sessizden mırıldandığı şarkıda gizlidir. Tabiatta bulduğu huzuru, yine tabiata ait unsurlarla daha güçlü anlatmaya çalışmıştır.

Bir iştiyâk ile tecdide koşmak olmuştu.

O gün, bu rûh-ı şûun-dide sâf u hercâi

Gülen, terennüm eden bir çocuktu, bir kuştı.

Fâik Ali Ozansoy, Temâsil, s.65

2.1.1.9. Ahmet Reşit Rey (H. Nazım)’in Şiirlerinde Kuşlar

Servet-i Fünûn şiirine uygun bir anlayışla şiirler yazan H. Nazım imzalı Ahmet Reşit Rey, tabiatı diğer şairler gibi şiirlerine tema olarak seçmiştir. Rûhi bir bunalımdan kurtulmak için tabiata kaçmayı seçen şairler gibi Ahmet Reşit Rey de bu modaya ayak uydurmuştur. Lakin diğer şairler gibi şiirleri ile değil daha çok eleştirileri ile ön plana çıkan bir sanatçıdır.

“Seherde Yâri Gördüm” şiirinde mürğ-zâr-ı pür-gonce diyerek, inleyen bir kuştan bahseder.

Bir cihet mürğ-zâr-ı pür-gonce

Bir cihet bir deniz ki bi-mevce

Dinse şâyeste şüphesiz bence

Nurdan hâsıl olma bir lücce

O kadar dil-firib ser ta ser

Şairin, “Hayd Park'tan Geçerken' e Nazîre” başlıklı manzûmesi Abdülhak Hamid Tarhan'ın aynı adlı manzûmesine naziredir. Kuş redifinin kullanıldığı şiirin ilk dördlüğünde şair, gülistandaki bir kuşun neden feryat ettiğini anlamaya çalışır. Kuş, yere ve göğe yol gösterici olmuştur. İkinci dörtlükte ise kuşun âh u feryâdı şairi mutlu etmektedir. Hüzünlü bir şevk ile kuşlar şairin güzel şiirlerine ilham olmaktadır. Kuş, bir sedasıyla cihanı cennet gibi yapmaktadır. Sonraki beyitlerde ise şair, fikr-i hürriyet kavramı üzerinde durarak kuşların insanların esâreti-i zulmünü gördükçe tahkir ile berbat ettiğini söyler. Kuşlar mazideki cennet gibi günleri yâd etmektedir. Kuşlar, sanki uçan kanatlı nurlardır. Manzûmenin öznesi kuşlardır. Teşbih ve teşhis sanatıyla donattığı şiirinde; duygu ve düşüncelerini, hislerini kuşlar üzerinden yansıtmaya yoluna gider şair.

Niçin bilmem gülistânda hemân feryâd eder bir kuş

Nasıl bir nutk-ı müphemdir anı îrâd eder bir kuş

Zemîni, âsumânı, âlemi irşâd eder bir kuş

Edîb olmak için de arz-ı isti'dad eder bir kuş

...

Niçin âvâze-i vicdân-pesendi nûr-ı rûhumdur

Niçin ol nefha-i şîrin-teri câm-ı sabûhumdur

Neden ol nâlesi tâb-efken-i âh-ı rûsûhumdur

Aceb mi nûr-ı mâzî-i behiştî yâd eder bir kuş

Benim fikrimce insâna büyük bir hâl-i ibrettir

Ki âlem şimdi ser-tâ-ser tebessümdür seâdettir

Bunun bâdîsi de bir nâle-i subh-ı meserrettir

Cihânı şâdgâm etmeklige îmdâd eder bir kuş.

“Hâtıra” başlıklı şiirde, kuşlar neşeyi şiirlerine armağan etmektedir.

Sürûda neş’eyi kuşlar o dem kılar ihdâ.

Ahmet Reşit Rey, Şiirleri, s.30

Şairin “Bir Gece” başlıklı şiirinde kuşlar sanki tabiatın gülüşen perileridir. Onlar nağmelerini saçmaya başladığında, tabiatta sükût etmektedir. Şair, doğayı tasvir ederken kuşların güzelliğini teşbih sanatı ile anlatmaya çalışmıştır.

Kuşlar-o hande-zâr-ı tabiat perileri-

Başlar nisâr-ı nağmeye, orman sükût eder.

Rizan olur yavaşça zemine o nağmeler;

Takbil edip şemim-i ziyâ-dâr-ı meşceri

Sevdâ gezer ağaçların umkunda derbeder.

Ahmet Reşit Rey, Şiirleri, s.35

Şairin, “Her Zaman Görülür” şiirinde ise, seher yelinin yavaş yavaş esmesi kuşları sevindirmektedir. Bu sevinçle yuvalarında oynamaktadırlar. Doğaya genel bir neşe peydah olmuştur.

Yavaş yavaş eser de bâd-ı seher

Kuşlar sevinir, oynarlar yuvada;

Otta, ağaçta, toprakta, kayada

Mübtesim bir neş’e telâtum eder.

Ahmet Reşit Rey, Şiirleri, s.38

“Hisler” isimli şiirde, kuşların güzel nağmeleri, seslendiği kişinin güzelliğinin destanıdır. Şair, kuşların güzel ezgilerini sevdiğinin güzelliğine benzetir.

Kuşların nağme-i latifesi de

Bence bir dasitân-ı hüsnündür;

Asumân da cemâl-i subh u mesâ

Ma'kes-i inbisât u hüznündür:

Bunları sensin eyleyen ikmâl.

Ahmet Reşit Rey, Şiirleri, s.41

Şair, “Tulû-ı Kamer” şiirinde ayın doğuşunu anlatmaktadır. Bir ressam edasıyla doğanın tasvirini yapan şair, kuşların da ordular gibi zulmet kalabalığı olduğunu söyler. Bulutlarda uçarak ufka gittiklerini söyler. Kuşların ayın doğumu esnasında nasıl bir durum sergilediklerini benzetme unsurlarını kullanarak anlatmaya çalışır. Aslında anlattıkları, şairin kendi hislerinin tabiat üzerinden tercüme edilmesidir.

Mürgân-ı sipeh-bal gibi tûde-i zulmet

Oldu o bulutlardan uçup garba girîzan...

Ahmet Reşit Rey, Şiirleri, s.60

A. Nadir' e ithaf ettiği “Feryâd” başlıklı şiirde şairin rûhu ve metâneti bir ihtiraz uğruna mahvolmuştur. Şair, şiddetli bir sarsıntı ile yuvadan düşen, bir deri olan, kansız ve zayıf bir kuş gibi yaralı kalbinin çırpınarak düştüğünü söyler. Kendini zayıf bir kuşa benzeten şair, aynı zamanda yaralı günlünü de kuşa benzetmiştir. Hislerinin ağırlığı, acısının kuvveti kuş-gönül benzetmesi ile ziyadesiyle güçlenmiştir.

Bütün selâmet-i hissim, metânetim, rûhum

O ihtiras ile mahvoldu gitti, ben yalnız

Şedid sarsar-ı nâgeh-zuhûr ile yuvadan

Düşüp pervâza kanatları nâ-müsâid olan-

Zâif bir kuşa döndüm deride-per, kansız;

Uruldu çırpınarak düştü kalb-i mecrûhum.

Ahmet Reşit Rey, Şiirleri, s.68

“Tebessüm” isimli şiirde şair, tebessümü alaycı ve ürkek bir kuşa benzetmiştir. Ahmet Reşit Rey, şiirlerinde genelde kuşları tabiatla birlikte ele alarak benzetme unsuru olarak kullanmıştır.

Bu tebessüm leb-i nûşininden

Ayrılıp rûh-ı letâfet emerek

Düştü âgûşuma tannâz, ürkek

Bir kuş gibi... bir lahzâ da ben

Bütün esrârını duydum aşkın.

Ahmet Reşit Rey, Şiirleri, s.87

2.1.1.10. Süleyman Nesib’in Şiirlerinde Kuşlar

Servet-i Fünûn duyarlılığı ile şiirler kaleme alan Süleyman Nesib’ de, içten bir melâl ve hüznün hissedilir. Hislerini anlatabilecek tek yol olarak tabiatı gören şair, kendisi ile tabiatı özdeşleştiren mısralar kaleme almıştır.

“İlk Heyecân” adlı manzûmesinde, şair kendini kuşa benzetir. Bir kuş hafifliği gibi gençlik sarhoşu olduğunu söyler. Rûhu uçmak isteyen bir kuş gibidir. Lakin bir anda ıstırap, utanma ve korku duygusu gelmiştir.

Şimdi kuş hiffetiyle mest-i şebâb

Şurada rûhum uçmak isterken,

Şimdi bir tatlı ızdırab u hicâb,

Şimdi bir korku kendi kendimden.

Süleyman Nesib, Külliyyât-ı Âsar ve İhtisâsât, s.80

“Peyâm-ı Dûr a Dûr” adlı manzûmede şair, kendini bir kuşa benzetmiştir. Şair, hazan gözlü bir kuş melâli ile emelsiz, hissiz ve meftûrdur. Kuş, şairin duygularını

derinden hissettirmesine yardımcı olmuştur. Tabiat aracılığı ile hislerini tercüme edecek bir yol bulur şair.

Bu bahârân içinde lakin ben,

-Bir hazan-dide kuş melâliyle-

Yine bi-hiss ü bi-emel, meftûr

Süleyman Nesib, Külliyyât-ı Âsar ve İhtisâsât, s.95

“.....” yazan başlıksız bir şiirinde şair, kendini bir kuş yerine koyarak hislerini açıklama yoluna gider. Şair sanki yuvasından cüda düşmüş, uçup uçup yorulmuş bir kuş gibidir. Bulutlarda bir vefa, bir ümit, bir yuva aramaktadır. Aradığı yuvayı bulunca yarası sükûta erer. Harap olmuş gönlü dinlenir. Dökülen tüyleri ile yumuşak ve hazin olan rûhunu ısıtır. Âşıklık günlerini hatırlar, yaşar. Dağılan yuvasını ve yavrusunu görünce tebessüm eder. Can çekişen hali dirilir, ölüm huzuru gelir. Mısralar boyunca teşhis ve teşbih sanatı ile karşı karşıya kalınmıştır. Kuş, sanki insan gibi düşünen ve çeşitli duygulara sahip bir varlıkmiş gibi ele alınır. Kuş, beşerî özellikleri yüklenmekle kalmaz, beşeriyetin kendisi konumuna gelir. Tüm bunlar aslında şairin kendisidir. Şair, “gibi” edatıyla kuşun halinin aslında kendisinden sirayet ettiğini bildirir.

Ben bugün hâtırât-ı mâziyemin

Zıll-ı hülyâ-yı şî'r-i nâzında

Reşehât-ı emel-nevâzında

Yaşayan bir zavallıyım, sâkin...

Sanki yâd-ı hazânla lâne-cüda

Bir kuşum ki uçar uçar, yorulur

Ve bulutlarda bir hayâl-i vefâ,

Bir yuva, bir ümmîd arar ve bulur...

Sonra birden sükût eder mecruh,

Dinlenir dil-harâb u gam-zede rûh...

Dökülen tüyleriyle nerm ü hazîn

Edip avâre rûhunu teshîn,

Yaşar eyyâm-ı âşıkânesini;

Dağılan yavrusu ile lânesini

Mütebessim görür civarında

Dirilir hâl-i ihtizârında...

Ve olur rûhuna. huzûr-ı memât

Ibtisâm-âver bahâr-ı hayât...

Süleyman Nesib, Külliyyât-ı Âsar ve İhtisâsât, s.99

2.1.1.11. Hüseyin Suat Yalçın'ın Şiirlerinde Kuşlar

Hüseyin Suat, Servet-i Fünûn şiir anlayışına uygun şiirler kaleme almıştır. Tabiat, kadın ve aşk kavramlarını şiirlerine hâkim olan konular olarak görmek mümkündür. Servet-i Fünûn anlayışına uygun yazdığı “Lâne-i Melâl” adlı şiir kitabı, şairin ün kazanmasında önemli bir rol oynamıştır. Duygularını açıklarken sıfatlara, söz sanatlarına ve çeşitli terkiplere başvuran şair, Lâne-i Melâl’de bu üslubu açıkça gözler önüne sermektedir.

“Eldivenlerin” başlıklı şiirde şair, sevdiğinden ayrı düşünce ona dair geride kalan her şeyin kendisine acı ve gözyaşı verdiğini söyler. Sevdiğinden geriye kalan eldivenlere değinir. Senden geriye kalan güzel ve temiz olan ne varsa inlemektedir, der. Karanlık yuvamda, kuş kadar senden ne varsa nişane, bir iz hepsi gamzede ve gözyaşıdır, der. Sevdiğini küçük bir kuşa benzeten şair, burada kuşun küçük olması ve fazla yer kaplamaması bağlamında benzetmeye çalışmıştır. Birlikte yaşadıkları yeri de kuş yuvası olarak değerlendirmiştir.

Ne varsa pîş-i nigâhımda yâdigar senden

Nezih ü pak birer hâtıranla nâlandır:

Ne varsa lâne-i târımnda kuş kadar senden

Nişâne, hepsi gam-âlûde hepsi giryândır.

Hüseyin Suat Yalçın, Lâne-i Melâl, s.16

Şairin, “Tâ’ir-i Şi’rim” başlıklı manzûmesi hayal atmosferi ile başlatılır. Şiirin bulunduğu sayfaya kanatları olan bir çocuk resmi eklenmiştir. Tamlamalar ve imgeler tam anlamıyla Servet-i Fünûn Dönemi şiir estetiğinin bir yansımasıdır (Eroğlu, 2021: 165). Sevdiğinin o münevver hayali, şairin gözünün önüne geldikçe, şairde farklı hisler uyanır. Yuvasından uzak kalmış bir kuş, hayalinin kanadıyla aşk şiirlerinde yükselmektedir. Kuşun kanadı, şairin sevdiğinin kanadı olmuştur. O kuş, aslında sevdiğinin tercümân-ı rûhudur. O kuş şimdi, hazan-zede bir dalda sükûta gömülmüş ve laldir. Kanat vurur fakat uçamaz. “Elinle okşadığın beyaz kanadı, yeryüzüne, mahşere düştüğün gün kırıldı, sızladı” Der şair. Şiir boyunca kuş üzerinden sevdiğinin hali tercümesini yapar, bunu da senin tercüme-i rûhun diyerek belirtmiştir. Hüseyin Suat Yalçın’da kuşlara sıkça rastlamak mümkündür. Duygularını ve halini sıkça doğaya ait unsurlar üzerinden anlatma yolunu seçmiştir.

Bu mürğ-i lâne-cüdâ şehper-i hayâlinle

Ederdi her zaman etbâk-ı şîr-i aşka suûd;

Seninle hep senin eşkâl-i zîmeâlinle

Konardı hâme-i tasvîre yek-meâl ü sürûd.

...

Zemîne, mahşer-i nişyâna düştüğün gün sen

Kırıldı bâr-ı sukûtunla, sızladı, kanadı

Elinle okşadığın, sevdiğin beyaz kanadı

Hüseyin Suat Yalçın, Lâne-i Melâl, s.20-21

“Pervâ-yı Fırak” şiirinde şair, ayrılığın acısını tasvir etmeye çalışır. Hayalinin yuvasında hisli kuşlar uçmaktadır. Hepsi ondan uzak ve gölge gibi şairin kanadının muhitinde toplanmaktadır. Şair, kuşlara beşerî özellikler atfederek hislerini daha etkili anlatmaya çalışmıştır.

Uçuşur lâne-i hayâlimde

Hisli kuşlar ki ohh... Yâ Rabbi,

Hepsi senden cüdâ ve gölge gibi

Toplanır hep mûhit-i bâlimde.

Hüseyin Suat Yalçın, Lâne-i Melâl, s.59

Şairin “Kadıköylülere” diye başladığı “Kıymetli Mektuplar” adlı şiirde, şair vapurda fenalaşan bir kadının halini tasvir etmektedir. Kadını, hüznü ve melâl içindeki kanadı kırık ve perişan edalı sarı bir kuşa benzetmektedir. Kuş kendisine benzetilen unsur olarak yerini almıştır şiirde. Kuşun sarı olması, kadının da sarışın olduğunu sezdirmektedir.

Yanında kimsesi yoktu, zavallı tâze kadın

Kırık kanatlı, perişan edâlî bir sarı kuş

Melâl ü hüznü içinde yanımda bir madamın

Yıkıldı kaldı kolunda şikeste-dil medhûş.

Hüseyin Suat Yalçın, Lâne-i Melâl, s.88

“Rûh-ı Fuzulî’ye” adlı şiirde şair, gönül kuşunun yuvası hep onun saçındadır, der. Kuşu gönlüne benzeten şair, yuvasını da kadının saçları olarak düşünmüştür. Kül olsa da onun rûhu hep yanındadır.

Saçındadır hep onun “âşiyân-ı mürğ-i dili”

Yanımdadır hep onun rûhu nerde olsa remâd

Hüseyin Suat Yalçın, Lâne-i Melâl, s.94

“Terâne” başlıklı şiirde şair, kuşların sabahın ilk ışıklarıyla ötmeye başladıklarına değinir. Şafak attı ötüyor kuşların avareleri diyerek, bu durumu anımsatır.

Şafak attı ötüyor kuşların âvâreleri

Sönüyor işte hilâl-i seherin nûr-ı teri

Şair, “Leyl-i Şitâ” başlıklı şiirde, kış gecesi sevdiğiyle olan hallerini tasvir etmeye çalışır. Bahâr-ı şitâyı gören sevdiğinin bir kuş sevinciyle nasıl çırpındığını dile getirir. Bu muhabbet dolu sevinç ile kadın, şairin melâl dolu rûhunu okşamıştır. Daha sonra şair, gül çehredeki sevdâ dudakları gibi mest i niyâz olan kuşların onları terk edip uçuştuklarını söyler. Şair, ilk olarak sevdiğinin halini kuşlara benzetirken, daha sonra mest i niyâz olan kuşları sevdalı dudaklara benzetmiştir. Ayrıca teşhis sanatına başvurarak kuşların onları terk edip gittiğini söylemiştir.

-Ooh! Bak, bak, dedin, bahâr-ı şitâ!..

O zaman kuş gibi sevincinden

Çırpınıp neşve-i muhabbetle

Okşadın rûh-ı pür-melâlimi sen...

Hatırında mı bumlar?

...

Ah o gül çehrede leb-i sevdâ

Gibi mest-i niyâz olan kuşlar

Bizi terk eyleyip uçuşmuşlar.

Hüseyin Suat Yalçın, Lâne-i Melâl, s.108-19

“Veda” başlıklı şiirde şair, aşk hayatının hasret kuşunun elbet kanadını bir mendilin ucunda açacağını söyler. Zevâlini bir gün bütün ufuklara sallayacaktır, der. Şair hasreti bir kuşa benzetmektedir.

Elbet hayât-ı aşkımızın mürg-i hasreti

Bir mendilin ucunda açar şahbâlini,

Sallar bütün ufuklara bir gün zevâlini.

Hüseyin Suat Yalçın, Lâne-i Melâl, s.129

Şair, “Sâhibelerine” diyerek başladığı “Kuşlar ve Şapkalar” şiirinde, nida sanatını kullanarak güzel bir kadına seslenmektedir. Kadın başına kuş figürlü büyük bir şapka takmıştır. Şair, kuşlu şapkasını çıkarmasını söyler çünkü şapkası yıkık bir yuvanın kanıymış gibi durmaktadır. Kuşun kadının başında sanki boynunu büktüğünü söyler, böyle bir şey süs olamaz, diye ekler. Nazlı saçlarına bir kuş cenazesi kondurma, der. İstedikğin gibi giyin süslen lakin yıkık bir yuvanın kanı damlıyormuş gibi duran şapkanı çıkar diye yineler şair. Zavallı kuşları bırak da ezgilerine, şarkı söylemeye devam etsin, sen taze gülleri tak vücuduna diyerek sonlandırır şiirini. Şair, şiir boyunca teşhis sanatına başvurur. Ayrıca şiir boyunca kuş figürlü şapkayı canlı bir unsurmuş gibi ele alır. Teşbih ve teşhis sanatlarının yoğunlukta olduğu şiirde, nida sanatıyla şiirin gücü daha da kuvvetlendirilmiştir.

Aç şahbâl-i zülfünü yüksel semâlara

Kur âşiyân-ı hüsnünü, kon i'tilâlara..

Lakin çıkar o kuşlu, büyük, süslü şapkanı

Üstünde bir yıkık yuvanın kalmasın kanı

...

Lakin çıkar o kuşlu, büyük, süslü şapkanı

Üstünde bir yıkık yuvanın damlıyor kanı.

Sök, at nâ'şî şapkaların kabre dönmesin

Ziynetse kasdın, işte çiçek, lâne sönmesin.

Terk et zavallı kuşları dalsın sürûduna

Tak taze tâze gülleri gül-gûn vücûduna.

Hüseyin Suat Yalçın, Lâne-i Melâl, s.131-132

“Yorgun” başlıklı şiirde ise şair, melâl içindedir. Her mısraından hüznün taşan şairin yorgunluğu da dörtlükler ilerledikçe daha da artmaktadır. Öyle ki şairin hayalleri, şiirleri ve aşkı bitmiştir. O hisli kuşlar uçup gitmiştir. Şair eski güzel ve neşeli günlerinde öten kuşların da artık gittiğini söyler. Kuşlar teşhis sanatı kullanılarak şairin neşesine ortak edildiği gibi hüznüne de ortak edilmiştir. Sükûta gömülen şair gibi kuşlar da uzaklaşıp başka diyarlarda ötmektedir.

Hayalim, şi'rim, aşkım bitti

O hisli kuşlar uçtu gitti.

Solarsa solsun ömrüm solsun

Bugün pek yorgunum, pek yorgun.

Hüseyin Suat Yalçın, Lâne-i Melâl, s.135

2.1.1.12. Hüseyin Dâniş'in Şiirlerinde Kuşlar

Hüseyin Dâniş, şiirlerini kaleme alırken Servet-i Fünûn duyarlılığı ile yazmaya özen göstermiştir. Dönemin belirgin özellikleri olan tabiata ait unsurları kişileştirme, melâl ve karamsarlık Hüseyin Dâniş'in şiirlerinde geniş bir yer bulmuştur.

“Kârvân-ı Ömr” adlı şiir kitabında yer verdiği “Elhân-ı Hazân” adlı şiirde, mısralar dolusu hüznün ve sıkıntı ile karşılaşmaktadır. Baharın gidişiyle tabiata bir sıkıntı, hüznün ve karamsarlık çökmüştür. Şairin elem dolu yüreğini adeta tabiat tercümeyle girişmiştir. Bütün çiçekler mâtemi ortaya çıkarırken kuşların ezgileri de kırılmış ve gücenmiş bir ahengi tasvir etmektedir. Tabiat kişileştirilerek şairin hislerini daha etkili yansıtmıştır. Şairin gönlü harap olmuştur.

Bu ân meğer tabî'ata bir ân-ı ihtizârdır

Ki her şükûfe mâtemî, sehâb eşk-i bardır,

Nevâsı kuşların bile nevâ-yı inkisardır,

İniltileyle 'akseden figân-ı çeşme-sârdır,

Yine sitîze-i zamânla hâl-i dil harâbdır.

Şairin “Şâir’in Kalbi” şiirinde, tabiat gülerken kuşlar da şarkılarını söylemektedirler.

Açıldı, güldü tabî’at; tebessüm etti cibâh;

Terennüm eyledi kuşlar ve arz-ı pejmürde

Edip o necm-i firûzâna ref’-i savt-ı huşû’

Yayıldı her tarafa sânihât-ı kuds-i İlâh.

Hüseyin Dâniş, Kârvân-ı Ömr, s.76

Şairin “Kudüs’te Bir Gece” şiirinde, kuşların rengi parlayan ayın aksinden mavidir.

Doğar vâdî-i Kuds’ün sâf u nûrânî sehâbından

Kamer mağmum, lâkin mübtesim dâ’im yetîm-âsâ;

Kebûdîdir tuyûrun rengi ‘aks-i mâhtâbından,

Kudüs’te mev’id-i ervahtır leyl-i sükûn-ârâ.

Hüseyin Dâniş, Kârvân-ı Ömr, s.103

“Zerdüş” başlıklı şiirde, kuşlar öttükçe kaideler inşa etmektedirler.

...

Kuşlar öttükçe desâtîrini inşâd eyler,

...

Hüseyin Dâniş, Kârvân-ı Ömr, s.129

Şairin, “Şeyh Sâ’dî” başlıklı şiirinde kuşlar pür heyecanla ve korkusuzca terennüm etmektedirler.

Kuşlar terennüm etmede pür-vecd ü bî-hırâs,

Ezhâr hep şükûfte birer sayha-i sipâs

...

Hüseyin Dâniş, Kârvân-ı Ömr, s.138

Şairin kitap dışında kalan şiirlerinde de yine aynı karamsar ve elem dolu hava devam etmektedir.

“Hazân” başlıklı şiirinde tabiat bütünüyle solmuş ve hazin hazin sonbahara merhaba demektedir. Baharda güzel ve mutlu ezgilerle şakıyan kuşların dillerinde, hazan mevsiminde üzüntülü bir inleme sesi vardır.

Ne Pertev-i sâfi, ne hevâ-yı Güher-âmûd!

Murgân-ı hazîn-nâle- zebân şâh-ı şecerde.

Hüseyin Dâniş, Kârvân-ı Ömr, s.164

“Bir Bahar Sabâhı” başlıklı şiirde, kuşlar hoş elhanları ile ağaç dallarını şenlendirirler.

Necm-i şükûfe çemenden oldu fîrûzân

Etti neşîmen gusûnu murg-ı hoş-elhân

Hüseyin Dâniş, Kârvân-ı Ömr, s.17

“Seher-Hûlyâ” şiirinde ise kuşlar ağaçlıklara koşmaktadır. Şair, baharı sevmektedir fakat mevsimin kararsızlığından da yakınmaktadır.

Zevrâk koşar kenara Kuşlar da şâhsâra.

Hüseyin Dâniş, Kârvân-ı Ömr, s.176

2.1.1.13. Değerlendirme

Servet-i Fünûn duyarlılığı ile yazan tüm şairler, şiirlerinde kuşlara sıkça yer vermişlerdir. Kuşlar, Cenap Şahabettin’in şiirlerinin vazgeçilmez malzemesi olmuştur.

Sürekli değişen ruh hali şiirlerde kendini açıkça hissettirmiş ve kuşlarda çeşitli tavırlarıyla, şairin bu durumunu sezdirmeye çalışmıştır. Şair de birçok şiirde, kuşların hallerinin aslında kendinin birer tercüman-ı rûhu olduğunu söyler. Kuşlar bazen hürriyet rûhu, bazen sitem ve sevgi dolu bir yürek bazen de tabiatın karşılaştığı çeşitli durumların şahidi olmuştur. Şairin ruhsal değişimleri ile kuşların davranışlarındaki değişim doğru orantılıdır.

Tevfik Fikret de şiirlerinde Cenap Şahabettin gibi kuşları rûhunun bir yansıması olarak ele almıştır. Şair huzurlu ise kuşlar da huzur bulmaktadır. Bazen de sevdiğinin çaldığı udda şair, çırpınan bir kuş sesi duymaktadır. Benzetme sanatı ile anlatmak istediklerini daha güçlü tasvir etmiştir.

Ali Ekrem Bolayır da şiirlerinde kuşlara sıkça yer vermiştir. Özellikle çocuklar için kaleme aldığı *Şiir Demeti* adlı şiir kitabında, eğitici bir havaya sahip olan şiirlerinde hayvanlar aracılığı ile nasihat vermiştir. Temizliğin önemi sezdirilirken, parıltılı kuşlar şaire eşlik etmiştir. Bazı şiirlerinde ise insanlığa dair çarpıcı tespitler yapmış ve kuşları benzetme sanatı ile insanlarla özdeşleştirmiştir.

İsmail Safa ise, rûhunun zıddını tabiatı bulmuştur. Şair mutlu ise kuşlar elem doludur. Bazen de şairin kuşları birer çiçek gibi canlıdırlar. Şair, yeri geldiğinde kendisini yuvasından cüda düşmüş bir kuşla eş tutmaktan geri durmaz. Süleyman Nazîf'in şiirlerinde de çok sık olmasa da kuşlara rastlanmaktadır. Figan eden kuşlar, şairin hislerini tercümeye girer.

Hüseyin Siret Özsever de şiirlerinde kuşlara yer vermiş ve benzetme ilgisi kurarak daha güçlü bir anlatım sağlamıştır. Şairin şiirlerinde aşk kuşları ile birlikte dalgın kuşlar yer almaktadır. Kendini kuşlarla eş tutmaktan geri durmayarak, kendini ürkek ve hasta bir kuş gibi hissetmiştir.

Celal Sahir Erozan ise tabiatı olduğu gibi değil de kendi zihninde harmanladığı düşünceler ile tasvir etmeye çalışmıştır. Tasvir ederken de kuşlar aracı olmuştur. Şairde, sessizliğe gömülü bir tabiat ile karşılaşılır. Tabiata kaçış teması açıkça hissedilir. Faik Ali Ozansoy'un şiirlerinde ise karamsar bir ruh hali göze çarpar. Kuşlara sıkça yer vermemiş olsa da şairin kuşları elem doludur. Yine Ahmet Reşit Rey'in şiirlerinde de kuşlar çok yer almamıştır. Ele alınan şiirlerinde de kuşlar, şairin soyut düşüncelerini somutlaştırma görevi görmektedir.

Süleyman Nesib'in kuşlara yer verdiği bazı şiirlerinde melâl dolu bir hava sezilmektedir. Şair, hazan gözlü bir kuş misali hissizdir. Kendi ile kuşları özdeşleştirmiştir.

Hüseyin Suat Yalçın'ın şiirlerine tabiat, kadın ve aşk teması hâkimdir. Şair, kuşları sevdiğine benzetmekle kalmaz, bazen sevdiğinin kendisi olur. Hatta şair kuşların sevdiğinin tercüman-ı rûhu olduğunu söyler. Gönül kuşları ve hasret kuşları şairin kadın ve aşk teması etrafında şekillenmiş benzetmeleridir. Kuşlar, daha çok şairin kadın ve aşk temalı şiirlerinde görülmektedir. Hüseyin Dâniş de diğer şairler gibi şiirlerinde kuşlara pek yer vermemiştir. Kuşların yer aldığı şiirlerde de yine benzetme sanatı kullanılmış ve elem dolu bir ruh hali gözler önüne serilmiştir.

Görüldüğü üzere sembolizmin ve parnasizmin bir etkisi olarak şairler tabiatı resmederken kuşlara da yer vermeyi unutmamışlardır. Yeri geldiğinde bir kuş olup uçmak isteyen şairler, yeri geldiğinde küçücük bir kuş kadar savunmasız ve elem doludurlar. Tüm şairler kuşlara olumlu özellikler atfetmişlerdir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarından da anlaşılacağı üzere Servet-i Fünûn şairleri, şiirlerinde hayvanlar içerisinde en çok kuşlara yer vermişlerdir.

2.1.2. Bülbül/ Hezâr/ Andelip

Bülbül, hoş sesli ve âşık kuş olarak tanımlanmaktadır. Edebiyatta sıkça yer verilen mazmunlardan biridir. Öyle ki Divan Edebiyatı gül-bülbül mazmunları ile doludur. Divan Edebiyatı'nda bülbül, niyaz için yaratılmış gibidir. Her yeri elem, acı, cevri ü cefâ doludur. Bülbül, bazen aşğın kendisi, bazen canı, bazen de gönlü olur (Pala, 2004: 77). Nerede bir bülbül görsek muhakkak yanı başında bir güle rastlarız. İskender Pala'nın bahsettiği tüm özelliklere Servet-i Fünûn şiirinde konu edilen bülbülde rastlamak mümkündür. Elem ve üzüntü içindeki şairler tıpkı bülbül gibi inlemekte, acı çekmektedir. Bu bakımdan şairler, bülbülün çeşitli özellikleri ile kendileri arasında bir bağlantı kurmaya çalışırlar.

2.1.2.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Bülbül

Cenap Şahabettin'in, şiirlerinde kuşlar gibi yer verdiği bir diğer varlık da bülbüldür. Hatta Cenap Şahabettin, Divan Edebiyatı'nda önemli bir yere sahip olan bülbül

mazmununa şiirlerinde sıkça yer vermiştir. Cenap Şahabettin'in şiirlerindeki bülbülleri bazen inlemekte, bazen de neşe içinde güzel sesleriyle ötmektedir. Bülbül bazen âşık, bazen de aşkın kendisidir. Nerede bir bülbül görsek çoğu zaman yanı başında gülü de görmemiz mümkündür. Cenap Şahabettin'in âşık kuş bülbülü şiirlerinde nasıl konumlandığına bakacak olursak;

“Bir Verem Kızın Hasbihâli yahut Yâd-ı Mâzi” başlıklı manzûmesinde, bir erkekle kızın aşkı ve daha sonra kızın verem hastalığına yakalanarak ölmesi üzerine erkeğin yaşadığı acı anlatılmaktadır. Şair, ilk dörtlüklerde ziyadesiyle neşe içinde, gezmek için evden çıkar. Sevincini anlatırken de gülşenden geçerek gülleri ve bülbülleri şen ettiğini söyler. Görüldüğü gibi bülbülsüz bir gül bahçesinden söz edilemez. Şair gül ile bülbülü bir arada vermiştir. Daha sonra şair kızın güzelliğini tasvire başlar ve gül gibi dudakların dilsiz bir bülbüle benzediğini söyler. Yine gül-bülbül mazmununa değinerek gül ve bülbülü birlikte ele alır, teşbih sanatı ile kızın güzelliğini anlatmaya çalışır. Bülbüllerle arkadaş olup onların nağmelerine uyum sağlayarak eşlik ettiğini söyler. Âşık sevdiğine gül koparıp verir fakat gül sevdiğinin güzelliğinden erir. Âşık ve mâşuk ise bu durum karşısında bülbül gibi nağme-saz olurlar. Sevdiği gülden daha güzeldir. Âşık bülbül gibi aşkıdan ezgiler düzer. Güller gibi gülüştüklerini söyler. Hayallerini birbirlerine anlatırken bülbüllerin onları işittiğini dile getirir. Bülbül, şair tarafından hem kendisine benzetilen olarak hem de düşünen bir varlık gibi söylenenleri anlayan biri olarak (teşhis) konumlandırılmıştır.

Çıkmişti gönül kalem-revimden

Sür'at ile azm-i gülşen ettim

Bülbülleri, gülleri şen ettim

Derken oturup kenâr-ı cûya

Hayran kaldım güzâr-ı cûya

...

Terkeyler idim gumûm-ı dehri

Gezdikçe zemîn zemîn hurrem

Bülbüller ile hemîşe hem-dem

Ahengime ibtidâ ederdim

Bülbüllere iktidâ ederdim

...

Bâlîn-i safâ-yı dil-nişînim

Bir gül koparıp bana verirdi

Hüsnümle o nazlı gül erirdi

Bülbül gibi nağme-sâz olurduk

Güller gibi hande-bâz olurduk.

Hulyâmızı söyleşir gülerdik

Asvâtımızı hezâr dinler

Âhengimizi bahar dinler

Heyhat! Gelir mi ol zamanlar?

Revnaklı leyâl, o subh u ânlar!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.9-10-11-12

Şair, “Mahsûl-i Mâtem” başlıklı manzûmede, bülbülün inleyen özelliğini sezdirircesine, feryâdının gökten geldiğini söyler.

Âfâk-ı hazîn ü zulmet-âbâd

Bir zulmete âlem oldu münkâd

Gökten geliyor hezâr feryad

Mâtemle san âsmân kararmış

Gönlüm açılıp cihân kararmış

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.39

“Yine Siz!” başlıklı şiirde şair, bir kadının güzelliğine latifeler düzmektedir. Divan Edebiyatı’nda gül mazmunu aynı zamanda yanak için de kullanılmış, al yanaklar güle

benzetilmiştir. Burada da şair buna telmih yaparak yanağının yerine gül mü koydun, diye sormaktadır. Daha sonra şair sözlerinde titrekliliğin sebebini yeni tomurcuklanmış dudaklarının bülbül olmasına bağlar. Yârin konuşması, sesi, ağzı, sözleri bülbüle benzetilmiştir (Baş, 1997: 155). Bülbül çoğunlukla kendisine benzetilen olarak yer almıştır.

Döküyor pembe çiçek arızınız

Yanağın mı? Yerine gül mü kodun?

Ne tekellümdeki titreklil a kız

Dehen-i goncene bülbül mü kodun?

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.44

Cenap Şahabettin bir gazelinde, garip konuşmaların bülbülü güldürdüğünü söylemektedir. Şiirlerin genelinde bülbülün teşbih ve teşhis sanatlarının bir unsuru olduğu görülmektedir.

Tebessümât-ı melâik sedil-i iffet-i ah

Tekellümât-ı garibi hezârı güldürüyor.

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.65

“Tercî’-i Hayâl” manzûmesinde şair, aşk perisi ile dem-sâz-ı şevk olan bülbülün, gül-ü dehânı kendisine unutturamayacağını söyler. Bülbül aşğın temsilidir, aşk perisi ile dem-sâz-ı şevk olması da bundandır. Daha sonra şair, bülbül senin sevimli ahengini duyunca susar, der. Şairin sevdiği bülbülden daha güzel bir sese sahiptir. O kadar ki bülbül, o ses karşısında sükûta gömülecektir. Yine şiirde birlikte verilen gül ve bülbül mazmununa telmih vardır. Aynı zamanda teşbih ve teşhis sanatları belirgin olarak göze çarpmaktadır.

Bana unutturamaz gül-dehân-ı nâbınızı,

Peri-i aşk ile dem-sâz-ı şevk olan bülbül.

Ne mümkün eyleye taklid çeşm-i tâbınızı,

Tebessüm-i leb-i ümmide benzeyen sünbül!

Peri-i aşk ile dem-sâz-ı şevk olan bülbül

Susar işitse o âheng-i pür delâlinizi.

Tebessüm-i leb-i ümmide benzeyen sünbül

Solar, görürse tüveycât-ı nev-meâlinizi.

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.72

“Tasvîr-i Cânan” şiirinde şair, sevdiğinin ağzını, sözlerini bülbüle benzetir. Bu anlatım şekli, alışıldık bir benzetme örneğidir. Sevgili, muhabbet bülbülü gibi şarkılar, ezgiler düzmektedir. Sevgilinin sesinin güzelliği bülbüle eş tutulur.

Ağzında andelîb-i muhabbet terâne-han

Kalbinde mevce-sazdır endişe-i visâl

Gömlümle çeşm-i nâzı ederken mülâtefe

Rûhunda hande-rizdir âşûfte bir hayâl

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.73

Şair, “Müjde-i Bahâr” şiirinde baharın gelişini çeşitli tasvirlerle müjdeler. Her kuşun bir mahalli vardır. Bülbülün yuvası, mekânı gül bahçesidir (Ertap, 1996: 43). Şair baharın müjdecisi olarak bülbülü göstermiştir çünkü baharın bir diğer sembolü de bülbüldür. Gül bahar mevsiminde açılır ve bülbül sevdiğine kavuşmanın sevinciyle öter, bu ötüş tabiata baharın müjdesidir.

Bunca dem beklediğin devr-i muhabbet geliyor

Bâd ile bülbül ile müjde-i vuslât geliyor

Uyan ey bister-i sînemde yatan tıfl-ı garâm

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.86

“Leyâl-i Zâhire” manzûmesinde bülbül gerçek anlamında ele alınmıştır. Akşam olunca bülbüller yorgun yorgun ötmektedir. Burada da gece vakti bütün âlem gibi yorgun

olan bülbül de iki gözünü yummaktadır. (Baş, 1997: 155). Gün ayınca tatlı tatlı öten bülbül, akşama kadar aşkını haykırırcasına öter. Akşam ise bitap düşerek bir sonraki gün için güzel sesini dinlendirir.

O dem ki sahil-i cuy-ı reşâşe-güsterde

Yumar dü çeşmini mestâne bülbül-i bi-tap,

O dem ki âlemi bâzu-yı nerm-i rahat ü hâb

Eder şükûfeli rü'yâlarıyle perverde...

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.143

Cenap Şahabettin'in şiir anlayışını yansıtan ve önemli şiirlerinden biri olan "Terâne-i Mehtâp" şiirinde, günün ışıması ile birlikte uykuya dalan tabiatın tekrar canlanması, uyanması tasvir edilir. Gece yorgun yorgun gözlerini kapatan bülbüller, sabahın ilk ışıklarıyla uyanırlar.

Her lânenin oldu

Her bülbülü bîdar;

Her gûşeye doldu

Elhân ile envâr

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.159

Şair "İhdâiye" manzûmesinde, bir defterdeki kafiyelerin birbirinin ününü tekrar etmesini, aynı daldaki iki eş bülbülün ötüşüne benzetir. Kafiyelerdeki güzellik, bülbüllerin sesinin güzelliğine benzetilir. Bülbüller benzetilen unsundur.

Tehziz ederek vezn-i perestişe şu defter

A'sardan â'sara eder sıytını imrâr.

Bir dalda öten eş iki bülbül gibi eyler

Bir kâfiye bir kâfiyeye nâmını tekrar...

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.25

“Derviş” başlıklı şiirde, dervişin rûhunda var olan gizli bir elem bûlbûlünden bahsedilir.

Gâh u bi-gah sem '-i cânımda

Acı bir cuy-ı mûsiki akıtır:

Ka 'r-ı virâne-i revânımda

Gizli bir bûlbûl-i elem vardır.

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.283

Şairin bir diğer manzûmesinde, bûlbûller dilsizdir. Nevhâlarının insanlar tarafından anlaşılmadığını düşünen şair, onun şiirlerinin feryâdını sadece bûlbûllerin anlayacağını söyler. Şairin feryâdını en iyi, hoş mûsikisi ile feryât eden bûlbûl anlayacaktır. Bûlbûle beşerî özellik atfeden şair, bûlbûlü onu anlayan tek varlık olarak değerlendirir.

Kokusuzdur çiçeklerim belki,

Belki bûlbûllerim de dilsizdir

Anlaşılmaz şehirde nevhâlarım,

Şi 'r-i feryâdı bûlbûlân anlar:

Ben figânımda mûsiki ararım;

Şâirim ben, sağırdır insanlar!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.285-286

Şairin yayımlanmamış şiirlerinden biri olan “Sûr-ı Tabiat” başlıklı manzûmede, tabiatın neşeli hali tasvir edilirken her ağaçta başka bir bûlbûlün sevinç şarkısını dillendirdiği dile getirilir.

Vermekte kebûdi-i nezâret

Her suya bir ayrı deste sünbûl;

Her meşcerede bir ayrı bülbül

Dökmekte terâne-i şetâret.

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.312

Şairin yayımlanmamış bir diğer şiiri “Nasîbe-i Şâir” de, inleyen bülbülün yorgun düştüğünden bahsedilmektedir.

Gehi enim-i revân-sûz-ı bülbül-i bi-tab

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.344

“Tahayyül” başlıklı manzûmede, bülbül yorgun yorgun ötmektedir. Sanki bülbül, gece vakti aşkın hasretini dökmektedir. Elinde ise zulmetten dokunmuş bir mendil bulunmaktadır. Manzûmede bülbül hasret çeken, yorulan bir varlık gibi tanımlanmıştır.

Tuttu arzı dü dest-i zulmet

Yorgun yorgun öterdi bülbül

Guya leyl içre eşk-i hasret döker

Elinde zulmetten dokunmuş bir mendil

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.346

“Rûhum” başlıklı manzûmede, şairin rûhu telef olmuş gül bahçesi gibi hazan doludur. Öyle ki, hem gül hem gülbün hem de bülbül ağlamaktadır. Gül-bülbül mazmununa şiirlerinde sıkça rastlanılan şair, burada anlatımı daha derinleştirerek inleyen, acı çeken varlık olarak sadece bülbülü değil aynı zamanda gülbün ve gülün de acı çektiğini, ağladığını söyler. Rûhundaki acıyı, hüznü telef olmuş gül bahçesine benzetmiştir. Yine çoğu şiirinde rastlanıldığı gibi bülbül kişileştirilerek beşerî özelliklere hâiz biriymiş gibi anılmıştır.

Rûhum benim ol gülşen-i pâmâl-i hazandır

Kim hem gülü, hem gülbünü, hem bülbülü ağlar

Rûhumdur ol âvâre-i giryân-ı demadem

Kim hem gözü hem cephesi, hem kâkülü ağlar

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.348

“Şarkı” başlıklı manzûmede, Hak sanki şairin sevdiğini güllerin açtığı, bülbüllerin öttüğü bir yaz gecesinde yaratmıştır. Herhangi bir benzetmeye başvurmadan şair, gönlünü hoş eden mevsimde sevdiğinin var olduğuna değinir.

Bağ gölgelenir, güller açar, bülbül öterken

Hak sanki yaratmış seni bir yaz gecesinden

Ömrün bana mehtâbı ve yıldızlarısın sen

Hak sanki yaratmış seni bir yaz gecesinden

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.354

“Senin İçin” şiirinde şair, aslında şiirlerinin ve şairliğinin sebebi olarak sevdiğini görür. Şairin yuvasının bülbülü odur. Sevdiğini bülbüle benzetir.

Şi’re ben gerçi başladım sensiz

Beni lakin sen eyledin şair!

İtri sensin bütün çiçeklerimin,

Yuvamın bülbülânı hep sensin!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.367

“Mescîd-i Harâb” başlıklı manzûmede, ağız bülbüle benzetilmiştir. Aynı zamanda gül bahçesinde açacak gül olduğu söylenir. Şair, gül-bülbül mazmununu birlikte vererek bir gece mesûd bir bülbül gibi mutlu olacağını söyler. Kendini bülbüle benzetir.

Deheni bir doğacak bülbüldür,

Gülbünümde açacak bir güldür.

...

Olurum bir gece bir bülbül-ad

Ederim görmediğim emini yad

Cenap Şahabettin, Bütün iirleri, s.372

“Sadâ-yı Yâr” manzûmesinde şair, sevdiğinin sözlerini, ağzını bülbüle benzetir. Sevdide o kadar güzel sözler söylemektedir ki sanki bir bülbüldür. Bunun karşısında şair sözleri unuttur, aklında kalan sadece şiirin âhengidir. Şair, genelde bülbülü benzetilen varlık olarak ele almıştır.

Bana blbllenince uh ağzın,

Sanki mânası sözlerin azalır.

Seni dinlerken ancak elfâzın

i’ri âhengi hatırımda kalır!

Cenap Şahabettin, Bütün iirleri, s.374

Şair “İftirâk” manzûmesinde, bülbülün kalıplamı özelliklerinden olan dilsizliğine, sktuna değinerek bülbül gibi olan ağzının, yuvasında artık sustuğunu söyler. Yar ve yârın sesi âığın yuvasının blbldr (Ba, 1997: 155). Şair hatıralarını yârının sükût eylediği sesinde arar.

Nereden toplayım ben elhânı

Sustu lânemde bülbül-i dehenin

Ararım hatırât-ı evzânı

u sükût eyleyen sesinde senin

Cenap Şahabettin, Bütün iirleri, s.378

“Çalâki-i Sevdâ” manzûmesinde şair, gl-bülbül mazmununa telmih yaparak her glde bir bülbül olacağını söyler.

Her glde hezâr hâr vardır.

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.410

Şairin yayımlanmamış manzûmelerinden olan “Hilâl-i Giryân” şiirinde, şüana kadarki manzûmelerde görülmeyen bir benzetme yapılmıştır. Vatan bir bülbüldür.

Bülbül vatan, alem arz-ı hâmûş,

Bir bahçe cihan, vatan çiçektir

Evladın için vatan bir âgûş

Her vâlîde bir vatan demektir.

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.429

Şair, başka bir manzûmede, öterken can veren bülbül gibi ölmek istemektedir. İsimsiz bir manzûmesinde ise yârinin sesini, ağzını bülbülün şiir dolu ve büyümlü sesine benzetmiştir. Bu ses, şairin kalbinde baharın nakaratı gibidir.

Sesin o bülbül-i pür-şi'r ü pür-füsûndur ki

Uyandırır nakarât-ı bahârı kalbimde...

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.437

Şair, bir başka isimsiz manzûmesinde bir bülbülün, bin ciğer ateşinin gücüne denk olabileceğini söyler. Bülbülün, aşkından inleyişi oldukça derin bir yara gibidir. Şair, ciğerindeki ateşin yine de bir bülbülün acısına, ateşine denk olmayacağını söyler. Bülbül ile kendi acısı arasında bir karşılaştırma yapar.

“Bahar” adlı manzûmede ise gül ağacına konmuş bir bülbül, ezhara divan okumaktadır. Aldatan bülbül, çiçeklere yalan bir divan okumaktadır (Baş, 1997: 155). Teşhis sanatı kullanılarak bülbüle çeşitli anlamlar yüklenmiştir.

Bir gülbüne konmuş bir bülbül- muğfel

Ezhâra okur bir divan-ı ekâzib

Vicdan-ı hadâik eyler onu tekzib

Yayımlanmamış ve isim verilmemiş diğer manzûmelerde âşıklar, gül üstünde ölen bülbüle benzetilir. Güller yâri kıskanarak kan dökerken, bülbüller de kıskançlığından kan ağlamaktadır. Bir gül, bülbül ile nişanlanır. Bülbül bu bedelsiz olmayan düğünün mugannisi ve mutribidir. Hazan mevsiminin gelmesiyle bülbüller mûsikiyi unuttur. Bahar, bülbülün nâzenin bir terânesidir. Şair, Allah'ı bülbülün nağmelerinde, gülün kokusunda arar. Dereler bülbüllerden mûsiki dersi alırlar.

2.1.2.2. Tefik Fikret'in Şiirlerinde Bülbül

Tefik Fikret de Cenap Şahabettin gibi şiirlerinde bülbüle yer vermiştir. Fakat şiirlerinin genelinde görülmediği gibi sadece dört manzûmesinde ve Şermin'de geçen bir şiirde bülbüle rastlanılmaktadır.

“Bahâr-ı Mağmûm” adlı manzûmede şair, bahar geldiği halde mutlu değildir. Gönü vakf-ı hazandır. Melankolinin sirayet ettiği şiirde, şair eleminden ne bülbülleri ne de onların o hoş nağmelerini duymaktadır. Bülbül sadece ötüşüyle yer alır. Şair, içine sinen karamsarlığı, hüznü daha derinden sezdirebilmek için bahar mevsiminde tabiata ait olan varlıkları görmediğini, işitmediğini söyleyerek melankoliyi artırmaya çalışır.

Uzaktan bir sadâ, ır lahn-i giryân,

Bükâ-yı tıfla benzer bir boğuk ses

Edip ka'r-ı sımâh-ı cânı ma'kes

Ne bülbül fark eder gûşum, ne elhân;

Gelen sesler bütün şekvâ-eserdir,

Çiçekler hep açılmış yârelerdir.

Tefik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.115

“Subh-ı Bahârân” manzûmesinde, bir bahar sabahında gelen bülbülün nağmeleri, yüreklerde sevdâyı coşturur. Bülbülün mevsimi bahardır. Güle olan aşkını hoş ezgileriyle durmadan dile getirmesi, insanların da yüreğindeki sevdâyı coşturmaya sebebiyet verir.

Bu iğbirâr-ı latîfin sirâyetiyle gönül

Neler tahattur eder neşve-bahş u girye-fezâ;

Sükût-ı mevki'i ta'dîl edince bir bülbül

Terânesiyle yüreklerde cûş eder sevdâ.

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.427

“Sevdâ-yı Şi'r” başlıklı şiirde, ormanların derinliklerinden avare bir bülbülün sevinci gelir. Şair, bu sevincin sıkıntılı yerin rûhundan, göğsünden kopup gelen rûhunun sesi olduğunu düşünür. Bülbülün sesi ile kendi rûhunu özdeşleştirmiştir.

Nazar rübâ mi desem dîde-i siyâhından,

Aman ne tatlı bakış var, şu necm-i ezherde!

Sürûd-ı bülbül-i âvâre ka'r-ı meşcerde,

Kopup gelir sanırım rûh-ı gam-penâhından;

Kopup gelir sanırım rûhu sîne-gâhından.

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.447

“Bahâr-ı Terâne-Dâr” şiirinde, bülbül şakırmaktadır. Ötüşü ise şaire güzel bir terane gibi gelmektedir.

Öter hezar-ı nağme-ger

Ki şevk-i bi-bahanedir;

Öter, öter, öter, öter...

Bu bir güzel terânedir.

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.485

Son olarak şair, *Şermin*'de yer alan “Bahar Kalfa” adlı şiirinde bülbüle yer vermiştir. Bahar Kalfa'yı tasvir eden şair, tatlı dilli olduğunu söyler ve güle benzettiği Kalfa'nın aynı zamanda bülbül olduğunu söyler.

Dinleyenin ömrü artar

Ben o güle bülbül derdim;

Söz söyleyen bülbül olsa...

Tevfik Fikret, Şermin, s.39

2.1.2.3. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Bülbül

Ali Ekrem Bolayır'ın şiirlerinde, bülbüle çok yer verilmemiştir. Bülbülün geçtiği şiirlerde ise genel olarak gül-bülbül mazmunu üzerinden telmih yaparak bülbülün âşık, inleyen ve güzel sesli olma özelliklerine değinilerek benzetme yapılmıştır.

Şairin, *Şiir Demeti* adlı eserindeki “Kurşun Kalemi” şiirinde, kalemin kullanışlı olmasından ve faydalarından bahsedilirken kalem güle benzetilir, bülbül ise çocuktur.

Kokusu güzel kabuğu ince

Bir gül dahıdır bülbülü çocuk,

Küçük ellerde uçan yavrucak.

Ali Ekrem Bolayır, Şiir Demeti, s.183

Şairin, *Zılâl-i İlham* adlı eserindeki bir manzûmesinde, şairin kalb-i garibi bülbül kıyafetine girerek her seher vakti görünmektedir. Şair, inleyen bülbül ile ağlayan ruh-ı garibi arasında bir bağ kurmuş ve kendini bülbüle benzetmiştir.

Bülbül kıyâfetinde gelir her seher sana

Rûh-ı garibim ağlar, eder mevti şermsâr.

Ali Ekrem Bolayır, Zılâl-i İlham, s.19

Şairin “Dağlara” başlıklı manzûmesinde, bülbülün mahzun hali sanki şairin rûhunda uçan ahı teşrih etmektedir. Bülbülün mahzun hali dağlara aks etmiştir. Bülbülün ağlayan, inleyen, mahzun özelliği ile şair kendisi arasında bir bağ kurmaya çalışmıştır.

Sanki rûhumda uçan bir ahı teşrih eyliyor,

Akis olmuş bülbülün mahzun mukâli dağlara,

Ali Ekrem Bolayır, Zılâl-i İlham, s.23

Şairin “Pirimadonna” başlıklı şiirinde, bülbül inleyen bir varlık olarak ele alınmıştır.

Bir âh ile çıksa rûh tenden

Saklansa o nağme-i hafîfe,

Ol nâle-i bülbül-i lâtîfe,

Elbette gider hüdâya benden:

Zirâ ki terennüm eyleyen mâh.

Ali Ekrem Bolayır, Zılâl-i İlham, s.72

Şairin “Kitâbe-i Seng-i Mezâr” manzûmesinde, mezar rûh-ı bülbülü âlemin gamlı kucağından kapmıştır.

Geldi tarihine de bir kara nokta-i nâçar!

Bülbül rûhunu âgûş-ı gâm-ı âlemden

<Sârenin haline rahm eyleyerek kaptı mezar>

Ali Ekrem Bolayır, Zılâl-i İlham, s.83

“Endülüs’te Bir Arap Siyâhi” adlı manzûmede şair bülbüllerin her inlemesinde kendisinin de onlarla birlikte inlediğini söyler. Ali Ekrem Bolayır, görüldüğü gibi bülbülü genellikle inleme özelliği bakımından ele almıştır.

Her duyduğum terâne-yi rûhumla dinledim,

Her bülbülün enini ile bende inledim;

Ali Ekrem Bolayır, Zılâl-i İlham, s.188

“Küçücük Yârim” başlıklı şiirde, şair yârinin güzelliğini övmektedir. Bülbül seher vaktiyle özdeşleşmiştir. Şairin sevdiği de bülbül gibi seher vaktinin meşhurdur. Sevdiği ile bülbül arasında bağ kurarak benzetme yapmıştır.

Billah bu kız hûr-u seherdir,

Bülbül gibi meşhûr-u seherdir.

Ali Ekrem Bolayır, Zılâl-i İlham, s.209

“İğtirâb” başlıklı manzûmede şair, bülbülün gülistana gitmesini ister. İnlemelerinin duyulmasını ve gam şiirinin etrafa saçılmasını arzular.

Şu bülbül ah o gülün gülistânına gitse,

Duyulsa nevhâlarım şi'r-i gam-nisârından;

Ali Ekrem Bolayır, Zılâl-i İlham, s.214

Şairin, “Saat” başlıklı şiirinde, saatin çalması bülbülün şakımasına benzetilmektedir.

Geceleri asla ayırlamam ben

Bülbül gibi şakrak saatimden

Ali Ekrem Bolayır, Zılâl-i İlham, s.269

“Bir Söz” başlıklı manzûmede cennetler içinden binlerce bülbül uçar. Şair bülbüllerin bu ilahi nağmelerini, ezgilerini duyarak, hayatın zevklerini istemektedir.

Bin bülbül, uçar göklere cennetler içinden!

Şair duyarak hep bu ilahi nağmâtı

İster yine bir sözedeki ezvâk-ı hayâtı.

Şairin yayımlanmamış şiirlerinden biri olan “Yeni Beyler” başlıklı şiirinde, terâneler dökülen ağız, bülbüle benzetilmiştir. Bu “bülbül dehân” benzetmesine sıkça rastlanılmaktadır.

Bilir: gayınlı relerle boğuk Fransızca

Terâneler dökülür bülbül dehânından,

Garik neşve olup revnak beyanından,

Güler sükût eden erbâb-ı fikri arsızca.

Servet-i Fünûn Dergisi, s.162

2.1.2.4. İsmail Safa’nın Şiirlerinde Bülbül

İsmail Safa da diğer şairler gibi şiirlerinde gül-bülbül mazmununa yer vermiştir. Bülbülün inlemesi, güzel nağmeleri ile kendini özdeşleştiren şair, mısralarında bülbülü rûhunun aynası olarak görmüştür. Lakin bülbülün geçtiği manzûmeler çok sayıda değildir. *Huz Mâ Safa* ve *Mensiyyat* adlı eserlerinde yer alan bazı şiirlerinde bülbüle rastlamak mümkündür.

Huz Mâ Safa’da yer verdiği “Hissiyât” başlıklı şiirde şair bülbül ile kendini özdeşleştirerek, bülbülün inlemesi gibi kendinin de gönül derdiyle âh u zar ettiğini söyler. Ayrıca bir kuş da şaire aynı gönül derdi ile eşlik etmektedir.

Benim gibi bu kuşun var hezâr derd-i dili

Benimle bülbül olur hem zebân-ı hissiyât

İsmail Safa, Huz Mâ Safâ, s.117

“Bütün Bütün” başlıklı gazelde ise şair, her kuşun aşk ile feryât ettiğini fakat hiçbirinin sesinin bülbül kadar coşturucu ve etkileyici olmadığını söyler. Şair, bülbül gibi izdihamdan kaçmak ister ve dinlenecek تنها bir yer arar. Şairin hisleri bülbülün durumuna denktir. Rûhuna sirayet eden derdi en güzel tanımlayan bülbülün âh u figanıdır.

Her kuş lisânı aşk ile feryâd ederse de

Bülbül sesi müheyyiç sevda bütün bütün.

Bülbül senin gibi kaçarım izdihamdan

Arâmgâhım olmalı تنها bütün bütün.

İsmail Safa, Huz Mâ Safâ, s.143

“Kitâb-ı Mezâr” başlıklı manzûmede şair, gül-bülbül mazmununa telmih yaparak bülbülün mezarının her zaman bahar mevsimindeki gül bahçesi olduğunu söyler ve kendisi, bülbül ile gülün firkatine müpteladır.

Bir gülşen her dem bahar olsun sana hâk-i mezar

Oldukça hemhal hezâr ben mübtelâ-yı firkatin

İsmail Safa, Huz Mâ Safâ, s.162

Şair bir başka manzûmesinde, bülbülün lisânını gülün anlayıp anlamadığını sorar. Bülbülün aşkıdan âh u zar etmesini gülün anlıyor olması şairi hayrete düşürür.

Acâib! Anlıyor mu sanki gül bülbül lisânından?

İsmail Safa, Huz Mâ Safâ, s.182

“Bahar” başlıklı şiirde şair, bülbülün inlemesinin sebebini anlamaya çalışır. Niçin sürekli âh u zar ettiğini anlayamaz. Daha sonra kuşlar bir anda ahengi keser çünkü bülbül ötmeye başlamıştır. Bülbülün sedası, tüm kuşları utandıracak kadar etkili ve güzeldir. Şair, bülbülün feryat ettiğini söyler ve durumuna üzülür. Feryâd u figân ederken ne söylediğini merak eder. Daha sonra şair, yönünü farklı bir düşünceye çevirir. Bülbülün Allah Allah diyerek inlediğini, Allah’a olan aşkını haykırdığını söyler. Tabiattaki her şeyin Allah’ın aşkıyla yandığını, çağıldığını belirtir. Bülbül de tabiatın bu durumuna eşlik etmektedir. Gül güldürürken, bülbül inlemesi ile şairi ağlatmıştır. Bülbül insanı gözyaşına duçar etmiştir. Üzgün olan şairin hali, gülün gülmesiyle değişmiştir.

Bilmem fakat şu hezâr zar

Niçin âh ve zar ile dem güzâr.

Bir şey görünmez daldan budaktan

Gelmezdi şemsin hatta ziyâsı

Bir ses işittim geldi uzaktan

Pek dikkat ettim: Bûlbûl sedâsı

Bûlbûl sesiydi gerçek o sesti

Baktım ki kuşlar âhengi kesti

Ben bir kenara gittim oturdum

Arâmghâım ferş-i çemendi

Hem meclisimde gül yaseminde

Gül, yaseminle birlikte durdum.

Bûlbûl zavallı feryâd ederdi

Feryâd ederken bilmem ne derdi!

Aşık mı olmuş Allah'a bilmem

Zannım diyordu hep Allah Allah

Pek âşık olmuş Allah'a âlem

...

İsmail Safa, Huz Mâ Safâ, s.184-188

Huz Mâ Safa'da yer alan diğer gazel ve manzûmelerinde ise bûlbûlün sesi işitilir. Şair daha önceki manzûmesinde olduğu gibi yine bûlbûlün figanını anlayamaz. İnsana özgü olan âh u zâr etmek eylemi, bûlbûlün de mi bildiği bir şeydir? Diye sorar, şair. Adı geçen manzûmelerinden anlaşılacağı üzere, bûlbûl genel olarak Divan Edebiyatı'nda yer

ettiği belirgin özellikleri ile ele alınmıştır. Şairin, mahzûn ve feryât dolu rûhuna bülbül de eşlik etmektedir.

Şair, *Mensiyyat* adlı eserinde, neden hazan mevsimine denk gelen bülbül gibi âh u zâr ettiğini ve kederle mahvolmasını sorgular.

Niçin hazana düşen bir hezâr halinde

Kederle mahv olayım âh ve zâr halinde?

İsmail Safa, Mensiyyat, s.16

“Düşün” başlıklı şiirde, tabiata ait unsurları tasvir eden şair, öten bir bülbülden bahseder.

Tuyur bî hesâbı

Çıkardı bir münâcât:

Hezâr idi öten de...

O şeb kamerdi müşkat

İsmail Safa, Mensiyyat, s.26

“Güzel Sesli Güzel” manzûmesinde şair, yârinin sesinin güzelliğini överken onu bülbüle benzeter. Binlerce bülbülün inlemesi ancak ona layıktır. Bütün inleyişler, hersâz onun nağmelerini taklit ederler.

Bir âşık perisi gibidir ruh ile hemrâz;

Layık sana pirû ola bin bülbül nâlân,

Şâyeste senin nağmeni taklit ede her sâz;

Ey yâr! Devam et beni haşyetti bu âvâz.

İsmail Safa, Mensiyyat, s.33

Şair “Hazan” başlıklı şiirinde, sonbaharın gelişiyle doğadaki değişimi tasvir etmeye çalışır. Duygu değişimlerini tabiat üzerinden anlatmaya çalışır. Hazan dolu bir

günde, bülbüllerin yok olduğunu söyler. Bülbül, baharın habercisidir. Hazan mevsiminde tabiattaki her şey köşesine çekilir ve sükûta gömülür. Şair, hicran dolu şiirini okuması için bülbüle seslenir. Yine bir takrizinde, yârinin güzelliği ne rütbede ise bülbülün nağmesi de o derece güzeldir. Şairin “Bir Mektup” başlıklı manzûmesinde ise bülbüller, sessizliğe gömülmüş ağaçlara bir coşku, heyecan ve canlılık getirir. Şairin şiirlerinin bestekârı bülbüllerdir ve her daim onları okurlar.

“Sayf ve Şitâ Mahsûlûdür” başlıklı manzûmede, bülbüller ağaçların karanlığında gizlenir. Bülbüller birer terânezen ve şairdir. İnleyen bir kalptir bülbül. Tüm cihan sessiz iken onlar terennümâta başlarlar. Şair böyle bir gece de yâri ile birlikte olmak ister. Zemheri gecesinde bülbüller sessiz olur, der. Şair, bülbüllerin Divan Edebiyatı’ndaki özelliğine değinerek o an ki rûhunun yansımaları bülbüllerin bir kış gecesindeki tavırlarına yansıtır.

Ağaçların karanlığı içinde gizlenen hezâr

O tâ’ir terânezen, o şair ve faş’iar,

Hezâr... O metrub çemen, hezâr... O kalb-i nâlegâr

Eder cihan hâmuş iken terennümâta ibtidâr...

Seninle böyle bir gece beraber olmak isterim.

Leyâl-i zemheride hezârlar hâmuş olur.

İsmail Safa, Mensiyyat, s.120

2.1.2.5. Süleyman Nazif’in Şiirlerinde Bülbül

Süleyman Nazif, manzûmelerinde bülbüle pek yer vermemiştir. *Gizli Figânlar* adlı eserinde yer alan sadece bir şiirde bülbüle rastlanılmaktadır. “Gazel” başlıklı manzûmesinde şair ayrı kaldığı yârine olan özlemini dile getirir. Sevda bahçesinin garip bülbülü olduğunu söyler. Nasıl bülbül gülün hasretinden, aşkından inlemekteyse şair de firkatinden bir bülbüle dönmüştür. Bülbül, şairler tarafından şiirlerde çoğunlukla bu gazelde görüldüğü gibi kendisine benzetilen olarak yer alır. Teşbih ve teşhis sanatlarının bir unsuru olur.

Tenimde ruh-ı revânının hayali vuslat yâr

Ne yolda şerh edeyim ben firâk-ı yek demini

Garip bülbülü oldum riyâz-ı sevdânın

Dem seherde öpünce o müttesim femini

Süleyman Nazif, Gizli Figanlar, s.26

2.1.2.6. Hüseyin Siret Özsever'in Şiirlerinde Bülbül

Hüseyin Siret Özsever, *Leyâl-i Girîzan* adlı eserinde bulunan sadece yedi manzûmesinde bülbüle yer vermiştir. Servet-i Fünûn'un bu hisli ve nahif şairi, duygularını daha derinden hissettirebilmek için tabiattan sıkça yararlanmıştır. Şair hüznüyle bülbül de hüznü hüznü inlemektedir. Şair neşeli ise şayet bülbül o güzel sesi ile nağmeler mırıldanır. Nihayetinde şairin rûhündeki değişim, bülbülün de duygularında değişime neden olur.

“Karmen” şiirinde eskide kalan anılarını anlatan şair, yâri ile güzel günlerine değinir ve kendisinin sevdiğinden ayrı kaldığı gibi bülbüller de yârinin firkatiyle mest ve muhteziir. Aşığın temsili olan bülbül, şiirde de şairin temsili konumundadır.

Her lâne-i şebâba konup uçtuğun zaman;

Pâyinde çırpınırdı emeller, hıramlar,

Takip ederdi râhını bin ah nâtuvan

Bülbüller idi firkatinle mest ve muhteziir.

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.28

Şairin, “Mayısı Pencерemizden” şiirinde bülbüller şevk ile ötmektedir. “Bülbül” şiirinde ise şair, sessiz ormanda hüznü kaplı bir yalnızlıkla dolaşırken, bir bülbül sesi duymuştur. Bu hüznü ses, onun hüznünü artırmıştır ve ona bir vedayı çağırştırmıştır (İşler, 2011: 166). Aslında bülbülün figan etmesi, şairin de hüznü olmasındandır. Şairin duygu durumu tabiatı da etkilemektedir.

Hazin hazin düşünürken derun meşcerden

Döküldü rûhuma bir bülbülün figânı hemen,

Bu sanki şâhikâ-i leyl-i veda muğberdi.

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.112

“Ölümünden Sonra” başlıklı manzûmede şair, “*Mah hicran ile bülbülleşerek*” der ve ayın hicran ile bülbülleştiğini söyler. Ayın ayrılık acısı çekmesinden ötürü bülbülle ay arasında bir yakınlık kurmuştur.

“Eylülde Bir Gece” şiirinde ise, şair solgun bir buketin, bülbül gibi aşk nağmesini döktüğünü söyler. Şairin hüznü solgun buket, buketin dökülen solgun yaprakları ise nalan olan bülbüle benzer.

Uzakta, çamların altında münzevi bir kurşun,

Önünde- lâne-i hülya- çiçekli bir balkon,

O dul kadın gibi göğsünde bir buket solgun,

Dökerdi bülbül fevârâ saf nağme-i eşk.

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.119

Şairin “Manş’ın Sâhilinde” şiirine, tamamen karamsar ve üzüntülü bir ruh hali hâkimdir. Servet-i Fünûn duyarlılığının açıkça hissedildiği şiirde, şair nazlı bülbülleri arar ve evvelki güllerin nerede olduğunu sorar. Önceki güzellikler yerini şimdi hüznü dolu bir kalbe bırakmıştır. Tabiat şairle birlikte hüznü boğulmuştur.

Hani evvelki handeler, güller?

Nerde kaldı o nazlı bülbüller?..

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.142

“Küçük Irmak” şiirinde ise ırmağa beşerî özellikler atfedilerek, ırmağın ağlayarak dolaştığı söylenir. Bazen de çağılayarak bülbülleşmektedir. Şair, ırmağın coşkun halini bülbüle benzetererek bülbülleşmek terkiibini kullanır.

K’ar-ı meşcerde bir küçük ırmak

Dolaşır gizli gizli ağlayarak,

*Bazı B lb lleşirdi  ağlayarak,
 ırpınırken köpüklü zemzemeler
şöyle bir ses verirdi hüsn- ver:*

Hüseyin Siret  zsever, Leyâl-i Girizân, s.145

2.1.2.7. Celal Sahir Erozan'ın şiirlerinde Bülbül

Celal Sahir Erozan, dönemin özelliklerini yansıttığı *Beyaz Gölgeler* adlı eserindeki sadece bir manzûmesinde bülbüle yer vermiştir. “Sabahlarım” başlıklı manzûmede şair sevdiğini hatırına getirir. Hüzün dolmuş yüreğini tabiata aksettirerek uzaktan gelen bir bülbül sesinin aynı kendisi gibi felaket sevdadan öttüğünü söyler. K sk n bülbül, şairin duygularına müşterek olarak  tmektedir.

*Bütün dim ğ-ı mer zimde hatıran gezinir.
  n-i zerdimi okşar rey h nerm seher;
Uzakta bir dalın üstünde bülbül muğber
Öter felaket sevd ma müşterek gider...*

Celal Sahir Erozan, Beyaz Gölgeler, s.210

2.1.2.8. Fâik Ali Ozansoy'un şiirlerinde Bülbül

Fâik Ali Ozansoy, *Fâni Teselliler* ve *Temâsil* adlı eserlerindeki sadece yedi şiirde bülbüle yer vermiştir. *Fâni Teselliler* adlı eserinde bülbülün geçtiği tek şiir “Kış Manzaraları” başlıklı manzûmedir. Bülbül, feyz-i tecelli-i haşmete bakarak  şianını terk etmiştir. şair, beşerî bir özellik vererek bülbülü düşünen ve anlayan bir varlık gibi gösterir. Diğer şiirleri ise *Temâsil* adlı eserinde bulunmaktadır.

“Hayâl-i Müşahhas” şiirinde sevdiğine seslenen şair, güzelliğini anlatırken g l-bülbül mazmununa değinir. Divan Edebiyatı'nın klasik mazmunlarından biri olan g l, ağıza benzetilir. Burada da şair, sevdiğinin lebinin levn-i güle benzetmiştir. Aynı zamanda bülbülün ağzından çıkan o hoş nağmeler de şairlerin ağzı bülbüle benzetmesine sebebiyet

vermiştir. Şair sevdiğinin ağzını, rengi itibariyle güle, ağzından çıkan güzel sözler itibariyle de bülbüle benzetir.

Lebinin reng ü ihtizâzında

Levn-i gül var, sürud-ı bülbül var;

Şi'rimin safha-i beyâzında

Her nigâhınla bir menekşe açar.

Fâik Ali Ozansoy, Temâsil, s.17

Şair, “Abdülhak Mihrünnîsa” adlı şiirinde, bülbüllerin feryat vakti olduğunu söyleyerek hislerini tercüme etmeye çalışır. “Temâsil-i Mahâsin” şiirinde, siz diyerek bir şahsa seslenilir. Şair, seslendiği şahsın da sevda bülbülü olan bir Nedim’i olduğunu söyler. Bülbül âşıktır, sevdalıdır. Şair de bülbülü bu özelliği ile özdeşleştirerek sevda bülbülü ismini verir. Divan Edebiyatı’nda 18. yy’ın önde gelen şairlerinden olan Nedim, şuhâne gazalleri ile tanınmıştır. Kadını ve güzelliği anlatan Nedim, bu özelliği ile ün salarak bu dörtlükte olduğu gibi farklı şiirlere konu olmuştur. Şair, seslendiği kişinin de bir Nedim’i olduğunu söyleyerek bülbül ve Nedim arasında “âşık” bağlamında bir yakınlık kurar.

Sizin de sîne-i ‘asâr içinde ma’bediniz,

Sizin de sît-i bülend ü kadiminiz vardır;

Sizin de bülbül-i sevdâ Nedîm’iniz vardır;

Fâik Ali Ozansoy, Temâsil, s.31

Şair, “Sappho” başlıklı uzun manzûmesinde, bülbülâne terkipini kullanarak hislerinin ve hayallerinin tıpkı bir bülbüle yaraşır gibi, bülbül edasıyla mükedder etmeye şâyân olan tecellisinden bahseder. “Bir Menekşenin Mâtemi” adlı manzûme de ise şair, yuvasından uzak düşmüş bir bülbül gibi şefkatli gül bahçesinin gölgesine koşmak ister. Kendini bülbüle benzetir.

Tıpkı bir bülbül-i cüdâ-lâne

Koşacaktım telâş içinde bütün

Sâye-i gülistân-ı şefkatine.

Fâik Ali Ozansoy, Temâsil, s.68-69

Şairin, “Sürûd-ı Hayâl” manzûmesinde, bülbül hânende-i seherdir. Seherin şarkıcısıdır. Bülbül, seherin inleyen bir muhatabı olmuştur. Seher vakti ötmeye başlayan bülbül, hoş nağmeleri ile bir şarkıcı olarak nitelendirilmiştir.

Eflâke karşı bülbül, o hânende-i seher,

Etmmişti bir muhâtaba-i nâliş-i seher

Fâik Ali Ozansoy, Temâsil, s.95

2.1.2.9. Ahmet Reşit Rey (H. Nazım)’in Şiirlerinde Bülbül

Ahmet Reşit Rey, kaleme aldığı şiirlerinden sadece bir tanesinde bülbüle “andelip” adı ile yer vermiştir. “Nevbahar” başlıklı manzûmesinde gönlü kırık bir andelip cihana garip bir nağme saçmaktadır. Divan Edebiyatı’nda da sıkça rastlanılan aşığın temsili olan bülbül, birçok kez gönlü kırık olarak karşımıza çıkar. Bülbülün nağmelerinden anlamayan insana, söylediği ezgiler de garip gelmektedir. Şair, beşerî özellikler atfederek bülbülü gönlü kırık olarak nitelendirmiştir. Çizdiği resimde nevbaharı tasvir etmeye çalışan şair, tabiatı bir malzeme olarak kullanmıştır.

Bahâr o vakt-i dil-firîb

Verir zemîne fer ü zîb

Saçar o dem de andelîb

Cihâna nağme-i garîb

O hâl-i dil-fikâr ile.

Ahmet Reşit Rey, Şiirleri, s.23

2.1.2.10. Süleyman Nesib'in Şiirlerinde Bülbül

Süleyman Nesib, sadece iki şiirinde bülbüle yer vermiştir. *Külliyât-ı Âsâr ve İhtisâsat* adlı eserinde “–Büyük hemşîremın hafîdesi için–” diyerek başladığı dörtlükte, doğum gününe dair güzel dileklerde bulunur ve mahşere kadar onun bülbül gibi sesiyle dolup taşmak ister.

Lutf-ı mevlâ ile bir ârızasız

Üçüne bastı bugün gül-bîz

Ede Rabbim bizi tâ haşre kadar

Bülbül-i natıkasıyla lebrîz.

Süleyman Nesib, Külliyât-ı Âsâr ve İhtisâsat, s.45

“Sükût-ı Evrâk” başlıklı manzûmede ise şair, sonbahar mevsimini tabiat üzerinden tasvir etmeye çalışır. Gam-perver hezâr ötmemektedir. Arz, üzüntülü iken gök, kırgındır. Şairin hisleri tamamen tabiata sirayet etmiştir. Bülbülü gamlı olarak nitelendirir. Sonbaharın gelmiş olduğunu, içine dolmuş karamsarlığı dış dünyaya aksettirerek anlatma yolunu seçer.

Ötmüyordu hezâr-ı gam-perver

Mütehassirdi arz, gök muğber...

Sleyman Nesib, Külliyât-ı Âsâr ve İhtisâsat, s.122

2.1.2.11. Hüseyin Suat Yalçın'ın Şiirlerinde Bülbül

Hüseyin Suat Yalçın, hislerini tabiat vasıtasıyla anlatmaya çalışan şairlerdendir. Öyle ki, Servet-i Fünûn şairleri tabiattan uzak düşünülemez. İçlerindeki karamsarlığı tabiata kaçarak atmaya çalışan şairler, aynı zamanda tabiata ait varlıkları da kendilerine benzetmeye çalışırlar. Bülbül birçok şairin mısralarına konu olması hasebiyle önemli bir yere sahiptir. Hüseyin Suat Yalçın, şiirlerinin üç tanesinde, terânezen bülbüle yer vermiştir. Şair, *Lâne-i Melâl*'de yer alan “Şuhî-i Nevbâhar” şiirinde baharın gelişinin güzelliğini anlatır. O kadar güzeldir ki bahar, gelişiyile hezârın rüyasına elhân dökmektedir.

Yâ şekl-i tezehhürde: yatar sahn-ı çemende

Bir zanbak-ı handân gibi âgûş-ı semende,

Rû'yasına elhân döker âvâre hezârın;

Hüseyin Suat Yalçın, Lâne-i Melâl, s.37

Şairin “Terâne” isimli şiirinde, sevmek ve sevilme iki eş bülbüle benzetilmiştir. Kavuşma yuvasında öten âşık ve mâşuk iki bülbül, sevmenin ve sevilmenin temsilidir. Şair, iki soyut duyguyu bir varlığa benzeterek somutlaştırmış ve anlaşılmasını daha etkili kılmıştır.

Bir lâne-i vuslatta öten, mest ü münevver,

Sevmekle, sevilme iki eş bülbüle benzer.

Hüseyin Suat Yalçın, Lâne-i Melâl, s.97

“Boulevard D’amour’da” başlıklı manzûmede, aşkıdan kendini kaybetmiş olarak tanımlanan bülbül-i şeydânın, hayal dolu gecenin derinliğinde, habersiz gecenin kucağına neşideler söylediği belirtilir. Güle olan aşkıdan dolayı muttasıl inleyen ve niyaz eden bülbüller, “şeydâ bülbül” terkibi ile isimlendirilmiştir.

O dem ki bülbül-i şeydâ sanevberân-ı terin

Şu mavi gölgelerin,

Şeb-i a'mâk-ı pür-hayâlınden

Guş-ı rûh-ı leyâl-i bâhabere

Neşideler söyler.

Hüseyin Suat Yalçın, Lâne-i Melâl, s.115

2.1.2.12. Hüseyin Dâniş’in Şiirlerinde Bülbül

Hislerini açıklamaya çalışan Hüseyin Dâniş, tabiatı kendisine tercüman olarak seçmiştir. Kuşlar, bülbüller, şairin duygularını yüklenmiş hissiyat dolu varlıklardır. “Kalan

Bir Sedâ” şiirinde şair sevdiğine seslenerek onun da bülbüller gibi terennüme başlamasını söyler. Daha önce belirtildiği üzere, bülbüller güzel sesleri itibariyle çokça benzetilen unsur olarak ele alınmıştır.

Bülbül gibi et, sevgilim âgâz-ı terennüm,

Et yükselerek fevc-i melâikle tekellüm.

Hüseyin Dâniş, Karvân-ı Ömr, s.117

“Hâfız-ı Şîrâzî” başlıklı şiirde ise şair, gülün vefasızlığına değinir. Gül vefasızlık ederken bülbülün gece ve gündüz feryat etmesi hakkıdır. Şair, burada fikrini ve hissini somutlaştırmaya çalışırken gül ile bülbül mazmunundan yararlanmıştır.

Pür-hande sîmasında, bak, reng-i vefâ yoktur gülün,

Feryâd ederse rûz u şeb var hakkı elbet bülbülün.

Hüseyin Dâniş, Karvân-ı Ömr, s.134

“Yâr-ı Nâ-Pâyidâr” şiirinde, rüzgâr eserek bütün gülleri yerlere düşürdükçe mahzun gönüllü bülbül gücenmekte, kırılmaktadır.

Ettikçe bâd yerlere iskât her gülü;

Etmekte münkesir dil-i mahzûn-ı bülbülü.

Hüseyin Dâniş, Karvân-ı Ömr, s.162

Şair “Gazel” inde ise sevgilisine kavuşma arzusu içindedir. Ayrılığın acısını derinden hisseder ve şiir boyunca âteş-i hicran içinde yanmaktadır. Kendisini hoş-elhan olan bülbüle benzeten şair, vasl arzusu ile sehre kadar yatmayıp nağmeler düzmektedir. Buradaki hoş elhan benzetmesi, klasik edebiyattan bu yana bülbüle verilmiş isimlerden biridir. Şair de kendini ve aşkını bülbüle benzeterek duygularının gücünü daha derinden hissettirir.

Tâ-be-seher yatmayıp arzu-yı vasl ile

Muntazır-ı nağme-i bülbül-i hoş-hân idim.

“Bir Bahar Sabâhı” başlıklı şiirde, baharın güzellikleri tasvir edilmektedir. Çemenzâr nakışlı renklerini gösterirken, bülbüller de Hakk’ın kudretinin birer delilidir.

Gösterir elvân u nakş-ı sahn-ı çemenzâr

Kudret-i Hakk’a hezâr hüccet ü bürhân.

Hüseyin Dâniş, Karvân-ı Ömr, s.172

2.1.2.13. Değerlendirme

Cenap Şahabettin, manzûmelerinde bülbüle sıkça yer vermiştir. Şairin ruhsal durumlarına göre bülbülün konumu da değişim göstermiştir. Şair, gerçek anlamından çok edebiyatımızda yer ettiği klasikleşen özellikleri üzerinden bülbülü konumlandırmıştır. Manzûmelerde teşhis ve teşbih sanatlarını oluşturan unsurların bir parçası olmuştur bülbüller. Çoğu zaman beşerî özelliklerle donatılan bülbüller, şairin mısralarını süslemiştir.

Tevfik Fikret’in sadece beş şiirinde bülbüle rastlanılmaktadır. Şairin karamsar ruh hali bülbüle de sirayet etmiştir. Şairin bülbülü çoğunlukla inlemekten bir bahar sabahı ise huzurla ötmektedir. Ali Ekrem Bolayır’ın şiirlerinde ise karamsar ruh halinin yansıması olan bülbüller yer almaktadır. İsmail Safa ise hüznü bir ruh haline büründürdüğü bülbülleri kendine eş tutmuştur. Bazen de sevdiğinin güzelliğini hatırlarken onu bülbüle benzetmeyi ihmal etmemiştir.

Süleyman Nazif’in bir şiirinde bülbüle rastlanılmaktadır. Şair sevdalı ve garip bir bülbül ile kendini özdeşleştirmiştir. Hüseyin Siret Özsever’in ise yedi şiirinde bülbülle karşılaşmaktadır. Şairin ruhsal değişimleri bülbüle de yansımıştır. Öyle ki şair mutlu ise bülbül de sevinçle, aşkla ötmektedir. Şair hüznü dolu ise bülbül figan eylemektedir. Celal Sahir Erozan sadece bir şiirinde bülbüle yer vermiş ve bülbülün hasretinden hüznü öttüğünü söylemiştir.

Faik Ali Ozansoy’un yedi şiirinde bülbüle rastlanılmaktadır. Faik Ali Ozansoy da yine diğer şairler gibi kendi psikolojik hallerinin yansımasını bülbül aracılığı ile somut olarak anlatmaya çalışmıştır. Ahmet Reşit Rey’in sadece bir şiirinde gönlü kırık bir bülbüle

rastlanılmaktadır. Süleyman Nesib ise iki şiirinde bülbüle yer vermiştir. Birinde gamlı bir bülbül varken diğer şiirinde tam zıddı ile karşılaştığımız hoş elhanlı, sevinç dolu bir bülbül ötmektedir.

Hüseyin Suat Yalçın'ın şiirlerinde geçen bülbüller, şairin kadına ve aşka olan eğilimini gözler önüne sermektedir. Üç şiirinde de yer verdiği bülbüller, âşık ve aşkıdan şakıyan bülbüllerdir. Hüseyin Dâniş de kendi fikirsel değişimlerini yansıtarak, bazen bülbülü figan ettirirken bazen de bahar sabahının tüm güzellikleri ile ortaya çıkmaktadır.

Birçok yenilik ile edebiyatımıza giren Servet-i Fünûn sanatçıları şekil olarak orijinal olmaları yanı sıra, bazı konular bakımından Divan Edebiyatı ile benzerlik göstermektedir. Divan Edebiyatı'nda geniş bir sahada işlenen bülbül mazmunu, Servet-i Fünûn Dönemi'nde de şairler tarafından şiirlere konu edilmiştir. Görüldüğü üzere şairler, bülbüle yükledikleri anlamlar bakımından Divan Edebiyatı şairlerinden pek de farklı bir yol izlememişlerdir.

2.1.3. Güvercin/ Kebûter

Divan şiiri başta olmak üzere, şairler şiirlerinde güvercine ayrı bir yer vermişlerdir. Hatta güvercinleri önemli kılan en önemli özellikleri postacı olmalarıdır. Pembe, beyaz ve gri gibi renklere sahip olan güvercinler, çoğu zaman sevgilinin temsili ve yârin haber vericisidir.

2.1.3.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Güvercin

Güvercin, toplumumuzda bazen âşık, bazen postacı, bazen de barışın, temizliğin sembolü olmuştur. Cenap Şahabettin, bu özelliklerinden de yararlanarak belli şiirlerinde güvercine yer vermiş ve güvercine beşerî özellikler yükleyerek onu düşünen bir varlık gibi tasvir etmiştir.

“Nazîre-i Gazel-î Muallim” başlıklı gazelde, rüzgâr şairi تنها bir vadiye atmıştır. Diyarından haber verecek bir güvercin kanatlı Ankânın olmadığını söyler. Şair, güvercinin haberci, postacı özelliklerinden yararlanmıştır. Bu özellik itibari ile de ”postacı güvercin” olarak kişileştirilmiştir.

Rûzigâr attı beni bir vâdi-i tenhâya kim

Bir kebûter-bâl ankâ yok diyârımdan habîr

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.57

Cenap Şahabettin'in, mûsiki yönünden en dikkat çeken şiirlerinden biri olan "Reyâh-ı Leyâl" adlı manzûmesinde şair, rüzgârı karşısına alıp konuşmaktadır. Tabiatı resim çizer gibi tasvir etmektedir. Kuşlar, dağlar, rüzgâr ve güvercinler de şairin hislerine ortak olarak müzikalitenin bir parçasını oluşturmuşlardır. Şair, şiirine başlarken nida sanatını kullanarak güvercinlerin aheste şarkısına seslenir.

Ey gizli kebûterlerin aheste sürûdu

...

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.149

"Dest-i Yâr" şiirinde şair, yârinin elini kalbine koymasıyla sanki makber-i rûhuna merhametle bir güvercin konduğunu söyler. Sevdiğinin eli ile güvercin arasında bir yakınlık kurar.

Kalbimin üstüne tebessümle

Elini vaz' edince sen cânâ,

Makber-i rûhuma terahhümle

Bir kebûter gelir konar gûyâ

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.161

Şairin "Hayâl-i Râiyâne" şiirinde, bir çoban kızın sevdiğini araması konu edilmiştir. Kız bulutlara hayran olmakta ve güvercin rûhu gibi gökte köpükten bir âşîyan inşa etmektedir. Güvercinlerin beyazlığı, saflığın ve sevginin sembolü ise yârinin arayan kızın sevgisi de göklerde uçan güvercinle yakınlık kurmaktadır. Şair çoban kızını bir güvercine benzetmektedir.

Hayran kalıp bulutlara ol sâde-dil çoban

İnşâ ederdi ruh-ı kebûter misâline

Firûzeler içinde köpükten bir âşiyân!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.163

“Şitâ” ve “Elhân-ı Şitâ” başlıklı manzûmelerinde bir müzikalite eşliğinde kışı tasvir etmektedir şair. İlk şiirde güvercin kanadından bahsederken diğer şiirde kebûterlerin neşidelerine seslenerek kışın ne kadar etkili olduğunu kar yağışı üzerinden anlatmaya çalışır. Aslında şair, güvercinin beyazlığı ile karın beyazlığı arasında bağlantı kurmuştur.

Berg-i semen, cenâh-ı kebûter, sehâb-ı ter...

...

Ey kebûterlerin neşideleri

...

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.194-223

“Seni Dinlerken” başlıklı manzûmede, şair sevdiğini dinlerken gökten bir güvercinin teranesi rûhunun kulağına gelir, iner. Şair, iner iner diyerek yineler ve güvercinin güzel terânesi ile sevdiğinin sesinin hoşluğunu özdeşleştirir. Sevdiğinin sesini güvercinlerin sesine benzetir.

İner... Birer birer iner

Kebûterân-ı âsumân,

İner... İner terâneler,

Terâne-i kebûterân

İner simâh-ı rûhuma!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.198

“Zemzeme-i Ziyâ” şiirinde şair kebûterlerin yorgunluğa bulanmış olduğunu söyler. Güvercinlere beşerî özellikler vererek kişileştirir.

Şairin isimsiz bir manzûmesinde, beyaz bir güvercin gökyüzünde yaralanarak ansızın yatağa düşer ve üzüntü ile gökyüzüne bakış atarak rûhunun derdini bulutlara isrâ eder. Teşhis sanatı ile güvercin düşünen ve üzülen bir varlık olarak ele alınır. Şair, kendi hüznünü güvercine yükler.

Semâda yârelenen bir kebûter-i garrâ

Düştü firâş-ı mezâhîne nâ-gâh

Edip tahassür ile âsumâna atf-ı nigâh

Eder sehâbelere derd-i rûhunu isrâ

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.411

2.1.3.2. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Güvercin

Tevfik Fikret sadece bir şiirinde güvercine yer vermiştir. Teşhis ve teşbih sanatlarından yararlanarak güvercini, kibirli kebûter ve ümmîd-i mücennah olarak tanımlamıştır. “Aşk u Firâk” adını verdiği manzûmede içindeki tüm ümitsizlik, ayrılık hissi mısralara dökülmüştür. Şair, aşkının ve ayrılığın hüznünü tasvir etmeye çalışır. Öten kibirli güvercinler, ümit kanatlarının letâfetiyle uçmaktadır. Kuşların kalabalığı, sessizliğe gömülmüş ağaçları yağmalamaktadır.

Birer ümîd-i mücennah letafetiyle uçan

Terâne-kâr iki nermîn kebûter-i mağrur;

Terennümât-ı dem-â-demleriyle – pür-galeyân –

Sükûn-ı meşceri târâc eden gürûh-ı tuyûr...

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.161

2.1.3.3. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Güvercin

Ali Ekrem Bolayır'ın *Şiir Demeti* ve *Zılâl-i İlham* adlı eserlerinde bulunan toplam beş şiirinde güvercine rastlanmaktadır. *Şiir Demeti*'nde “Fikri'nin Masalı” adlı hikâye tarzında yazılmış bir manzum hikâye vardır. Burada şair beş yaşındaki Fikri'nin masal söyleyerek uykuya dalmasını anlatır. Masalda küçük bir güvercinin uçuşundan bahsedilir.

Güvercin uyku olur ve gelip Fikri'nin gözlerine akar. Şair, güvercini uykuya benzeterek Fikri'nin gözlerine uçtuğunu söyler. Ayrıca güvercine beşerî özellik atfederek çok yaramaz bir güvercin olduğuna değinerek Fikri ile güvercin arasında benzerlik kurar.

Şairin *Zılâl-i İlham* eserindeki “Bir Resme” başlıklı şiirinde, güvercin âşık olmuştur. Şair, ikinci bir kişiye seslenerek neden melâl içinde olduğunu sorar. Güvercinin haber getirme özelliğine değinerek sevdiğinden bir haber getirmediği için mi üzüldüğünü sorar. Daha sonra güvercine îtimad etmemesini, onu kıskandığı için rakibinden haber getirmediğini söyler. Güvercin tamamen düşünen, anlayan, hisli bir varlık olarak tanımlanır. Daha sonra şair, bir güvercin olmak ister. Aşkının kıssasını beyân ettikçe bana îtimâdın olacak, der. Şair, kısaca güvercinin âşık ve postacı özelliklerine değinmiştir.

Şu kebûter de âşık olmuştur

O münevver dehân-ı asâmetine.

...

Bu kuşa pek çok îtimad etme,

Bâzen eyler hakîkati ezmâr;

Kıskanır da seni rakîbinden,

Edemez hâl ve şânını ikrâr;

İnfi'âl etme her haberden sen,

İyi sor yârini kebûterden;

...

Ah gönlüm kebûter olsaydı!

Sâk-ı sîminine konup bir ân,

velhâne, garîb, bî-çare

Kıssa-i aşkı eyledikçe beyân,

Bak nasıl îtimad ederdin sen,

Rûhumun hüsnü görürdü âyân..

Ali Ekrem Bolayır, Zılâl-i İlham, s.174-175

“Hüsnünü” başlıklı manzûmede, şükufe renkli ve parıltılı kanatları ile bir güvercin eşinden ihtirâz ederek kavuşmayı temenni eder. Güvercin şükûfeye, güzel renkli çiçeklere benzetilirken kanatları da ışıltılıdır. Ayrıca güvercin, beşerî özelliklere sahipmiş gibi düşünülmüştür.

Ol dem ki bir şükûfe-renk ve şûle-bâl

Eşinden ihtirâz ile eder temenni ile visâl...

Ali Ekrem Bolayır, Zılâl-i İlham, s.217

“Uyuyor” başlıklı şiirde güvercin, nazlı kanatlara sahiptir. Kanatlarındaki her iz sanki şairin hülyalarının birer nâmesidir. “Bir Söz” şiirinde ise kızın eline, sık sık nefes alan gamlı bir güvercin konmaktadır. Kız sevdiğinden bir haber beklemektedir. Güvercinin gamlı olduğu söylenerek haber getirme özelliğine değinilir. Güvercin, şiirlere çoğu zaman yârdan haber getirmesi ile konu olmuştur.

Kâh konarak destine bir duhter-i ânın

Sık sık nefes almakta iken gamlı kebûter,

Kız anlayamaz; sevdiğinden haber ister.

Ali Ekrem Bolayır, Zılâl-i İlham, s.313

2.1.3.4. Hüseyin Siret Özsever’in Şiirlerinde Güvercin

Hüseyin Sîret Özsever, eserlerinde güvercine pek yer vermemiştir. Sadece beş şiirinde güvercine rastlanmaktadır. “Leyâl-i Girizân” adlı eserinde yer verdiği “Sevdâ-yı Medfûn” şiirinde şebhîr ve nâlezen olan serseri bir güvercinden bahsedilmektedir. Güzel sesli birçok kuş, şairler tarafından bazen terânezen bazen de kendi hislerini sirayet ettirerek nâlezen diye adlandırılır.

Bir serseri kebûter şebhîr ve nâlezen,

Buldu te’evhâtına bir mülce-i emîn.

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.63

“Beni Ne Vakit Sevdin?” adlı şiirde şair, sevdiğinin kalbini nazlı bir güvercin kalbine benzetmiştir.

Bir ipek mendil alırken mutmayıl güğsün

Nazlı bir kâlb-i kebûter gibi âh ettiği gün.

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.77

“Bir Müntehreye” şiirinde ise annesinden uzak kalmış iki umutsuz güvercinin omuzları, hasretten yeryüzünde kırık kalmıştır. Ne bir ümit ışığı ne de bir meded-res mâtem vardır.

İkiz kebûter mâder-i cüdâ dîgez, nevmîd,

Şikeste pür-duşe kalmış zemîni hasrette,

Ne bir meded-res mâtem, ne bir ziyâ-ı ümîd,

Reh vücûd-ı âdem intihâ-yı hilkatte.

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.90

“Ölümünden Sonra” şiirinde hitap ettiği kişiyi nazlı bir güvercine benzetir şair. “Eylülde Bir Gece” başlıklı şiirinde ise güvercinin elhânı çırpınarak kanatlanıp uçmaktadır.

O mandolindeki âvaz iştikâ-yı garâm

Verirdi âleme yeksiz tahsis lerzân,

Onun kebûter destinde çırpınan elhan

Kanatlanıp uçuyordu havaya bî-ârâm.

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.121

2.1.3.5. Hüseyin Suat Yalçın’ın Şiirlerinde Güvercin

Hüseyin Suat Yalçın yalnızca bir manzûmesinde güvercine yer vermiştir. “Château ‘Crieole’ De” başlıklı şiirde şair, aşk güvercininin ışıklı kanadı gibi bir küçük

pembe elin kalbini tuttuğunu söyler. O el, şaire sınırsız semâya yükselmeyi ve bir ebedi aşk ile dönüp gelmeyi sunar. Şair, soyut bir kavram olan aşkı güvercine benzeterek somutlaştırır. Küçük pembe bir eli güvercine benzetme sebebi ise güvercinin bir diğer renginin ise pembe olmasındandır. Şair, bu bakımdan el ile güvercin arasında bir bağ kurmuştur.

Sanırdım âh o zamân bir kebûter-i aşkın

Per-i münevveri tarzında penbe bir küçük el

Tutar da kalbimi der, garka-i ziyâ-yı emel:

“Seninle nâ-mütenâhî semâya yüксеlelim,

“Seninle bir ebedî aşk ile dönüp gelelim.

Hüseyin Suat Yalçın, Lâne-i Melâl, s.117

2.1.3.6. Hüseyin Dâniş’in Şiirlerinde Güvercin

Hüseyin Dâniş, “Kudüs’te Bir Gece” başlıklı şiirinde, ağır ağır ve hafifçe uçan hüdhüdler ile uğur, şans kanatlı kebûterlerin gelen ziyaretçilerin etrafında âzâde bir haşyetle gezdiklerini söyler.

Sebük-pervâz hüdhüdler, hümâyun-per kebûterler

Gezer âzâde-i haşyet güzergâhında züvvârın;

Hüseyin Dâniş, Karvân-ı Ömr, s.103

2.1.3.7. Değerlendirme

Cenap Şahabettin, güvercini fiziksel özellikleri bakımından şiirlerine konu etmiştir. Güvercinin beyaz renkli olması ile bir kızın saflığı ve karın beyazlığı arasında ilişki kurmuştur. Aynı zamanda soyut kavramları (hüzün ve yorgun) güvercine benzeterek somutlaştırmıştır. Bununla beraber klasik edebiyattan gelen postacı ve haberci özelliklerine de değinmiştir. Tevfik Fikret’in ise sadece bir şiirinde “kibirli güvercin” diyerek soyut bir kavramı güvercine yüklediğini görülmektedir. Ali Ekrem Bolayır’ın beş şiirinde güvercine

rastlanmaktadır. Şair, tamamen soyut özellikler ile güvercini eşleştirir. Güvercin bazen uyku olur bazen de yaramaz.

Hüseyin Siret Özsever, diğer şairler gibi güvercini serseri, nazlı ve umutsuz olarak nitelendirerek benzetim yapmıştır. Hüseyin Suat Yalçın da karşılaşılması kaçınılmaz olan aşk teması yer alır ve sadece bir şiirinde âşık bir güvercin konu edilmiştir ve güvercin ele benzetilmiştir. Hüseyin Dâniş'in de sadece bir şiirinde şans kanatlı bir güvercine rastlanılmaktadır.

Ele aldığımız şiirlerde görüldüğü gibi Servet-i Fünûn şairleri anlatmak istedikleri duyguları, daha etkili kılmak amacıyla güvercinin bu klasikleşmiş postacı ve aşkın habercisi gibi özellikleri yanında, soyut kavramlarla da güvercini nitelendirerek şiirlerini kaleme almış ve anlatımı güçlendirmişlerdir. Güvercin olumlu özellikleri itibariyle şiirlere konu olmuştur.

2.1.4. Baykuş/ Bûm/ Pûhu

Bûm yahut Pûhu gibi isimlere de sahip olan baykuş, toplumumuzda ve edebiyatımızda çoğu zaman hoş karşılanan bir hayvan olmamıştır. Uğursuz olarak nitelendirilen baykuş, yuva yıkan ve yıkılan evlerde yuva kuran olarak bilinmektedir. Dolayısı ile baykuş korku ve uğursuzluğu simgelemektedir (Kaya Güler, 2022: 54). Karanlıkta görme yetisi baykuşun en özel vasfıdır. Divan şiirinden bu yana baykuş, başının büyüklüğünden, gözlerinin iriliğinden, uğursuz sayılmasından ve gece kuşu olmasından ötürü şiirlerde çokça yer almıştır. Bazen aşğın rakibi bir baykuştur. Ölümün anlatıldığı mısralarda baykuşa da rastlamak mümkündür. Şiir geleneği içerisinde baykuş çoğu zaman virane mekânıyla sembolleştirilmiştir (Köse, 2019: 295). Ele alınan şairler de baykuşun bu özelliklerinden hareketle mısralar kaleme almışlardır.

2.1.4.1. Cenap Şehabettin'in Şiirlerinde Baykuş

Cenap Şahabettin'in beş şiirinde baykuşa rastlanmaktadır. Bunlardan ilki, en önemli şiirlerinden olan “ Elhân-ı Şitâ” şiirinde geçmektedir. Şair, şiirde tabiattaki her şeyin bir köşeye çekildiğini tasvir ederken karın yalnızlığını, hüznünü vurgular. Kar bu yönüyle beyaz bir baykuşa benzetilir. Ölümü sembolize eden baykuşun kaderi yalnızlıktır.

Gece herkes uykudayken baykuş uyanıktır. Şair, kar ve baykuş arasında renk ve yalnızlık bakımından yakınlık kurmuştur.

Uçtunuz gittiniz siz ey kuşlar;

Küçücük, ser-sefid baykuşlar

gibi kar

Sizi dallarda lânelerde arar.

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.223

Şairin yayımlanmamış şiirlerinden biri olan “Sonbahar” şiirinde baykuşların gece kuşu olmasına değinilir.

Gitti çok kuşlar

Yalnız görürüz

Kargalar gündüz

Gece baykuşlar!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.323

Şairin yayımlanmamış şiirlerinin birinde hırsızlık konu edilirken şair, puhuyu konuşturur. Puhu da baykuşun bir başka türüdür. Cenap Şahabettin, önce baykuş olarak yazmış daha sonra mısrayı puhu olarak değiştirmiştir. Teşhis sanatıyla şair, tabiat varlıklarını konuşturmuş ve hırsızlığın yanlışlığını anlatmaya çalışmıştır.

Çaldığını yerine koy!>>

Yoksa yerin olur zindan!

Puhu dedi: <Hu, hu, tu! Tu!

Darağacı hazır yâhu!>

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.329

“Mescid-i Harâb” başlıklı şiirde, baykuşların virane yerlere yuva yapmasına değinilir.

Saçağından çekildiler kuşlar

Titriyor şimdi yerlerinde sükût!

Yuva yapmış içinde baykuşlar

Dışı taştan yosunlu bir fânûs!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.500

İsimsiz bir dörtlükte şair figan ederken, ufukta baykuşlar şairi dinlemektedir. Ele alınan şiirlerde görülüyor ki Cenap Şahabettin, baykuşun gece kuşu, viranelerde yuva yapması gibi özelliklerini kullanarak şiirine canlılık katmıştır.

2.1.4.2. Tevfik Fikret’in Şiirlerinde Baykuş

Tevfik Fikret, *Rübâb-ı Şikeste* ve *Şermin* adlı eserlerinde yer alan toplam üç şiirde baykuşa yer vermiştir. Bunlardan, “Hande-i Bûm” şiirinde hâkim olan duygu karamsarlık ve melankolidir. Şiirde garip bir mahşer ortamı tasvir edilirken, karanlık ve gece kavramlarına yer verir şair. Rüyada da bu kasvetli ortamın devamı niteliğinde şair, uzun ve uğursuz bir çılgılık duyar. Bu çılgılık çirkin ve uğursuz bir baykuşun çırpınarak yükselip gitmesiyle son bulur. Şair, baykuşun klasikleşmiş özelliklerine değinir ve karamsar bir mahşer meydanında belki de rastlaması gereken en uygun hayvan da uğursuz olarak nitelendirilen baykuştur. Fakat Tevfik Fikret’in baykuşa yer vermesi şöyle de değerlendirilmektedir: Baykuş, II. Abdülhamit’in aydınlarca verilmiş lakaplarından biridir. Dolayısı ile şiirde geçen baykuş ifadesinin karamsar bir bakış açısıyla dönemin yönetimini temsil ettiği söylenebilir (Noyan, 2018: 203). Kısaca, şair hem ortamın vehâmetini artırmak için hem de dönemin yöneticilerini eleştirmek için örtük bir mesaj vermeye çalışmıştır.

Bu hâyâlat içinde ben meşgul,

Sanki cidden o hârikât-ı ukûl

Geliyormuş bütün vücûda gibi

Titriyordum, ki baġtetten asabî
Bir gülüş, bir medîd sayha-i şûm
Baş ucumdan zemîne aksetti;
Sonra bir bûm-ı bed-likâ, meş'ûm
Çırpınışlarla yükselip gitti...

Tevfik Fikret, Rûbâb-ı Şikeste, s.303

“Âşiyân-ı Peder” başlıklı şiirde şair, babasının evinin önünden geçerken hissettiği üzüntüyü tasvir etmeye çalışır. Eskiden parlak ve ıııklı bir sefa yuvası olan ev, artık baykuşların ve kargaların huzur yuvası olmuştur. Baykuş ve karga uğursuz sayılan hayvanlar olması hasebiyle, boşalmış, eskimiş viran yerler onların konaklama alanlarıdır. Bu yerin artık ölülerin uyku yerine benzediğini söyleyerek baykuş-ölüm-virane üçlüsü arasında bir yakınlık kurmuştur.

Bir safâ âşiyân-ı pür –fer ü tâb
Olmuş ârâm-zâr-ı bûm u gurâb.
Benziyor hâb-gâh-ı emvâta

Tevfik Fikret, Rûbâb-ı Şikeste, s.417

Son olarak *Şermin*'de geçen “Veli Baba” başlıklı manzûmede, Veli Baba'dan bahsedilirken kimsenin onu tam olarak göremediği fakat bir ağacın kovuğundan bir kumru ve bir baykuşun çıkarak köye doğru öttüğü söylenir. Ölümü çağrıştıran baykuş, Veli Baba ile ilişkilendirilmiştir.

Şair, şiirlerinin anlam gücünü daha derinden hissettirebilmek için tabiat varlıklarını oldukça ustaca tasvir etmiş ve anlatıma yön vermelerini sağlamıştır.

2.1.4.3. İsmail Safa'nın Şiirlerinde Baykuş

İsmail Safa'nın sadece iki şiirinde baykuşa rastlanılmaktadır. “*Sünûhat*” adlı eserinde yer alan bazı beyitlerde, gönöl parçalayıcı bir inleyişle bir baykuş, şairin de

hüzünlenmesine sebebiyet vermektedir. Cümle eşyadaki sükûtu, gece vakti bir baykuş sürekli öterek ihlal etmektedir.

Nâle-i dil-hırâş ile baykuş,

Hüznümü eyliyordu istilzâm,

Cümle eşyadaki sükûtu o şeb

Baykuş ihlâl ederdi öyle müdâm.

Şâir-i Mâderzâd İsmail Safa'nın Bütün Şiirleri, s.42

Mensiyyat’ adlı eserinde geçen “Kızıl Toprak Şiiri”nde şair gecenin çöküşünü tasvir etmeye çalışır ve parlak güneş dağların kenarına inerken, baykuş sedası karanlıkları öpmeye başlar. Baykuş, gece çıkar ve güneşin batmasıyla birlikte baykuşa değinmesi, akşam olduğunu ve karanlığın çöküşünü sezdirir.

Çıkar baykuş sadâsı, kılar deycûr-ı takbîl

İnirken şems-i tâbân kenâr-ı kühsâra.

İsmail Safa, Mensiyyat, s.15

2.1.4.4. Hüseyin Sîret Özsever’in Şiirlerinde Baykuş

Şairin *Leyâl-i Girizân*’ adlı eserinde yer alan iki manzûmede, baykuşa yer verilmiştir. “Gece Yarılarında” başlıklı şiirde şair, kendini bir baykuşa benzetir. Şair, gecenin bir vakti bir mezarın sessizliğinde boğulmuştur ve bu yuvada kendini insan olarak değil bir baykuş olarak görmektedir. Gece-mezar-baykuş arasında bağlantı kurarak kendi ve baykuş arasında benzerlik kurmuştur.

Bir makberin sükûnu içinde boğulmuş,

İnsan değil bu lânede besbelli baykuşum!

Hüseyin Sîret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.99

Şairin “Ölü Hayat” manzûmesinde, kanlı tırnaklarıyla bir baykuş geleceğin mezarını kazmaktadır.

Ediyorlar memâtı der-âgûş.

Düşünün siz hayât-ı zâtiyi

Kanlı tırnaklarıyla bir baykuş

Kazıyor bak mezâr-ı âtiyi.

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.131

2.1.4.5. Fâik Ali Ozansoy’un Şiirlerinde Baykuş

Fâik Ali Ozansoy, *Fâni Teselliler* adlı eserinde yer verdiği “İhtisâsât-ı Merîzâne” adlı manzûmesinde baykuşa yer vermiştir. Şair, karamsar bir hava çizer. Uğursuz bir çılgılık, matem çılgılığı belirsizce çoğalmaktadır. Şairin inleyişlerinde kâinatın rûhu endişe ile dolar ve âlemin sonsuz bir harabesinde bir baykuş gibi ötmektedir. Fâik Ali Ozansoy de baykuş-uğursuzluk-harabe arasında bir uygunluk kurarak, karamsar ve melâl dolu rûhunu somut bir varlığa (baykuşa) benzeterek daha canlı anlatmaya çalışır.

Bu vâveylâ-ı meş ’ûmum, bu vâveylâ-yı mâtemde

Eder tezyîd semt eb ’ad hiç a hiç ve mübhemde;

Donar haşyetle hatt-ı kâinâtın rûhu nâlemde;

Öter bir baykuşum güyâ harâb âbad âlemde.

Fâik Ali Ozansoy, Fâni Teselliler, s.132

Şairin *Temâsil* adlı eserindeki üç şiirinde baykuş yer almaktadır. “Abdülhak Mihrünnîsa” şiirinde yıldızların zulmeti olur ve gizli bir elhan dolarak sertçe maviyi gökten koparır. Bu da karanlıklar hatibi baykuştur. Bu inleyen siyahın sedası ise harabelerin uyanık olan rûhudur. Derin bir sessizlik fezâyâ yayılmaktadır. Şair, baykuşu geceleri ötmesi sebebiyle “karanlıklar hatibi” olarak nitelendirmiştir. Şair, bülbüle beşerî özellikler atfetmiştir. Harabeleri mekân edinen baykuşların, rûhu da harabeleri çağrıştırmaktadır. Aynı zamanda şair, inleyen siyah diyerek de gecenin karanlığını daha etkili kılmış ve

baykuşu gecenin hâkimi olarak ilan etmiştir. Rûhundaki karanlığı gece ile bütünleştiren şair, baykuş ile de duygularını somutlaştırma yoluna gitmiştir.

Sonra bir zulmet-i mükevkebenin

Olur elhân-ı râzı cûşâcûş;

Koparır sonra bir safîr-i haşin

O hatî-i zalâm olan baykuş...

O sadâ-yı siyâh u nâlende

Rûhu bîdârıdır harâbelerin;

Yayılır cevî-i pür-sükûna derin

Şehkât suâli hâlinde;

Fâik Ali Ozansoy, Temâsil, s.23

“Hüsn-i Mahzûn” şiirinde şair, gecenin rûhunu ısırarak bir baykuş görür.

Ben geçerken yolumda bir baykuş

Isırır bir dakika rûhu şebi;

Sonra tekrar o samt-ı cûş-â-cûş.

Fâik Ali Ozansoy, Temâsil, s.42

Şairin “Fânî Güzellikler” şiirinde ise geçen günlerin güzel hatırasına bir mezar kokusu karışmıştır. Fenâ baykuş, şairin hayalinde bir elem, mâtem kahrıdır. Mezar-fenâ (kötü) -baykuş-matem arasında belirgin bir bağlantı söz konusudur. Şair, baykuşu kötü olarak nitelendirmiştir.

Karışmış birer makberî râyiha

Geçen günlerin dil-nîşin yâdına;

Koparmakta nisyân, 0 bûm-ı fenâ

Hayâlimde bir mâtemî kahkaha.

Fâik Ali Ozansoy, Temâsil, s.46

2.1.4.6. Hüseyin Suat Yalçın'ın Şiirlerinde Baykuş

Hüseyin Suat Yalçın “*Lâne-i Melâl*” adlı eserindeki “Vedâ” adlı şiirinde baykuşa değinir. Elbet açacaktır semalarda, veda kuşunun kanadı dedikleri ecel baykuşu. Ölümle ilişkilendirilen baykuş, ayrılığı da sembolize etmiştir. Şair, ölümle birlikte gelen ayrılığı baykuşa benzetir.

Elbet açar bizimde semâımızda şehperi

Mürg-i vedâ dedikleri bûm-ı ecel-firûz;

Elbet bu yerde ayrılığın yaşlı gözleri

Pişinde bugün ağlayacak çeşm-i rûhumuz.

Hüseyin Suat Yalçın, Lâne-i Melâl, s.128

2.1.4.7. Değerlendirme

Cenap Şahabettin, beş şiirinde baykuşa değinmiştir. Baykuşun klasikleşmiş özelliklerinden olan ölümü ve karanlığı çağrıştırmaya gibi soyut özellikleri ön plana çıkararak şiirlerde yer vermiştir. Cenap Şahabettin de karamsar duygularını gece ve ölümle ilişkilendirdiği baykuş üzerinden anlatmıştır. Tevfik Fikret ise üç şiirinde, karamsar ve melankolik duygularının yansıması olarak baykuşu ön plana çıkarmıştır. Kasvetli bir ortam çizmeye çalışmıştır.

İsmail Safa'nın iki şiirinde baykuş yer almıştır. Gecenin çökmesi ve baykuşun ötmeye başlaması ile şairin de hüzne duçar olması sezdirilir. Hüseyin Siret Özsever ise iki şiirinde, açıkça kendini baykuşa benzettiğini söyler. Mezar ve baykuş arasında bağlantı kurar. Faik Ali Ozansoy, melâl dolu kasvetli ve karanlık bir ortam çizmeye çalıştığı şiirlerinde, tüm bu soyut duyguların yanına yakışan baykuşa da yer verir. Hatta şair baykuşu “ karanlıklar hatibi” olarak nitelendirir. Aslında çizdiği ortam şairin rûhunun da somutlaştırılmış halidir. Şairin rûhündaki karanlık, baykuş ve gecenin kendisidir. Hüseyin

Suat Yalçın ise bir şiirinde ecel baykuşundan söz ederek sevdiğinden ayrılmakla ecel baykuşunu bir tutmuştur.

Ele alınan şiirlerden anlaşılacağı üzere, kendisine olumsuz bir sıfat atfedilen baykuş; genel olarak şairlerin kötü, çirkin, tehlikeli, karanlık ve karamsar durumlarda anlatımı pekiştirmek amacıyla başvurdukları varlıklardan biridir. Servet-i Fünûn Dönemi'nin vazgeçilmez karamsarlığı, tabiata kaşışı, karanlık teması ve ölüm duygusu baykuşun mısralara konu olmasına zemin hazırlamıştır. Şairler, melâl dolu ruhlarını mısralara dökmüş ve çeşitli varlıklar aracılığı ile somutlaştırmaya çalışmışlardır.

2.1.5. Kartal/ Ukâb/ Karakuş/ İkâb

Arapça ukâb ve nesr mânâsına gelen kartal, kuşların kralı kabul edilir. Kartalın şiirimizdeki en yaygın kullanım alanı gökyüzü ile ilgilidir (Güneş vd. 2019: 252). Kartal yuvasını yükseklerle ve sarp kayalıklara yapar. Genel olarak kartal, göğün ve kozmolojik güçlerin simgesi sayılmıştır (Güngör, 2016: 74). Kartalların siyah ve beyaz renkte oluşunu karanlık ve aydınlık ile ilişkilendirmek mümkündür (Akbulut, 2021: 161). Divan Edebiyatı'nda olduğu gibi diğer edebî dönemlerde de kuşlar üzerinden anlatım, oldukça geniş bir yere sahiptir.

2.1.5.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Kartal

Cenap Şahabettin, sadece bir manzûmesinde kartala (Ukâb) yer vermiştir. “Şehâb” adlı manzûmede gökler açılmış, bulutlar yarılmıştır. Hakk'ın yolu açılmış, nişanesi görünmüştür. Sonra uğursuz bir bakışı, ukâbı görür. Sedâsıyla gökleri seyreylemektedir. Semâvat-ukâb arasında bir yakınlık vardır. Kartallar yüksekten uçmaları ve göğün hâkimi olmaları bakımından gökyüzü ile birlikte anılmışlardır.

Küşâde semevât... yarıldı sehâib..

Açıldı reh-i Hak.. göründü asâib

Ukâbı görür bir nigâh-ı mesâib...

Semâvat-ı seyreyler âvâz-ı sâib...

Sürûr-ı ilâhi... Gurûr-ı semâ mı?..

Bulutlar içinde şihâb-ı münevver!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.28

2.1.5.2. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Kartal

Tevfik Fikret, *Rübâb-ı Şikeste* adlı eserinde bulunan sadece bir şiirinde kartala yer vermiştir. “Dün Gece” adlı manzûmede, gergin kanatlarıyla muazzam bir ukâb, bulutlara dalgalı ve aceleci bir vücut vermektedir. Tevfik Fikret, kartal ve engin gökyüzünü bütünleştirmiş, Divan Edebiyatı’nda ele alındığı gibi gökyüzü ve kartalı birlikte anmıştır.

Gergin kanatlarıyla muazzam birer ukâb.

Tecsim eden bulutlar o mevvâc ü pür-şitâb

Sathında parça parça yüzer, titreşir, söner;

Gönlüm sanır: Emelleri... Ulvî küşâde-per,

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.321

2.1.5.3. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Kartal

Ali Ekrem Bolayır, *Vicdan Alevleri* adlı eserinde bulunan iki manzûmede kartalı ele almıştır. Bunlardan ilki “Ukâb-nâme” başlıklı manzûmesidir. Manzûmede, bir memleketin büyük bir dağında bir kartal yaşamaktadır. Kartal göğün şâhidir. Yükselerek dağları, bulutları, pür hayâli geçmektedir. Durup yeryüzüne baktığında, ukâbın içinde kâfirâne bir kibir zuhûr eder. Öyle ki kibr-i âzâmet, yüzünden akar. Teşhis sanatı ile kartal konuşturulur. Gücün sembolü olan kartal, zemine indiğinde yerin titrediğini söyler. Bir bakışıyla gökler açılır ve göğün tüm esrarına ezelden beri aşınadır. Toprak adeta ayaklarına saçılmıştır. Âlem ona secde etse yeridir. Fezâlar, hep onun eseridir. O “ukâb-ı yezdân”... Manzûme boyunca kartal gücünü ve hâkimiyeti tasvir eder. Daha sonra bir avcının kartalı kanadından okla vurmasıyla kartal yere düşer. Şair, aslında şiir boyunca kartalı sadece sembol olarak kullanmıştır. Batının kendini ne kadar güçlü ve ulaşılmaz gördüğünü fakat bu gücün bir darbe ile yere serileceğini sezdirmeye çalışmıştır. Kartal üzerinden alegorik bir anlatım yapmıştır. Manzûmenin öznesi olan kartal, aslında bir duygunun ve mesajın temsilcisi olmuştur.

*Bir memleketin büyük dağında
Bir gün koca bir ukâb uçardı;
Güyâ ki cihân cihân kaçardı
Âfâk o şâhın uğrağında.*

...

*Artık durarak zemîne baktı,
Bir nahvet-i kâfirâne duydu:
Zannetti ona kâdir de oydu,
Kibr-i azâmet yüzünden aktı!*

*Kalben dedi kim: nedir şu âlem?
Bir zerre huzûr-u şevketimde,
Gökler bile zir-i satvetimde,
Titrer şu cihân zemîne insem.*

...

*Göğsündeki tîr-i per bu lâyık,
Lâyık dedi bizlere bu hâlet:
Göğsümde durur cenâh-ı zillet,
Bizden bize geldi her fenalık*

...

*“Yerlerde süründürür ukâbı...
Dünyalara sığmamışken evvel,
Her cizve olur hevâma me’kel,
Hakkın ne şedîddir ukâbı.”*

Ali Ekrem Bolayır, Vicdan Alevleri, s.30-31-35

“İstanbul’a” başlıklı manzûmede ise İstanbul’un Avrupa mandasına girmesi konusundaki fikrini mısralara dökmüştür şair. Örtülü bir şekilde karşıt güçleri “ikâb-ı medeni” olarak tanımlar. Kartalın yırtıcılığı ve gücü üzerinden benzetme yapar.

Seni vermek mi? Değil Avrupa, dünyâyı dahi,

Bütün eşrârını gönderse, ikâb-ı medeni

Ali Ekrem Bolayır, Vicdan Alevleri, s.36

2.1.5.4. Fâik Ali Ozansoy’un Şiirlerinde Kartal

Fâik Ali Ozansoy, *Fâni Teselliler* adlı eserinde yer verdiği “Tulû’dan Evvel” adlı şiirinde, kürsi-i temâşâsının etrafında kartalların uçtuğunu söyler. Sanki gecenin rûhunun büyük bir kanadıdır.

Uçar kartallar, etrafında kürsi-i temâşâmın,

Mücessim rûh-ı şeb pervazıdır güyâ ki elhamın;

Bütün fıkır ve hayâlim dûr eder fevkinde ecremin;

Selam îsal eder bâd-ı mu’tır-ı fecr evvelden.

Fâik Ali Ozansoy, Fâni Teselliler, s.56

Temâsil adlı eserde ise “Samîmiyyet-i Sevdâ” adlı manzûmede, kartalların dağlara haber ulaştırdıkları söylenir. Şair, beşerî özellikler atfettiği kartalları aynı zamanda dağların zirvelerinde yuva yapmaları, konaklamaları yönünden de ele almıştır.

Peyâm îsâl o kartallar cibâle;

Ufuklardan yağar şelâlelerle

Güzellikler, tebessümler, seherler.

Fâik Ali Ozansoy, Temâsil, s.81

2.1.5.5. Hüseyin Suat Yalçın'ın Şiirlerinde Kartal

Hüseyin Suat Yalçın, *Lâne-i Melâl* adlı eserinde yer alan “Donanma İ'âne-i Milliyesi Münâsebetiyle:” başlıklı manzûmesinde, Girit'in önemini ve akıbetini ele almıştır. Şair, Girit'in çok yaşamış yırtıcı bir kartalının kaç kişinin beynini ortaya çıkardığını, yediğini sormak ister. Kaç kişinin kurda kuşa yem olduğuna değinerek sitem dolu mısralar dizer. Kartalın yırtıcı kuşlardan olması hasebiyle şair, anlatmak istediğini kartal üzerinden daha derinden hissettirir.

Girit'in çok yaşamış yırtıcı bir kartalına

sorunuz, kaç kişinin beynini bel' etmiştir.

Nice bîçâre çocuklar nice bîçâre ana

Parça parça kurda kuşa yem olup gitmiştir.

Hüseyin Suat Yalçın, Lâne-i Melâl, s.102

2.1.5.6. Hüseyin Dâniş'in Şiirlerinde Kartal

“Bir Felsefe-i Hezeyân-âlûd” şiirinde şair, kartalların yükseklerden uçmasına ve yükseklerle yuva yapmasına değinerek başını göğe yükselten kayaların arasına kartalların yuva yaptığını söyler.

Ser-ber-efrâz-ı âsumân kayalar

Ki içinde 'ukâblar yuvalar.

Hüseyin Dâniş, Karvân-ı Ömr, s.89

2.1.5.7. Değerlendirme

Cenap Şahabettin, sadece bir şiirinde kartalların yükseklerden uçmasına ve göğün hâkimi olduklarına değinir. Tevfik Fikret de bir şiirinde göklerin hâkiminin kartallar olduğunu söyler.

Ali Ekrem Bolayır'ın iki şiirinde kartala rastlanılmaktadır. Şair, şiirinin öznesi olarak kartalı seçmiş ve ideolojik fikirlerini alegorik bir anlatımla açıklamaya çalışmıştır. Kartalın heybetine değinerek, vermek istediği mesajı kartal üzerinden somutlaştırarak daha

etkili anlatmaya çalışmıştır. Faik Ali Ozansoy, kartalı fiziksel özellikleri ile ele almıştır. Hüseyin Suat Yalçın da yine kartalın yırtıcılığına değinmiştir. Hüseyin Dâniş de diğer şairler gibi kartalın yüksek yerlere yuva yapması ve göğe hâkim olması gibi özelliklerini şiirlerine konu etmiş ve anlatmak istedikleri düşünceleri somutlaştırmaya çalışmışlardır.

Tabiat temasının ağır bastığı Servet-i Fünûn şiirinde görüldüğü gibi kartallar da yükseklerden uçuşması ve göğe hâkim olması gibi özellikleri ile şiirlere konu olmuştur. Şairler, içlerine sinmiş olan karamsar ve melâl dolu hislerini somutlaştırırken tabiat varlıklarından yararlanmış ve hislerini onlara sirayet ettirmişlerdir.

2.1.6. Kumru

Kumru, muhabbetin ve sevginin sembolü olan kuşlardandır. Güzel ve içten ötüşüyle bilinmektedir. Selvi ağacı ile arasında ilgi kurulur. Kumrunun konmak istediği tek ağaç Selvi ağacıdır (Ertap, 1996: 80). İnsanlarla iç içe olmaya meyilli olan bu kuş türü, Divan Edebiyatı'ndan bu yana şairlerin şiirlerine konu olmuştur.

2.1.6.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Kumru

Cenap Şahabettin, sadece “Ninni” başlıklı şiirinde kumru kuşuna değinir. Yavrusunu uyutan bir anne tabiattaki canlı ve cansız tüm varlıkların susmasını ister. <Hu hu> sunu kessin kumrular, diyerek sessiz olmalarını ister.

2.1.6.2. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Kumru

Tevfik Fikret'in sadece “Sühâ ve Pervin” isimli uzun manzûmesinde kumru kuşuna rastlanmaktadır. İki genç kırlarda dolaşırken Pervin Sühâ'ya bir dalın üzerindeki iki kumruyu gösterir ve kuşların ayrılmak istemediğini sezdirir. Kumru kuşlarının en belirgin özellikleri muhabbet kuşları olmalarıdır. Çifte kumrular terkiibinden anlaşılacağı üzere şiirde de şair, ayrılmayan, her zaman birbirine derin muhabbet besleyen kumruların bu özelliğine atıf yapmaktadır.

PERVİN

-O ayrılış da niçin sanki... Cebr eden var mı?

“Bir dalın üzerinde bir çift kumru gösterir.”

Bakin şu kuşlara ayrılmak istiyorlar mı?

Bütün cihan kavuşurken...

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.37

2.1.6.3. Ali Ekrem Bolayır’ın Şiirlerinde Kumru

Ali Ekrem Bolayır şiirlerinde kumru kuşuna pek fazla yer vermemiştir. *Zılâl-i İlham* adlı eserinde yer verdiği “Kumru” başlıklı şiirinde, kumruyu şiirin öznesi olarak konumlandırmış ve hüznü rûhunu kumru üzerinden tercüme etmeye çalışmıştır. Kumru, süslü kanatlı bir kuştur. Bir hazan yaprağı gibi yuvasından uçarak göklere sefer etmiştir. Sönmüş yıldız gibi beyhûdedir. Şairin fikri gibi yorgundur. Kumru hazin hazin ah etmektedir. Şair, artık ah etmemesini söyler. Kumruyu kuş değil muhabbetin gözyaşı olarak nitelendirir. Kumru, ayrılığın belasının esiri olmuştur. Şair, kendi gönlü gibi kumrunun da gönlünün mükedder olduğunu söyler. Şiirin sonunda ise şair, kumrunun koşup yârine gitmesini söyler. Şiir boyunca şairin hislerinin kumru üzerindeki yansıması görülmektedir. Muhabbetle, güzel sesiyle anılan kumru, şairin kederli rûhuyla bütünleşerek mükedder bir kuşa dönüşmüştür.

Kumru ey ta’ir-i münakkaş-ı per!

Âşiyân-ı hayâtından kaçarak,

Bir hazân yaprağı gibi uçarak

Niçin ettin semâya doğru sefer?

...

Kumru Allah için sükût eyle!

İşte parlak şafak âyân oldu,

Asmân-ı safâya gül doldu,

Gülüyor her cihet, yine böyle

Âh edersen nedîm gülersin sen!

*Merhamet etti bak eşin de sana,
Gözünün nûru eyliyor îmâ
Aşkını; etmez artık istiğnâ,
Geliyor nâz ile şu cânibden...
Sus! Nihâyet o yâri cezb ettin,
Geliyor yârim ki... Sen bile gittin!*

Ali Ekrem Bolayır, Zılâl-i İlham, s.47-49

2.1.6.4. Hüseyin Sîret Özsever'in Şiirlerinde Kumru

Hüseyin Sîret Özsever'in iki şiirinde kumru kuşuna rastlanmaktadır. “Mayıstı Pencерemizden” şiirinde şair, yâri ile olan muhabbetini edalı kumruların işvekâr rûhuna benzetir.

*Edâlı kumruların rûh-ı işvekârı gibi
Ederdi nâz u görüşme leb-i muhabbetimiz;
Verirdi güllere bir tatlı ra'şе-i asebî
Bir aşiyân-ı emelden hedîr vuslatımız.*

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.32

“Kumru ile Rebâb” şiirinde özne kumrudur ve şiirde şairin penceresine küçük bir kumru konar. Şair, pencereden içeri alır ve halini tasvir etmeye çalışır. Kumru sanki uçan buruşuk bir gölge yahut çiçekli bir kanattır. Uçarken düşer ve ölür. Şair küçük kumruyu gözyaşlarıyla yıkayarak rebâb-ı şiirine gömer.

*Hazânda; bir sarışın akşamüstü, pencерemin
Önünde çırpınarak konu bir küçük kumru.
Uzakta bir yere <Hu, hu> diyordu; sonra derîn
Kabarttı göğsünü, gördüm ki şâhikâlarla dolu.*

*Bu yavru kuş, nereden geldi? Kim bilir hangi
zavallı bir yuvanın geç kalan firârisi.*

*Döküldü ây, dağınık bir gül-i hazân sanki,
Odamda bir iki yapraktı serpilen aksî.*

*Tavanda bir buruşuk gölge, bir kanatlı çiçek
Uçardı, göğsüme çırpındı düştü pür-lerze.
Dizimde kaldı kırık bir eypekli yelpâze.*

*O na's bîkesi, gözyaşlarımla gusl ederek
Rebâb-ı şî'rime gömdüm, şikeste-i kalb-i sürud,
Bugün elimde örümcekli, tuzlu bir tabut.*

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.55-56

2.1.6.5. Hüseyin Suat Yalçın'ın Şiirlerinde Kumru

Hüseyin Suat Yalçın'ın "Kumru" başlıklı şiirinin öznesi iki kumru kuşudur. Şair aslında yârinden ayrılışını, çifte kumruların ayrılışına benzetir. Şairin penceresine iki kumru yuva yapmıştır. Birisinin zayıf vücudundan hasta olduğu bellidir. Zaman sonra hasta olan kumru ölür, eşi ise melûl melûl dolanmaktadır yuvanın civarında. Bu kumrunun hali, sanki şairin âlâm ve infi'alinin kumruya sirayet etmiş halidir. Şair kendi halini, hissini kumruda görür. Bir an şairin gönlü, kendini o elemli kumru kuşu sanmaktadır. Şair, şiirin sonunda hayallerimin ilhamı dediği sevdiğini, aynı böyle kaybettiğini söyler. Kumrunun halini kendine benzetmiş, kumru ile gönlü arasında bir bağlantı kurmuştur şair.

İki kumru geçende penceremin

Yuva yapmıştı bir kenarına

Birinin âşikâr idi müzmin

Bir kırıklık ten-i nîzârında.

Mevsimin bir dem-i mesârında

Öldü nâgâh o ta'ir-i ma'lûl

Boş kalan lânenin civârında

Dolaşırdı eşi melûl melûl..

Benim âlâm ü infî 'âlâtım

O küçük kuşta pek nümâyândı

Ki gönül kendini o kuş sandı.

Seni ey mülhim-i hâyâlatım

Bir gece dest-i merg-i hevl-efken

Böyle almıştı nâgehân benden.

Hüseyin Suat Yalçın, Lâne-i Melâl, s.22-23

2.1.6.6. Değerlendirme

Cenap Şahabettin'in bir şiirinde kumru sadece isim olarak geçmektedir. Tevfik Fikret'in de yine bir şiirinde kumruya rastlanır. Şiirin mısralarından şairin hüznü olduğu anlaşılır ve kumruların ayrılmaması gerektiğini söyler.

Ali Ekrem Bolayır ise, şiirinin öznesi olarak kumruyu seçer. Hüzün dolu rûhuna, kumru da eşlik etmektedir. Şiir boyunca şair ve kumru kederli bir rûhu paylaşırlar. Hüseyin Sîret Özsever, iki şiirinde kumruyu konu edinir. Penceresine konan kumrunun halini ayrıntılı tasvir ederken, aynı zamanda kendi rûhunun yansımasını da aksettirir. Hüseyin Suat Yalçın ise şiirler boyunca sevdiğini ve aşkını anlatırken, kumruyu konu edindiği şiirinde de iki kumrunun birbirinden ayrılmasını ve duygularını açıklamaya çalışır. Aslında şair, kendi hüznü, keder dolu ve hasret çeken yüreğini kumrular üzerinden açıklamayı seçer.

Görüldüğü üzere, Servet-i Fünûn Dönemi şairleri de çok sık olmasa da bazı şiirlerinde kumru ile kendileri arasında bağlantı kurmuş, anlatımı canlandırmak için tabiattaki varlıklardan yararlanmışlardır. Şairler, kumruların olumlu özellikleri ile ilişki kurmuşlardır.

2.1.7. Serçe

Vücudu itibariyle, nahifliği, güçsüzlüğü ve küçüklüğü sembolize eden serçeler, şairler tarafından genellikle diğer varlıklarla karşılaştırılmaları dolayısıyla şiirlere konu olmuşlardır. Bazen de şairler kendi güçsüzlüklerini serçe ile eş tutmuşlardır.

2.1.7.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Serçe

Cenap Şahabettin'in iki şiirinde serçeye rastlanmaktadır. “İlkbahar” başlıklı şiirde, serçeler baharın huzur veren halinden etkilenerek yuvalarında duramayıp sevinçten hop hop sıçramaktadırlar. Arılar ise baharın hoş kokusundan sarhoş olmuşlardır.

Serçe yuvasında durmaz

Sevincinden sıçrar hop! hop!

Baharın hoş kokusundan

Sanki sarhoştur arılar

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.319

Şairin yayımlanmamış isimsiz bir manzûmesinde ise serçeler, hazan mevsiminde gamlı gamlı ötmektedir.

2.1.7.2. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Serçe

Tevfik Fikret'in “Müsse İçin” başlıklı şiirinde şair, Ankâ ve serçenin aynı ölçüde, yan yana uçamayacağını vurgulayarak ikisi arasında bir karşıtlık oluşturur. Müsse şiir vadisinde bir Ankâ, şair ise onun yanında bir serçedir (Baş, 1997: 293).

Yükselmeyi ister fakat efsûs!

Ankâ ile bir serçe ne mümkün

Bir sahada olsun mütekârin;

Nâgeh düşerim toprağa me'yûs.

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.453

Şermin adlı eserde bulunan “Kış Baba” başlıklı şiirde şair, kışın hayvanların yiyeceksiz kalmalarına üzüldü ve serçenin küçük ve güçsüz haliyle yemsiz, yuvasız ne yapacağını sorar.

2.1.7.3. Ali Ekrem Bolayır’ın Şiirlerinde Serçe

Zılâl-i İlham adlı eserde yer alan “Serçe” başlıklı şiirde, özne bir serçedir. Şair, penceresine konmuş bir serçeyi ayrıntılı olarak tasvir etmiştir. Şair, serçenin küçük ve nahifliğinden ötürü insanlardan çekindiğini söyler. Serçeyi küçücük bir kalbe benzetir. “Maskara” olarak nitelendirir. Seher yüzlü ve bulut tüylü çiçek yakıştırmalarını yaptığı serçeyi, kimin layıkıyla resmedebileceğini sorar. Serçenin ötüşü şairin rûhuna te’sir eder ve şair gönlünü serçeye yuva yapmak ister. Şiir boyunca şairin serçeye karşı sevgi dolu yaklaşımı gözler önüne serilmiştir.

Gagasıyla vuruyor tık tık tık,

Kondu bir serçe bizim pencereye;

Yem mi bulmuş acaba maskaracık?

Ne kadar şevk ile eyler cik cik!

Nazar etmez bile hiç meşcereye,

Gözü etrafına ama nekrân.

Çünkü rahat ile bir yem yer iken,

Korkuyor ömrü fedâ etmekten.

Zerre-i cismine dünyâ düşman,

Hele öldürmeye âşık insân!

Nefes aldıkça şu hayvan sık sık,

Sanırım tîr-i nigâhım gitti,

Küçücük kalbini mecrûh etti.

...

Ali Ekrem Bolayır, Zılâl-i İlham, s.236

2.1.7.4. İsmail Safa'nın Şiirlerinde Serçe

İsmail Safa *Mensiyyat* adlı eserinde yer verdiği “Kendi Kendime” başlıklı manzûmesinde, ümit dolu serçelerin fenâ-yı dehre mi güldüğünü sorar ve sebebini anlayamaz.

Bekâmı cest u cevâîdir, fenâ-yı dehre mi güler?

Şu pür ümîd serçeler, şu nevdemîd gönceler?

İsmail Safa, Mensiyyat, s.51

2.1.7.5. Hüseyin Sîret Özsever'in Şiirlerinde Serçe

Hüseyin Sîret Özsever “Karmen” şiirinde, sevdiği ile olan güzel günlerini anımsarken bir serçe kadar hafif olduklarını, koşup, gülüp, oynadıklarını söyler. Kendisini ve sevdiğini minik cüsseli serçeye benzetir.

2.1.7.6. Değerlendirme

Cenap Şahabettin, sadece iki şiirinde serçeden bahsetmiştir. Şairin değişen psikolojisi şiirlerine de aksetmiştir. Serçe bazen gamlı gamlı öterken bazen de baharın huzur veren havasında sevinçle ötmektedir. Tevfik Fikret ise karşılaştırma yapmak amacı ile şiirinde serçeye yer vermiştir. Şair, serçe ve Ankâ arasındaki uzaklık ile kendi ve sevdiği arasındaki uzaklığı ve ulaşılmazlığı anlatmaya çalışmıştır. Serçe şairin kendisidir.

Ali Ekrem Bolayır ise sevgi dolu bir şiir kaleme almıştır. Mutlu, heyecanlı bir ruh hali ile penceresine konmuş olan serçenin halini açıklamış ve ona yuva olmak istemiştir. İsmail Safa, serçeye pek yer vermemekle birlikte sadece bir şiirinde, ümit dolu serçelerin neye güldüğünü sorgular. Şiir boyunca şairin kederli bir ruh haline bürünmüş olduğu sezilir. Hüseyin Siret Özsever de benzetme sanatından yararlanarak, serçeye yer verdiği şiirinde kendini ve sevdiğini serçeye benzetmiştir.

Bu santimentalist döneme hâkim olan karamsar ve elem dolu ruhlar yani şairler, anlaşılacağı üzere serçenin bu nahif ve güçsüz özelliklerinden kendilerine pay çıkarmış ve kendilerini bazen serçeye kıyaslarken bazen de serçenin kendisi olmuşlardır.

2.1.8. Kırlangıç, Kanarya

Kırlangıçlar, hızlı kanat vuruşu, süratle uçuşu ve havada zigzaglar çizerek uçmaları ile bilinirler. Yuvasını yerden aldığı toprağı ıslatarak, çamur yapıp inşaat ustası gibi sıvayarak yapar. Ayrıca yavrularının yuvadan düşmemeleri için ayaklarını bağladığı söylenir. Rivayete göre kırlangıçlar, cennetten kovulan Adem'in sakalından bir tel ve Havva'nın saçından bir tel alarak bunlarla yavruları yılanlara yem olmasın diye ayaklarını bağlamıştır (Ertap, 1996: 79). Bu özellikleri ile şairler serçeleri şiirlerine konu etmiştir. Kanarya da yine edebiyatımızda güzel sesiyle anılan kuşlardan biridir. Şairler kuşlar ve özellikleri ile kendileri arasında bir bağ kurarak şiirlerinde kuşlara yer vermişlerdir.

2.1.8.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Kırlangıç

Cenap Şahabettin “Bir Kırlangıç” isimli şiirinde, henüz uçurtmaya başladığı yavrusuna, diye küçük bir not düşmüş ve şiir boyunca uçup gökyüzünde alemin sırlarına ermesini, yuvasını bulmasını, derenin suyundan içmesini, uçup eşini bulmasını ve Mevlâ'yı bulmasını nasihat etmiştir.

2.1.8.2. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Kanarya

Tevfik Fikret, “Haluk'a:” başlıklı manzûmesinde, oğlu Haluk'la olan bir anısını mısralara dökmüştür. Yirmi yıl evvel ölen kanaryasına yaptığı matem odasını oğluna

gösteren Tevfik Fikret, bu hatırasını mısralara döker ve bu şiire sebep olan şeyin, o kanaryaya yaptığı taş olduğunu söyler.

2.1.8.3. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Kırlangıç ve Kanarya

Ali Ekrem Bolayır, çocuklar için yazdığı *Şiir Demeti* adlı şiir kitabında, “Başkasının Yardımı” adlı manzum hikâyesinde güzel bir nasihat ve mesaj verir. Bir hikâye anlatarak ders çıkarılmasını sağlar. Hikâyenin öznesi bir kırlangıç ailesidir. İntak ve teşhis sanatlarını kullanarak kırlangıçlara beşerî özellikler atfeder. Bir çiftliğin duvarına, sarmaşıklar arasına yuva yapan kırlangıçlar, ev sahibinin yuvayı yıkacağını duyunca tedirgin olurlar ve yuvalarını taşımayı düşünürler, lakin ev sahibi komşulardan yardım isteyince baba ve anne kırlangıç, başkasından âdeme yardım gelmez, gelse de işe yaramayacağını söyler ve kalmaya karar verirler. Komşular gelmeyince ev sahibi kendisi sökmek ister, bunu duyan kırlangıçlar yuvalarını alıp başka güzel bir yere giderler. Şair, insan kendi işini görmeli, başkasından medet umarsan yolda kalırsın mesajını iletir.

Ali Ekrem Bolayır, *Zılâl-i İlham* eserinde ise “Kanaryacığım” şiirine yer verir. Şair, kafeste bir kanarya beslemektedir. Kanaryanın nağmeleri ile mest olmaktadır. Şair, şiir boyunca kanarya ile olan güzel ilişkisini anlatır.

Ötüyor şevk ile kanaryacığım;

Ne güzeldir sedâsı, refâtârı!

Konuyordu ele kanaryacığım

Açıyor korka korka minkârı...

«Ci» k, cik cik, ciik ciik cik cik

Ne der o maskara, ne istersin?

Bilirim derdini: Biraz yemcik.

Vermem ama.. Nasıl da dilbersin!

Hadi al ye, yoruldum artık ben;

Sana bıktım tüneklik etmekten

...

2.1.8.4. Hüseyin Dâniş'in Şiirlerinde Kırlangıç

“Kırlangıç” başlıklı şiirde, şair hüznü, yorgun ve yalnızdır. Bu hislerini ise tabiata yönelerek, tabiatın unsurlarından faydalanarak açıklama yoluna gider. Kırlangıcın, kendisine ağaçlıklar arasında güzel ve yıldızlı bir yuva seçtiğini söyleyerek kırlangıcı özgür ve huzur dolu bulur. Kendisini bir kırlangıca benzeterek, yorgun ve dilsiz olarak hüznü ve kederle çırpınmadan düşerse, uzletinin kuşlara uyku yuvası olacağını söyler. Son dördlükte ise şair, sessiz bir ev istemektedir. Merhamet yayan mavi bir gök, biraz çiçek, ağaç, gölgelik... Bir kuş da gelip ölse civarında gâh gâh...

*Fersûde pâyhânelerin köhne revzeni,
Dûd-ı zâlâm içinde yüzen meşcer-i nihân,
Emsâli rahnelerde piristû neşîmeni
Tercîh eder; o lâne-i mensâ vü dilnişân.*

*Bîgâne-i beşer, fakat âzâde, pür-huzûr
Dest-i nesîm-i tesliyet-âverde sallanır.
Hissetse kuşçağz beşerî bir nigâh-ı dûr
Ürker, kabul-ı âfete her dem hazırlanır.*

...

*Gezdikçe hep arar nazarım semt-i sâmiti
Kırlarda hep güzergeh-i ra'i vü şâ'iri.
Eşcâr-ı râz- perverin izlâl-ı hâ'iti.
Tefrih için yeter helecân-ı meşâ'iri.*

*Bir evceğiz bulunsa ve bir sâmt-ı bî-hudûd
Birkaç ağaç, biraz da çiçek, bir de sâyegâh;*

Güsterde olsa üstüne bir târem-i kebûd

Bir kuş da gelse ölse civârında gâh gâh...

Hüseyin Dâniş, Karvân-ı Ömr, s.177-178

2.1.8.5. Değerlendirme

Cenap Şahabettin'in, bir kırlangıcın yeni uçmaya başlamasını anlatırken aslında kendi çocuğundan bahsediyor olması muhtemeldir. Şiirin başında şair, şiirini "henüz uçurmaya başladığı yavrusuna" diye başlamaktadır. Şair kırlangıç vasıtası ile kendi yavrusunun hallerini ve yapmasını istediklerini söyler. Tevfik Fikret ise, bir şiirinde oğlu Haluk'a yıllar evvel ölen kanaryasını ve mezarını gösterir. Şair bu şiirin yazılma sebebi olarak da ölen kanaryasını gösterir.

Ali Ekrem Bolayır, çocuklar için yazdığı *Şiir Demeti* adlı eserinde çocuklara birçok konuda mesaj vermeyi amaçlar. Bir kırlangıç ailesini konu ettiği şiirinde aslında vermek istediği bir mesaj, nasihat vardır. Bu mesajı da kırlangıçları konuşturarak çocuklara ulaştırır. Yine bir diğer şiirinde, özne kanaryadır. Şiir boyunca şairin mutlu ve huzur dolu rûhunun yansımaya şahitlik edilir. Şair, kanaryaya karşı beslediği sevgi dolu yürekle hislerini gösterir. Hüseyin Dâniş ise, kaleme aldığı şiir boyunca yorgun ve üzgündür. Gördüğü bir kırlangıcı mutlu ve huzurlu bulurken kendisini mükedder birisi olarak görür. Karamsarlıkla dolu rûhunu, ancak sessiz ve yeşillikler içindeki bir evle yumuşatmaya çalışır.

Verilen örnek şiirlerde görüldüğü üzere, şairler kanarya ve kırlangıca çokça yer vermemişlerdir. Şairlerin duygularının aktarılması yönüyle vasıta görevi gören bu varlıklar, Servet-i Fünûn şairlerinin belli başlı şiirlerine konu olmuşlardır.

2.1.9. Karga/ Zağ/ Gurâb

Karga; sesi, rengi, yürüyüşü ve daha çok leş ve pislik yiyerek beslenmesi hakkındaki inanışlarla şiirlerde yer almıştır. Çirkin sesi ve ötüşünden ötürü getirdiği haberlerin kötü ve uğursuz olduğuna inanılır. Renginin siyah olması ile de gece, uğursuzluk, sevgilinin saç ve rakip arasında benzerlik kurulur (Ertap, 1996: 70-71). Kargaya biçilen roller; mihnet, gam, cevir, matem, bela, fitne, adâvet, kem gözlü, kötü

talih ve ecel gibi ögelerdir. Şairlerin bu unsurlarla birlikte kargayı çeşitli tasavvur ve benzetmelere konu etmelerinin sebebi muhtemelen karganın uğursuz olduğu inanışıdır (Demirkazık, 2011: 149). Karga kelimesi Türkçede lanetlemek, beddua etmek anlamına gelen “kargamak” fiiliyle ilişkili de olabilir (Ayvazoğlu, 2022: 312). Divan Edebiyatı’ndan bu yana karga, şiirlerde şairlerin kendilerini yüceltip karşısındakini alçaltmak için de kullanılmıştır. Birçok edebî dönemde, hayvanların kültleşmiş özelliklerinden yararlanılarak insanlarla aralarında bir benzerlik kurulmuştur.

2.1.9.1. Cenap Şahabettin’in Şiirlerinde Karga

Cenap Şahabettin’in üç manzûmesinde kargaya rastlanmaktadır. “Teşne-i Teb” şiirinde, çölde sıcağın susamış ve bir damla su arayan yolcuya kırık kanatlı karga “Yürü!” der (Baş, 1997: 158).

Eder hemîşe seyahat o teşne-i pür-teb,

Huzûr bilmez o feyfâneverd-i sîne-harâb,

O hastaya: < Yürü!> der bir şikeste-bâl gurâb;

O bîkese: <Yürü!> der bir gazâl-i can-ber-leb;

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.94

“Sonbahar” başlıklı şiirde ise şair, sonbaharda tüm kuşların gittiğini sadece baykuşların gece ortaya çıktığını söylerken gündüz de kargaların görüldüğüne değinir. Şairin, “Temâşalarım” başlıklı uzun manzûmesinde ise mizahının kargası, mana kürsüsüne konan ılık renkli bir kuş olmuştur. Kargayı bir benzetme unsuru olarak ele almıştır.

Hem reng-i ziyâ bir kuş olur

Kürsî-i maânîye konan zağ-ı mizâhım

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirler, s.340

2.1.9.2. Tefik Fikret'in Ŗiirlerinde Karga

Tefik Fikret'in iki Ŗiirinde kargaya rastlanmaktadır. “Âveng-i Ŗühûr”da, birkaç kem gözlü karga güya yokluk tayfının benzeri olan bekleyiŖin sessizlik rengidir. Kışın siyah bir yığın teŖkil ederler. Kalp sırrının benzeridir kargalar. Uğursuz olarak nitelendirilen kargalar aynı zamanda kem gözlü, kötü bakışlı olarak da tanımlanır. Aynı zamanda siyah yığın denilmesi, karganın siyah renginden hareketle söylenmiş, kışın karın beyazlığı ile karganın siyahlığı arasında bir tezat oluŖturmuŖtur. Ŗair kargayı, anlatmak istediğı soyutlukları somut hale getirmek için kullanmıŖtır.

Gûyâ bu intizârın o reng-i sükûnudur...

Birkaç nazîr-i tayf-ı adem- zâg-ı bed-nigâh

TeŖkîl eder bu sahnede bir tûde-i siyâh;

Bunlar kışın nümûne-i râz-ı derûnudur!

Tefik Fikret, Rübâb-ı Ŗikeste, s.407

“İktirâb” Ŗiirinde Ŗair, “ *TahrîŖ eder sımâhımı bin nevhâ-i gurâb*” (Tefik Fikret, Rübâb-ı Ŗikeste, s.423) diyerek kargaların feryâdının kulağını tahriŖ ettiğini söyler. Karga sesi insanların kulağını tırmaladığından ötürü, Ŗairler de kötü sesli olarak nitelendirmiŖtir.

2.1.9.3. Hüseyin DâniŖ'in Ŗiirlerinde Karga

“Elhân-ı Hazân” başlıklı Ŗiirde, Ŗair hüznü ve melankoli dolu rûhunu tabiatla bütünleŖtirerek sonbaharla birlikte anlatır. Baharda, inatla yuva olan bir fidana seslenen Ŗair, neden coŖkun gül bahçesinin bugün kanatları kırıktır, diye sorar. Sesi karga inlemesine benzemektedir. Karga sesinin çirkin ve uğursuz olması ile sonbaharın hüznü ve hayatın durgunlaŖması arasında bağlantı kurulmuŖtur. Ŗair gönlünün halinin harâb olduğunu dile getirmiŖtir.

Bahârda ‘inadla o âŖiyân olan nihâl,

O gülbüin-i tarâb-nümûn bugün neden Ŗikeste-bâl?

Nevâ-yı zâr-ı zağ olur kulûba muris-i kelâl,

Ridâ-yı sebzedden olur bürehne-kâmet-i cibâl,

Yine, sitîze-i zamânla hâli dil harâbdır.

Hüseyin Dâniş, Karvân-ı Ömr, s.74

2.1.9.4. Değerlendirme

Cenap Şahabettin, sadece üç şiirinde kargaya yer vermiştir. Bu şiirlerde de karga derin bir anlama sahip değildir. Şair sadece kırık kanatlı bir kargadan ve ılık renkli bir kuşa bürünmüş bir kargadan bahsetmektedir. Tevfik Fikret ise iki şiirinde kargaya yer vermiştir. Kem gözlü kargalar sessizliğin rengi olurken bir taraftan da kötü kabul edilen sesleri ile ötmektedirler. Şair, hislerini daha somut ifade edebilmek için karga benzetmesini yapmıştır. Hüseyin Dâniş'in de kargadan bahsettiği tek şiiri, hüznün ve elem doludur. Bir sonbahar temasını işleyen şair, hüznün mevsimini, duyduğu karga sesinin çirkinliği ile tamamlamaya çalışmıştır.

Verilen şiirlerde görüldüğü üzere, Servet-i Fünûn Dönemi sanatçıları Divan Edebiyatı'ndaki uğursuz ve kötünün habercisi olan kargadan farklı bir karga inşa etmemişlerdir. Şairler genellikle olumsuz temaları işlerken, tabiattaki uğursuz ve olumsuz özelliklere sahip olan hayvanlardan yararlanmışlardır. Karga da olumsuz özellikleri bakımından şiirlerde ele alınmıştır. Aynı zamanda bu olumsuz özellikler, Türk mitolojisinde yer alan karganın bir yansımasıdır.

2.1.10. Çaylak

Çaylak, alçaktan uçan yırtıcı kuşlardandır. Kartal, doğan gibi büyük kuşların avladıklarından yemektir. Belli olan bir yuvası yoktur.

2.1.10.1. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Çaylak

Tevfik Fikret'in büyük yankı uyandıran, İstanbul'u menfûr ve mel'ûn bir şehir olarak ele aldığı "Sis" şiirinde, kapkara damlarla ayakta duran ve bir mâtemi temsil eden sessiz ve eskimiş evler çaylaklara yuva olmuştur.

Ey kapkara damlarla birer mâtem-i ber-pâ

Temsîl eden âsude ve fersude mesâkin;

Ey her biri bir leyleğe, bir çaylağa mavtın

...

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.341

2.1.11. Martı, Leylek

Bizim kültürümüzde mübarektir, hacıdır, sakindir diye şöhret kazanan leylekler, uzun gagalı ve uzun bacaklı göçmen kuşlardandır (Ayvazoğlu, 2022: 357). Leyleğin “lak lak” ötüşü boş ve anlamsız olarak görülür hatta bunu ötme değil de bağırma olarak nitelendirenler de vardır (Eskigün, 2006: 104). Ilıman iklimleri seven leylekler, baharın habercisi sayılırlar. Leylekler, birçok özelliği ile edebiyatımıza bilhassa şiirlere konu olmuştur.

Martılar ise iri gövdeli deniz kuşlarıdır. Gri ve beyaz renklidirler.

2.1.11.1. Tevfik Fikret’in Şiirlerinde Martı ve Leylek

Daha önce bahsettiğimiz üzere Tevfik Fikret, “Sis” şiirinde eskimiş sessiz evlerin leyleklere yuva olduğunu söyler.

Martıya ise “Sezâ” başlıklı şiirinde değinmiştir. Şair Heybeli’nin uzak bir ucunda gezinti için kanatlarını açmış beyaz bir kotrayı yani bir yelkenliyi martıya benzetir. Şair, martının beyaz oluşu ve deniz kuşu olması ile yelkenlinin beyazlığı ve denizde oluşu arasında bir bağ kurmuştur.

Uzakta, Heybeli’nin ta ucunda, martı gibi

Küşâde-bâl-i tenezzühtü bir beyaz kotra.

...

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.57

2.1.11.2. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Martı ve Leylek

Ali Ekrem Bolayır, çocuklar için yazdığı *Şiir Demeti* adlı şiir kitabında “Nasreddin Hoca ve Leylek” başlıklı manzum hikâyeye yer vermiştir. Hoca bir gün bir leyleği tutarak kıyafetini beğenmediğini söyler. Bir arşın gaga, bir arşın bacak, der. Gövden kalın, bileğin ince diyerek bıçakla leyleğin gagasını ve bacaklarını keser. Daha sonra “işte şimdi kuşa benzedin” der.

Nasreddin Hoca bir gün bir leylek

Tutmuş, demiş ki “Bu kıyâfet ne?

Uymamış senin büyük enine:

Ne kalın gövde, ne ince bilek!

Bir arşın gaga, üç arşın bacak

Hilkatinde bir yanlışlık olacak!”

Bir bıçak almış, bacaklar ile

Gagayı kesmiş; o zamân hele

Memnûn olarak demiş: “Âferin,

İşte şimdi bir kuşa benzedin!”

Ali Ekrem Bolayır, Şiir Demeti, s.32

Şairin, *Zılâl-i İlham* adlı eserinde yer verdiği “Martı” başlıklı şiirde, özne bir martıdır. Martı, beyaz rengi ile köpürmüş bir nûr gibidir. Şair, martıya soyut nitelendirmelerde bulunur ve martının üzerindeki izlenimlerini mısralara döker.

Bahre düşmüş koca bir lâşeye mihman olmuş

Bir güzel martı, beyaz, şûh... Köpürmüş bir nûr

Geliyor, sînesine şevk-i bahârı dolmuş,

Hüsnü âgûş-ı tabiatta sefâyab gurûr;

*Lâşeden lokma kopardıkça olup mest-i hayât
Sıçrıyor, çırpınıyor, bir heyecân-ı âsabî
Tutuyor cismini, mağribden atılmış lem'at
Şeklini patlatıyor cevher âvîze gibi;*

*O kadar zevk tağdî ile seyrâb-ı safâ
Ki görünmez gözüne seyr u efûl eşya,
Lâşesiyle onu girdâba sürükler cereyan...*

*İşte kânun-ı hayat: en küçük bir hayvan
Kendini bir koca mevtâ ile infâk ediyor,
Nehr-i dünyâda ölü, canlı beraber gidiyor!*

Ali Ekrem Bolayır, Zılâl-i İlham, s.95

2.1.11.3. Değerlendirme

Tevfik Fikret, leyleği yaşadığı yer itibariyle şiirine konu etmiştir. Martıya ise beyaz renkli olması ve deniz kuşu olması gibi özellikleri bakımından yer vermiştir. Ali Ekrem Bolayır ise leyleği fiziksel özellikleri bakımından ele alarak, Nasreddin Hoca fıkrasına konu etmiştir. Martı ise benzeyen unsur olarak kullanılmış ve deniz kuşu olmasına değinilmiştir.

Leylek ve martıya şairler pek rağbet göstermemiş ve görüldüğü üzere sadece Tevfik Fikret ve Ali Ekrem Bolayır'ın birkaç şiirinde yer verilmiştir.

2.1.12. Şahin

Şahin, av kuşlarındandır. Şahin, elde taşınır ve bilekten salınır. Bazen bu kuşun boynuna küçük bir çingirak takılır. Yükseklerle uçar. Avını hızlıca ve süzülerek yakalar.

Keskin gözlere sahiptir. Bazı zamanlarda ise gözü bağlanır (Pala, 2014: 418). Bazen şahin ve doğan aynı anlamda da kullanılır. Sevgilinin gönlü, rûhu bir şahin/doğan olur.

2.1.12.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Şahin

“Uyandı!” başlıklı şiirde şair, yârini, açık pencerenin önünde avucunda yükselmeye hazır bir şahine benzetir.

Bir revzen-i dil-küşâ önünde

Bir ârız-ı râhesi içinde

Şahin gibi i'tilâya hâzır

...

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.19

Şahin, sadece Cenap Şahabettin'in bir şiirinde kendine yer bulmuş ve kendisine benzetilen unsur olarak kullanılmıştır.

2.1.13. Ankâ

Ankâ, yere konmaması, kanadının nakışları, yaşadığı yerin tam olarak bilinmeyişi, küllerinden yeniden ortaya çıkması, köşk benzeri yuvası, hiçbir şekilde insanlar tarafından avlanamaması, cennet kuşu oluşu ve bazen yeşil olarak kabul edilen rengi ile çeşitli teşbih ve mecazlara konu olur. Ankâ, söz sanatlarında kullanılan fiziki özelliklerinin yanı sıra pek çok soyut değer ile de bağdaştırılır. Bunlar; âdem, hakikat, hayal, himmet, mânâ, kerem, lütuf, ihsan, erdem, vefa gibi pek çok mücerret kavramla ilişkilendirilir (Güneş vd. 2019: 242-243).

2.1.13.1. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Ankâ

Serçe başlığında bahsi geçen “Müsse İçin” başlıklı şiirde şair, Ankâ ile bir serçenin eş olamayacağını, aynı minvalde uçamayacağına değinerek Ankânın üstünlüğünü ortaya koyar.

Anka, Servet-i Fünûn şiirinde bahsi çok geçmeyen kuşlardan biridir.

2.1.14. İshâk Kuşu/ Şebâviz, Mûsikâr

İshak kuşu, baykuş familyasından olan ve geceleri hüzünlü hüzünlü öten bir kuştur. Rivayete göre, birbirinden ayrılan iki âşık gencin temsilidir.

Mûsikâr, bir çeşit düdükten ibaret saz olması yanı sıra bir kuşa da ismini vermiştir. Güya, gagasındaki birçok deliğe rüzgâr vurdukça sesler çıkaran mevhum bir kuştur. Bu kuşa Kaknus kuşu da denilmektedir (Onay, 1996: 366). Güzelliği, musikiyle olan alakası ve hazin bir sonla biten hikâyesinden ötürü şiirimizde güzel, zarif kullanımlar doğurmuştur. Kimi zaman aşığın gönlü yahut aşığın ta kendisi olmuş, kimi zaman çeşitli teşbihlerle güneşe benzetilmiştir. Müzikle ilgili kullanımlarında genelde musîkâr ismiyle anılmıştır (Güneş vd. 2019: 250).

2.1.14.1. Cenap Şahabettin’in Şiirlerinde İshâk Kuşu ve Mûsikâr

Cenap Şahabettin, sadece “Nısfü’l- Leyl” adlı şiirde İshâk kuşuna (Şebâviz) yer vermiştir. Gölge veren bir fidanın altında rüyaların okşadığı, güçten düşmüş bir kuş olarak yer alır.

Dağlardaki mazalle-i bûyâda âhüvan

Hülyâ-tırâz olur;

Birnahl-i müstalzide şebâviz-i nâtüvan

Rü’yâ-nüvâz olur;

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.154

“Vâlidemin Sesi” şiirinde ise şair; annesinin sesini, gönlünü okşayan hoş edalı, kanadı kırık bir mûsikâr kuşuna benzetir. Annesinin sesinin güzelliği ile mûsikâr kuşunun sesi arasında bir yakınlık oluşturur.

Nedir bu seski sarar kalbe bir lifâfe-i ter,

Ki zahm-ı ruha döker katre katre âb-ı rehâ?

Bu mûsikâr-ı şikeste-per ü nevâziş-edâ

Nedir ki nahl-i hayâtında irti'aş eyler?

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.155

2.1.14.2. Fâik Ali Ozansoy'un Şiirlerinde İshak Kuşu

Fâik Ali Ozansoy "Abdülhak Mihrünnîsa" başlıklı manzûmesinde, duyulan inleme sesleri İshâk ve Hüdühüd kuşuna aittir. Daha sonra ise şair, duyulan şeyi kendisi ve İshâk kuşundan çıkan başka bir âleme ait terâne olduğunu söyler.

Baykuş ötmez... Ve başlayan bu enîn

İshak'ın, Hüdühüd'ün terânesidir...

...

Duyulan şey "Beminle İshak" tan

Başka bir âlemin terânesidir.

Fâik Ali Ozansoy, Temâsil, s.24

2.1.14.3. Hüseyin Sîret Özsever'in Şiirlerinde İshâk Kuşu

"Eylül'de Bir Gece" başlıklı şiirde, şair gezerken ye's içinde öten bir İshak kuşuna rastlar.

Ayın on altısı olmuştu, mâh-ı pejmürde

Dökerdi çamlara solgun ziyâ-ı istiğrâk,

Öterdi ye's ile hülyâ-enîs bir İshak...

Hüseyin Siret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.120

2.1.14.4. Değerlendirme

Cenap Şahabettin şiirinde, İshak kuşunu güçten düşmüş bir kuş olarak değerlendirir. Bir diğer şiirinde ise şair annesini ve sesini anımsar. Annesinin o hoş edalı

sesini kanadı kırık bir Mûsikâr kuşuna benzetir. Şair, annesinin sesi ile Mûsikâr kuşu arasında bağlantı kurarak benzetme yoluna gitmiştir. Fâik Ali Ozansoy ise elem dolu bir hisle, kendisinin de İshak kuşu ile birlikte inlediğini dile getirir. Hüseyin Sîret Özsever de mükedder bir ruh ile bir eylül gecesini tasvir etmeye çalışır. Gezinti sırasında öterken gördüğü İshak kuşunun, aslında üzüntü ile öttüğüne karar kılar.

İshâk kuşu ve Mûsikar kuşu da Servet-i Fünûn şairleri tarafından şiirlerde pek yer verilen varlıklar değildir. Doğada var oluşlarına ve seslerine değinilen bazı şiirler dışında, bu dönemde pek sık rastlanılmamaktadır.

2.2. BÖCEKLER

2.2.1. Genel Olarak Böcek

Büyük bir çeşitliliğe sahip olan böcekler, büyük cüsseye sahip olmayan hayvanlardır. Kanatlı ve kanatsız türleri mevcuttur. Toplum tarafından benzetme unsuru olarak çokça kullanılmaktadır.

2.2.1.1. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Böcek

“En Ferahlı Günüm” şiirinde şairin fikri, güneşli bir günde havuzun kenarında uçan hevesli böceklere benzemektedir. Şiirin feryâdının sebebi budurki, bir uçuş dalgası ve sedası verir. Bir böcek bulutu, ıslak bir rüzgârın kanat darbesiyle nasıl perişan olursa en narin bir titreyiş ve en ufak bir heyecan ilhamı da şairin hayalini tırmalamaya yetmektedir.

Güneşli sath-ı sükûn perverinde bir havzın

Uçan hevâm-ı heveskârı andırır fikrim;

Budur sebeb ki en âsude nevha-i şi'rim

Verir sadâsını bir gizli mevc-i pervâzın.

Nasıl kolayca perişân olursa ebr-i hevâm

Hafîf darbe-i bâliyle bir nesîm-i terin,

Yeter hayâlimi tahdîşe bazı en narin

Bir ihtizâz, ufacık bir teheyyüç-i ilhâm.

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.117

2.2.1.2. Ahmet Reşit Rey'in Şiirlerinde Böcek

“Öğleyin” başlıklı şiirde tabiatın sessizliğini, tozları ve otları tahrik eden kertenkele ve böcekler bozar. Daha sonra tabiat yorgun sessizliğine geri döner.

Verirdi gâh o sükûn-zârâ bir hâfi helecân

Gubârı, otları tahrikle bir hevâmm u zıbâb;

O ihtizâz girip sâye-i hafâyâ hemen

Yine düşerdi tabiat sükûnete bî-tâb...

Ahmet Reşit Rey, Şiirleri, s.33

Şairin, “Metrûk” şiirinde ise yakıcı güneşin kucağında, tek ve تنها bir yerde ölmüş bir eşeğin etrafını, coşkun bir böcek baştan başa sarmıştır.

2.2.1.3. Hüseyin Dâniş'in Şiirlerinde Böcek

“Köyün Mezarlığı” başlıklı şiirde şair, toprağa düşmüş kişileri böcekten farksız görür. Bu benzetmeyi ise ölenlerin ilme, tarihe ve irfan yolunda verdikleri emeğin varlığına ve yokluğuna göre yapar.

Bir zerre müntefi' aceb olmuş mudur vücûd

Binlerce böyle hâke düşen cins-i 'âmmndan?

Yok, çünkü farkı onların asla hevâmmndan;

İrfân yolunda bir adım atmış mı hiçbiri?

Târîhe, 'ilme nâmını katmış mı hiçbiri?

...

“Gönlüm İsterdi ki” başlıklı şiirde şair, gece vaktinin güzelliğini tasvir ederken tüm güzelliklerle birlikte sevgilisinin de yanında olmasını istemektedir. Sakin gölgeler içinde manzarası aydır. Kuşlar ve böcekler, cümlesi kucaklaşmış uykudadır.

Sen olmalıydın âh! Dün akşâm mu’âşerem

Bir leyl-i sâf önünde ki zerrin nikâb idi;

Sâkin zılâl içinde kamerdi menâzırım,

Tâ’ir, hevâmm, cümlesi âğuşte hâb idi.

Hüseyin Dâniş, Karvân-ı Ömr, s.176

2.2.1.4. Değerlendirme

Tevfik Fikret’in düşünceleri ve hisleri hevesli böceklerle benzetmektedir. Şair, hislerini daha somut anlatabilmek için benzetmeden yararlanmıştır. Ahmet Reşit Rey, yorgun ve sessizliğe bürünmüş bir tabiat resmi çizer. Bu sessizliği ise böceklerin bozduğunu söyler. Şair de tabiat gibi yorgun ve bitkindir. Bir diğer şiirinde ise ölmüş bir eşeğin etrafını böceklerin sardığını söyler.

Hüseyin Dâniş’in böceğe yer verdiği bir şiirinde, aslında anlatmak istediği bir şeyler vardır. Şair ölenleri böcekten farksız görür. Şair, ölenlerin ilim ve irfanla meşgul olmaları ve hayattayken gösterdikleri faydaya göre böcek benzetmesi yapar. Bir diğer şiirinde ise gecenin sessizliğini ve tabiatın uyku halinde olduğunu sezdirmeye çalışırken daha somut anlatmak için kuşların ve böceklerin hep uykuda olduğunu söyler.

Görüldüğü üzere, Servet-i Fünûn şairleri böceğe pek yer vermemiş, iki şairin şiirleri dışında böcekler şiirlerde yer almamışlardır.

2.2.1. Kelebek/ Pervâne

Kelebek, Divan Edebiyatı’nda, şem ü pervâne hikâyesinin en önemli başkahramanıdır. Bu küçük kelekler, karanlıkta ışığın etrafında dönüp dururken

dayanamazlar ve ışığın içine atarlar kendilerini. Şemin ateşinde yanmaya razı olurlar. Bülbül gibi âşık ve fedakârlardır.

Aynı zamanda kelebekler, rengârenk renklerle süslü böceklerdir. Baharın bir diğer süsü de onlardır. Şairler, kalpteki sevinci, renklerin güzelliğini, baharın şenliğini ve ömrün kısalığını hep kelebek benzetmesi ile anlatmaya çalışmıştır. Divan Edebiyatı'ndan bu yana kelebekler ya şemin aşkıdan yanmakta ya baharın gelişini müjdelemekte yahut da kısacık olan ömrü sezdirmektedir.

2.2.1.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Kelebek

Kelebekler (Pervâne) Cenap Şahabettin'in birçok şiirinde yer almaktadır. “Gül-Bûse-i Aşk” şiirinde, kuşlar ve kelebekler şairin sevdiğini tebrik etmektedir. “Hafriyât-Mâziye” şiirinde ise şair, eski müsvedde bir romanına kelebek ismini verdiğini söyler. Kitabın ismi güzeldir lakin kendisini manasız bulur.

Okudum. Elli gazelde yok idi <söz> denecek

Bir şey. Attım yeni bir deste-i evrakıma el;

Bu da müsveddesi bir eski romanın: <Kelebek> !

İsmi hoş, kendisi mânâsız idi!.. Bir de güzel

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.110

“Sürûd-ı Sehâr” şiirinde, zaman zaman şairin koluna bir kelebek konar. “Yâr-ı Muhayyel”de şair, pervânenin ışığın etrafında dönmesine telmih yaparak heves rüzgârlarının kuşlar ve kelebekler gibi envâra koşmasını söyler.

Gâh olmalı bâziçesi bâd-ı hevesâtın:

Kuşlar, kelebekler gibi envâvara şitâbân;

Gâh olmalı bir haste-i leb-beste-i hırmân,

Gizlenmeli pür-zulmetine leyl-i hayâtın;

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.187

Şair, “Elhân-ı Şitâ” başlıklı şiirde, kış mevsiminin ilk ölüm izlenimini bir kelebeğin düşüp ölmesi ile verir.

Ey uçarken düşüp ölen kelebek,

Bir beyaz rîşe-i cenâh-ı melek

gibi kar

...

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.223

Şairin, “El Sürmeyin Sakın!” başlıklı şiirinin öznesi kelebeklerdir. Şair, çocuklarına seslenerek yaprakların içinde çiçek gibi uçan gümüş-ateş-semâ giyinmiş kelebeklere dokunmamaları gerektiğini söyler. Şiir boyunca benzetme yolu ile somut varlıklarla kelebekleri eş tutar.

Giymiş biraz gümüş, biraz ateş, biraz semâ,

Pür-hüsn ü pür-sükûn u pür-esrâr u pür-edâ,

Yaprakların içinde uçar bir çiçek gibi,

Yelpâzeler hayâli ipek bir etek gibi...

...

Tatsın füsûn-ı bûseyi akdâh-ı lâlede,

İçsin ziyâ-yı mevsimi sahbâ-yı jâlede,

Gezsin bütün ufukları, uçsun uzak, yakın...

Ervâhıdır güzel kelebekler aizzenin,

Benzer hayâl-i kalbine bir bîkr-i tâzenin:

Kalmaz hayât-ı revnâkı, el sürmeyin sakın!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.273

“Belde-i Mâzi” şiirinde şair, eskiden bahsederek güzel günleri anımsar ve beldenin şimdiki halini virâne-i mâzi olarak tanımlayarak bütün keleklerin öldüğünü söyler.

Güller kurumuş, son kuş uzaklaşmış ufuktan,

Sönmüş hep ocaklar ve hep ölmüş kelekler.

Sorsam şu uçuk yüzlü ve yaş gözlü çocuktan

Atiden aceb elleri böğründe ne bekler...

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.299

Şairin yayımlanmamış şiirlerinden olan “Diyâr-ı Firkatte” şiirinde, şairin meleğim diye nitelendirdiği yâri, yaz ve keleklerle birlikte gitmiş fakat dönmemiştir.

Nerdesin ey uzakta beklediğim?

Keleklerle yazla birlikte

Ey gidip avdet etmeyen meleğim?

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.309

“Sonbahar” şiirinde çiçekler solmuş, meyveler bitmiş ve şen kelekler de gitmiştir.

Soldu çiçekler

Meyvalar bitti:

Şen kelekler

Nerede şimdi?

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.323

“Tâ’lim-i Aşk” şiirinde bir kelek, çiçeklere konarak sevdasının sarhoşluğundan bahseder.

Bahs eder mestî-i sevdâsından

Konarak her çiçeğe bir kelebek

Geziyor aşk ile bir kuş gökte

Aşk ile yüzmede deryâda semek

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.345

“Kıskançlık” başlıklı şiirde kelebek, değerli taşlarla süslü tacını va’d eder.

Va’d eder tâc-ı murassa’ kanadından kelebek!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.485

“İtiraf” şiirinde şairin dinamik hayalleri, semtinin kenarında sessiz bir titreyiş ile dolaşmaktadır. Emelleri ise şemsin nûruna yükselmek isteyen birer pervânedir. Şair emellerini, Divan Edebiyatı’nda mazmunlaşmış olan pervâneye benzetmiştir. Telmih ve teşbih sanatları ile örülü bir dördlük kaleme almıştır.

Dolaşırdı hayâl-i cevvalim

Semt-i re’sinde lerzedâr-ı sükût

Sanki pervânelerdi âmâlim

Etmek isterdi nûr-ı şemse su’ûd

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.490

Yayımlanmamış isimsiz bir şiirde, kelebekler serbest çiçekler gibidir. “Kelîmât” şiirinde, şair söylediği her lafzın kuşlar gibi mutrib ve kelebekler gibi rengin olduğunu söyler. Sözleri ile kelebeklerin rengârenk olması arasında bir bağlantı kurarak benzetme yapar.

Kalbim sana söz söylese, her lafzım olurdu

Kuşlar gibi mutrib, kelebekler gibi rengîn!

...

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.536

Yayımlanmamış başka bir isimsiz şiirde, kuşlar ve kelebekler ilm-i muhabbette bulunmaktadır. “Ezvâk-ı Ervâh”ta ise pervâneler bir şû’le aramaktadır.

2.2.1.2. Tevfik Fikret’in Şiirlerinde Kelebek

Tevfik Fikret’in kaleme aldığı dört şiirde pervâne/kelebek geçmektedir. “Hayâl-i Hodbîn” şiirinde parlak, zarif ve gençlik sarhoşu olan edalı bir kelebek, şairin önünde uçmaktadır. Onu tutmaya çalışan şairin titrek ellerinde, kelebeğin kanadının altın tozu kalır.

*Edâlı bir kelebek pîş-i iğbirârımda
Uçar uçar, mütenevvir, zarif, mest-i şebâb;
Çocukluumdaki âvâre hırs u şevk ile ben
Peyinde cism-i giranım la eylerim pür-tâb.
Konar, yakınlaşırm; şimdi tutmak üzere iken
Kaçıp gider; bakarım, dest-i ra’şedârımda
Durur kanatlarının bir gubâr-ı zerrini...*

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.123

“Baharda” şiirinde şair, kendini kafiye benzetirken hitap ettiği kişiyi de yıldızlanmış kelebek olarak nitelendirir. “La Danse Serpantin” şiirinde ise şair, seslendiği varlığı sessizce uçan kocaman yıldızlı bir kelebeğe benzetir.

*Bazan kocaman bir kelebektir ki müzehheb
Pervâz-ı hâmuşânesi birlikte sürükler
Enzâr-ı temâşânızı; bazan da mutarrâ
Bir zambağa benzer ki değildir mutasavver*

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.201

“Âveng-i Şühûr” şiirinde yapraklar, öfke dolu rüzgârın titremesi ile başıboş ve sarhoş keleklerin uçuşmasına benzerler.

*Döner âvâre-ser tehzîz-i bâd-ı pür-tehevvürle,
Müşâbihtir birer pervâne-i sekrâna yapraklar;
Kırk dallar bozulmuş âşiyânlar hep tahayyürle
Hazânın pençe-i kahrında vakf-ı iğbirâr, ağlar.*

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.405

2.2.1.3. Ali Ekrem Bolayır’ın Şiirlerinde Kelebek

Ali Ekrem Bolayır’ın iki şiirinde kelebeğe rastlanmaktadır. *Şiir Demeti*’nde yer verdiği “Kelebek” başlıklı şiirde, yaldız kanatlı bir kelebekten bahseder ve kelebek şiirin öznesidir. Çiçek, küçük hanım gibi benzetmeler yaparak teşbih ve teşhis sanatlarıyla süslü bir şiir meydana getirir.

Ne cici ne kadar küçücük...

Uçuyor, titrek, titrek,

Ne minik ne güzel ne çiçek,

Yavrum kelebek, kelebek

Kelebek gel, gel yanıma,

Tutayım, alayım canıma;

Bakınız şu küçük hanıma,

Salınır, didinir, düşecek...

Yavrum kelebek, kelebek.

...

Bu çiçek o çiçek, yer yer

Dolaşır, çiçeği ne sever!

*O çiçeklerden dilber,
Ah benim olsa şu bebek!...
Yavrum kelebek, kelebek.*

*Kelebek... Uçtun gittin;
Beni pek me'yûs ettin.
Sen gelecektin ya demin,
Gölgeinden pek korktun, pek!
Süzülüp, gittin kelebek.*

Ali Ekrem Bolayır, Şiir Demeti, s.53-54-55

Zılâl-i İlham' da yer verilen "Gelincik" başlıklı şiirde, gelincikler binlerce kırmızı kelebeğe benzemektedir.

*O uzun sâk-ı nâzın üstünden
Hepsi nûr-ı şafak gibi gülerek
Sallanır, sînesinde bir koyu ben;
Sanki binlerce kırmızı kelebek!*

Ali Ekrem Bolayır, Zılâl-i İlham, s.44

2.2.1.4. İsmail Safa'nın Şiirlerinde Kelebek

İsmail Safa, altı şiirinde kelebeğe yer vermiştir. "Bahar" şiirinde, kelebekler muttasıl çiçeklere konmaktadır. Zamanları zevk ile geçen kelebekler, gam nedir bilmezler. Kelebekler sanki birer canlı çiçeklerdir. Şair, soyut ve somut kavramlarla kelebek arasında bir benzetme ilişkisi kurmuştur.

*Kelebeklere bakınız hele
Konuyor çiçeklere muttasıl*

Geçiyor zamanları zevk ile

Gam elem onlar için değil

Şu uçan nedir? Kelebek midir?

Kelebek mi, canlı çiçek midir?

İsmail Safa, Huz Mâ Safâ, s.185

Şair, *Hissiyât* adlı eserinde yer verdiği bir şiirde, kelebekler sevinç ve sürûr ile bir müjde vermektedirler.

Kelebekler kulûbe-i neşât âver nüvid

Alkış, dua, bekâ-ı safa, hande-i ümid.

İsmail Safa, Hissiyat, s.16

Şair, *Mensiyyat* adlı eserinde yer verdiği bir şiirinde ise deniz üstündeki yelkenliyi bir kelebeğe benzetir. “Vadi” başlıklı şiirde, kelebeklerin gizlice dallara sarılıp inlediğini söyler.

Sanki yek diğer dallara sarılır nâle eder,

Kelebekler pünhân;

İsmail Safa, Mensiyyat, s.23

“Hazân” şiirinde şair, sonbaharda kelebeklerin yok olduğuna değinir. Kış mevsimi geçtikçe insan kuşları, kelebekleri beklemektedir. Baharla birlikte doğa hayat bulacak, gidenler ve solanlar geri gelip canlanacaktır.

Hoş renk çiçekler hani, yok mudur bu yerde?

Nerde kelebeklerle o kuşlar, o nev’alar

...

Kış mevsimi geçtikçe gönül bunları bekler:

Kuşlar, kelebekler!

İsmail Safa, Mensiyyat, s.76-77

2.2.1.5. Hüseyin Sîret Özsever'in Şiirlerinde Kelebek

Hüseyin Sîret Özsever, eserinde ismi olan “Leyâl-i Girizân” adlı şiirinde kelebeğe yer vermiştir. Şair, pek ürkek olan rüya gibi dakikaları, nefes alınca uçan bir kelebeğe benzetmektedir.

Bu bir dakika-ı rü'ya, ki ah pek ürkek,

Nefes alınca uçar sanki bir beyaz kelebek.

Hüseyin Sîret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.7

2.2.1.6. Ahmet Reşit Rey'in Şiirlerinde Kelebek

Ahmet Reşit Rey'in “Öğleyin” başlıklı şiirinde kelebeğe rastlanmaktadır. Kelebekler, tabiatın derin kederini gülerek, dönerek ihlal etmektedirler. Kanatlarında baharın safasını göstererek solgun renklere taze bir anlam yüklemektedirler. Şair, kelebeklere beşerî özellikler atfeder. Kanatlarının rengârenk olmasına değinerek baharın renkli havasını getirdiklerini söyler.

Tabiatın bu melâl-i âmikini ihlâl

Eden o hande-i perrende- bir güzel kelebek-

Verirdi zerdi-i yek-reng'e tâze tâze meâl,

Kanadlarında safâ-yı bahârı göstererek.

Ahmet Reşit Rey, Şiirleri, s.34

2.2.1.7. Süleyman Nesib'in Şiirlerinde Kelebek

Süleyman Nesib “Kadınlığa Dair” şiirinde, “her kadın bir kelebek” diyerek kadınları kelebeğe benzetir. Kadın bir kelebektir ve her gelen ağaca konup sonra da uçar gider.

“Kadın o bir kelebektir ki her gelen ağaca

“Konar ve sonra uçar...” Belki doğru, lâkin biz

“Kadınlığı sanırım bunun için severiz!...

Süleyman Nesib, Külliyyât-ı Âsâr ve İhtisâsat, s.93-94

2.2.1.8. Hüseyin Suat Yalçın’ın Şiirlerinde Kelebek

Hüseyin Suat Yalçın’ın *Lâne-i Melâl* adlı eserinde yer verdiği “Kelebekler, Margritler” başlıklı şiirinin öznesi kelebeklerdir. Hüseyin Suat, kelebekler ile margritlerin tabiattaki güzel durumlarına imrendiğini ve onlar gibi olmak istediğini bize sezdirmiştir (İlker, 2011: 170). Şair, kelebekler ve margritler ile kendi duygularını karşılaştırır. Şiirin sonunda kelebek ve margrit olmak istediğini dile getirir.

Ooh, gel.. neredesin çabuk gel, gel

Kelebeklerde aşk u lezzete bak;

Kondular margritlere ne güzel

Gel, azizem, şu zevk-i vuslata bak!

İki zerrîn kanat kucaklaşarak

Emiyorlar hayâtı pür-lerze,

Margritlerde, mest ü müstağrak,

Gülüyorlar zavallı hissimize.

...

Kelebekler içinde biz kabayız,

Margritler önünde pek kuruyuz;

Bizde aşk u visal hep yaldız

Bizde his, sevgi, hepsi, hepsi kuduz...

Gülme, rûhum, gücenme gülme, inan,

Kelebeklerle margritlerden

Hisssimiz, aşkımız bizim noksân,

Belki elfâz-ı şi'rimizde diken.

...

Hüseyin Suat Yalçın, Lâne-i Melâl, s.119-120

2.2.1.9. Hüseyin Dâniş'in Şiirlerinde Kelebek

Şair, tabiatı konu edindiği şiirlerinde tabiatı süsleyen unsurlara değinmeden edemez. Kelebekler baharın renkli süslerinden biridir. Şair, “Elvân-ı Tabiât” adlı şiirinde, dakîk bir nazar-ı iktinâh önünde; deniz, çiçek, çimen ve kelebeklerin konuşmaya hâ-iz olduklarını dile getirir.

Dakîk bir nazar-ı iktinâh önünde deniz,

Çiçek, çimen, kelebek hâ'iz-i tekellümdür;

Hüseyin Dâniş, Karvân-ı Ömr, s.91

“Âvân-ı Gaflet” şiirinde şair, insanoğluna seslenmektedir. İnsanın bir avuç âb u gil olduğunu söyleyerek kelebeklerle kıyaslar ve kelebekleri güzellikte üstün tutar. Daha ileri giderek karınca ve arıların da insanoğlundan daha üstün olduğunu söyler ve insanın zekâ sarhoşu olduğunu vurgulayarak onu gafil olarak nitelendirir.

“Âdemizâde! nedin, bir avuç âb u gilsin;”

“Seni bin kerre güzellikte geçer bir kelebek;”

“Bak karıncayla arı pek sana fâ'ik, hem pek;”

“Lâkin, eyvah ki sen mest-i zekâ, gâfilsin”.

Hüseyin Dâniş, Karvân-ı Ömr, s.159

2.2.1.10. Değerlendirme

Cenap Şahabettin diğer şairlere nazaran şiirlerinde kelebeğe sıkça yer vermiştir. Şair, düşüncelerini ve hislerini somut bir şekilde ifade etmeye çalışırken tabiattan ve tabiat varlıklarından yardım almıştır. Her şiirinde farklı bir hissi, duyguyu anlatırken kelebeklerin de davranışları ve hisleri değişim göstermiştir. Baharı tasvir ederken kelebeklerin güzelliğinden bahseder. Sonbaharı anlatırken de kelebeklerin artık gittiğini söyler. Kış mevsimini resmettiği en önemli şiirlerinden biri olan Elhân-ı Şita'da mevsimin ilk ölümünü düşüp ölen bir kelebek ile anlatmaya çalışır. Ayrıca Cenap Şahabettin, verilen şiirlerinden birinde Divan Edebiyatı'nda mazmunlaşmış olan şem ü pervane hikâyesine de telmih yapmıştır.

Tevfik Fikret, sadece dört şiirinde kelebeğe değinmiştir. Bu dönemin doğal özelliklerinden olan tabiat temi, Tevfik Fikret'in de sıkça işlediği konulardan biridir. Şair, hüznü bir hisle tasvir ettiği sonbahar mevsiminde savrulan yaprakları başıboş uçan kelebeklere benzetmiştir. Aynı zamanda şair, kelebekleri soyut kavramlarla nitelendirmiş, düşüncelerini somutlaştırmıştır.

Ali Ekrem Bolayır, diğer şairlere göre daha farklı ve sevgi dolu bir şiir kaleme almıştır. *Şiir Demeti* adlı eserinde yer verdiği kelebek temalı şiirinde, çocuklara kelebeğin güzelliğinden ve kendi gözünden güzel hislerini dile getirmiştir. İsmail Safa, diğer şairler gibi değişen mevsimler karşısında kelebeklerin de varlığı ve yokluğunu dile getirmiştir. Hüseyin Siret Özsever de farklı bir tarz benimsemez ve kelebeklerin hafif ve zarıflığından söz eder. Ahmet Reşit Rey de kelebekler ile baharı bir arada ele alır ve hisli düşünceler ile baharın güzel havasına değinir.

Süleyman Nesib ise diğer şairlere göre daha farklı bir benzetme yapar. Şair, kadınları kelebeklere benzetir. Şiir boyunca kadınlar hakkındaki düşüncelerini ortaya koyarken kelebek ve kadın benzetmesi yapar.

Hüseyin Suat Yalçın, kelebeği konu ettiği şiirinde, kelebeğin tabiattaki yerinden ve güzelliğinden imrenerek bahseder. Şair, imrenerek baktığı kelebeklerin yerinde olmak ister. Hüseyin Dâniş ise kaleme aldığı iki şiirinde kelebeğe değinir. İlkinde, baharın süsü olarak bahsettiği kelebek, ikinci şiirinde insanla kıyasa girer. İnsanı gafil bir varlık olarak nitelendiren şair, kelebekleri insanlardan üstün tutar. Şair, insanlığa dair olan tespitlerini tabiat varlıkları üzerinden zıtlık oluşturarak anlatmaya çalışır.

Servet-i Fünûn şairleri tabiatla iç içe olmayı benimsedikleri için Divan Edebiyatı'nda mazmunlaşmış olan şem ü pervânenen biraz farklı olarak bahardaki uçuşlarıyla, renklerindeki güzellikle ve hayata karşı farklı bakış açılarıyla kelebekleri anmışlardır. Yani kelebekler, insana ferahlık veren olumlu özellikleri ile şiirlere konu olmuştur.

2.2.2. Örümcek/ Ankebût

Örümceklerin en belirgin özellikleri ağ yapma yetenekleridir. Aynı zamanda ağın şekli itibariyle de şiirlere konu olmaktadır. Genellikle el değmeyen, boş, eskimiş yerlerde ağ yapan örümcekler; şiirlerde çeşitli şekillerde tasavvur edilmişlerdir.

2.2.2.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Örümcek

Cenap Şahabettin'in iki şiirinde örümceğe rastlanmaktadır. Yayımlanmamış şiirlerinden birinde, karanlığın çökmesi ile birlikte bütün köşeler örümceklenmiş ve akşamın gölgesi ile köhnelenmiştir.

Akşamın gölgesi ile köhnelenir

Ve örümceklenir bütün köşeler!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.538

Şairin yayımlanmamış “Nisyan” başlıklı şiirinde; şairin gönlü kimsesiz, boş bir ev gibi örümceklenmiştir. Burada örümcekten kasıt, örümceklerin el değmemiş ve boş mekânlarda ağ yapmalarıdır. Şair gönlünün kimsesizliği ile örümceklerin kimsesiz yerlerde ağ yapması arasında bir ilişki kurmuştur.

Kimsesiz bir boş ev gibi her dem

Ah, örümceklenir bütün sînem...

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.547

2.2.2.2. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Örümcek

Cenap Şahabettin'de olduğu gibi Tevfik Fikret de şiirlerinde örümceğe fazla yer vermemiştir. Sadece iki şiirinde örümceğe rastlanmaktadır. “Ukde-i Hayât” şiirinde, binlerce sarhoş ve kötü bakışlı siyah örümcek, hayatın koşan ayağının etrafında yorgunluk ve kederin düğümünü atmaktadır. Şair, şiirinde örümceğin bir diğer ismi olan ankebûtu kullanır.

Binlerce ankebût-ı siyeh-mest ü kec-nigâh

Pîrâmeninde pâ-y-ı şitâb-ı hayâtımın

Gûyâ ki ukde-sâz-ı kelâl ü melâl olur!

Tevfik Fikret, Rûbab-ı Şikeste, s.131

Şairin, *Şermin* adlı eserinde geçen “Rengin” şiirinde, Nedim adlı çocuğun kedisini ablasının tavan arasına götürmesi anlatılır. Abla, nereye götürdüğünü anlatırken “örümceklerin yuvasına” tabirini kullanır. Kimsenin uğramadığı tavan arasına, örümcekler ağ yapmıştır.

2.2.2.3. Değerlendirme

Cenap Şahabettin, iki şiirinde örümcekten bahseder. Şair, gecenin çökmesi ile her yerin tenhalaştığını sezdirmek için etrafın da örümceklendiğini söyler. Diğer şiirinde ise yalnız ve keder dolu bir Cenap Şahabettin ile karşılaşılır. Şairin gönlü boş تنها bir ev gibi örümceklenmiştir. Tevfik Fikret de Cenap Şahabettin gibi yorgun ve kederli hislerle örümcekten bahsetmiştir. Şair, örümceklerin yorgunluk ve keder düğümü attıklarını söyler.

Örümcek, ağ yapması ve genelde boş olan تنها yerlerde konaklaması itibarıyla şiirlerde anlatımı güçlendirmiştir. Şiirlerinde örümceğe yer veren Cenap Şahabettin ve Tevfik Fikret, aynı zamanda üzüntü dolu yüreklerin de hissettiklerini somutlaştırmaya çalışmışlardır.

2.2.3. Karınca

Karıncalar; küçük, zayıf ve güçsüz hayvanlardır. Topluluk halinde yaşayan karıncalar, çok çalışkan hayvanlar olmaları hasebiyle de edebiyatımızda sıkça yer almışlardır. Renginin siyah olması, zayıf yapılı olmaları ve tüm bu güçsüzlüklere rağmen çalışkan olmaları gibi özellikleriyle edebiyatımızda çeşitli yönlerden tasvir edilmiş olan karıncalar, benzetme unsuru olarak da şiirlerde yer almışlardır.

2.2.3.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Karınca

Cenap Şahabettin'in yayımlanmamış isimsiz bir şiirinde karınca geçmektedir. Uzakta bir beşeriyet karıncalaşmaktadır. Beşeriyet yani karıncalar, yerden kurtulup uçan bir bulutu (ümidi) koparıp almak isterler. Şair şiirinde, hem benzetme hem de teşhis sanatıyla karıncaları konumlandırmıştır.

Uzakta bir beşeriyet bütün karıncalaşır

Uzakta her biri bir boş ümîd-i tâze taşır

Bu hoş karıncalar ister ki kurtulup yerden

Koparsın alsın uçan bir sehâbı göklerden

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.528

2.2.3.2. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Karınca

Tevfik Fikret, çocuklar için yazdığı *Şermin* adlı eserinde “Ağustos Böceği ile Karınca” hikâyesini, manzum hikâye tarzında kaleme almıştır. Genel olarak âşına olduğumuz hikâyede, teşhis ve intak sanatı ile konuşturulan hayvanlar evrensel bir mesaj verme kaygısındadır.

2.2.3.3. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Karınca

Ali Ekrem Bolayır, çocuklar için yazdığı *Şiir Demeti* adlı eserinde, “Karınca” başlıklı şiire yer vermiştir. Karıncanın, küçük cüssesi ile bir arpayı taşıması ve azmedip

düŖe kalka ilerlemesi takdire Ŗâyandır. Ŗair, Ŗiirsel bir dille karıncanın durumunu anlatır ve karınca ile insanlığı karŖılaŖtırarak karıncadaki azmin bizlerde olmadığını söyler.

Karıncacık, bel incecik,

TıpıŖ tıpıŖ, minik minik

Yürür gider; nasıl büyük

Bir arpa arkasında yük!

Nasıl taŖır o arpayı?

...

Yuvarlanır; düŖer... Yine

Toparlanır; o kendine

Güvenmese taŖır mı ya

Bir arpa bir ağır bela?

Karıncacık, karıncacık,

Senin kadar bizim yazık

kavî değildir azmimiz:

Dayanmayız Ŗu hâle biz!

...

Ali Ekrem Bolayır, Ŗiir Demeti, s.82

2.2.3.4. Değerlendirme

Cenap Ŗahabettin yayımlanmamıŖ isimsiz bir Ŗiirinde, beŖeriyetin karıncalaŖtıđından bahseder. Tevfik Fikret ise *Ŗermin* adlı eserinde yer verdiği Ağustos Böceği İle Karınca hikâyesini Ŗiirsel bir dille anlatmıŖ, karıncayı konuŖturmıŖtır. Ali Ekrem Bolayır, karıncayı konu ettiği Ŗiirinde, küçücük karıncanın bir arpayı nasıl büyük bir azimle ve kararlılıkla taŖıdıđını anlatır. İnsanlık ile karıncayı karŖılaŖtırır ve karıncadaki azmin insanlarda olmadığına karar kılarak düŖüncesini Ŗiirsel bir dille ortaya koymaya çalıŖır.

Ele alınan şiirlerde genel olarak karıncanın azmi, çalışkanlığı ve karıncaların sürüler halinde hareket etmesi ve kalabalık olmaları üzerinde durulmuştur. Cenap Şahabettin, Tevfik Fikret ve Ali Ekrem Bolayır'ın birkaç şiiri dışında karınca şiirlerde yer almamıştır.

2.2.4. Arı

Arılar, çalışkan hayvanlar olarak bilinmektedirler. Çeşitli çiçeklere konmaları ve bal yapmaları itibarıyla şiirlere konu olmuşlardır. Aynı zamanda iğneleri ile insanları sokmaları, arıların bir başka özelliğidir.

2.2.4.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Arı

Cenap Şahabettin'in "Terâne-i Sabah" şiirinde, mest-i semen ve mest-i çemen arılar bir çiçekten diğerine konmaktadırlar.

*Arılar mest-i semen, mest-i çemen,
Konuyor bir güle, bir sümbülden...*

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.292

2.2.4.2. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Arı

Arıya, Tevfik Fikret'in *Şermin* adlı şiir kitabında yer verdiği "Arı" başlıklı şiirinde rastlanmaktadır. Şiirde kocaman bir arı, camın kenarında vızıldayarak uçmaktadır. Tutmaya çalışan bir çocuğu arı sokar ve annesi arıya yaklaşmaması gerektiğini, zehirli iğnesi ile sokabileceğini söyler.

*Camda kocaman bir arı.
Halka halka siyah, sarı;
Kamburunu çıkararak,
Tanburunu da çalarak
Dolaşıyor, dolaşıyor,*

Çıkmak için uğraşıyor.

-Şuna bir iplik takmalı,

Nasıl vızlıyor bakmalı.

-Yavrum sakın, arı sokar;

İğnesinden zehir akar;

Acısına dayanılmaz.

...

Tevfik Fikret, Şermin, s.65-66

2.2.4.3. Değerlendirme

Cenap Şahabettin, sadece bir şiirinde arıların çiçekten çiçeğe koşmasına değinmiştir. Tevfik Fikret ise arının sokmasını, hikâye tarzında yazmış olduğu bir şiir ile anlatmıştır.

Arı, sadece Cenap Şahabettin ve Tevfik Fikret'in birer şiirinde geçmektedir. Şiir örneklerinde görüldüğü üzere arılar, çiçeklere konması ve insanları sokması özellikleri ile şiirlere konu olmuştur.

2.2.5. Ateş Böceği/ Şebtâb

Genellikle gece ortaya çıkan ve öten böceklerdendir. Geceyi aydınlattıkları söylenir.

2.2.5.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Ateş Böceği

Cenap Şahabettin'in yayımlanmamış şiirlerinden biri olan "Bahâr" başlıklı şiirinde, kelebekler ateşleri ile her gece gonce-i mesâyâ hâle-i mükevkeb örmektedirler. Şair, ışık saçan ateş böceklerinin geceyi aydınlattıklarını söyler.

Şebâtıblar örerler âteşleriyle her şeb

Her gönçe-i mesâya bir hâle-i mükevkeb

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.556

2.2.5.2. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Ateş Böceği

Tevfik Fikret'in "Haluk'a:" başlıklı şiirinde, bahar mevsiminde kuşlar mersiye okurken bulutlar da her gece toprağı suya doyurur. Bir ateş böceği, her gece başında bir türbe mumu yakar.

Bahar idi; ona kuşlar okurdu mersiyeler,

Ederdi hâkini her şeb sehâbeler sîr-âb,

Yakardı şem'a-i türbet başında bir şeb-tâb...

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.251

2.2.5.3. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Ateş Böceği

Ali Ekrem Bolayır, sadece bir şiirinde ateş böceklerine değinmiş ve sadece uçtuklarını söylemiştir. *Şiir Demeti* adlı eserinde yer verdiği "Yalnız Kalmış" başlıklı şiirinde, ateş böceklerinin havada uçuştuklarına değinir.

2.2.5.4. Hüseyin Sîret Özsever'in Şiirlerinde Ateş Böceği

Şairin, *Leyâl-i Girizân* adlı eserinde yer alan "Ru'yâ-ı İzdivaç" şiirinde, ateş böcekleri ormanın derinliklerinde esrâr-ı tecessüs ile uçmaktadır.

Ateş böcekleri tek tük derûn-u meşcerde

Hafî hafî ediyorken tecessüs ü esrar,

Uçardı gezdiği yerde

Hüseyin Sîret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.21

2.2.5.5. Hüseyin Dâniş'in Şiirlerinde Ateş Böceği

“Tayflar ve Gece” başlıklı şiirinde şair, mısralar boyunca gecenin tasvirini yapar. Ateş böcekleri gecenin karanlığını ışık saçarak aydınlatır.

Kurûn-ı mâzîenin bî-bedel güzelleridir

Lühûdu mesned eden ma'şer eser-i nâ-yâb;

Bu hâk ebedleridir hem bu hâk ezelleridir

Ki şu'leler dökerek üstüne geçer şeb-tâb.

Hüseyin Dâniş, Karvân-ı Ömr, s.86

2.2.5.6. Değerlendirme

Servet-i Fünûn şairleri, ateş böceğine şiirlerinde pek rağbet göstermemişlerdir. Sadece Cenap Şahabettin, Tevfik Fikret, Ali Ekrem Bolayır, Hüseyin Siret Özsever ve Hüseyin Dâniş'in birkaç şiirinde gece görünmesi ve ışık saçması özellikleri ile yer almıştır. Verilen şiirlerde görüldüğü gibi, ateş böceği genellikle gece ile ilişkilendirilmiştir.

2.2.6. Çıyan, Akrep, Sinek

İsmi geçen tüm böcekler (çıyan, akrep, sinek) olumsuz atfedilir. Birçok ortamda rastlanılması mümkün olan böceklerdir.

2.2.6.1. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Çıyan, Akrep

Şairin “Hande-i Bûm” şiirinde, bir yığın haşerat, engerek, çıyan ve akrep kumlarda kahır ve öfkenin zehrine kanmış, hayat gıdasını aramaktadırlar.

Şimdi kumlarda bir yığın haşerât,

Nice bin engerek, çıyan, akrep,

-Hepsi meşbu-ı zehr-i kahr u gazab,-

Ediyor cüst ü cû gıda-yı hayât...

Şermin adlı eserinde yer alan “Hasbihal” başlıklı şiirde, mâzinin gömülü olduğu yerde çıyanlar, akrepler ve yılanlar vardır. Fakat anlatıcı, insanın yine de derinlere inip mâziyi karıştırdığında nice defineler bulacağını söyler. Nasihat verir.

2.2.6.2. Ali Ekrem Bolayır’ın Şiirlerinde Çıyan

Ali Ekrem Bolayır, *Şermin* adlı eserinde “ En Mûzır Hayvan” başlıklı, manzum hikâye tarzında bir şiir kaleme almıştır. Çocuklar, kendi aralarında en mûzır hayvanı bulmaya çalışırken çeşitli hayvanlara değinirler. Bunlardan biri de çıyandır.

2.2.6.3. Hüseyin Dâniş’in Şiirlerinde Sinek

“Kış Güneşi” başlıklı şiirde şairin gözleri, kalbi donmuş bir çiçekte onu Allah’a kavuşturan işareti görmektedir. Sineği kişileştirerek bazı sıfatlar yükler şair. Başboş kibirli bir sineğin gizli meâlinde, ihtişam dolu ilâhi rûhunu bulur.

Görür bükümlerinde velev dil-füsürde bir çiçeğin

Gözüm benim, beni Allah’a vasl eden remzî;

Bulur ta’azzum-ı âzâdesinde bir sineğin

Me’âl-i muzmer ü pür-ihtişâm-ı lâhûtu

Hüseyin Dâniş, Karvân-ı Ömr, s.92

2.2.6.4. Değerlendirme

Tevfik Fikret, sadece bir şiirinde çıyan ve akrebin kumların üstünde yiyecek aradığına değinmektedir. Hayvanların zehirli olduğunu sezdirerek, hayat gıdasını aramalarını tasvir etmiştir. Ali Ekrem Bolayır ise *Şiir Demeti* adlı eserinde yer verdiği şiirinde, en muzır hayvan olarak çıyana yer verir. Fakat çıyan sadece isim olarak anılmıştır. Şair, çıyana herhangi bir özellik vermemiş ya da sıfatlandırma yapmamıştır. Hüseyin Dâniş ise havada başboş uçan sineklerden bahseder. Görüldüğü gibi sadece verilen üç şairde

rastlanılan bu hayvanlar, şiirlerde fazla yer kaplamamış ve şiirlerde anlatılmak istenen konunun, daha açık anlatılması için yardımcı unsur olarak kullanılmıştır.

2.3. SÜRÜNGENLER

2.3.1. Timsah/ Niheng

Timsah, suda yaşayan tehlikeli hayvanlardan biridir. Aynı zamanda, ağlıyor gibi görünen sahte gözyaşları, timsahın hem toplumda hem de şiirlerde “timsah gözyaşı” olarak anılmasına sebep olmuştur.

2.3.1.1. Tevfik Fikret’in Şiirlerinde Timsah

Tevfik Fikret’in “Geçmişte” başlıklı şiirinde şair, nereye baksa siyah rengi görmektedir. Hüznünün baktığı yerde ise bükülmüş bir timsah görür.

Eyvah! Şimdi her neye baksam siyah-reng:

Piçide nazra-gâh-ı melâlimde bir niheng...

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.419

2.3.1.2. Ali Ekrem Bolayır’ın Şiirlerinde Timsah

Şiir Demeti adlı eserde geçen “En Mûzır Hayvan” şiirinde, çocuklar timsaha değinerek onu en muzır hayvan olarak değerlendirirler.

2.3.1.3. Değerlendirme

Tevfik Fikret, karamsar bir ruh haliyle kaleme aldığı şiirinde timsahtan bahsederken timsahın siyah renkli olduğunu söyler. Bu durum, şairin üzgün ve melâl dolu ruhunun bir gereğidir. Hüzünle baktığı yerde bükülmüş bir timsah görür. Şair, hangi düşünce ile yazarsa şiirin mısraları da o düşünceyi yansıtmaktadır. Ali Ekrem Bolayır ise Tevfik Fikret’e göre daha yüzeysel bir şekilde timsahı ele almıştır. Çocuklar için yazdığı şiirinde, sadece isim olarak anar timsahı. Herhangi bir karamsarlık yahut mutluluk hissi

göze çarpmaz. Aynı zamanda timsaha, Servet-i Fünûn Dönemi'nde Tevfik Fikret ve Ali Ekrem Bolayır'ın birer şiiri dışında rastlanılmamaktadır.

2.3.2. Solucan, Sülük, Yılan/ Mâr

Solucan ve sülük, genellikle suda rastlanılan hayvanlardandır. Zararsız olarak bilinirler.

Yılan ise Divan Edebiyatı'ndan bu yana mazmunlaşmış ve şiirlerde kendine sağlam bir yer edinmiştir. Şiirlerde, “sevgilinin saçı yılandır” gibi benzetmelerle yer almaktadır.

2.3.2.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Yılan

Cenap Şahabettin'in “Bir Verem Kızın Hasbihâli Yâhud Yâd-ı Mâzi” şiirinde yılan/ mâr ismi geçer.

Bir mâr-ı semûm-bâr imişsin!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.13

2.3.2.2. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Solucan, Sülük, Yılan

Şairin, “Gayyâ-yı Vücûd” şiirinde, bir çukurun içinde birikmiş bulanık bir suda, solucanlar, sülükler ve yılanlar bulunmaktadır. Adacıklar gibi suyun etrafında böcek bulutları yüzmektedir.

Bazı, kırlarda gezilirken görülür nefretle:

Bir çukur yerde birikmiş mütekeddir bir su,

Solucanlarla, sülüklerle, yılanlarla dolu.

Adacıklar gibi sathında yüzen ebr-i hevâm.

...

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.135

“Ey Hâb” başlıklı şiirde şair, altında ve üstünde biktırıcı yılanların olduğundan bahseder.

O müz’iç yılanlar ki zîr ü berimde

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.225

2.3.2.3. İsmail Safa’nın Şiirlerinde Yılan

Divan şiirinde sevgilinin saç ve aşğın ahları şekil yönünden yılanla benzetilmiştir (Canım, 2018: 513). Şairin *Huz Mâ Safa* adlı eserinde yer alan “Nazîre” başlıklı şiirde, sevgilinin saçları yılanla benzetilir. Bu teşbih, Divan Edebiyatı’nda alışıldık bir benzetmedir ve edebiyatımızda sıkça görülmektedir.

Karga kirpikli, yılan saçlı bûy-ı serûktur

Böyle insan mı olur? Böyle mi dilber dediğin?

İsmail Safa, Huz Mâ Safâ, s.132

2.3.2.4. Değerlendirme

Cenap Şahabettin şiirinde, yılanla sadece isim olarak yer verirken, Tevfik Fikret, sıkıntılı ve bunalmış bir psikoloji ile altında ve üstünde biktırıcı yılanların olduğundan bahseder. Şair, keder doludur. Tevfik Fikret, solucan ve sülûge ise kısaca isimleri ile yer verir. Solucan ve sülûk, herhangi bir düşüncenin temsili olmamıştır.

İsmail Safa ise Cenap Şahabettin ve Tevfik Fikret’ten oldukça farklılaşarak Divan Edebiyatı’ndaki yılan benzetmesine yer verir. Divan Edebiyatı’nda, sevgilinin saç yılanla benzetilmiştir. İsmail Safa da şiirinde, sevgilinin saçının yılan olduğunu söyleyerek diğer şairlerden farklı bir benzetme yapar. Görüldüğü üzere solucan, sülûk ve yılan gibi hayvanlar, birkaç şiir dışında şiirlerde pek dikkate değer bir yer edinmediği gibi, şiiri kaplayan güçlü bir anlatım oluşturmamışlardır.

2.4. DİĞER HAYVANLAR

2.4.1. Arslan/ Şîr/ Gazanfer, Kaplan

Arslan, dağda veya ormanda yaşayan pençesi kuvvetli, yırtıcı bir hayvandır. İslamiyet'ten önceki ve sonraki Arap ve Fars edebiyatlarında olduğu gibi, Türk edebiyatında da aslan, kuvvetin ve şecaatin başlıca temsilidir. Şiirlerde ise daha çok “Şîr” ismi ile geçmektedir (Canım, 2018: 477). Kaplan da hızlı ve yırtıcı olması ile bilinen vahşi hayvanlardan biridir.

2.4.1.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Aslan

Cenap Şahabettin'in iki şiirinde aslana rastlanmaktadır. Yayımlanmamış başlıksız şiirlerinden birinde şair, Türk evlatlarını aslana benzetmiştir. Bu benzetme edebiyatımızda oldukça sık rastlanan bir benzetmedir. Ormanlar kralı olan aslan, güçlü ve heybetli cüssesi yönüyle her zaman sembol olmuştur.

Türküüz ezeriz hasmı yürekle

Toplar, süreriz kazma kürekle!

Türküüz bizim ecdâdımız arslan

Türküüz bizim evlâdımız arslan!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.527

Şairin yayımlanmamış şiirlerinden biri olan “Ölenlere” şiirinde, şehit olan askerler aslana benzetilmiştir.

Bî-kefen, bî-kitâbe, bî-ezhâr,

Ey ölen, ey muhârib arslanlar..

Şimdi hâbîde-i cidalsiniz!

Toprak üstünde incecik bir iz;

Size ait olan işârettir!..

Toprak, artık bir anne hissi verir.

2.4.1.2. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Aslan

Tevfik Fikret'in iki şiirinde aslana rastlanmaktadır. "Hasan'ın Gazâsı" şiirinde, aslanın güçlü ve yürekli olması özelliği ile kahramanlar arasında benzerlik kurulmuş ve kahramanlar "gazânfer yürekli" olarak nitelendirilmiştir.

*Tahaşşüd eyledi teşyi için gönülleri,
O kahraman, o Gazanfer yürekli efrâdı;
Bu muhterem vatanın ber-güzîde evlâdı.*

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.71

Tevfik Fikret'in *Şermin* adlı eserinde kaleme aldığı "Aslan" başlıklı şiirde, bir köpeğe aslan ismi verilmiştir.

2.4.1.3. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Aslan ve Kaplan

Ali Ekrem Bolayır, birkaç şiirinde aslan ve kaplana değinmiştir. *Şiir Demeti* adlı eserinde kaleme aldığı "En Mûzır Hayvan" başlıklı şiirde, çocuklar kaplan ve aslanı yırtıcı ve güçlü olmaları hasebiyle en ön sırada gösterirler. "Temizlik" başlıklı şiirde ise şair, çocuklara temizliğin önemini şiirsel bir dille anlatmaya çalışır. İnsanlar gibi hayvanların da temizliğe önem verdiğini sezdirerek, bir kaplanın yavrusunu yıkadığını söyler.

*Yavrularını dilleri ile yalarlar,
Kaplan bile yavru kaplanı yıkar.*

Ali Ekrem Bolayır, Şiir Demeti, s.24

Şairin, *Zılâl-i İlham* adlı eserinde yer alan “Togo” başlıklı şiirde, sonsuza dek bu namla anılan iştahlı bir aslanın, pençesini sıkması ile bütün vahşetli zulümler, cansız bir şekilde gürültüyle yerlere düşmüştür.

Togo, bu nâm-ı müebbedle müştehir arslan

Sıkınca pençesini bir günün içinde bütün

Vuhûş-u zulm vega düştü yerlere bî-cân,

Yetiştî bir sürü ifriti mahv için bir gün!

Ali Ekrem Bolayır, Zılâl-i İlham, s.32

Ali Ekrem Bolayır’ın, belki de insanlığa dair en vurucu tespitlerinin yer aldığı şiirlerinden biri “İnsanlık”tır. Yeri gelince hemcinsimize neler yapabileceğimizi, ne kadar bencil olduğumuzu, bazen de vahşi hayvanlar gibi yırtıcı olabileceğimizi vurgular. Dişimizin, tırnağımızın kaplan gibi keskin olduğunu söyler. Anlatmak istediği duygu ve düşüncelerini somutlaştırarak ve söz sanatlarından yararlanarak daha etkili bir biçimde sunar.

Yeknazârda bir uçan murg-ı dil âzar ederiz;

Yoksa kaplan gibi keskin dişimiz tırnağımız

Kurşûni dağ kayasından bile imrâr ederiz.

Ali Ekrem Bolayır, Zılâl-i İlham, s.127

Şairin “Asker Şarkısı” şiirinde, askerler birer aslan olarak nitelendirilmiştir.

Bir ulu derya gibidir cûş eder,

Nâresi arslanları bîhûş eder,

Şehid memâtı gülerek nûş eder,

Mest-i bekâ... Mevt-i ferâmuş eder.

Ali Ekrem Bolayır, Zılâl-i İlham, s.260

2.4.1.4. İsmail Safa'nın Şiirlerinde Aslan/ Şîr, Kaplan

İsmail Safa, *Huz Mâ Safa* adlı eserinde yer verdiği bir şiirinde, nefer olarak nitelendirdiği askerlerin, cenkte birer aslan kesildiklerini söyler. Kaplan ve aslanın, kanlar dökerek pençelediğini söyleyerek, cenkteki vuruşmanın kuvvetini ve gücünü artırmaya çalışır.

Her neferi cenkte arslan kesilir,

Vatana bazısı kurban kesilir.

...

Gelerek bir yere kaplan ile şîr

Sanki kanlar dökerek pençeleşir.

İsmail Safa, Huz Mâ Safâ, s.109-110

2.4.1.5. Değerlendirme

Cenap Şahabettin, Tevfik Fikret, Ali Ekrem Bolayır ve İsmail Safa aslanı şiirlerinde benzetme unsuru olarak kullanmış ve genellikle kahraman-asker- aslan arasında ilişki kurmuştur.

Kaplan ise Ali Ekrem Bolayır'ın derin düşünce tahlillerinin yer aldığı "İnsanlık" adlı şiirinde, benzetme unsuru olarak yer almış ve şairin düşüncelerini daha güçlü anlatmasına kaynaklık etmiştir. Şair, insanın kaplan kadar keskin dişlerinin olduğunu vurgulayarak insanların da yeri geldiğinde ne kadar yırtıcı olduklarını vurgulamaya çalışmıştır. Verilen şiirlerde aslan ve kaplan gücün ve kuvvetin sembolü olarak kendilerine yer bulmuşlardır. Vahşi hayvanlar olarak değerlendirilen aslan ve kaplan, güç ve kuvvetin timsalidir.

2.4.2. Kedi, Köpek/ Kilâb/ Zağar

Kediler, evcil hayvanlardır. Köpekler de evcil olmalarının yanı sıra sadık hayvanlar olarak bilinmektedirler. Şiirlerde çokça yer verilen kediler, miyavlamaları ile

bilinirken köpekler de havlamaları yönüyle şiirlere sıkça konu olmuşlardır. Ayrıca günlük hayatta hakaret içerikli söylemlerde de köpek benzetmesi yapılmaktadır.

2.4.2.1. Cenap Şahabettin’in Şiirlerinde Köpek

Cenap Şahabettin, sadece iki şiirinde köpeğe yer vermiştir. Yayımlanmamış isimsiz bir şiirinde çeşitli hayvanları konuşturan şair, hırsızlığın yanlış ve kötü bir şey olduğunu anlatmaya çalışır.

Havlayarak dedi köpek:

<Haram olsun sana ekmek!>

Bu sesleri işitince

Hırsıza geldi pişmanlık

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.329

Şairin yayımlanmamış şiirlerinden biri olan “ Mehtap” başlıklı şiirinde, aya âşık olmuş bir köpek sessizce ulumaktadır. Şair, köpeğe beşerî unsurlar atfederek, soyut bir duyguyu hissettirir.

Pamuk bulutlara çıplak uzanmış ay uyuyor.

Uzakta bir aya âşık köpek susup uluyor!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.389

2.4.2.2. Tevfik Fikret’in Şiirlerinde Kedi ve Köpek

Tevfik Fikret’in üç şiirinde köpeğe rastlanmaktadır. *Şermin* adlı eserinde yer alan bir şiirinde, kedi özne olarak alınmış ve küçük bir manzum hikâye oluşturulmuştur. Fikret’in öne çıkan şiirlerinden biri olan “Yağmur” şiirinde şair, hazin, ürpertici ve karanlık duygularını tabiata aksettirir ve hazin olan kuşların yanında, uzaktan bir köpek uluması duyulmaktadır.

Şaçaklarda kuşlar-hazindir bu pek!-

Susarlar, uzaktan ulur bir köpek.

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.143

Şairin “Sükûn İçinde” şiirinde, dinlenen gecenin uyuyan durgunluğunu bir köpek inlemesi dişlemektedir.

Bir ihtizaz ile ba'zan, bu dinlenen gecenin

Rükûd-ı nâimini dişliyor enî-i kilâb;

Ve sisli camlarımın arkasında ben, bî-hâb.

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.189

Şairin, İstanbul’u kirli ve melûn bir şehir olarak nitelendirdiği “Sis” şiirinde adeta fantastik bir maceraya, ağır ve boğucu bir mûsiki eşlik etmektedir. Şair, şiir boyunca çeşitli terkipler ve benzetmelerle birlikte köpek havlamalarına da değinir.

2.4.2.3. Ali Ekrem Bolayır’ın Şiirlerinde Kedi, Köpek/Zağar

Şair, *Şiir Demeti*’nde yer alan “ Temizlik” şiirinde, kedi ve köpeğin yalanarak temizlendiğine dikkat çeker ve temizliğin her canlı için önem arz ettiğini vurgular.

Kedi, köpek yalanarak temizler

Vücudunu; hele bütün anneler.

Ali Ekrem Bolayır, Şiir Demeti, s.23

Şiir Demeti’nde yer alan bir fablda ise şair, tilki ve zağar gibi hayvanları konuşturarak kıssadan hisse verir.

2.4.2.4. Fâik Ali Ozansoy'un Şiirlerinde Köpek

Fâik Ali Ozansoy, *Fâni Teselliler* eserinde yer verdiği “Kış Manzaraları” şiirinde, “köyden gelir köpeklerin âvâz-ı munisi” diyerek köyden, köpeklerin yumuşak ve dostane âvâzının geldiğini söyler. “Çöllerde” başlıklı şiirinde ise şairin hayallerinin mahiyeti, elemeleri ile birlikte çöken zulümler ile kuvvetli bir şekilde toplanmaktadır. Bu durum ise garip bir uğultuya ve köpek sedâsına benzemektedir.

Bin ihtimal elemin bütün hayâl-i mâhiyeti,

Çöken zalâm ile zehenimde toplanırdı peyâpı;

Köpek sedasına benzer, garip, uğultulu bir şey

Fâik Ali Ozansoy, Fâni Teselliler, s.100

Şairin, *Temâsil* adlı eserinde yer alan “Bâdiyelere” başlıklı şiirde, bir köpek tehevvrle atılır.

Girince biz, kuru bir sesle ağlayan çocuğun

Kesildi çığlığı bir vakfe-i tahayyürle;

Ve orta yerde yatan bir köpek tehevvrle

Atılmak istedi... Men' eyleyen derin, yorgun

Fâik Ali Ozansoy, Temâsil, s.106

2.4.2.5. Değerlendirme

Cenap Şahabettin sadece köpeklerin ulumasına değinirken, Tevfik Fikret, öznenin kedi olduğu küçük bir şiir kaleme almıştır. Başka bir şiirinde ise, köpeklerin ulumaları duyulmaktadır. Ali Ekrem Bolayır ise, çocuklara temizliğin önemini anlatmak için hayvanlardan yararlanır, kedi ve köpeğin kendilerini yalayarak temizlemesini örnek olarak gösterir. Faik Ali Ozansoy da kaleme aldığı şiirinde, köpeklerin sedasını duymaktadır.

Servet-i Fünûn şairlerinin şiirlerinde, köpek ve kedi sıkça yer almamıştır. Şairlerin yer verdikleri şiirlerde ise köpekler, havlamaları/ ulumaları ile ön plana çıkmışlardır.

2.4.3. Kurt, Tilki

Kurt ve tilki etçil hayvanlardır. Kurtlar gücü de temsil etmektedir. Ay ışığında ulumaları da bir başka özellikleridir. Tilkiler ise kurnaz hayvanlar olarak nam salmıştır.

2.4.3.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Kurt

Cenap Şahabettin'in iki şiirinde kurda rastlanmaktadır. "Akarsular" başlıklı şiirde dereler kurtlara ve kuşlara ninniler söylemektedir.

Şairin yayımlanmamış isimsiz bir şiirinde ise ufka deli bir sarhoşluk gelmiştir. Çılgın boşluk, bir kurt gibi ulumaktadır. Kurt, benzetilen unsur olarak yerini almıştır.

Ufka gelmiş deli bir sarhoşluk

Uhuşor kurt gibi çılgın boşluk!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.484

2.4.3.2. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Kurt ve Tilki

Kurt ve tilkiye, şairin *Şermin* adlı eserinde rastlanılmaktadır. Fabl niteliğinde olan "Kurt Ne Demiş?" başlıklı şiirsel dille yazılmış kısa dörtlükte kurda yer verilmiştir.

Kurda biri sormuş: Niçin

Bu kadar kalındır ensen?

Demiş ki: kendi işimi

Kendim görürüm, anla sen!

Ali Ekrem Bolayır, Şiir Demeti, s.77

Daha önce bahsi geçen “En Mûzır Hayvan” başlıklı şiirde ise çocukların sıraladığı hayvanlardan biri de kurt ve kurnazlığıyla bilinen tilkidir.

2.4.3.3. Değerlendirme

Cenap Şahabettin, sarhoş bir ufku kurt gibi uluduğunu söyleyerek ufku, boşluğu kurda benzetmiştir. Ali Ekrem Bolayır ise bir fabl kaleme almış ve kurdu konuşturmuştur. Tilkiyi ise kurnaz olarak bilinen özelliği ile ele almıştır. İki şair de sezdirmek istedikleri düşünceleri, teşbih ve intak sanatlarını kullanarak etkili bir şekilde aktarmışlardır.

Görüldüğü üzere, sadece iki şairin şiirinde kurt ve tilki geçmektedir. Fakat bu şiirlerde de güçlü bir nitelik taşımamışlardır.

2.4.4. Eşek/ Merkeb, Deve

Develer genellikle çöl hayvanları olarak bilinirler. Hörgüçleri bulunan hayvanlardır. Eşekler ise “hamal” olarak nitelendirilmiş ve toplumda hakaret edilirken kullanılan bir sembol halini almış hayvanlardır. Aynı zamanda güzel gözlere sahip olan eşekler, bu özellikleri itibarıyla de kendisine benzetilen unsur olarak şiirlerde yer almıştır.

2.4.4.1. Tevfik Fikret’in Şiirlerinde Eşek ve Deve

Tevfik Fikret’in “Kenan” başlıklı şiirinde, manzum bir hikâye kaleme alınmıştır. Kenan adlı çocuğun öznesi olduğu şiirde, bir kadıncağızın tek varlığının küçük oğlu ve merkepçisi (eşek) olduğu vurgulanır.

“Hemşirem İçin” başlıklı şiirde ise şairin, kardeşinin ölümü üzerinde yüreğinde biriken hislerin dışa vurumu dile getirilmiştir. Kabrinin üstünde çıkan bir diken sanki mezarının bir delilidir ve develer ziyaretçisidir.

Bir diken belki delil-i kabrin,

Develer belki ziyaretçilerin;

...

2.4.4.2. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Deve

Ali Ekrem Bolayır'ın *Şermin* adlı eserinde, “Deve Ne Cevap Vermiş?” başlıklı fabl niteliğinde bir dörtlük bulunmaktadır. Deve, intak sanatı ile konuşturulmuştur.

Deveye sormuşlar: Niçin

Boynun eğridir bu kadar?

Benim nerem doğru ki? demiş,

Bu benim de gövdeme uyar.

Ali Ekrem Bolayır, Şiir Demeti, s.77

2.4.4.3. İsmail Safa'nın Şiirlerinde Eşek ve Deve

Şairin, *Hissiyat* adlı eserinde yer alan “Hâtırâ-ı Mukaddese” şiirinde, hacıların develerle birlikte kabileler halinde ilerledikleri belirtilir.

Mevlid-i Peder-i Ziyâret eserinde ise şair kendilerini merkep olarak nitelendirir. Hayvan evet ama o kudreti takdir eden de yine kendileridir.

Kandan, kemikten, etten eğer çe biz merkebiz:

Hayvan! Fakat o kudreti takdir eden de biz!

İsmail Safa, Mevlid-i Peder-i Ziyâret, s.26

İntâk-ı Hakkın Tahmisi isimli eserde geçen bir beyitte, eşek fakat bunlar ne eşek ne de katırdır, der şair. Birinde, eşiğin namı hüsnü paşa mahrûrdur, der.

Merâkebdır fakat bunlar ne eşektir ne esterdir

Birinde merkebin nâm-ı hüsnü paşa mahrurdur.

İsmail Safa, İntâk-ı Hakkın Tahmisi, s.6

2.4.4.4. Süleyman Nesib'in Şiirlerinde Eşek

“Eşekliler Şarkısı” başlıklı şiirde şair, eşekli alayların geçtiğinden bahseder. Sahâ-i rü'yet eşeklerle hep kararmıştır.

Aman aman geliyor bir alay eşekli daha

Eşek safâsına artık biçilmez oldu bahâ...

Safâ safâ... Buna derlermiş işte ehl-i nühâ...

Gelin bu âleme bizler de iştirak edelim.

Binip eşeklere Maden Yolu'nda bî-külfet

Tenezzüh eyleyelim, bunda var ki bir lezzet

Bütün kararmış eşeklerle sâha-i rü'yet...

Gelin bu âleme bizler de iştirak edelim.

Süleyman Nesib, Külliyyât-ı Âsâr ve İhtisâsat, s.46

2.4.4.5. Değerlendirme

Tevfik Fikret, Ali Ekrem Bolayır ve Süleyman Nesib, eşek ve deveye isim olarak gerçek manada yer verirken İsmail Safa ise eşeği benzetme unsuru olarak kullanmıştır. Şair, kendisi ve eşek arasında benzetme kurmuştur. Deveye ise yine isim olarak yer vermiş, hacıların hacca develer ile gittiklerine değinmiştir.

Servet-i Fünûncular eşek ve deveye çok önem vermemiş, bazı şiirlerde sadece isim olarak yer vermişlerdir.

2.4.5. Koyun, Kuzu, Keçi

Koyun, kuzu ve keçi otçul hayvanlardır. Aynı zamanda keçiler, inatçılığın sembolünü taşımaktadırlar.

2.4.5.1. Cenap Şahabettin’in Şiirlerinde Koyun ve Kuzu

Cenap Şahabettin’in yayımlanmamış şiirlerinden olan “Vatan İçin” başlıklı şiirde Osmanlı, celladına yalvaran koyuna benzetilmiştir.

Balkanlara kan kusan oyundan

Herkes biraz ayb u zillet aldı

Osmanlılığın ne farkı kaldı

Cellâdına yalvaran koyundan!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.414

Şairin isimsiz bir şiirinde ise ilkbaharın güzelliğini tasvir etmeye çalışan şair, تنها ormanların kuzularla dolu olduğunu söyler.

Çiğdem kokusundan

Rüzgâr sarhoş oldu.

Tenha kalan orman

Kuzularla doldu!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.497

2.4.5.2. Tevfik Fikret’in Şiirlerinde Kuzu

Tevfik Fikret, *Şermin*’de yer alan “Melek’in Kuzusu” başlıklı şiirinde, Melek’in kuzusu olduğuna ve ot yedirdiğine değinir.

2.4.5.3. Ali Ekrem Bolayır’ın Şiirlerinde Koyun ve Kuzu

Ali Ekrem Bolayır’ın hem *Zılâl-i İlham*’da hem de *Vicdan Alevleri*’nde yer verdiği “Vasiyet” başlıklı şiirinde, bahsi geçen asker şehit olursa kimseye bir şey kalmayacağını söyler. Ağılda birkaç kösemen koyunu olduğuna değinir.

Yine *Zılâl-i İlham* adlı eserinde yer alan “Veda” şiirinde, şair sevdiğine seslenir ve gitmemesini söyler. Kuzucukların hem-sermez olacaklarını dile getirir.

Şiir Demeti adlı eserinde ise “Kuzu” başlıklı şiire yer verilir. Şair, şiirde kuzucuğun insanı mutlu eden, güldüren hallerine değinir. Fiziksel olarak kuzuyu tasvir ederken, kara gözlü ve tombul olduğunu söyler. Koşarak melemektedir.

Mini, mini kuzucuk, yavrum sen,

Annenden

Kaçarak geldin pek erken,

Oynak, şen.

<me, me!> diyerek sen geldin,

Tin, tin tin;

Durmam, koşarım ben lakin,

Ordan in!

Gel, gel kara göz... Vay tonbul,

Gel, gel, gel!

Geldin koşarak, tel, tel ,tel....

Verdim el,

Aldın, öptün.... Çok şeytan

Bir hayvan,

...

Ali Ekrem Bolayır, Şiir Demeti, s.186

2.4.5.4. İsmail Safa’nın Şiirlerinde Koyun ve Keçi

Şair, *Mağdûre-i Sevdâ* isimli eserinde geçen bir şiirinde, doğanın güzelliklerini anlatırken sürülerle keçi ve bir hayli koyunun otlayıp, yavrularıyla oyunlar oynadıklarına değinilir.

Mevlid-i Peder-i Ziyâret adlı eserde ise şair, Trabzon’a giderken yolda karşılaştığı doğal güzellikleri ve tabiatı tasvir etmeye çalışır. Gördüğü kuzuları ve çobanı mısralarına eklemeyi unutmaz.

Yer, gök, deniz, o dem de hem ahenk ve yekzebân

Orman, çayır, çimen, kuzular bir de kız çoban!

İsmail Safa, Mevlid-i Peder-i Ziyâret, s.30

2.4.5.5. Hüseyin Sîret Özsever’in Şiirlerinde Koyun

“Nevâ-yı Hicran” başlıklı şiirinde şair, kendini koyunları dağılmış çoban gibi dalgın hissetmektedir. Yolun üstünde, her akşam dalgın bir çoban gibi beklemektedir.

Güneş batar, dağılır ufka hep tahîl-i şam,

Bütün menâzır-ı tezlîl-i hüzn eder sâkin;

Uzakta bir ovadan çingirak sedası gelir;

Akın akın sürüler hepsi avdet etmededir.

Koyunları dağılan bir çoban gibi dalgın

Ne beklerim yolun üstünde böyle her akşam?

Hüseyin Sîret Özsever, Leyâl-i Girizân, s.108

2.4.5.6. Fâik Ali Ozansoy’un Şiirlerinde Koyun

Fânî Teselliler adlı eserde yer alan “Hayme-neşîn” şiirini şair, Yeşil Yurtlulara ithaf eder. Bilindiği gibi Servet-i Fünûncular uzak beldelere özlem duymuş ve Yeni Zelanda’da bir çiftlik kurma hayali kurmuşlardır. Şair, şiirini de bu anlayışına uygun olarak kaleme almış ve bahar mevsiminde koyunlara değinmiştir.

Şehirlerin bu takaza-yı haşmetinden uzak,

Koyunlarıyla gezer pîr u bahar olarak.

Fâik Ali Ozansoy, Fânî Teselliler, s.77

Şairin, “Alacakaranlıklarda” şiirinde ise yeşil yamaçta koyunlar yayılmaktadır.

2.4.5.7. Hüseyin Suat Yalçın'ın Şiirlerinde Kuzu

Şair, “Zehirli Çiçek” şiirinde, hazin sesli nazenin kuzuların zaman zaman sâye-gâha gelip sükûnet aradıklarını söyler. Şair; hislerindeki hüznü, kuzuların seslerine eş tutmuştur.

Zamân zamân o hazin sesli nâzenin kuzular

Bu sâye-gâha gelir, seslenir, sükûnet arar.

Hüseyin Suat Yalçın, Lâne-i Melâl, s.76

2.4.5.8. Değerlendirme

Cenap Şahabettin, şiirinde kurbanlık koyun benzetmesi yapar. Anlatmak istediğini somutlaştırmaya çalışır. Tevfik Fikret, çocuklar için yazdığı *Şermin* şiirinde, kuzuların otlamasını sevecen bir dille kaleme almıştır. Ali Ekrem Bolayır da Tevfik Fikret gibi kuzuyu konu alan bir şiir yazar ve bahar mevsiminde kuzuların halini tasvire çalışır.

İsmail Safa; doğayı ve tabiatı tasvir ederken kuzulardan, keçilerden bahseder. Hüseyin Siret Özsever ise diğer şairlere göre daha hisli bir şiir kaleme almıştır. Şairin her mısraından, ne kadar hüznü ve yorgun olduğu anlaşılmaktadır. Şair, sürüsünü kaybetmiş dalgın bir çoban gibi olduğunu söyler. Faik Ali Ozansoy da yine bahar tasviri yaparken koyunlardan bahseder. Hüseyin Suat Yalçın da Hüseyin Siret Özsever gibi hisli duygularla şiirini kaleme almıştır. Şair, yeşil yurtlulara ithaf ettiği şiirinde, kuzuların sesini kendi sesine eş tutar. Şiirde, hüznü bir hava sezilir.

Görüldüğü üzere, koyun, kuzu ve keçilere şiirlerde sadece bahar mevsiminde, yaylalarda özgürce yayılmaları ve bir çoban tarafından otlatılmaları yönüyle ya da benzetme yönü ile değinilmiştir.

2.4.6. At, Kısrak

At, asil hayvan olarak bilinmektedir. Eski toplumlardan bu yana oldukça önem arz eden bir hayvan olmuştur. Savaşçı toplumların en büyük silahıdır ve eski inanışlara

göre bir yiğidin atı öldüğünde kendisi de ölmektedir. Dörtnala koşan atlar, bazen gücü bazen de özgürlüğü sembolize etmiştir.

2.4.6.1. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde At

Şairin “Nefî” başlıklı şiirinde, yıldırımları izleyen binlerce at her yana atılmaktadır. Korkunun tozu göğün uğursuz kümbetine dolmaktadır.

Atılır her yana bin rahş-i savâik-peyrev,

Gerd-i haşyetle dolar künbed-i vârne-i cev...

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.383

2.4.6.2. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde At

Ali Ekrem Bolayır *Şiir Demeti* adlı şiir kitabında geçen “İdman Türküsü” adlı şiirinde, güreş, cirit, kılıç ve at gibi sporlara değinerek hepsinin bizim olduğunu söyler.

2.4.6.3. Fâik Ali Ozansoy'un Şiirlerinde Kısarak

Fânî Teselliler adlı eserde yer alan “Dicle Hâtıralarından” şiirinde şair, bindiği kısrağın kaç defa kendisini yıkmaya yeltendiğine değinir.

Beni kaç kere, bindiğim kısarak

Yıkacakken, yolumda ben koştum

Yine taşlık, çukur, kaya, uçurum

Azim sevdâma hâil olmayarak.

Fâik Ali Ozansoy, Fânî Teselliler, s.113

2.4.6.4. Değerlendirme

Tevfik Fikret'in şiirinde, vehâmetli bir hava sezilmektedir. Şair, atların yıldırımlar gibi korkunun tozunu göğe doldurduğunu söyler. Ali Ekrem Bolayır ise, sadece isim olarak

ata yer vermiştir. Faik Ali Ozansoy, azmini ve gücünü anlatmaya çalıştığı şiirinde, bindiği kısırağın onu kaç defa düşürmeye kalktığını söyleyerek, verdiği çabayı gözler önüne serer.

Servet-i Fünûn şairlerinin şiirlerinde, ata pek rastlanmamaktadır. İki şair dışında şiirlerinde at ve kısırağa yer veren olmamıştır.

2.4.7. Manda, Buzağı

Mandalar ve buzağılar otçul hayvanlardır. Aynı zamanda süt vermesi ve eti yenmesi hasebiyle, insana fayda sağlayan hayvanlardır.

2.4.7.1. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Manda

Ali Ekrem Bolayır'ın çocuklar için yazdığı *Şiir Demeti*'nde yer alan “Temizlik” başlıklı şiirde, koca mandalar su gördü mü atılmakta ve dalgaların sürüsüne katılmaktadır. Şair, temizliğin önemini canlı ve cansız tüm varlıklar üzerinden anlatmaya çalışır.

Koca manda su gördü mü atılır,

Dalgaların sürüsüne katılır.

Ali Ekrem Bolayır, Şiir Demeti, s.24

2.4.7.2. İsmail Safa'nın Şiirlerinde Buzağı

Mensiyyat adlı eserde yer alan “Vâdi” şiirinde, yan yana birkaç buzağı merada koşturmaktadır.

Ne güzel manzaradır: yan yana birkaç buzağı

Koşuşur mer'ada.

İsmail Safa, Mensiyyat, s.23

2.4.7.3. Fâik Ali Ozansoy'un Şiirlerinde Manda

Fâni Teselliler adlı eserde yer alan “Alacakaranlıklarda” şiirinde, mandalar yeşil yamaçlarda yayılmaktadır.

2.4.7.4. Değerlendirme

Ali Ekrem Bolayır çocuklara temizliğin önemini anlatmak için “Temizlik” başlıklı şiirini kaleme almış ve mandaların su gördü mü hemen atıldığını söyleyerek, hayvanların da temizliğe ne kadar önem verdiğini sezdirmeye çalışmıştır. İsmail Safa ve Faik Ali Ozansoy, tabiat tasviri yaparken manda ve buzağların, yeşil yamaçlarda koşturduklarını söylerler.

Servet-i Fünûn şairleri şiirlerinde, manda ve buzağıya pek rağbet göstermemişlerdir.

2.4.8. Ceylan/ Âhu

Ceylan, Farsçada âhu manasına gelmektedir. Edebiyatta ise ceylan/âhu bazı sıfatlarla anılmaktadır. Divan Edebiyatı’nda sevgilinin gözü, masumiyeti ve ürkekliği bakımından âhuya benzetilir. Aynı zamanda misk, âhu ile ilişkilendirilen bir diğer unsurdur. Misk, Çin âhularından elde edilen çok değerli bir kokudur. Misk, âhunun göbeğinde deriden bir torba içinde bulunur ve âhu onu yere düşürür. Daha sonra bundan misk elde edilir ve çok uzak diyarlara götürülüp satılır (Çınar, 2018: 76-78). Divan Edebiyatı’ndan bu yana sevgili, çoğunlukla âhu ile eş tutulmuştur. Şairler, bu belirtilen özellikler bakımından âhulara şiirlerinde yer vermişlerdir.

2.4.8.1. Cenap Şehabettin’in Şiirlerinde Âhu

“Tasvir-i Cânan” şiirinde, âhunun bakışları ayrılığa can verir.

Solgun ziyâyı andırır iklîl-i turrası

Serpûş-ı zer-nigârı şafaktan nişan verir

Ağlar gözünde safveti her-dem ter-i kebûd

Ahû nigâhı mürde-i hicrâna can verir.

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.73

Şairin isimsiz bir manzûmesinde, şairin sevdiği âhû gibi gizlendikçe, şairin de kalbi sevdiği kadına yaklaşmaktadır.

Yaklaşır kalbim ona mahfice

O bir âhû gibi gizlendikçe,

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.372

2.4.8.2. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Ceylan

Şermin'de yer alan "Veli Baba" şiirinde, sadece isim olarak ceylana değinilmiştir.

2.4.8.3. Fâik Ali Ozansoy'un Şiirlerinde Ahu

Fâik Ali Ozansoy'un *Temâsil* adlı eserinde yer alan "Bâdiyelerde" şiirinde, koşan geyikler ve uçan turnalar ile birlikte kadın nazarlı, vefâsız, remîde âhûlardan bahsedilir. Kızların bakışları, âhûlara benzetilmiştir.

Kurak, sıcak.. hani mahmur ufuklu çöllerde

Koşan geyikler, uçan turnalar, kadın.. o kadar

Kadın nazarlı, vefâsız, remîde âhûlar,

Sürûd-ı rûd ile mes'ûd o vâhâlar nerede!

...

Evet, zavallı kız, ey deşt-i vahşetin dilber

Gazâl-ı munisi, "âhû bakışlı duhterler",

Ve kız bakışlı o âhûlar âh evet ıssız,

O çöl bütün bütün ıssız kalır, siz olmasanız.

Fâik Ali Ozansoy, Temâsil, s.105-110

2.4.8.4. Hüseyin Suat Yalçın'ın Şiirlerinde Ceylan

“Aşkın Diyâr-ı Gurbeti” şiirinde şair, sabah vakti çölde bir ceylan geçidi aramaktadır.

Bir çölde bir sabah arıyordum adım adım

Ceylan geçitleri... Fakat az kaldı bir serâb

Muğfel denizleriyle susuz sayd edip türâb

Etmiş gibiydi ömrümü, lâkin inanmadım.

Hüseyin Suat Yalçın, Lâne-i Melâl, s.40

2.4.8.5. Değerlendirme

Cenap Şahabettin ve Faik Ali Ozansoy, ceylanı benzetme unsuru olarak kullanmış, sevdiklerini anlattıkları şiirlerde ahuyu kadına benzetmişlerdir. Kızların bakışı ceylana benzetilmiştir. Tevfik Fikret ve Hüseyin Suat Yalçın ise şiirlerinde sadece isim olarak ceylana yer vermişlerdir.

Verilen örneklerden anlaşılacağı üzere, Servet-i Fünûn şairleri Divan Edebiyatı'ndaki âhu mazmununa değinmiş, sevgili ile ceylanı/âhuyu eş tutmuştur. Âhu ile sevgili arasında bir benzetme kurulmuştur. Bazı şiirlerde ise tabiatı tasvir ederken ahû, sadece isim olarak yer almışlardır. Ceylan ve Âhu olumlu özellikler barındıran hayvanlardır.

2.4.9. Horoz

Horozlar, kümes hayvanlarıdır. Sabahın ilk ışıkları ile ötmeleri onlara sabahın habercisi unvanını vermiştir. Şiirlere de genellikle erkenden ötmeleri bakımından konu olmuşlardır.

2.4.9.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Horoz

Şairin “Terâne-i Sabâh” şiirinde, horozlar bahçeden bahçeye bir kavs-ı nidâ ve ihdâ etmektedir. Sabahın habercisi horozlardır. Her gün aynı saatte, günün ışıması ile birlikte öterler.

Ediyor işte horoslar ihdâ

Bahçeden bahçeye bir kavs-ı nidâ...

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.290

Şairin isimsiz bir şiirinde, hırsızlığın yanlış bir davranış olduğunu anlatmak için hayvanlara söz hakkı verilmiştir. Horoz hırsıza, çaldığını yerine koymasını söyler.

Horoz dedi: <Kukuriku!

Çaldığını yerine koy!>

Polis çalıp düdüğü!

Dedi: <Gördün mü gününü!>

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.329

2.4.9.2. İsmail Safa'nın Şiirlerinde Horoz

Huz Mâ Safa adlı eserde yer alan “Bir Sabah Risâlesi” şiirinde, sevdiği ile beraber gezmek isteyen şair, sabah erkenden -horozlar öterken- sahralara, kuhsâra gitmişlerdir.

Bir gün ikimiz: o şûh ile ben

Erkence hemen horoz öterken

Gezmek diledik tenze ettik

Sahrâlara, kuhsâra gittik.

İsmail Safa, Huz Mâ Safâ, s.231

2.4.9.3. Değerlendirme

Cenap Şahabettin, iki şiirinde horoza yer vermiştir. İlkinde, horozun erken saatlerde ötmesi sebebiyle onu “sabahın habercisi” olarak nitelendirmiş, diğer şiirinde ise horozu kişileştirerek, bir insan gibi konuşturmuştur. İsmail Safa da sadece bir şiirinde, Cenap Şahabettin ile aynı yöneme başvurmuş ve horozu, sabah erkenden ötmesi bakımından ele almıştır.

Servet-i Fünûn şairleri tarafından şiirlerde çok yer verilmeyen horoz, ele alınan bazı şiirlerde, erken ötmesi özelliğiyle yer almıştır.

2.4.10. Sırtlan, Gergedan, Öküz, Boğa, Domuz

Sırtlanlar, leş yiyici hayvanlardır. Genellikle pis hayvan olarak nitelendirilirler. Gergedan ise iri gövdeli otçul hayvanlardır. Öküz ve boğa etinden ve çeşitli özelliklerinden yararlanılan, faydalı hayvanlar olarak bilinirler. Domuz ise, İslam inancında haram olarak bilinir. Etrafındaki her şeyi ayırt etmeden yemesi, etinin de sağlıksız olmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda domuzlar, inatçı ve pis hayvanlardır.

2.4.10.1. Ali Ekrem Bolayır’ın Şiirlerinde Sırtlan, Gergedan, Öküz, Boğa, Domuz

Şiir Demeti’nde geçen “İnönü” şiirinde, şair düşmanı sırtlan olarak nitelendirir. Sırtlan ve düşman arasında benzerlik kurulur.

Yuvarladık Yunana

İnönüden kanına

Girdik sırtlan düşmanın

Canı çıktı Yunanın!!

Ali Ekrem Bolayır, Şiir Demeti, s.40

“En Mûzır Hayvan” şiirinde, çocuklar çeşitli hayvanlarla birlikte boğayı, alçak ve zalim olarak nitelendirdikleri sırtlanı ve gergedanı en muzır hayvan olarak seçmişlerdir.

“Öküz” şiirinde ise, özne öküzdür. Şair, öküzlerin akı olmasına rağmen insanoğluna ne kadar faydalı olduklarına değinir. Niteleyici sözcükler kullanarak öküzleri kişileştirme yoluna gider. Şair, insanoğlunun, hem etinden hem de tarla sürmede öküzden faydalanmasından yola çıkarak, günlük hayatta, öküz sözcüğünün hakaret amaçlı kullanılmasından dolayı sitem eder.

*Hayvanların arasında ne mübarek bir candır,
Öküz, Öküz değil sanki bizim gibi insandır;
Bizim gibi belki daha şanlı, metin bir mahlûk,
Damarında akıp duran necâmetli bir kandır.*

*Öküz bize bahşediyor pek mükemmel bir kuvvet,
Kalbinde var en şerefli en tükenmez fazîlet;
Bir toprağı sayesinde ekip biçer, yaşarız;
Çiftçiliği öküzlerle te'min eder bu millet.*

*Sapanları onlar sürer, harmanları öküzler
Savururlar; arabayı yine öküz sürükler.
Öküzleri sağ oldukça rahat yaşar her çiftçi,
Onun için bu cihanda ne ölüm var ne keder.*

...

Ali Ekrem Bolayır, Şiir Demeti, s.68-69

Vicdan Alevleri adlı eserde yer alan “Dayanma” başlıklı şiirde, bir oyuna domuz adı verilmiş ve “domuz oyunu” olarak nitelendirilmiştir.

*Dayanma, hefre-i eflas ve hîpe düştü bugün
O hokkanbaz babanın kurduğu domuz oyunu!*

Ali Ekrem Bolayır, Vicdan Alevleri, s.51

Görüldüğü üzere, birkaç şair dışında ismi geçen hayvanlar, şiirlere konu olmamıştır.

2.4.11. Ayı, Fil

Ayı ve fil iri cüsseli hayvanlar olarak bilinmektedirler. Genellikle bu özellikleri ile edebî eserlere konu olmuşlardır.

2.4.11.1. Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Fil

Tevfik Fikret'in "Nef'î" başlıklı şiirinde, azgın bir filin galip hamlesine değinilir.

*Hamle-i saf-şiken-i can-fiken-i pîl-i demân,
Savlet-i gürz-i girân, darbet-i şemşîr ü sinân.*

Tevfik Fikret, Rübâb-ı Şikeste, s.383

2.4.11.2. Ali Ekrem Bolayır'ın Şiirlerinde Ayı ve Fil

Şiir Demeti'nde geçen "Havuç Said Efendi" başlıklı şiirde, Sait Efendi file benzetilmektedir. Filin kocaman cüssesi ve çok yemesi gibi özellikleri ile obur olan Said Efendi arasında bir yakınlık kurulmuştur.

*İki bin kuruş maaşa
Nâil olmuştu o ama,
Bir fil gibi yaşayışa,
Üç bin bile yetmez asla!*

Ali Ekrem Bolayır, Şiir Demeti, s.62

Şiir Demeti'nde yer alan "Ayının Kitap Okuması" başlıklı fablda, özne bir ayıdır. Olay örgüsü, ayı üzerinden şekillendirilmiştir. Ayının düşünme ve okuma yetisinin olmadığı vurgulanmaya çalışılmıştır.

Belirlenen şiirler dışında ayı ve fil şiirlerde çok yer almamıştır.

2.4.12. Balık/Semek

Balık, Farsça “mâhi”, Arapça “semek” manasına gelmektedir. Suda yaşayan varlıklardır. Edebiyatta ise Divan Edebiyatı’ndan gelen gelenek bozulmamış ve balıklar yaşadığı yer ve âşık-sevgili ilişkisi çerçevesinde ortaya konan benzetme ve hayallerle karşımıza çıkmıştır. Aynı zamanda bazı kıssa ve menkıbelere de konu olması bakımından telmih yapılarak şiirlerde yer almıştır (Açıkgöz, 2019: 199).

2.4.12.1. Cenap Şahabettin’in Şiirlerinde Balık

Cenap Şahabettin’in “Tâ’lim-i Aşk” şiirinde semek (balık) deryâda aşk ile yüzmektedir.

Bahs eder mestî-i sevdâsından

Konarak her çiçeğe bir kelebek

Geziyor aşk ile bir kuş gökte

Aşk ile yüzmekte deryâda semek

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.345

Cenap Şahabettin’in sadece bir şiirinde, semek ismi ile geçen balık, denizde yüzmesi bakımından bahse konu olmuştur.

2.4.13. Kurbağa

Kurbağalar, genelde derelerde yaşayan hayvanlardır. “Guk” olarak da bilinirler.

2.4.13.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Kurbağa

Şairin yayımlanmamış isimsiz bir şiirinde, uzakta bir yerde kurbağalar ötüşmektedir. Bu ötüşme ile sanki ay ağlıyor gibidir. Gecenin rûhu, dereye hıçkırılmaktadır. Şair, benzetmelerle dolu bir dörtlük oluşturmuştur.

Ötüşürken uzakta kurbağalar

Zannedersin sularda ay ağlar!

Gecenin rûhu hıçkırır dereye!

...

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.539

Şairin “Akşam” başlıklı yayımlanmamış şiirinde, kurbağa akşam sularında hânende olur. Sakin olan dereler, akşam olunca sesle dolar.

Hânende olur kurbağa akşam sularında!

Sakit dereler sesle dolar yer kararınca!

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.541

Sadece Cenap Şahabettin'in birkaç şiirinde, kurbağaya rastlanmaktadır. Cenap Şahabettin şiirlerinde, kurbağaların dereye çıkardıkları sesleri çeşitli durumlar ile nitelendirmiştir.

2.4.14. Yarasa/Şebpere

Farsçası şebpere olan ve Türkçede yarasa denilen kuşun, gözleri küçük ve zayıf olması hasebiyle geceleri görebilmektedir ve bu sebeple bu isimleri almıştır. Geceleri farklı ses dalgalarıyla hareket etmektedirler ve geceleri insanlara hücum ederek gözlerini kör ettikleri de bilinmektedir (Onay, 1996: 272). Yarasaların, ışıktan rahatsız olmaları, karanlıkta yaşamaları sebebiyle edebiyatımızda çeşitli düşüncelere konu olmuştur. Işık; bilgelik, iyilik, dost gibi kavramları temsil ettiği için yarasa edebiyatımızda bu gibi kavramlarla zıtlık oluşturmuştur (Ertap, 1996: 111).

2.4.14.1. Cenap Şahabettin'in Şiirlerinde Yarasa

Cenap Şahabettin'in şiirlerinde yarasa, üç yerde geçmektedir. “Benim Kalbim” başlıklı şiirde bir genç, siyah bir ormanın en karanlık yerine yatmıştır. Başını, garip bir şebperenin gece renkli gölgesine uzatmıştır. Yarasa ile gece ve karanlık çağrışımı yapar. Yarasa siyah renklidir. Şair gölgesini de siyah olarak nitelendirir. Şair, gencin yalnızlığını ve karanlığın derinliğini somutlaştırmaya çalışır.

Bir civân bir siyah meşcerenin

En karanlık yerinde yatmıştı;

Başını bir garib şeb-perenin

Zıll-ı şeb-rengine uzatmıştı.

Cenap Şahabettin, Bütün Şiirleri, s.124

“Akşam” başlıklı yayımlanmamış bir şiirde şair, bir yarasanın yuvasından çıktığını söyler. Yayımlanmamış bir diğer şiiri olan “Ezvâk-ı Ervâh”ta ise bir şebpere zulmet aramaktadır.

2.4.14.2. Ahmet Reşit Rey'in Şiirlerinde Yarasa

Ahmet Reşit Rey, bir gazelinde, isterse o nûru görmesin bazı doğuştan yarasa olanlar, aklın deliline bir inkâr yetersiz olur elbet, der. Şair, gerçeğin ışığını göremeyen insanları, gece gören ve ışıқта görme duyusunu kaybeden yarasalara benzetmiştir.

O nûru görmesin isterse ba'zı şeb-pere tab'ân

Olur elbet bedîhiyyâta bir inkâr nâ-kâfi

Ahmet Reşit Rey, Şiirleri, s.25

2.4.14.3. Değerlendirme

Cenap Şahabettin, üç şiirinde yarasaya değinmiştir. Yarasa, tamamen fiziksel özellikleri ile şairin şiirlerine konu olmuştur. Yarasanın gece görünmesi ve siyah renkli olması şiirlerde belirtilmiştir. Ahmet Reşit Rey ise, sadece bir şiirinde yarasayı kendisine benzetilen unsur olarak kullanmış ve insanlığı, ııkta görme duyusunu kaybeden yarasaya benzetmiştir.

Şairler tarafından şiirlerde kendisine çok yer verilmeyen yarasa, ele alınan birkaç şiirde kendisine benzetilen unsur olarak yer almış, karanlığın ve ılık gibi aydınlık duyguların zıddını temsil etmiştir. Genel olarak karanlıkla ilişkilendirilen yarasalar olumsuz özelliklere sahip hayvanlar olarak değerlendirilmiştir. Şairler, düşüncelerini somutlaştırmak için yarasanın fiziksel ve kendine has özelliklerinden yararlanma yolunu seçmişlerdir.

SONUÇ

1896-1901 yılları arasında ortaya çıkan ve edebiyatımızda derin izler bırakan Servet-i Fünûn Dönemi, şiirde açmış olduğu yeni yollar, yeni anlayışlar ve yeni duyuş tarzı ile edebiyatımızın gelişmesinde ve yenileşmesinde önemli bir yere sahiptir. Tevfik Fikret ve Cenap Şahabettin'in öncülüğünde başlayan sembolist ve parnasyen anlayış, birçok şairi etkisi altında bırakmış ve elem, keder ve melâl dolu santimentalist bir topluluğun ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Tüm şairler, melankolik bir hava ile keder dolu, yoğun hislerle boğuşan ve tüm bu olumsuzluklardan kaçmak için tabiata sığınan şahsiyetler olmuşlardır. Tevfik Fikret ve Cenap Şahabettin'de karşılaşılan şiirler dolusu üzüntü, dönemin tüm şairlerinin şiirlerine sirayet etmiştir. Şairler ise bu duyguları genellikle tabiat temi üzerinden somutlaştırma yolunu seçmiştir. Hayvanlar, somutlaştırma yönteminin en önemli unsuru olmuşlardır. Şairler, kendilerini hayvanlarla özdeşleştirmiş, duygularını onlar üzerinden aktarma ihtiyacı duymuşlardır.

Servet-i Fünûn Dönemi'nde görülen hayvan imgesi, edebiyatın ilk dönemlerinden bu yana edebî eserlerin konusu olmayı başarmıştır. İlk Türk toplulukları, çeşitli hayvanları kutsal sayarak onlara ayrı bir değer vermiştir. Şamanlık inancı gereği yine bazı hayvanlar kutsanmış ve dini ritüellerde yardımcı unsur olarak kullanılmıştır. Gerek ilk Türk topluluklarının inançları ve yaşayış tarzları gerek mitolojide yer alan çeşitli hayvanlar, günümüzde kalıplaşmış hayvan özelliklerinin doğmasına zemin hazırlamıştır. Bu özellikler, zamanla edebiyata girmiş ve kaçınılmaz bir hayvan imgesinin doğmasına sebep olmuştur. İslamiyet öncesi ve sonrası dönemlerde meydana gelen eserlerde, belirgin bir şekilde hayvan imgesinden bahsetmek mümkündür. Kaşgarlı Mahmud'un, *Dîvân-ı Lügati't-Türk* adlı eserinde yer verdiği bazı şiirlerde, çeşitli hayvanlara ve hayvan benzetmelerine rastlamak mümkündür. Destanlar da hayvanların yer aldığı önemli edebî türlerden biridir. Destanlarda; başkahramanın atına, kurda, geyiğe ve toplumda yer etmiş, kutsal kabul edilen birçok hayvana rastlamak mümkündür. Yine efsaneler de hayvanlara yer vermesi bakımından önemlidir. Birçok efsanede, anlatı hayvanlar üzerinden oluşmaktadır. Alageyik Efsanesi en güzel örneklerinden biridir. Zamanla değişen ve gelişen edebiyat çevresinde fabl türü oluşmuş ve yazarlar, hayvanları anlatının başkahramanı yapmışlardır. Bir düşüncüyü aşlamak ve verilmek istenen bir mesajı iletmek için hayvanlar, aracı konumuna getirilmiştir. Tüm bu gelişmelerle birlikte hayvanların edebiyattaki konumu, Divan Edebiyatı şairleri tarafından yeniden belirlenmiş ve hayvanlar

çeşitli özelliklere bürünerek Divan Edebiyatı ile birlikte en parlak dönemlerini yaşamışlardır. Hayvanlar, Divan Edebiyatı'na hâkim olan soyut duyguların somutlaştırılmasında önemli bir aracı görevi görmüştür. Divan şairleri hayvanlara, bilinen özellikleri dışında yeni anlamlar yükleyerek hislerini daha etkili bir şekilde aktarmayı başarmışlardır. Divan Edebiyatı'nın önde gelen şairlerinden olan Fuzûlî, Nesîmî ve Ahmed Paşa gibi önemli şairlerin şiirlerinde belirgin bir şekilde hayvan imgesine rastlamak mümkündür. Divan şairleri, kendi dönemlerini aşip diğer dönemlere kadar ulaşacak mazmunlar meydana getirmeyi başarmışlardır. Canın kuş olması, bülbülün âşık olması, karganın kara haber getirmesi ve baykuşun mezarı çağrıştırması gibi hayvan özellikleri, Divan Edebiyatı'nda sağlam bir zemine oturmuş ve mazmunlaşmıştır.

Tanzimat Dönemi ile birlikte yazar ve şairler, farklı konular ve anlatımlar sergilemeye başlamışlardır. Ancak ilk toplumlardan bu yana gelişen hayvan imgesi, kendisini bu dönemde de korumayı başarmıştır. Namık Kemal, R. Mahmut Ekrem ve Abdülhak Hamid Tarhan gibi Tanzimat Dönemi'nin önde gelen şairlerinin şiirlerinde, hayvanlara rastlanmaktadır. Bu dönemde şairler, Divan Edebiyatı'nda yapılan benzetmelerden uzağa gidememiş ve benzer anlatımlarla farklı temaları işlemişlerdir. Ara Nesil olarak adlandırılan dönemde de hayvan imgesine rastlamak mümkündür. Servet-i Fünûn Dönemi'nden sonra ortaya çıkan Fecr-i Âti Dönemi'nde şairler, Servet-i Fünûn şairlerinden pek de farklı bir anlayış ve anlatım sağlamamışlardır. Servet-i Fünûn şairleri de hayvanların klasikleşmiş özelliklerinden yararlanarak anlatmakta zorlandıkları duyguları ve düşünceleri somutlaştırmak için tabiatın ve tabiat varlıklarından yararlanmışlardır. Servet-i Fünûn şairleri, hayattan nefret eden keder dolu ortak bir duyuş tarzı oluşturmuşlardır. Tüm şairlerin şiirleri incelendiğinde görülüyor ki keder, şiirlerin tüm mısralarına yayılmıştır. Anlatılmak istenen her duygu, his tabiatla bütünleşmiş ve ahenk dolu bir mûsiki oluşturmuştur. Bu müzikal anlatım, Cenap Şahabettin ve Tevfik Fikret'in şiirlerinde belirgin olarak göze çarpmaktadır. Şairlerin ele aldıkları şiirlerde, tam bir mutluluktan bahsedilmesi mümkün değildir. Şairler, tüm soyut duyguları ve düşünceleri tabiat unsurları ve hayvan sembolleri ile somutlaştırmaya çalışmışlardır. Şairler; hüznü, üzüntüyü ve karamsar ruh halini, en ince ayrıntısı ile aktarabilmek için en etkili yöntemi seçmiş ve hislerini somutlaştırarak anlatmaya çalışmışlardır. Bu somutlaştırma yönteminin en başat malzemesi ise hayvanlar olmuştur. Günlük hayatta birçok benzetmeye konu olan hayvanlar, şairlerin şiirlerinin de vazgeçilmez unsuru olmuştur. Şairler, başta kuşlar ve bülbüller olmak üzere, tabiatta yaşamını sürdüren hayvanları kendilerine birer tercüman

olarak seçmişlerdir. Özellikle Cenap Şahabettin ve Tevfik Fikret'in şiirlerinde; kuş ve bülbül oldukça sık yer almış, etkileyici benzetmeler ve kişileştirmeler yaparak ruh hallerini yansıtmaya çalışmışlardır. Diğer şairler de şiirlerinde kuşlara oldukça yer vermiş, diğer hayvanlara göre kuşlar şiirlerde daha ağırlıklı olarak yer almıştır. Ele alınan tüm şairlerin şiirlerinde; bazen kanadı kırık ve hüznü, bazen de huzur dolu bir bahar gününde güzel sesleri ile öten kuşlar vardır. Şairler, öznel anlatımlar yaparak ortak temayı kişisel bir anlayışla sembolleştirmişlerdir. Tabiat ile kurulan sıkı bağ neticesinde, tüm şairler hayvanları kendilerine temsilci seçmekten geri durmamışlardır. Öyle ki bazı şiirler tamamen hayvanlar üzerinden kurgulanmış ve öznesi hayvanlar olmuştur. Cenap Şahabettin'in anlayışını ve hissiyatını ortaya koyan "Siyah Kuş" başlıklı şiiri oldukça dikkat çekicidir. Yine Ali Ekrem Bolayır'ın şiirinin öznesini bir kartalın oluşturduğu "Ukâbnâme" adlı şiiri oldukça etkileyicidir. Şairler, şiirlerinin öznesine yerleştirdikleri çeşitli hayvanlarla aslında kendilerini özdeşleştirerek duygularını tercüme etmeye çalışmışlardır. Şairler, bazı hayvanlara sadece isimleri ile yer verirken bazılarını Divan Edebiyatı'ndan gelen mazmunlaşmış özellikleri ile ele almış ve şiire derinlemesine bakış sağlayan farklı bir anlam katmışlardır. Özellikle bülbül tüm şairlerin şiirlerinde, klasik edebiyattaki anlamı ile yer almıştır. Şiirlerde sürekli inleyen, acı çeken âşık bir bülbül ile karşılaşılmalıdır. Aynı zamanda bülbülün yer aldığı neredeyse tüm şiirlerde, güle de rastlanılması dikkat çekicidir. Aşkı ve sevgiliyi anlatmak isteyen, hüznü ve acı içinde olan şairler, kendilerini çoğunlukla feryât ve figan eden bir bülbülle eş tutmuşlardır. Yılan ise İsmail Safa'nın sadece bir şiirinde, Divan Edebiyatı'ndaki mazmunlaşmış özelliği ile yer almıştır. Şair, yılanı sevgilinin saçına benzetmiştir. Yine ceylan, şairlerin klasik edebiyattaki özelliğinden yararlanarak yer verdikleri hayvanlardan biridir. Şairler sevgilinin bakışlarını, vefasızlıklarını ceylana benzetmişlerdir. Divan Edebiyatı'nda yer alan "gönül kuşu, can kuşu" gibi benzetmeler şairlere ilham vermiş ve şairler, şiirlerinde bu benzetmeleri sıkça kullanmışlardır. Şairler, bazen inleyen bülbül, bazen ölüm getiren baykuş, bazen kötü haber tellalı karga, bazen de baharın habercisi olan güzel sesli kuşları o anki hislerine ortak etmişlerdir. Şairler, hayvanlara orijinal özellikler atfetmemiş, zaten var olan özelliklerini kendi düşünceleri ve hissiyatlarına uygun olarak yorumlamışlardır. Şairler, bazı şiirlerini duygusal bir hisle kaleme alırken bazılarını hayata bakış açısı ve ideolojik düşünceleri bağlamında, daha radikal bir düşünce ile kaleme almışlardır. Örneğin; Ali Ekrem Bolayır'ın "İnsanlık" başlıklı şiirinde şair, insanoğlu üzerindeki izlenimlerini, keskin ve oldukça sivri ithamlarla destekleyerek mısralara dökmüştür. Farklı

şairlerinde ise duygusal yönü ağır basmaktadır. Bu da gösteriyor ki şairler, bütün şiirlerini aynı tavırla değil sürekli ve anlık değişen duygu durumlarına göre kaleme almışlardır. Özel hayatlarında yaşadıkları kişisel olaylar ya da durumların kendi üzerlerinde bıraktıkları derin etkiler neticesinde bazen hisli, keder dolu şiirler ortaya çıkmış; bazen de mutluluk ve huzur kokan mısralar kaleme dökülmüştür. Şairler, aşk temasını sıkça işlemişler ve seven-sevilen arasındaki bağı hayvanların klasikleşmiş özellikleri ile kendileri arasında bir bağ kurarak daha etkili anlatmaya çalışmışlardır. Şairler bazen aşkından inleyen bülbül, bazen de sevgiliyle asla kavuşamayacağını sezdirmek için Anka olmuşlardır. Tüm şiirlerde dikkat çeken bir nokta da bazı hayvanların olumlu bazılarının ise olumsuz özellikleri ile şiirlere konu olmasıdır. Baykuş, karga ve yarasa gibi hayvanlar olumsuz özellikleri ile şiirlerde yer alırken; kuş, bülbül, serçe, kelebek, aslan, karınca, kumru, at, koyun, kuzu vb. hayvanlarda olumlu özellikleri ile şiirlere konu olmuşlardır. Şairler, anlatmak istediklerini sade bir dille değil; anlaşılması güç bir dille, sanatlı söyleyişlerle kaleme almışlardır. Teşbih ve teşhis sanatlarıyla dolu estetik ve lirik bir söyleyişe sahip şiirler meydana getirmişlerdir. Bu sanatlı ve imgeli dil, herhangi bir şaire özgü olmamış; tüm şairleri içine alan genel bir kapalı söylem meydana getirmiştir. Servet-i Fünûn Dönemi'nin birçok şair tarafından eleştirilmesinin önemli sebeplerinden biri, bu ağır ve anlaşılması zor olan dil meselesidir. Sadece Tevfik Fikret'in *Şermin* ve Ali Ekrem Bolayır'ın *Şiir Demeti* adlı çocuklar için kaleme aldıkları eserlerde, oldukça sade ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Açık ve anlaşılır bir dilin kullanılması şairlerin hislerini şiir yoluyla aktarmak değil, çocukların seviyelerine uygun olan dil ve anlatım ile çeşitli konularda bilinç ve anlayış sağlamak amacıyla. Bu iki eserde de çocukların anlayacağı şekilde fabllara yer verilmiş ve çeşitli şiirlerde hayvanlar konuşturularak çocukların dikkatini çekmek amaçlanmıştır. Kısaca Tevfik Fikret *Şermin* adlı eserinde ve Ali Ekrem Bolayır da *Şiir Demeti* adlı çocuklar için yazdıkları eserlerde, çocuklara aşlamak istedikleri değerleri en güzel şekilde hayvanlar aracılığıyla kurdukları bağlarla anlatmışlardır. Bu yolla daha kalıcı etkiler sağlayacaklarını düşünmüşlerdir. Hayvanlar; genel itibari ile fiziksel özellikleri, davranışları ve ses özellikleri ile şiirlere konu olmuşlardır. Servet-i Fünûn şairleri içerisinde şiirlerinde hayvanlara en az yer veren duygu ve düşüncelerini farklı benzetme ve imgelerle açıklama yolunu seçen şairler, Süleyman Nesib ve Süleyman Nazif'tir. Çalışmadan elde edilen bu neticeler, Tevfik Fikret'in “ Bizler tabiatın acemi birer şâkirdiyiz.” sözünü destekler nitelikte olmuştur.

Görüldüğü üzere insanoğlunun hayatının bir parçası olan ve düşünme yönünden ayrılan hayvanlar, zamanla insanlarla birbirlerine benzeyen bağlar kurmuşlardır. Bu bağ ise çalışmadan anlaşılabileceği üzere mitolojiden destanlara, efsanelere ve fabllara kadar ulaşmış ve edebiyatın vazgeçilmez bir hayvan imgesi ile donatılmasına zemin hazırlamıştır. Daha sonra gelişen ve değişen dünya ile Türk edebiyatında hayvan motifi İslamiyet öncesine, ilkel dönemlere kadar dayanan hayvan-insan ilişkisi üzerine kurulmuştur ve etkisini her dönem korumuştur. Aynı zamanda Servet-i Fünûn şairlerini de etkisi altına almış ve şiirlerde sıkça işledikleri tabiat tasvirleri yanında, hayvanlar da belirleyici unsur olmuştur. Servet-i Fünûn Dönemi üzerine sayısı oldukça fazla çalışma yapılmıştır. Her çalışma, edebiyatımıza birçok yönden yenilikler kazandıran ve anlaşılması biraz güç olan bu dönemi açıklamak ve anlaşılır kılmak adına fayda sağlamıştır. Bu çalışmada, Servet-i Fünûn Dönemi anlayışı ile eserler kaleme almış olan önde gelen tüm şairlerin şiirleri incelenmiştir. Şiirlerde ele alınan hayvanlar tasnif yöntemiyle ayrıştırılmış ve hayvanların konumu üzerinde ayrıntılı bir inceleme yapılmıştır. Bölüm sonlarında gerekli değerlendirmeler yapıldığından ötürü sonuç kısmında şairlerin ayrıntılı bir değerlendirmesi yapılmamış; sadece çalışma boyunca ulaşılan bulgular, dönemin ve şairlerin şiirlere yansıyan ve dikkat çeken özellikleri genel itibariyle ele alınmıştır.

Bu çalışma ile Servet-i Fünûn Dönemi'ne farklı bir pencereden bakılmaya çalışılmıştır. Servet-i Fünûn Dönemi üzerine yapılan her çalışma ile daha anlaşılır kılınan bu edebî döneme, umulurki kaleme alınan bu çalışma da fayda sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

A. İNCELENEN ŞİİR KİTAPLARI

- Ayan, H. (Haz.) (1990), **Nesîmî Divanı**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bolayır, A. (1316), “Yeni Beyler I” **Servet-i Fünun Dergisi**, C.XIX(S.479), S.162.
- ____(1340) **Şiir Demeti (Yavrulara)**, Orhaniye Matbaası.
- ____(1341) **Vicdan Alevleri**, Ahmed İhsan ve Şürekâsı,
- Celal, M. (1303), **Adada Söylediklerim**, Şirket-i Mektebiye Matbaası, İstanbul.
- Erozan, C. (1325), **Beyaz Gölgeleler**, Hilal Matbaası.
- Ertem, A. (1957), **Namık Kemal’in Şiirleri**, İstanbul: İstanbul Kitabevi.
- Fikret, T. (2019), **Rübâb-ı Şikeste- Bütün Şiirleri**, İbrahim Tüzer, Selçuk Atay (Haz.), Akçağ Yayınları.
- Fuzûlî (2021), **Fuzûlî Dîvanı**, Dr. Abdulhakim Kılıç (Haz.), İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Kaplan, M. vd. (1984), **Cenap Şehabettin’in Bütün Şiirleri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Kolcu, A. (Haz.) (2019), **Ahmet Haşim Bütün Şiirleri**, Salkımsöğüt Yayınları, Konya.
- Nazif, S. (1907), **Gizli Figanlar**, Mecmu’a-ı Eş’ar.
- Ozansoy, F. (1324), **Fani Teselliler**, Velâbet Matbaası.
- ____(2021) **Temâsil**, Akademi Titiz Yayınları.
- Özsever, H. (1325), **Leyâl-i Girizân**, Ahmed İhsan Matbaası.
- Safa, İ. (1308), **Huz Mâ Safa**, Alem Matbaası.
- ____(1312) **Mevlid-i Peder-i Ziyâret**, Alem Matbaası.
- ____(1318) **Mağdûre-i Sevdâ**, Alem Matbaası.
- ____(1327) **Zılâl-i İlham**, Sabah Matbaası.

____(1328a) **İntâk-ı Hakkın Tahmisi**, Hilal Matbaası.

____(1328b) **Hissiyat**, Osmanlı Matbaası.

____(1328c) **Mensiyyat**, Ahmed İhsan Matbaası.

Selçuk, B. vd. (2019), **Şâir-i Mâder-zâd İsmâil Safâ Bütün Şiirleri**, Hiperlink Eğitim İletişim Yayınları, İstanbul.

Süleyman paşa-zâde Sami Bey (2007), **Külliyât-ı Asâr ve İhtisasat**, Şevket Toker (Haz.), Dergah Yayınları.

Tarhan, A. (1292), **Sahra**, İstanbul: Mihran Matbaası.

Tiken, S. (2015), **Hüseyin Dâniş, Kârvân-ı ‘Ömr ve Kitap Dışında Kalan Şiirler**, Gece Kitaplığı.

Törenek, M. (2000), **Ahmet Reşit Rey (H. Nazım) -Şiirler-**, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum.

Yağmur, S. (Haz.) (2013), **Yunus Emre Divanı**, Dergah Yayınları.

Yalçın, H. (2020), **Lâne-i Melâl**, Nusret Yılmaz (Haz.) DBY Yayınları.

B. DİĞER KİTAPLAR/ MAKALELER/ TEZLER

Açıkgöz, C. (2019), “Klasik Türk Şiirinde Balık”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, 8 (1), 199.

Akbulut, N. (2021), “Mitolojik Kuşların Görsel Anlamda Günümüze Yansımaları”, **Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi**, 9 (25), 161.

Akdağ (Çağlayan), H. (2001), **Faik Ali Ozansoy’un Hayatı ve Şiiri Üzerine Bir İnceleme** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akpınar, S. (2013), “Tevfik Fikret’in Şiirlerinde “Titreme” İmgesi”, **Türkbilig Dergisi**, (25), 82.

Apaydın, M. (1987), “Celal Sahir’in Şiiri”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 1 (2), 67.

- Armutak, A. (2004), “Doğu ve Batı Mitolojilerinde Hayvan Motifi”, **İstanbul Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi**, 30 (2), 149.
- Atalay, B. (Çev.) (1985), **Divanü Lûgat-İt-Türk Tercümesi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ayvazoğlu, B. (2022), **Öteki Canlar**, İstanbul: Kapı Yayınları,
- Babür, Y. (2020), “Sadi’ni Gülistan’ında Hayvan teşbih ve Temsilleri”, **Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, (24), 42.
- Baş, S. (1997), **Cenap Şehabettin ve Tevfik Fikret’in Şiirlerinde Tabiat Unsurları** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bayraktar, D. (Haz.) (2009), **Karacaoğlan Hayatı ve Şiirleri**, Erdem Yayınları, İstanbul.
- Canım, R. (2018), **Divan Edebiyatı’nın Kaynakları**, İstanbul: Akıl Fikir Yayınları,
- Çınar, B. (2018), “Türk Mitolojisindeki Geyiğin Divan Şiirinde Ahuya Dönüşmesi”, **IV. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu**, XL III, 76-78.
- Demirkazık, H. (2011), “Divan Şiirinde Karga”, **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, (24), 149.
- Duydu, M., Karabey Tekin, A. (2022), “Türk Mitolojisinde Hayvan Sembolizmi ve Geleneksel “Şahmeran” Figürünün Sanata Yansımaları”, **İdil Yayınları**, 96, 1209.
- Erdoğan Çeltik, S. (2022), “Tevfik Fikret’in Şiirlerinde Hüzün”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, (51), 111.
- Eroğlu, M. (2021a) “Hayal ve Hakikat Kavramları Bağlamında İsmail Safa’nın Şiir Dünyası”, **Hars Akademisi Uluslararası Hakemli Kültür-Sanat-Mimarlık Dergisi**, Özel Sayı.
- (2021b), **Servet-i Fünun Şiir ve Mensur Şiirinde Hayal-Hakikat** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Erol, K. (2018), “Malta Sürgününde Bir Şair: Süleyman Nazif”, **Türkiyat Mecmuası Jurnal Of Turkology**, 28 (2), 29.
- Ertap, Ö. (1996), **Divan Şiirinde Hayvan Motifi** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Ezer Yeşilova, N. (2019), **Türk Mitolojisinde Yer Alan Hayvan Figürlerinin Simge ve Sembol Bağlamında Değerlendirilmesi** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Fedai, Ö. (2011), "Ali Ekrem'in Şiir Demeti ve Tevfik Fikret'in Şermin Adlı Eserlerinde Çocuklara Verdiği Eğitim Mahiyeti", **Turkish Studies International Periodical For The Languages Literature And History Of Turkish Or Turkic**, 6 (3), 774.
- Güneş, Ö. vd. (2019), "Hüsn-ü Aşk'ta Anlam Çeşitliliği Yönünden Kuşlar", **Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, (Ö5), 242-243-250-252.
- Güngör, Ö. (2016), "Divan Şiirinde Mitolojik Bir Unsur Olarak Kartal Figürü", **Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi**, 1 (2), 74.
- Parlatır, İ. vd. (1997), **Recaî-Zade M. Ekrem Bütün Eserleri II**, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- İşler, İ. (2011), **Servet-i Fünun Şiirinde Modernizm ve Modernite** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kabakçı, B. (2002), **Tahsin Nahit Hayatı-Sanatı-Eserleri** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kandemir, M. (2020), **Celal Sahir Erozan'ın Şiirleri: Çeviri Yazı ve Tematik İnceleme** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karabey, T. (2012), **Ahmed Paşa Hayatı-Sanatı-Eserleri Bazı Şiirlerinin Açıklamaları**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karabulut, M. (2015), "Cenap Şehabettin'in Şiirlerinde Tabiat- İnsan Rûhu İlişkisi", **International Journal Of Languages Education And Teaching**, 3 (3), 357.
- Karaca, A. (1987), **Edebi Tenkitleri ve Şiirleri ile İsmail Safa'nın Edebiyatımızdaki Yeri** (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kavaz, İ. (1996), "Tevfik Fikret'in Şiirlerinde Tabiat", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 8 (2), 377.

- Kaya Güler, B. (2022), “Mitolojide Baykuş Sembolü ve İlişkili Tanrıça Figürlerinin Resim Sanatındaki İfadeleri”, **İlahiyat: Akademik Araştırmalar Yıllığı**, (5), 54.
- Koç, R. (2010), “Faik Ali Ozansoy’un Şiirlerinin Tematik Olarak İncelenmesi”, **Turkish Studies International Periodical For The Languages Literature And History Of Turkish Or Turkic**, 5 (2), 1274.
- Kolcu, A. (2005), **Servet-i Fünun Edebiyatı**, Salkım Söğüt Yayınları.
- Köse, S. (2019), “Türk Kültüründe Baykuş”, **Kültür Araştırmaları Dergisi**, 1 (3), 295.
- Noyan, S. (2018), “Tevfik Fikret’in “Hande-i Bûm” ve “Gayya-yı Vücut” Şiirlerinin Göstergebilim Yöntemiyle İncelenmesi”, **Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi**, (19), 203.
- Onay, A. (1996), **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar**, Milli Eğitim Yayınları.
- Opperman, S. (Ed.) (2012), **Ekoeleştirici Çevre ve Edebiyat**, Ankara: Phoenix Yayınları,
- Özcan, T. (2022), “Servet-i Fünun Dönemi Edebiyatında Şiir”, **Academic Knowledge**, 5 (2), 345.
- Özdemir, H. (2021), “Mazmundan İmgeye Cenap Şehabettin’in Şiirinin Serüveni”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi**, 25 (1), 112.
- Pala, İ. (2004), **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Kapı Yayınları.
- Sever, S. (1996), “Tevfik Fikret ve Çocuk Şiirleri”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 29 (1), 41.
- Topdaş Çelik, F. (2020), “Cenap Şehabettin’in Şiirlerinde Zaman Algısıyla Oluşturulan Batık İmgeler”, **International Journal Of Turkish Academic Studies(Turas)**, 1 (1), 90-94.
- Törenek, M. (2001), **Servet-i Fünun Şiiri**, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum.
- Uçak, S. (2016), “Stilistik Açından Süleyman Nazif Şiiri”, **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, (15), 271.
- Yeşil, S. (2019), “Türk ve Arap Mitolojisinde Ortak Hayvan Figürleri”, **Uluslararası Mitoloji Sempozyumu/ Bildiri Kitabı**, Ardahan Üniversitesi, 836.

- Yılmaz, A. (2011), “Sembolik ve Gerçek Anlamları ile Türkü Metinlerine Yansıyan Hayvanlar”, **Folklor/Edebiyat Dergisi**, 17 (66), 238.
- Yılmaz, A., Gümüş Özdemir, N. (2015), “Hüseyin Siret’in “Leyâl-i Girizan” Adlı Şiiri”, **Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi**, 2 (4), 149-154.
- Yüce, S. (2011), “Tanzimat Sonrası Şiir Anlayışı ve İsmail Safa”, **Turkish Studies International Periodical For The Languages Literature And History Of Turkish Or Turkic**, 6 (2), 110

EKLER

EK 1

KUŞLAR*

	Cenap Şahabettin	Tevfik Fikret	Ali Ekrem Bolayır	İsmail Safa	Süleyman Nazif	Hüseyin Siret Özsever	Celal Sahir Erozan	Faik Ali Ozansoy	Ahmet Reşit Rey	Süleyman Nesib	Hüseyin Suat Yalçın	Hüseyin Danış	TOPLAM
Kuş	46	21	15	19	3	19	9	12	9	3	10	8	174
Bülbül	26	5	11	10	1	6	1	4	1	2	3	5	75
Güvercin	8	1	3			4					1	1	18
Baykuş	4	3		2		2		4			1		16
Kartal	1	1	2					2			1	1	8
Kumru	1	1	1			2					1		6
Serçe	2	2	1	1		1							7
Kırlangıç	1		1									1	3
Kanarya		1	1										2
Karga	2	2										1	5
Çaylak		1											1
Martı		1	1										2
Leylek		1	1										2
Şahin	1												1
Anka		1											1
İshak Kuşu	1					1		1					3
Musikar Kuşu	1												1

* Şairlerin şiirlerinde kuşlara kaç defa yer verdikleri tablo üzerinde gösterilmiştir.

EK 2

BÖCEKLER**

	Cenap Şahabettin	Tevfik Fikret	Ali Ekrem Bolayır	İsmail Safa	Hüseyin Siret Özsever	Ahmet Reşit Rey	Süleyman Nesib	Hüseyin Suat Yalçın	Hüseyin Danış	TOPLAM
Böcek		1				2			2	5
Kelebek	12	3	2	4	1	1	1	1	2	27
Örümcek	2	2								4
Karıncı	1	1	1							3
Arı	1	1								2
Ateş Böceği	1	1	1		1				1	5
Akrep		2								2
Sinek									1	1
Çıyan		2	1							3

**Şairlerin şiirlerinde böceklere kaç defa yer verdikleri tablo üzerinde gösterilmiştir.

EK 3

SÜRÜNGENLER***

	Cenap Şahabettin	Tevfik Fikret	Ali Ekrem Bolayır	İsmail Safa	TOPLAM
Timsah		1	1		2
Solucan		1			1
Sülük		1			1
Yılan	1	2		1	4

***Şairlerin şiirlerinde sürüngenlere kaç defa yer verdikleri tablo üzerinden gösterilmiştir.

EK 4

DİĞER HAYVANLAR****

	Cenap Şahabettin	Tevfik Fikret	Ali Ekrem Bolayır	İsmail Safa	Hüseyin Siret Özsever	Faik Ali Ozansoy	Süleyman Nesib	Hüseyin Suat Yalçın	Ahmet Reşit Rey	TOPLAM
Aslan	2	2	2	1						7
Kaplan			2	1						3
Koyun	1		1	1	1	2				6
Kedi		1	1							2
Köpek	2	3	2			2				9
Kuzu	1	1	2					1		5
At		1	1							5
Kurt	2		2							4
Tilki			1							1
Keçi				1						1
Kısarak						1				1
Eşek		1		2			1			4
Deve		1	1	1						3
Manda			1			1				2
Buzağı				1						1
Ceylan	2	1				1		1		5
Balık	2									2
Kurbağa	2									2
Horoz	2			1						3
Ayı			1							1
Yarasa	2								1	3
Sırtlan			1							1
Öküz			1							1
Gergedan			1							1
Boğa			1							1
Domuz			1							1
Fil		1								1

****Şairlerin şiirlerinde diğer hayvanlara kaç defa yer verdikleri tablo üzerinde gösterilmiştir.